

Impactul cultural și economic al migrației

Autor: **Laurențiu Nicolae C. GEORGESCU**

Lucrare realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene - cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Titlurile și drepturile de proprietate intelectuală și industrială asupra rezultatelor obținute în cadrul stagiului de cercetare postdoctorală aparțin Academiei Române.

* * *

*Punctele de vedere exprimate în lucrare aparțin autorului și nu angajează
Comisia Europeană și Academia Română, beneficiara proiectului.*

DTP, complexul editorial/redacțional, traducerea și corectura aparțin autorului.

Descărcare gratuită pentru uz personal, în scopuri didactice sau științifice.

Reproducerea publică, fie și parțială și pe orice suport,
este posibilă numai cu acordul prealabil al Academiei Române.

ISBN 978-973-167-314-1

CUPRINS

Introducere.....	4
Summary.....	8
1. Cadrul teoretic al circulației internaționale a forței de muncă.....	12
1.1 Delimitări conceptuale	12
1.2 Teorii ale migrației internaționale.....	19
1.3 Sisteme migratorii internaționale.....	32
1.4 Efectele directe asupra migrației internaționale.....	35
1.5 Plasarea principalelor teorii în contextul sistemelor migratorii internaționale și evidențierea principalelor efecte asupra migrației internaționale.....	39
2 Prezentare istorică generală	53
2.1 Migrația internațională înainte de 1980 și impactul asupra țărilor cu economie în tranziție	53
2.2 Migrația internațională după anii 1980	59
2.3 Migrația și criza economică 2008-2010 abordări la nivel UE	78
3 Europa, un mozaic de identități. Asimilarea identității și factorii săi determinanți.....	98
3.1 Asimilarea identității și factorii săi determinanți.....	99
3.2 Trecutul identității europene și factorii determinanți ai dobândirii sale	103
3.3 Importanța dialogului în crearea unei identități comune	106
3.4 Mozaicul european.....	111
3.5 Viitorul europeii, construcția identităților în medii multilingvistice	116
4 Evaluarea impactului migrației.....	131
4.1 Efectele globalizării asupra migrației	134
4.2 Costurile de asistență socială și migrația.	139
4.3 Migrația și dezvoltarea economică	142
4.4 Concluzii.....	147
5 Glosar	159
6 Bibliografie.....	162

LISTA TABELELOR

Tabel 1.1 Nivelul de analiză al migrației internaționale.....	20
Tabel 1.2 Teorii ale migrației internaționale - variabile principale, indicatori și presupuse relații de cauzalitate sau asociere.....	52
Tabel 2.1 Principalele fluxuri migratorii la distanță, 1846-1940	53
Tabel 2.2 PIB pe locuitor în câteva dintre țările Lumii Vechi și Lumii Noi, 1870, 1913	54
Tabel 2.3 Rata migrației brute din diferite țări Vest-Europene în perioada 1850-1913.....	56
Tabel 2.4 Rata migrației brute, 1870 – 1910	56
Tabel 2.5 Migrația netă, 1870-1998	57
Tabel 2.6 Migrația internațională din țările cu economie în tranziție, 1980-89	59
Tabel 2.7 PIB pe locuitor în țările cu economie în tranziție, 1992,1995, 1999.....	61
Tabel 2.8 Intrările de migranți din țările cu economie în tranziție 1990-99.....	62
Tabel 2.9 Migrația internațională în țările cu economie în tranziție, 1990-98	67
Tabel 2.10 Cetățenii ai statelor cu economie în tranziție cu rezidență în alt stat, în perioada 1980, 1990, 1995 si 1998	68
Tabel 2.11 Numărul de cetățeni străini (din țările cu economie în tranziție) născuți pe teritoriul țărilor cu economie funcțională, în perioada 1980, 1990, 1995 și 1998.....	69
Tabel 2.12 Cetățeni ai fostei URSS cu domiciliul în alte state decât cel de naționalitate, 1979 și 1989	70
Tabel 2.13 Numărul persoanelor strămutate intern în CSI și din fosta Iugoslavie, 1996 și 2000	71
Tabel 2.14 Numărul cererilor de azil depuse în țările cu economie funcțională de cetățeni ai țărilor cu economie în tranziție, 1980-2000	74
Tabel 2.15 Contracte pe perioada nedeterminată și sezonieră, pentru lucrătorii din țări cu economii în tranziție, în Germania, 1992-1998.....	76
Tabel 2.16 Evoluția ratei șomajului în Uniunea Europeană, 1999-2010.....	79
Tabel 2.17 Proveniența migraților pe țări din UE-27 în anul 2010	90

LISTA FIGURILOR

Figura 1.1 Tipologia migranților	17
Figura 1.2 Componentele sistemului migratoriu internațional	33
Figura 1.3 Relații de cauzalitate în cadrul unui sistem migratoriu internațional.....	34
Figura 1.4. Mecanisme neoclasice de echilibrare.....	40
Figura 1.5 Teoria economică neoclasică (1-6-9-1).....	41
Figura 1.6 Teoria pieței duale a muncii (9-13-4-6-9).....	43
Figura 1.7 Noua teorie economică a migrației pentru muncă (1-5-1)	44
Figura 1.8 Teoria sărăciei relative și rolul remitențelor (2-6-2).....	45
Figura 1.9 Teoria sărăciei relative și acumularea de capital uman (2-5-8-2).....	47
Figura 1.10 Teoria sistemului mondial.....	48
Figura 1.11 Teoria rețelelor	49
Figura 1.12 Teoria instituțională	50
Figura 4.1 Efectele economice ale migrației	146

LISTA GRAFICELOR

Grafic 2.1 Emigrația din Europa, 1846-1915 (la intervale de 5 ani)	55
Grafic 2.2 Intrările de migranți din țările cu economie în tranziție, în perioada 1980-1999.....	63
Grafic 2.3 Distribuția imigranților în funcție de țara de origine, 1990-1998	66
Grafic 2.4 Cererile de azil depuse de către cetățenii țărilor cu economie în tranziție, 1990-2000.....	72
Grafic 2.5 Evoluția PIB - ului real la nivelul UE-27, 1999-2011.....	78
Grafic 2.6 Rata șomajului în țări din UE-27, 2010.....	80
Grafic 2.7 Structura migrației după tipul de intrări, în anumite state membre ale UE, 2008.....	83
Grafic 2.8 Ponderea migrației permanente în total populație, în anumite state membre ale UE, după tipurile de intrări, 2008	83
Grafic 2.9 Evoluția numărului total de migranți la nivel UE-27, 2000-2010.....	85
Grafic 2.10 Evoluția fluxurilor de migranți în total populație, 2001, 2010.....	86
Grafic 2.11 Ponderea migranților în populația totală, în țări din UE-27, 2001, 2008	87
Grafic 2.12 Ponderea cetățenilor străini în populația totală, în țări din UE-27, 2008, 2010	87
Grafic 2.13 Structura fluxurilor migratorii în UE-27, 2000-2010	89
Grafic 2.14 Originea fluxurilor de imigrație în țările UE-27, 2010	89
Grafic 2.15 Evoluția ratei șomajului în UE în funcție de cetățenie și sex, 2009.....	93
Grafic 2.16 Ratele șomajului în rândul lucrătorilor străini în comparație cu cele ale lucrătorilor nativi, 2009	94
Grafic 2.17 Evoluția ratelelor șomajului, în anul 2009 față de 2008, în rândul lucrătorilor străini și nativi, în țări din UE	94

INTRODUCERE

Proiectul de cercetare a avut ca obiectiv general identificarea și analiza metodologico-științifică a efectelor produse de mobilitate la nivelul vieții economice, politice, sociale, culturale și educaționale în Uniunea Europeană. Prin această lucrare ofer o perspectivă complementară de abordare a fenomenului migraționist, în care aspectele privind mecanismele, legislația, instituțiile, percepțiile populației sunt îmbinate în mod coerent cu estimările de ordin cantitativ și calitativ ale efectelor migrației.

”Nu ne propunem să unim state, noi unim oameni” spunea Jean Monnet în 1952. După mai bine de jumătate de secol de la afirmația lui, tema identității europene comune, implicarea cetățenilor și criza refugiaților, reprezintă provocări mari pentru procesul de integrare europeană. Lucrarea analizează diferite tipuri de argumente, sugerează că identitatea europeană poate fi construit și funcționa alături de identitatea națională. Dovezile empirice arată că identitatea națională și identitatea europeană nu sunt percepute ca fiind contradictorii și oamenii se simt parte din ambele comunități. Peisajul migrației internaționale a suferit numeroase modificări în ultimele decenii. Amploarea globalizării a generat consecințe semnificative asupra fenomenului socio-economic și cultural al migrației.

Capitolul 1 schițează cadrul teoretic al circulației internaționale a forței de muncă. În cadrul acestui capitol sunt prezentate clasificări ale teoriilor din domeniul migrației internaționale, urmate de descrierea detaliată a acestora din urmă și schițarea unui cadru conceptual de analiză a modului în care cultura migranților constituie o variabilă critică a proceselor de restructurare a identității culturale. Obiectivul acestei etape a fost acela de a evalua rolul deținut de factorii socio-economici în cadrul teoretic al migrației internaționale. În încheiere este realizată o trecere în revistă a principalilor factori determinanți ai migrației internaționale.

Capitolul 2 face o incursiune istorică asupra fenomenului migratoriu la nivel mondial. Pentru început sunt prezentate marile etape istorice ale migrației. În continuare, pe baza statisticilor disponibile, se realizează o analiză a dimensiunii fluxurilor migrației internaționale la nivel mondial și regional, a intensității, precum și a direcțiilor de desfășurare a acestora. Scopul este de a oferi o imagine de ansamblu comparativă a situației migranților și pentru a evalua dacă și în ce măsură, aceștia sunt dezavantajați ca grup, în comunitatea din care fac parte. În ultima parte acestui capitol am realizat o analiză a modului prin care Criza economică globală a afectat fluxurile migratorii. Este binecunoscut faptul că migranții sunt deosebit de vulnerabili în perioadele de criză economică, datorită unei game de factori care țin de la vârsta, educație și concentrarea acestora spre locurile de muncă sezoniere și acele sectoare ale economiei care sunt cele mai afectate în perioadele de recesiune. De aceea este important să se evalueze cu grijă impactul crizei economice asupra migranților și politicilor în domeniul migrației din Uniunea Europeană, într-o perioadă în

care Europa a recunoscut importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a Uniunii. Programul de la Stockholm și Agenda Europa 2020 pun din nou accent pe migrație ca domeniu prioritar în Uniunea Europeană și subliniază importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a UE. În consecință, modul în care UE și statele membre continuă să reacționeze la criza și redresarea economică este de o importanță majoră pentru succesul acestor două inițiative.

În Capitolul 3 m-am concentrat pe legătura dintre caracterul legitim democratic al Uniunii Europene și condiția de cetățeni ai Uniunii Europene, preocupările cetățenilor europeni pentru viața lor socială și politică. Cu alte cuvinte, în ce măsură cetățenii ajung de fapt să se simtă europeni, să trăiască ca niște europeni și să fie europeni. Coerența și complexitatea fluxurilor de migrație în Uniunea Europeană, gradul lor de stabilizare, precum și prezența primei și celei de-a doua generații de migranți în sistemul școlar european, necesită noi politici și opțiuni educaționale. Toate acestea implică strategii educaționale, care sunt în măsură să combine nevoile și modele culturale. Sunt explorate legăturile dintre migrație și rolul educației interculturale. Pornind de la faptul că interdependențele dintre cele două procese sunt deseori subestimate, înțelese greșit sau ignorate, cercetarea va aborda dinamica educațională, lingvistică socială și de comunicare, relația dintre elevi și personalul didactic. Toate acestea sunt cuprinse într-o analiză detaliată cu privire la noile nevoi educaționale exprimate de generații noi de imigranți care trăiesc și construiesc experiențe în contexte sociale și școlare multi-etnice. Pentru a profita de potențialul uman și instituțional al unității educaționale, este important să colectăm practici bune, acest lucru fiind esențial pentru a favoriza un cerc virtuos între factorii politici de decizie, sociologi, elevi și personalul didactic. Un cerc virtuos care nu lucrează fără presupunerea de bază că fiecare proces de comunicare umană și coexistență trebuie să dezvolte la maximum actul de ascultare, de disponibilitate pentru a recunoaște în celălalt sau în fenomenul care este experimentat un interlocutor care este demn de atenția noastră: fiind în joc formarea unei cetățenii noi multiculturale.

În ultimul Capitolul 4: Am identificat metodologiile de evaluare a impactului migrației ca și a modificărilor survenite la nivelul societății. Aceste instrumente au sta la baza analizei consecințelor directe ale migrației asupra tuturor actorilor implicați: țări sursă, țări de destinație și migranții înșiși. Rolul pe care îl joacă schimburile de populație în transferurile interculturale dintre state și cel al impactului politic al fluxurilor migratorii, atât asupra statelor de origine, cât mai ales asupra celor primitoare. Totodată au fost analizate beneficiile și costurile migrației din ambele „tabere” față de imigrație/emigrație (nivel, factori care stimulează/ frânează mobilitatea) și identificarea relațiilor de cauzalitate dintre migrație și dezvoltarea economică.

Imigranții sunt de cele mai multe ori percepuți de către comunitățile țării gazdă, ca profitând de pe urma beneficiilor serviciilor sociale. Acuzația se bazează pe faptul că imigranții beneficiază de asistența socială publică și serviciile sociale fără a contribui la bugetul acestora. În

Statele Unite, ca și în Europa de Vest, ipoteza este utilizată la scară largă ca un argument pentru a restricționa imigrația sau pentru a întârzia beneficiile sociale pentru anumite categorii de imigranți. Teama de a fi un "magnet al asistenței sociale" a determinat țări precum Irlanda și Marea Britanie să întârzie astfel de plăți pentru imigranții din noile state membre ale UE, chiar în timp ce își deschideau frontierele pentru ei. Încă odată, dovezile din studiile empirice existente nuanțează aceasta opinie demonstrând ca realitatea este mult mai complexă, necesitând o analiză mai aprofundată. Din analiza efectuată rezultă că în Europa de Vest, într-un număr de țări (Austria, Belgia, Danemarca, Franța, Țările de Jos și Elveția), dependența migranților față de asistența socială pare să fie mai mare decât cea a populației locale. Pe de altă parte, alte câteva țări (Germania, Grecia, Portugalia, Spania și Regatul Unit) arată că dependența de asistența socială în rândul migranților este similară cu, sau mai mică decât cea a cetățenilor UE. Experiența din Australia și Canada a arătat că imigranții calificați au o tendință redusă de a apela la serviciile de asistență publică

Academia Națională de Științe a SUA a ajuns la concluzia că imigranții în primii ani generează costuri de integrare și educare dar, în cele din urmă, totuși, fiecare imigrant care plătește impozite, ar aduce o contribuție pozitivă netă de 80.000 de dolari la bugetul SUA.

Un alt factor important care modelează atitudinile imigranților față de utilizarea asistenței publice este politica de integrare a societății gazdă. Ceea ce contează sunt posibilitățile de a avea acces la oportunități de formare și antreprenoriale, precum și la programe de mobilitate și recunoaștere a competențelor necesare pentru avansarea în carieră. Orice politici sau practici bazate pe excludere sau discriminare sunt nefolositoare condamnând astfel perpetuarea sărăciei și dependența față de serviciile de asistență publică.

Conturarea unui cadru analitic corespunzător pentru evaluarea efectelor migrației va ține cont și de schimbările globale care au adăugat noi dimensiuni la problemele vechi, influențând atât contextul cât și consecințele migrației contemporane. Realitatea demonstrează faptul că există o rezistență culturală care persistă și care devine, ca valoare, din ce în ce mai puternică. Această rezistență dă posibilitatea manifestării diversității culturale, ce poate promova interesele comune ale societății. Măsurarea, analiza și compararea valorilor culturale din diferite țări și zone geografice ale lumii au scos în evidență, în primul rând, că valorile culturale din țări diferite nu tind spre convergență; deși dezvoltarea economică împinge toate țările spre o direcție comună, această direcție comună asigură întărirea valorilor.

Multiculturalitatea este o realitate în care trăim. Dialogul este modalitatea de comunicare între un om și altul, în scopul apropierii lor, îndepărtării barierelor și perfecționării conceptelor. Dialogul este un principiu uman deosebit, pe care se construiesc fundamentele civilizațiilor și numeroase valori umane.

Dialogul este limba de contact și de edificare a culturii, de înțelegere a celuilalt și de transmitere a concepției celuilalt. Dialogul între culturi presupune că relațiile între ființele umane să includă rațiune și dialog și nu putere și impunere. Dialogul intercultural, interreligios, este purtat de cel care prețuiește înțelepciunea și și-a bazat întreaga viață pe rațiune, care este originea înțelepciunii. Dialogul între civilizații, între culturi înseamnă egalitate între oameni și națiuni. Adică, putem purta un dialog numai când respectăm partea cealaltă și o considerăm ca pe egalul nostru.

Este adevărat că nu toți gândim la fel și nu toți avem aceleași interpretări. Dihotomia gândirilor nu ar trebui să se transforme în confruntare, dezordine, agresiune sau război. Pentru a evita acest lucru ar trebui să ne întoarcem la originile noastre, la rădăcinile unității. Trebuie să ne întoarcem în trecut dar nu trebuie să rămânem acolo, pentru că acest lucru ar însemna atavisare.

Pentru a percepe și a înțelege mai bine teritoriul pe care cultura îl acoperă, trebuie să aruncăm o privire și asupra implicațiilor și domeniului noțiunii de „civilizație”. Acest lucru se impune în special datorită spectrului larg cuprins de cele două domenii dar și pentru întrepătrunderea sferelor pe care ele le domină.

Metodologia de cercetare propusă combină abordarea descriptivă, analiza conceptuală și studiile empirice, luând în considerare elemente inter și transdisciplinare necesare abordării unei asemenea problematice complexe. Migrația nu este un fenomen independent, ci se află în relație cu mai multe elemente, factori și procese, influențându-și reciproc evoluțiile. Mai mult decât atât, prin complexitatea sa generează multiple consecințe asupra unor domenii diverse ale vieții private sau ale unei colectivități. Migrația influențează direcțiile de evoluție a mai multor procese demografice, sociale, economice, calitatea și stilul de viață, sistemul de valori personal și comunitar.

SUMMARY

The research project generally aimed at identifying and analysing from the methodological and scientific perspective the effects produced by mobility on the economic, political, social, cultural and educational life in the European Union. Through this work I offer a complementary approach perspective on the migration phenomenon, in which the aspects on the mechanisms, legislation, institutions, and people's perceptions are consistently connected to both quantitative and qualitative estimates of the effects of migration.

"We are not forming coalitions of States, we are uniting people" said Jean Monnet in 1952. After more than half of century since his statement, the theme of common European identity, the citizens' involvement and the refugee crisis represent major challenges for the European integration process. This paper analyses different types of arguments, suggesting that European identity can be built and it can coexist with national identity. Empirical evidence shows that national identity and European identity are not perceived as contradictory and people feel as being part of both communities. International migration scenery has undergone significant changes in the last decades. The extent of globalization has generated significant consequences on the social, economic and cultural phenomenon of migration.

Chapter 1 outlines the theoretical framework of international movement of labour force. Within this chapter are presented classifications of theories in international migration field, followed by the detailed descriptions of the latter and outlining a conceptual analysis framework of how the migrants' culture is a key variable of the cultural identity reorganization processes. This phase aims at evaluating the role of social and economic factors within the theoretical framework of international migration. In conclusion there is a review of the main key factors determining international migration.

Chapter 2 makes a historical incursion on the phenomenon of migration at global level. It firstly presents the great historical stages of migration. Further, based on available statistics, it is carried out an analysis of the dimension of international migration flows at both global and regional level, of the intensity, as well as of the directions of development thereof. The purpose is to provide a comparative overview of the situation of migrants and to evaluate whether and to what extent they are disadvantaged as a group, within the community they belong to. In the last part of this chapter I have carried out an analysis of how the global economic crisis has affected migratory flows. It is well known the fact that migrants are extremely vulnerable during economic crisis periods, due to a range of factors related to age, education and their focus on seasonal jobs and those economic sectors that are most affected during recession. It is therefore important to carefully evaluate the economic crisis impact on migrants and European Union policies in migration field, in a period where Europe has admitted the importance of migration for the future competitiveness of the

Union. Stockholm Programme and Europe 2020 Agenda once again outline migration as a priority domain in European Union and they underline the importance of migration for future competitiveness of the European Union. Therefore, the way EU and the Members States continue to react to the crisis and economic recovery is of major importance for the success of these two initiatives.

In **Chapter 3** I have focused on the connection between the legitimate democratic character of the European Union and the condition of citizens of the European Union, the concerns of the European citizens with regard to their social and political life. In other words, to what extent the citizens actually get to feel European, to live as Europeans and to be Europeans. The coherence and complexity of migration flows in the European Union, their stabilization degree, as well as the presence of the first and the second generation of migrants in the European educational system require new educational policies and options. They all entail educational strategies, which are able to combine needs and cultural patterns. The connections between migration and the role of intercultural education are furthermore explored. Starting from the fact the interdependencies between the two processes are frequently underestimated, misunderstood or ignored, the research shall approach educational dynamics, social and communication linguistic, the relation between students and their teachers. All these aspects are covered by a detailed analysis with regard to the new educational needs expressed by new migrants' generations who live and build experiences in multi-ethnic social and school contexts. To take advantage of the human and institutional potential of the educational establishment it is important to gather good practices, which is essential in order to enhance a virtuous circle between political decision-making factors, sociologists, students and teachers. A virtuous circle that does not work without the basic assumption that every human communication and coexistence process has to fully develop the act of listening, availability in order to recognize in the other or in the phenomenon which is experienced an interlocutor who deserves our attention: the creation of a new multicultural citizenship being at stake.

In the last **Chapter 4** I have identified the methodologies to evaluate the impact of migration as well as the changes occurred in society. These instruments represented the basis for the analysis of direct consequences of migration on all the actors involved: source countries, countries of destination and the migrants themselves. The role played by the exchanges of population within intercultural transfers between States and that of the political impact of migratory flows, both on the origin States, as well as especially on receiving States. Furthermore there is an analysis of benefits and costs of migration of both "camps" towards immigration/emigration (level, factors stimulating/hindering mobility) and identification of causal relations between migration and economic development.

Immigrants are most often perceived by the host country communities as taking advantage from the benefits of social services. The accusation is based on the fact that immigrants benefit from public social care and social services without any contribution to the budget thereof. In the United States, as well as in Western Europe, the hypothesis is widely used as an argument aimed at

restricting immigration or delaying social benefits for certain categories of immigrants. The fear of being "a magnet of welfare" has determined countries such as Ireland and Great Britain to delay such payments for immigrants coming from the new European Union Member States, while opening their borders to them. Once again, the evidence from existing empirical studies provides arguments for this opinion demonstrating that reality is much more complex, requiring deeper analysis. From the analysis carried out it results that in Western Europe, in a number of countries (Austria, Belgium, Denmark, France, the Netherlands and Switzerland) migrants' dependence on social assistance seems to be higher than that of the local population. On the other part, some other countries (Germany, Greece, Portugal, Spain and the United Kingdom) show that the welfare dependency among migrants is similar to, or even lower than that of EU citizens. The experience in Australia and Canada has shown that qualified immigrants have a reduced tendency to appeal to public welfare.

National Academy of Sciences of the USA has reached the conclusion that immigrants in the early years generate integration and education costs but, ultimately, however, each immigrant who pays taxes would make a net positive contribution of 80,000 dollars to the USA budget.

Another important factor that shapes the immigrants' attitudes towards the use of public assistance is the integration policy of the host society. What matters is the possibility to have success to training and entrepreneurial opportunities, as well as to mobility programmes and recognition of competences necessary for career development. Any policies or practices based on exclusion or discrimination are useless, thereby condemning the perpetuation of poverty and dependency on public assistance services.

Outlining an appropriate analytical framework for evaluating the migration effects shall take into consideration as well the global changes that have added new dimensions to old problems, thus influencing both the context as well as the consequences of contemporary migration. Reality demonstrates the fact that there is a cultural resistance that persists and which becomes, in terms of value, increasingly stronger. This resistance makes possible the manifestation of cultural diversity which can promote common interests of the society. The measurement, analysis and comparison of cultural values from different countries and geographical areas of the world have primarily pointed out that cultural values of different countries do not tend towards convergence; even though economic development drives all the countries to a common direction, this common direction ensures the consolidation of values. Multiculturality is a reality we live in. The dialogue is the way of communication between person to person, for the purpose of bringing them together, removing barriers and improving concepts. The dialogue is a special human principle on which the foundations of civilizations and various human values are built.

The dialogue is the language of contact and culture construction, for understanding the other and to transmit the conception to the other person. The dialogue among cultures implies that relations between human beings should include reason and dialogue, and not power and imposing attitude. Intercultural, interreligious dialogue is performed by the person who cherishes wisdom and who based his entire life on reason, which is the origin of wisdom. The dialogue between civilizations, between cultures means equality among people and nations. That means having a dialogue only when we respect the other party and we consider it as our equal.

It is true that not everyone thinks alike and not everyone has the same interpretations. The thinking dichotomy should not turn into confrontation, disorder, aggression and war. To avoid this we should go back to our origins, to the roots of unity. We should go back in the past but we should not remain there, because this would mean atavism.

In order to perceive and better understand the territory covered by culture, we should take a look at the implications and the domain of the notion of "civilization". This is necessary particularly due to the broad spectrum between the two domains but also for the interpenetration of the spheres they dominate.

The research methodology proposed combines the descriptive approach, the conceptual analysis and empirical studies, taking into consideration interdisciplinary and transdisciplinary elements necessary for approaching such a complex problem. Migration is not an independent phenomenon, but it is related to several elements, factors and processes, mutually influencing their evolutions. Moreover, its complexity generates multiple consequences on various domains of private life or of a community. Migration influences the evolution directions of several demographic, social, economic processes, the quality and life style, both personal and community value system.

1. CADRUL TEORETIC AL CIRCULAȚIEI INTERNAȚIONALE A FORȚEI DE MUNCĂ

1.1 Delimitări conceptuale

Migrația internațională este o formă a mobilității spațiale a persoanelor și a forței de muncă, un fenomen complex, determinat de o multitudine de motivații, multidimensional ca stoc și fluxuri, diversificat ca forme de manifestare.

Migrația este definită în general ca fiind circulația unei persoane sau a unui grup de persoane dintr-o unitate geografică în alta, peste delimitări administrative sau peste granițe, scopul fiind acela de a se stabili permanent sau temporar într-un alt loc decât cel de origine.

Deoarece circulația între două puncte geografice nu se realizează neapărat în mod direct (existând alte locații intermediare), în literatura de specialitate se face distincție între regiunile de origine, cele de tranzit și cele de destinație (IOM, 2013). Circulația în interiorul unei țări este considerată migrație internă, iar cea care presupune trecerea frontierelor naționale -migrație internațională. În lucrarea de față ne vom concentra atenția exclusiv asupra migrației internaționale.

Migrația poate fi temporară sau permanentă, în funcție de durata absenței din locul de origine și de durata de ședere în locul de destinație.

Migrația internațională este denumită imigrație pentru țara care primește fluxurile migratorii permanente și emigrație pentru țara care reprezintă sursa fluxurilor respective. Orice persoană care își părăsește țara de origine cu intenția de a se stabili în alta se numește emigrant. În țara de destinație, persoana respectivă va deveni imigrant. Termenul „migrant” este unul neutru (comparativ cu termenii „emigrant” și „imigrant”), deoarece nu ia în calcul direcția fluxurilor (Petit, 2000).

Alte definiții pun accentul pe natura voluntară a circulației internaționale. Conform acestei abordări, termenul „migrant” desemnează o persoană care, în mod voluntar și din motive personale, se mută din țara de origine într-o alta, cu intenția de a-și stabili reședința în aceasta din urmă, fără a fi obligat să o facă. Această definiție se referă atât la persoanele care se mută în mod legal, cât și la cele care o fac fără a avea la dispoziție documente legale (pașaport și viză, permis de muncă, permis de rezidență etc.).

Persoanele care călătoresc în vacanță, în scop de afaceri, pentru realizarea unor tratamente medicale sau în pelerinaj nu sunt considerate de obicei migranți, chiar dacă circulația lor este voluntară, deoarece nu intenționează să își stabilească reședința în locul de destinație.

În ceea ce privește circulația internațională a forței de muncă, aceasta cuprinde:

- persoane aflate la studii în străinătate - elevi, studenți, doctoranzi și post-doctoranzi, persoane care fac stagii de specializare pe diferite perioade. În general aceste stagii de mobilitate sunt realizate pe baza unor programe acceptate atât de țara de plecare cât și de cea de destinație;
- persoane care părăsesc definitiv țara de origine stabilindu-se într-o altă țară gazdă, cu sau fără păstrarea cetățeniei. Aceștia sunt emigranții propriu-ziși;
- persoane plecate temporar pentru a desfășura o activitate într-o altă țară, fără schimbarea reședinței. În acest caz se conturează două categorii de migranți/ migrație. Prima este migrația controlată, în care circulația internațională a persoanelor /forței de muncă are la bază acorduri bilaterale între țările respective, care dau dreptul la permise de muncă temporare (de la 3, 6 sau 9 luni, până la contracte de muncă pe perioade de 5 ani) în țara de destinație. Cea de-a doua migrația necontrolată (ilegală), se desfășoară cu ajutorul rețelelor clandestine, organizate cel mai adesea la scară internațională. Această categorie "alimentează" piețele subterane ale muncii din țările gazdă sau, în alte cazuri se află la limita dintre legal și ilegal, sau se presupune derularea de activități care depășesc cadrul legal (traficul de carne vie, etc.);
- migrația circulatorie, o altă formă de circulație a forței de muncă pe plan internațional, care nu este nici definitivă, și nici nu corespunde caracteristicilor migrației temporare analizate anterior. Aceasta reprezintă o mișcare cu caracter cvasi continuu dinspre țara de origine spre una sau mai multe țări de destinație. Motivația unei asemenea mișcări, care în timp se poate derula pe teritoriul mai multor țări, este așa zisa “migrație economică”. Perioada șederii într-o țară sau alta din cele de destinație este variată, determinată fie de posibilitățile de câștig și condițiile de muncă, fie de factori instituționali (respectiv de reglementările referitoare la forța de muncă străină dintr-o țară sau alta);
- migrația transfrontalieră (micul comerț, turismul comercial, etc.), reprezintă o formă de navetism care implică deplasări regulate pentru a desfășura o activitate într-o altă țară, de regulă într-o țară vecină, față de care distanța geografică este relativ mică,permițând astfel de deplasări zilnice sau cel puțin cu o frecvență săptămânala;
- detașarea constituie, de asemenea, o formă de mobilitate internațională temporară a forței de muncă ce tinde să ia amploare în condițiile globalizării. Forța de muncă detașată este formată din consilieri, experți, funcționari ai organismelor internaționale și ai ambasadelor, persoane care lucrează în companii transnaționale, bănci, societăți de asigurări. În aceeași categorie ar putea fi încadrați și lucrătorii care, prin intermediul unor programe inițiate și derulate de UE (ca Leonardo, Erasmus, Youth ș.a.), fac stagii de perfecționare în companii din țări membre ale UE, plasamentele, schimburile de experiență, vizitele de studii și

documentare cu o durată mai mare de 4 săptămâni (Perț, S., Vasile, V., Negruț, R., Mazilescu, P, 2003)

În funcție de nivelul de calificare al lucrătorilor implicați, circulația internațională a forței de muncă cuprinde în general: migrația lucrătorilor necalificați sau cu un nivel mediu de calificare și migrația lucrătorilor cu un nivel ridicat de calificare, așa-numitul „exod de creiere” (brain drain). Referitor la aceasta din urmă, Bauman afirmă că „elitele au avut întotdeauna tendința de a se internaționaliza mult mai ușor, comparativ cu celelalte categorii sociale” (Bauman, 1998). Opțiunea pentru o țară sau alta se face în funcție de condițiile economice și educațional - profesionale din țara de destinație, superioare comparativ cu cele din țara de origine.

Această formă de mobilitate a celor mai calificați este generată de lipsa locurilor de muncă din țara de origine, de nivelul redus al remunerării, mult sub valoarea muncii prestate și a performanței obținute, și în general de nivelul de trai și de civilizație mai reduse.

Fenomenul “brain drain” poate apărea și sub forma recrutării din rândul celor care studiază în străinătate, care după terminarea studiilor aleg să rămână și să intre pe piața muncii a țării de destinație. Sau, dacă se reîntorc, după o anumită perioadă sunt "obligați" să plece, deoarece locurile de muncă oferite în țara lor, sub numeroase aspecte, nu corespund nici pregătirii și nici aspirațiilor lor. Pentru țările de origine, aceasta este o risipă nepermis de mare de potențial uman, cu costuri ridicate, încă insuficient estimate. În schimb, pentru țările gazdă acest fenomen (numit în engleză “brain gain”) reprezintă un câștig realizat cu ușurință și practic fără costuri, sau cu costuri neînsemnate. Iar dacă personalul înalt calificat originar din străinătate ajunge să desfășoare în țara de destinație o activitate care nu îi solicită toate cunoștințele/aptitudinile pe care le posedă, fenomenul este denumit „risipă de creiere” (brain waste).

Noțiunile de bază din domeniul migrației internaționale, principalele concepte din sfera migrației îmbracă forme și conținuturi extrem de variate. Definițiile (Van Krieken, 2001) date acestora nu sunt de natură tehnică sau legală, ci urmăresc să ofere o explicație succintă pentru câțiva din termenii cel mai frecvent utilizați în acest domeniu. Un anumit tip de migrație se poate încadra în una sau mai multe din următoarele definiții.

- Migrația totală (total migration) reprezintă suma intrărilor/sosirilor imigranților și a ieșirilor/plecărilor emigranților, respectiv volumul total al migrației. Migrația netă (net migration) reprezintă soldul migratoriu ce rezultă din diferența dintre sosiri și plecări. El se numește imigrație netă, când sosirile depășesc plecările, și emigrație netă în caz contrar;
- Migrația de reîntoarcere (return migration) reprezintă circulația unor persoane care se întorc în țara de origine după ce au petrecut o perioadă de cel puțin un an într-o altă țară străină. Această reîntoarcere poate fi voluntară sau nu, în acest din urmă caz fiind vorba despre rezultatul unui ordin de expulzare. Migrația de reîntoarcere cuprinde și repatrierea voluntară;

- Migrația forțată (forced migration) reprezintă circulația unor persoane care doresc să iasă dintr-o zonă de război, de conflict sau dintr-o zonă de violențe și/sau în care le sunt violate drepturile, sau în care au avut loc dezastre naturale. Acest termen se aplică circulației refugiaților, precum și celei cauzate de traficul de ființe umane;
- Migrația ilegală (irregular migration) reprezintă circulația unor persoane către un nou loc de reședință sau de tranzit prin utilizarea mijloacelor ilegale, respectiv fără documente valabile sau cu documente false;
- Re-emigrația (re-emigration) reprezintă circulația unor persoane care, după ce se întorc în țara de origine pentru o anumită perioadă (ani), pleacă din nou pentru o altă perioadă de ședere sau într-o altă destinație;
- Fluxurile migratorii reprezintă numărul de migranți înregistrați într-o anumită perioadă de timp care circulă pe plan intern sau internațional în vederea desfășurării unor activități temporare sau pentru a se stabili definitiv;
- Stocurile de migranți reprezintă numărul de migranți aflați pe teritoriul unei anumite țări la un anumit moment;
- Cotele/contingentele de imigranți reprezintă acele restricții cantitative aplicate asupra numărului de persoane care urmează a fi admiși în țara respectivă în fiecare an.

Dintre categoriile de persoane implicate în migrația internațională, literatura de specialitate identifică:

- Lucrătorul migrant (migrant worker) care reprezintă persoana care se angajează într-o activitate remunerată într-o țară străină, cu excepția solicitanților de azil și a refugiaților. Un lucrător migrant își stabilește reședința în țara de destinație pe durata de desfășurare a acestei activități. Acest termen se utilizează și în cazul lucrătorilor migranți ilegali, dar și al personalului companiilor multinaționale ale căror sarcini solicită mutarea dintr-o țară în alta;
- Lucrătorul sezonier (seasonal worker) acea categorie de lucrător migrant a cărui muncă depinde de condițiile sezoniere și care este desfășurată numai o parte din an;
- Migrantul economic (economic migrant) care reprezintă o persoană care își părăsește locul de origine pentru a se stabili în altă țară, cu scopul de a-și îmbunătăți nivelul de calitate a vieții. Acest termen înglobează și persoanele care încearcă să intre într-o țară în mod ilegal, prin folosirea procedurilor de azil, precum și persoanele care își părăsesc țara de origine pe perioada unui sezon agricol sau turistic (migranții sezonieri);
- Migrantul ilegal (irregular migrant), reprezintă acea persoană care nu are un statut legal pe teritoriul țării de destinație sau de tranzit, datorită pătrunderii pe teritoriul acesteia în mod ilegal sau ca urmare a expirării perioadei de ședere maxime admise. Acest termen este utilizat și în cazul cetățenilor de alte naționalități care nu au respectat reglementările de

admitere ale țării de destinație/tranzit, persoanelor care încearcă să obțină azil fără o cauză justă, și oricărei alte persoane care nu este autorizată să rămână în țara de destinație;

- Solicitantul de azil (asylum seeker) reprezentând acea persoană care a trecut frontierele internaționale, a înaintat o cerere oficială de acordare a statutului de refugiat și așteaptă o decizie în acest sens. Acest termen se poate referi și la persoanele care nu au depus încă cereri de acordare a statutului de refugiați sau la persoanele care așteaptă un răspuns în acest sens. Până în momentul examinării cererii, solicitantul de azil are dreptul de a nu fi expulzat. Înaintarea unei cereri de acordare a statutului de refugiați nu implică automat soluționarea favorabilă a acesteia;
- Refugiatul (refugee), reprezintă persoana căreia i-a fost acordată permisiunea de a rămâne pe teritoriul statului respectiv (altul decât cel de origine) pe baza Convenției din 1951 referitoare la statutul refugiaților, datorită unor motive bine întemeiate, respectiv teama de persecuție pe considerente de rasă, religie, naționalitate, opinii politice sau apartenența la un anumit grup social.

Analizele teoretice și practice au relevat că migrația internațională reprezintă un proces dinamic, care presupune parcurgerea mai multor etape:

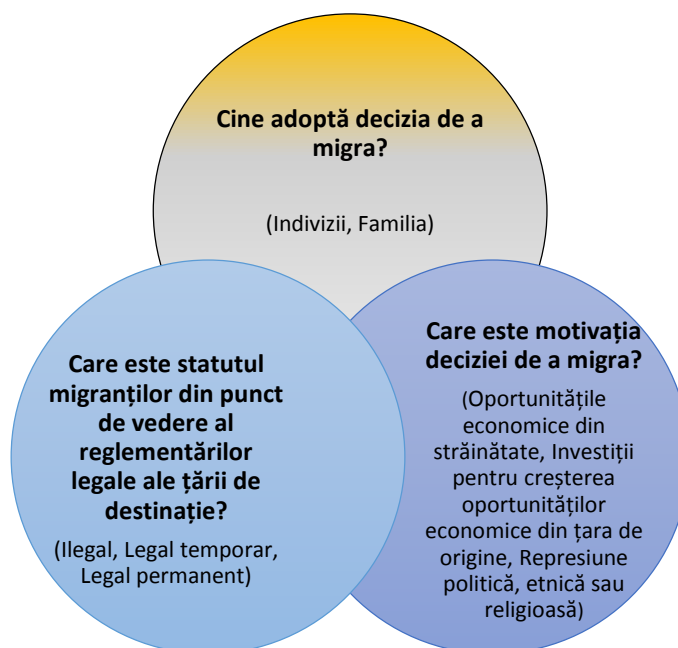
- impulsul pentru migrație, motivația migrației (factorii push și pull, migrație voluntară sau forțată);
- circulația propriu-zisă de la țara de origine la cea de destinație;
- intrarea în altă țară (prin mijloace legale sau nu);
- stabilirea și/sau reîntoarcerea;
- integrarea și/sau reintegrarea, și în unele cazuri dobândirea cetățeniei țării de destinație.

Tipologia migranților

Conceptul de migrație în sens larg cuprinde mai multe tipuri de fluxuri migratorii și categorii de migranți. O tipologie a migranților poate fi realizată în funcție de trei caracteristici principale. Combinarea acestor factori descrie diferitele modele de migrație.

Figura 1.1 arată care sunt principalele aspecte care apar în legătură cu migrația: cine adoptă decizia de a migra?, care sunt motivele care stau la baza acestei decizii?, și care este statutul migranților din punctul de vedere al reglementărilor legale din țara de destinație?

Figura 1.1 Tipologia migranților

Din punctul de vedere al motivațiilor care stau la baza adoptării deciziei de a migra se pot distinge trei categorii de migranți:

- migranții care se află în căutarea unor oportunități economice în țara de destinație;
- migranții care pleacă în străinătate cu scopul de a acumula economii sau capital uman, pentru ca la reîntoarcere în țara de origine să beneficieze de oportunități economice sporite;
- migranții care sunt determinați să-și părăsească țara de origine datorită unor represiuni politice, etnice sau religioase.

Pentru majoritatea migranților, principala motivație o reprezintă dorința de a-și îmbunătăți starea materială sau nivelul de trai. De regulă, se presupune că acest tip de migranți își planifică plecarea și investesc în obținerea de informații și de cunoștințe (fie ele calificări, învățarea limbii viitoarei țări de destinație etc.) care le sunt necesare pentru o integrare de succes pe piața muncii și în societatea țării gazdă (Chiswick, B. R. 1978)

Un alt motiv pentru munca în străinătate este acumularea de economii sau de calificări cu scopul de a se reîntoarce în țara de origine și a beneficia de mai multe oportunități economice aici. Migranții care sunt „puși în mișcare” de această motivație pot să nu fie vizibili în datele statistice referitoare la migrație.

Dimpotrivă, cel de-al treilea tip de migranți, și anume migranții etnici, solicitanții de azil și refugiații migrează fie pentru că sunt supuși unor discriminări pe criterii de etnie sau sex, fie datorită unor conflicte armate care au loc în țara de origine. Chiar dacă în acest din urmă caz este vorba despre o migrație forțată (coerced migration), argumentele empirice sugerează că alegerea

țării de destinație este determinată, cel puțin parțial, de considerente economice (Rotte, R., Vogler, M, 1998).

În general, decizia referitoare la migrație poate fi adoptată de indivizi sau de familii. Conform noilor teorii ale migrației internaționale, decizia unui membru al unei familii de a migra poate fi de fapt una „colectivă”. Spre deosebire de factorii care determină migrația la nivel individual, decizia întregii familii de a migra este generată numai parțial de motivațiile socio-economice ale migranților propriu-ziși (Mincer J. 1978), fiind vorba mai degrabă de oportunitățile și restricțiile cu care se confruntă toți membri familiei respective. În aceste condiții, migrantul va fi „trimis” să muncească într-o locație caracterizată printr-un mediu economic mai performant pentru a asigura sprijinul pentru membri familiei rămași în țara de origine.

În ceea ce privește reglementările legale din țara de destinație, pot fi identificate trei variante:

- migranții legali permanenți, care doresc să se stabilească în țara gazdă pe termen nedefinit;
- migranții legali temporari, care doresc să rămână în țara de destinație numai pentru o perioadă de timp limitată, înainte de a se întoarce în țara de origine sau de a pleca spre o nouă locație;
- migranții ilegali. Statutul migrantului are consecințe directe asupra condițiilor de trai din țara de destinație. Migranții ilegali nu sunt eligibili pentru a primi asistență socială și medicală. Ei pot fi arestați sau expulzați. Mai mult, migrația ilegală, mai ales cea a femeilor și copiilor este asociată din ce în ce mai mult cu traficul de ființe umane (IOM 2003).

Tipologia mai sus amintită acoperă caracteristicile principalelor grupuri de migranți. Decizia de a migra adoptată de lucrătorii-învați, este de regulă una individuală de a migra temporar, pe baze legale, din motive economice. Pentru solicitanții de azil, decizia de a migra este adesea adoptată de familii, datorită existenței unor forme de represiune în țara de origine, iar după aprobarea statutului de azilanți, scopul lor este de a rămâne permanent în țara de destinație în condiții legale.

Cu toate acestea, o tipologie bazată pe cele trei caracteristici nu poate fi exhaustivă. Aceeași persoană își poate modifica „încadrarea” în funcție de locul de origine și/sau destinație și de perioada de rezidență în țara de destinație. De asemenea, chiar dacă decizia de a migra a solicitanților de azil se poate datora situației politice și sociale din țara de origine, alegerea destinației poate fi determinată și de motivații economice sau de existența unei rețele de migranți din familie. De aceea, din punctul de vedere al țării de destinație poate fi uneori dificil de încadrat solicitanții de azil sau refugiații în categoria migranților pe criterii umanitare sau a migranților economici.

Mai mult, experiența multor țări europene care au primit lucrători invitați a arătat că migranții care intenționau să rămână în țara gazdă doar temporar s-au transformat adesea în migranți permanenți. Migranții care se stabilesc într-o țară prin depășirea perioadei legale pentru care au obținut vize sau prin imigrare fără sau cu documente false, au adeseori posibilitatea de a obține un statut legal în țara de destinație, de exemplu, prin intermediul programelor de regularizare. Mai mult, modificări ale reglementărilor legale referitoare la permisele de rezidență sau de muncă din țara de destinație pot genera adesea modificări ale statutului legal al migranților care se află deja pe teritoriul lor. Datorită diferențelor de natură legislativă dintre țări, același migrant poate avea un statut legal diferit în funcție de țara de destinație.

1.2 Teorii ale migrației internaționale

În prezent, nu există o teorie unitară și coerentă a migrației internaționale, dar există diferite teorii care s-au dezvoltat, cel mai adesea, izolat una față de cealaltă (Massey și alții 1993). Actualele tendințe și evoluții ale fluxurilor migratorii au, însă nevoie, pentru o cât mai profundă înțelegere a fenomenului, nu doar de un instrument provenind dintr-o singură știință sau de cantonarea la un singur nivel al analizei. Construcția teoriilor în domeniul migrației este practic o problemă a secolului XX. Cele mai multe abordări anterioare anilor 60 sunt astăzi mai ales de interes istoric, remarcându-se un număr de contribuții la vocabularul migrației dar, și semnificația specială a câtorva precursori (Arango, Joaquin 2000).

Căutarea unei teorii unice, capabile să explice migrația ca proces dinamic, cu acțiune și determinare multinivel, cu influențe în și din sfera economicului, socialului, culturalului și politicului, pare să nu fie una încununată de succes, dar rezultatul conduce către o discuție fundamentală căreia cercetarea în domeniu probabil îi va răspunde pe viitor: este posibilă/utilă o

În cele ce urmează vom prezenta câteva dintre principalele abordări teoretice referitoare la migrația internațională. Spunem câteva, deoarece considerăm că este aproape imposibil să realizăm o trecem în revistă completă a tuturor contribuțiilor teoretice, în condițiile numărului mare de teorii și ale diversității de discipline în care sunt incluse acestea.

Pentru a structura diferitele contribuții teoretice referitoare la migrația internațională, vom prezenta mai întâi câteva caracteristici și clasificări de bază.

Contribuțiile teoretice aparțin mai multor domenii științifice. Principala diferențiere se realizează între teoriile economice și cele ne-economice ale migrației. Teoriile economice ale migrației sunt incluse în principalele teorii macro și micro. Acestea au căpătat o importanță deosebită în dezbaterile actuale referitoare la migrația internațională deoarece pot constitui baza unor estimări ale potențialelor fluxuri migratorii în general, și ale fluxurilor emigrației dinspre noile state membre ale UE și a țărilor candidate în special. Teoriile ne-economice ale migrației pot fi identificate într-o gamă largă de discipline din sfera științelor sociale.

Analiza se poate realiza pe mai multe niveluri (Faist, 2000) macro, mezo și micro-economic (Tabelul nr. 1.1).

Tabel 1.1 Nivelul de analiză al migrației internaționale

MICRO	MEZO	MACRO
Valori sau dorințe și așteptări	Rețele sociale	Structura oportunităților la nivel macro
Valori și așteptări ale individului - asigurarea unui nivel de trai decent, a unui grad de confort, autonomie, etc.	Legături sociale - legături puternice: cu familia - legături slabe: rețele de potențiali migranți	Context economic - decalaje existente în domeniul veniturilor și a nivelurilor ocupării
	Legături simbolice - de rudenie, etnice, naționale, politice, religioase	Context politic - reglementarea mobilității spațiale de către diferitele state și regimuri internaționale; - represiunea politică, etnică, națională și conflicte religioase.
	Conținutul acestor legături - obligații, reciprocitate și solidaritate, informare, control și acces la resursele celorlalți	Contextul cultural -norme predominante
		Context demografic și ecologic - creșterea populației; - disponibilitatea pământului arabil; - nivelul tehnologic.

Sursa: Faist, T. - The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces, Oxford, Clarendon Press, 2000, citat în Krieger, H. - Migration trends in an enlarged Europe, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, 2004.

Teoriile macroeconomice neoclase ale migrației pun accentul în special pe condițiile care conduc la starea de echilibru între piețele muncii regionale și pe migranți - ca furnizori de forță de muncă. Alte teorii macroeconomice pun sub semnul întrebării modelul alegerii raționale și susțin că migrația internațională este determinată în principal de cererea de forță de muncă din societățile industrializate moderne. Un exemplu în acest sens este cel al teoriei pieței muncii duale. Teoria sistemului mondial reprezintă o altă abordare la nivel macro. Conform acesteia, crearea unei populații cu mobilitate internațională ridicată în societățile periferice (necapitaliste) este rezultatul extinderii relațiilor economice capitaliste la nivel mondial. Teoriile instituționale acționează de asemenea la nivel macro (Massey și alții, 1993). O dată ce migrația internațională a fost declanșată, vor fi înființate numeroase instituții (legale sau nu), cu scopul de a satisface cererea datorată ofertei ridicate de forță de muncă din străinătate și numărului limitat de locuri de muncă și vize acordate (de obicei) de către țările de destinație.

La nivel micro-economic, teoriile neoclase consideră migrația drept o investiție în capitalul uman. Teoriile neoclase ale migrației au fost extinse în ultima perioadă prin așa-numitele noi teorii ale migrației, care au adăugat două noi dimensiuni. Ele pun sub semnul întrebării ipoteza teoriei neoclase referitoare la alegerea rațională a indivizilor. Totodată, ele

subliniază rolul familiei în adoptarea deciziei de a migra, dar și pe acela al minimizării riscurilor ca factor suplimentar (pe lângă maximizarea veniturilor) în adoptarea deciziei de a migra.

Perspectiva la nivel mezo cuprinde teoria rețelelor, care accentuează importanța rețelelor sociale ce leagă migranții, foștii migranți, potențialii migranți și persoanele nemigrante din țările de origine și din cele de destinație prin intermediul unor relații sociale de familie, prietenie.

O altă clasificare a contribuțiilor teoretice din domeniul migrației internaționale, realizată de Massey (1993, 1998) și Schoorl (1995), cuprinde:

teoriile care analizează condițiile ce determină începerea migrației pentru muncă; ele sunt reprezentate de teoria economică neoclasică, teoria piețelor muncii duale, noua teorie economică a migrației pentru muncă și teoria sistemului mondial;

teoriile care explică motivațiile perpetuării migrației: de exemplu, extinderea rețelelor migratorii, răspândirea instituțiilor care oferă sprijin migranților etc. Aceste aspecte sunt de asemenea reunite sub numele de „cauzalitate cumulativă” (cumulative causation).

Un exemplu de indicator care generează (inițierea unor) fluxuri migratorii internaționale între două state este diferența dintre salariile acestor două țări. Chiar migrația internațională însăși se poate autoîntreține. Inegalitatea între venituri, de exemplu, poate constitui începutul migrației dintr-o țară de origine. Apoi, dacă remitențele sau migrația de reîntoarcere produc o creștere a inegalității în societatea țării de origine, emigrația generează mai multă emigrație. Teoria rețelelor și teoria instituțională încearcă să explice evoluția fluxurilor migrației internaționale în timp. Aceste teorii au încercat să ofere un răspuns plauzibil, de pildă la întrebarea „de ce fluxurile migrației internaționale pot înregistra o creștere chiar și atunci când stimulentele inițiale de a migra și-a redus din intensitate?”. Cu toate acestea, fluxurile migratorii semnificative ca dimensiune și îndreptate numai către anumite destinații nu se pot menține, sau cel puțin nu pe termen lung, numai pe baza mecanismelor identificate în explicațiile teoretice ale perpetuării migrației în timp, fiind necesară implicarea cel puțin a unuia dintre mecanismele descrise în abordările teoretice care încearcă să explice începerea migrației.

Abordări din perspectiva macro-economică

Teoria economiei neoclase

Teoria economică neoclasică este cea mai veche teorie a migrației. Potrivit acesteia, diferențele salariale dintre țări constituie principala motivație a migrației internaționale. Aceste diferențe salariale se datorează diferențelor spațiale dintre cererea și oferta de muncă, dar și altor factori, precum productivitatea muncii sau gradul de organizare a lucrătorilor.

Teoria neoclasică a migrației internaționale, explică și afirmă că țările în care există un deficit relativ de forță de muncă în comparație cu capitalul au un salariu de echilibru la un nivel ridicat, în timp ce țările relativ înzestrate cu forță de muncă abundentă au un salariu de echilibru la un nivel mai redus. Datorită acestor diferențe salariale, fluxurile de forță de muncă au loc în principal dinspre țările cu salarii joase către cele cu salarii ridicate (Borjas și alții 1995).

Teoria privilegiază rolul factorilor economici în explicarea apariției fluxurilor de migrație (în varianta macro) și a deciziei de migrație (varianta micro). Indiferent de nivelul de analiză, „De ce” este întrebarea cheie în jurul căreia gravitează teoria neoclasică. În varianta sa la nivel macro, migrația internațională se declanșează ca urmare a diferențelor dintre raportul între cererea și oferta de forță de muncă în diversele arii geografice (țări, în cazul celei internaționale), reflectate de diferențele între nivelul salariilor/veniturilor. În spațiile caracterizate de o relativă sărăcie a capitalului, salariul, ca rezultat al mecanismelor pieței, va fi scăzut în raport cu țările în care situația este inversă (relativă abundență a capitalului raportată la oferta de forță de muncă). Surplusul de pe ambele piețe (forță de muncă în cazul uneia, capital în cazul celei de-a doua) va profita de caracterul său mobil și se va deplasa către ariile de maximizare a profitului economic. În această logică, forța de muncă se constituie în flux către țara bogată în capital/săracă (cu insuficientă) forță de muncă ponderată de un contraflux al investiției de capital, transpus în migrație prin mișcarea specialiștilor înalt calificați urmărind maximizarea recompensei în urma investiției lor în capital uman într-un mediu sărac într-o astfel de resursă (așa numitul flux internațional de capital uman). Fluxurile de migrație internațională devin, în concepția susținătorilor acestei teorii, instrumente de echilibrare ale deficiențelor interne de pe piața forței de muncă la nivel global. În timp, presiunea antagonică exercitată de cele două mișcări (populație/capital) (în țara dezvoltată către stabilirea unui salariu la un nivel mai scăzut și în țara săracă spre un nivel mai ridicat), au ca rezultat reducerea decalajelor economice (diferențele între nivelul salariilor ajung să reflecte numai costurile deplasării), urmată inevitabil de stoparea de la sine a migrației (dispariția cauzei care declanșează migrația conduce inevitabil la stoparea acesteia).

Teoria pieței duale a muncii

Teoria pieței duale a muncii susține că migrația internațională este în principal cauzată de factorii de atracție (pull factors) exercitați de țările industrializate/dezvoltate care primesc migranți. Reprezentantul cel mai cunoscut al curentului, Piore (1979), argumentează că migrația internațională este efectul cererii de forță de muncă inevitabil legată de caracteristicile economiilor dezvoltate. În crearea nevoii de forță de muncă, el oferă trei explicații posibile pentru cererea de muncitori străini în țările industrializate/dezvoltate care joacă un rol fundamental: lipsa forței de muncă în general, constrângerile motivaționale în ocuparea slujbelor din partea de jos a ierarhiei, dualismul economic și modificările demografice ale resurselor de forță de muncă.

Potrivit acestei teorii, piețele muncii sunt compuse din două segmente: unul primar, caracterizat prin metode de producție intensive în capital și forță de muncă predominant înalt calificată, și un segment secundar, în care metodele de producție sunt intensive în muncă și în care predomină forța de muncă cu un nivel redus de calificare. Teoria pieței muncii duale susține că migrația internațională a forței de muncă este cauzată de cererea de forță de muncă din segmentul intensiv în muncă al țărilor industrializate/dezvoltate (receptoare de migranți) (Piore și alții 1993).

Elementul esențial este existența unei piețe duale a forței de muncă, incluzând un sector primar caracterizat în principal de slujbe stabile, condiții bune de muncă, beneficii generoase și posibilitatea mobilității ascendente și un sector secundar, cu slujbe necalificate și instabile, condiții grele sau periculoase de muncă și slabe posibilități de mobilitate ascendentă. Muncitorii nativi evită încadrarea în sectorul secundar datorită instabilității locurilor de muncă, salariilor mici, statusului și prestigiului scăzut asociat acestor poziții. Transformarea sectorului secundar într-unul atractiv pentru forța de muncă autohtonă prin creșterea salariilor nu este o soluție pentru angajatori atâta vreme cât presupune, în virtutea ierarhiei ocupaționale care asociază salariul cu prestigiul și statusul, creșterii în lanț de-a lungul acestei ierarhii. Rezultatul ar fi sporirea generală a salariilor care conduce la inflație structurală. O soluție mai ieftină este deschiderea acestui segment al pieței muncii pentru lucrătorii migranți, care acceptă salarii mai mici, fără a pune în pericol situația diferențelor salariale de pe piața muncii din țara gazdă.

Abordări din perspectiva micro-economică

Teoria neoclasică

La nivel micro-economic, teoriile neoclasică consideră migrația drept o investiție în capitalul uman. Ea reprezintă nu numai „o investiție în creșterea productivității resurselor umane, ci și o investiție care presupune anumite costuri și beneficii” (Sjaastad și alții, 1962). În varianta la nivel individual, decizia de migrație este rezultatul unui proces prin care individul rațional evaluează beneficiile migrației internaționale (câștigurile monetare, costând în salariu, mediate de

probabilitatea de a obține o slujbă la destinație, comparate cu câștigurile în condițiile în care ar rămâne imobil (salariul la origine mediat de probabilitatea de a obține o slujbă la origine), luând în calcul costurile deplasării (costul călătoriei, al supraviețuirii în țara de destinație până la găsirea unui loc de muncă, dificultatea adaptării la o nouă piață a forței de muncă, efortul pentru învățarea unei noi limbi și al adaptării la o nouă cultură, costul psihologic al ruperii vechilor relații și stabilirii unora noi). Migranții potențiali (toți indivizii în acest caz) estimează beneficiile deplasării către diverse destinații pentru un interval de timp limitat. Evenimentul de migrație se va produce atunci când rezultatul calcului este pozitiv, către destinația care va furniza cea mai mare recompensă în raport cu abilitățile individului, migrația devenind practic o formă de investiție în capital uman (Arango, Joaquin, 2000). În cadrul modelului alegerii individuale care urmărește maximizarea veniturilor pe termen lung, potențialul migrant va calcula costurile și beneficiile, așteptând o diferență netă pozitivă. Decizia de a migra este adoptată conform oportunităților de a obține salarii mai ridicate. Pentru a realiza acest lucru, migrantul trebuie însă să obțină și o productivitate mai mare, care este condiționată de investiția în formarea de capital uman. Potențialii migranți vor estima costurile și beneficiile așteptate în urma migrației și vor alege țara de destinație pentru care diferența dintre acestea este cea mai mare.

Noile teorii economice ale migrației

La mijlocul anilor '80 au început să fie criticate unele dintre ipotezele teoriei neoclasice micro-economice, motivul fiind capacitatea lor redusă de a explica anumite condiții întâlnite în practică.

Stark și Bloom (1985) susțin că decizia unui lucrător de a migra nu poate fi explicată numai la nivelul lucrătorului individual, ci trebuie avute în vedere și entitățile sociale mai mari. Abordarea lor reprezintă noua teorie economică a migrației pentru muncă. Una dintre entitățile sociale vizate este gospodăria/familia. Spre deosebire de indivizi, familiile pot evita anumite riscuri referitoare la veniturile realizate prin adoptarea unor strategii de diviziune a muncii în interiorul familiilor respective. Anumiți membri, adesea principalii întreținători ai familiei, desfășoară activități economice pe plan local, în timp ce alți membri, de regulă bărbați tineri, vor fi trimiși la muncă în străinătate, unde vor beneficia de salarii mai mari și de condiții de muncă mai bune. Remitențele trimise în țara de origine de către aceștia din urmă vor asigura o suplimentare a veniturilor familiei respective. Potrivit acestei teorii, remitențele au un efect pozitiv asupra echilibrelor macroeconomice ale țării de origine (Taylor JE, 1999).

Trei aspecte principale au fost reunite în cadrul așa numitelor „noi teorii ale migrației”:

comportamentul și atitudinea potențialilor migranți nu se formează numai la nivel individual, ci și la nivel de grup, în principal în cadrul familiei;

decizia de a migra nu este motivată numai de maximizarea veniturilor, ci este influențată și de evaluarea riscurilor și de intenția de a le minimiza;

potențialii migranți, în special cei din regiunile rurale și subdezvoltate se află sub constrângerea eșecurilor piețelor, altele decât piața muncii, fapt ce are un impact direct asupra veniturilor și riscurilor referitoare la venituri la care sunt supuși indivizii și familiile lor.

În țările dezvoltate, riscurile cu care se confruntă familiile în ceea ce privește asigurarea unor venituri suficiente sunt de regulă atenuate prin intermediul accesului la diferite sisteme de asigurări, inclusiv asigurarea împotriva șomajului (unemployment insurance) și sistemul general al asigurărilor sociale. Pentru anumiți potențiali migranți și pentru familiile rămase în țara de origine, „dorința de a avea acces la aceste sisteme de asigurări poate constitui o motivație de bază...pentru a participa la migrația internațională”(Massey și alții, 1993). Astfel apare ipoteza că un sistem de asigurări sociale bine dezvoltat poate constitui un important factor de atracție în migrația internațională.

Abordări socio-economice la nivel macro și microeconomic

După ce am trecut în revistă principalele aspecte macro și micro-economice ale migrației din perspectivă economică, ne vom concentra atenția asupra teoriilor socio-economice, care combină factorii economici și sociali la nivel macro.

Teoria gravitațională

Teoria gravitațională (Anderson, 1955 și Dodd, 1950), urmează logica legii gravitației din fizică și stabilește o legătură între migrație și distanța dintre țara de origine și cea de destinație. Modelele gravitaționale a căror origine este legată de începuturile preocupărilor pentru migrație, postulează volumul unui flux migrator ca rezultat al acțiunii distanței și numărul populației celor două arii: origine și destinație. Teoria gravitației în analogie cu legea gravitației descoperită de Newton, susține că migrația între două regiuni este proporțională cu produsul categoriilor de populație în regiunile de origine și destinație, corespunzând maselor în modelul lui Newton, și invers proporțional cu puterea distanței între două regiuni. Astfel, cu cât va fi mai mare distanța dintre țări, cu atât vor fi mai reduse fluxurile migratorii dintre ele. La nivel micro, aceasta ar însemna o scădere a înclinației spre migrație o dată cu creșterea distanței. Conform acestei teorii, migrația din noile state membre și țările candidate ar fi mai atractivă la nivel regional (între ele și între ele și statele membre UE vecine, datorită distanțelor mai mici), iar pe ansamblu, ar fi mai atractivă către statele din UE, comparativ cu cele din afara Europei.

Dacă ar fi să aducem în discuție cazul migranților din teritoriile românești s-ar părea că aceasta teorie nu are o relevanță practică. Până în ajunul Primului Război Mondial, transilvănenii

au emigrat în special în America iar după 1990, cei mai mulți nu au ales țările vecine ci pe cele mai îndepărtate (cazul Spaniei, Italiei). Cultura similară (însușită de comunității lingvistice) și toleranța vizitatorilor (ospitalitatea din țara gazda) sunt factori esențiali în dezvoltarea comportamentului migrator.

Teoria sistemului mondial

Teoria sistemului mondial consideră migrația internațională dintr-o perspectivă globală punând accentul pe interacțiunile dintre societăți, ca unul dintre factorii determinanți ai modificărilor sociale (Chase-Dunti și alții, 1994). Exponentul cel mai cunoscut al curentului, Immanuel Wallerstein, încearcă o analiză cuprinzătoare (începând cu secolul al XVI-lea) a apariției a ceea ce el numește “sistem mondial” și a încorporării treptate a statelor în noua ordine, postulând existența a trei zone concentrice: centrul (puterile dominante), semi-periferie, periferie (cărora li se adaugă zonele externe, ca părți izolate, externe sistemului mondial la un moment dat în timp), cu referire la roluri distincte în diviziunea internațională a muncii. Rolul, dependența (gradul de dependență) și gradul de dezvoltare sunt concepte cheie ale teoriei sistemului mondial. Dacă acesta se desfășoară între o țară cu economie nedezvoltată și una cu o economie dezvoltată, va apărea stagnarea economică și menținerea la un nivel redus a condițiilor de trai în prima (Wallerstein, 1983), fapt care va constitui un stimulent puternic al migrației. Diverși sociologi au legat migrația internațională în masă de structura piețelor mondiale dominate de sistemul de producție capitalist în acest context, pot fi identificate mai multe procese care contribuie la dezvoltarea unei forțe de muncă mobile:

- introducerea sistemului capitalist în producția din agricultură, care a determinat o creștere semnificativă a productivității ce a subminat baza economiei de subzistență și a îndepărtat fermierii de pământ;
- extinderea activităților extractive de materii prime în condițiile pieței globale a constituit un factor de atracție a fermierilor în regiunile periferice prin intermediul salariilor mai mari oferite în industria extractivă. Acest fapt a subminat sistemul tradițional de reciprocitate din agricultură și a inclus ex-fermierii sub reglementările dictate de piața muncii națională și internațională;
- companiile multinaționale au înființat capacități de asamblare în regiunile periferice. Cererea pentru forță de muncă relativ bine plătită în aceste fabrici a îndepărtat țăranii de pământ și i-a transformat într-o potențială forță de muncă mobilă.
- în ceea ce privește extinderea UE, ca o aplicare a acestei teorii, în regiunile agricole din noile state membre și din țările candidate se va manifesta un potențial și o înclinație mai mare spre migrație, ca urmare a introducerii sistemului capitalist de producție, sistem

necesar realizării transformărilor în vederea trecerii la economia de piață și a procesului de aderare la UE.

Un alt factor important în contextul globalizării înregistrate în regiunile periferice ale economiei mondiale este răspândirea valorilor culturale și a ideologiei promovate de regiunile centrale. Astfel, modelele de consum de masă, stilurile de viață din țările dezvoltate (centrale) se răspândesc la nivel mondial. Din perspectivă individuală, cea mai importantă problemă este identificarea grupurilor influențate și a măsurii în care apare un decalaj între percepția lor referitoare la nivelul țărilor dezvoltate (UE) și percepția referitoare la potențialul de a ajunge la acest nivel în regiunea de origine. Una dintre ipoteze este aceea că în special tinerii sunt atrași de valorile ideologice și stilul de viață caracteristice statelor dezvoltate, și în consecință vor avea un grad mare de nemulțumire față de oportunitățile existente în țara de origine.

Un alt factor de atracție în cadrul teoriei sistemului mondial este și dezvoltarea orașelor globale (global cities), care contribuie la crearea unei cereri semnificative pentru servicii prestate de lucrători necalificați. Dezinteresul manifestat de populația cu un nivel redus de instruire față de locurile de muncă prost plătite și care conferă un statut inferior pe pozițiile cele mai de jos ale ierarhiei ocupaționale generează o cerere semnificativă pentru lucrători migranți.

Teoria sistemului modern are o contribuție însemnată la dezvoltarea cercetării în domeniul migrației internaționale. Numărul studiilor urmând judecăților sale este probabil argumentul cel mai simplu și suficient. Unul dintre meritele sale în contextul în care a apărut și s-a extins este de a pune o dată în plus în evidență, probabil mai convingător sau poate mai incitant decât teoria pieței forței de muncă duale spre exemplu, factorii de natură structurală implicați în apariția și dezvoltarea fluxurilor migrației internaționale, de această dată considerați la scară globală.

Alte teorii la nivel micro, dar de data aceasta socio-economice sunt reprezentate, printre altele, de modelul push - pull elaborat de Lee (1972) și de teoria sărăciei relative (Stark și Taylor, 1991).

Teoria push – pull

Lee (1972) oferă o interpretare a modelului *push-pull* din perspectiva individualistă. El a identificat patru factori principali care determină migrația: factorii caracteristici țării de origine; factorii caracteristici țării de destinație; barierele existente și factorii individuali. Abordarea lui este una integratoare, care cuprinde factori tradiționali macro și microeconomici precum salariile și nivelul ocupării, dar și alți factori macro precum clima, sistemul de învățământ sau sistemul de asigurări sociale. Barierele în calea migrației nu sunt reprezentate numai de distanța geografică, ci și de diferențele culturale (de limbă) sau restricțiile legale referitoare la migrația internațională. Factorii individuali cuprind indicatori demografici de bază și indicatori caracteristici anumitor

etape din existența indivizilor. Astfel vârsta și starea civilă devin variabile importante explicative ale migrației.

O altă componentă a modelului lui Lee este observația că nu condițiile obiective în sine determină comportamentul migratoriu ci percepția pe care migrantul o are asupra lor (Lee, 1972). Decizia finală de a rămâne în țara gazdă sau de a migra reprezintă rezultatul unei comparații realizate între diferiți factori caracteristici țării de origine și celei de destinație.

Teoria sărăciei relative

Teoria sărăciei relative (theory of relative deprivation) susține că percepția gospodăriilor sau a indivizilor asupra decalajelor dintre venituri constituie un factor determinant al migrației internaționale. Astfel, stimulentele de a migra vor fi mai ridicate în societățile în care există un grad ridicat de inegalitate.

Teorii care explică perpetuarea migrației în timp

Teoria rețelelor

Așa cum am menționat anterior, o altă clasificare a teoriilor referitoare la migrația internațională face distincție între condițiile care determină începerea migrației internaționale și cele care contribuie la perpetuarea ei în timp și spațiu, în legătură cu acestea din urmă, are relevanță teoria rețelelor migratorii.

Acestea reprezintă aglomerări semnificative de emigranți ce provin din aceeași țară de origine. Potrivit lui Massey (1993), „rețelele migratorii reprezintă un ansamblu de legături interpersonale care unesc migranții, foștii migranți, potențialii migranți și persoanele nemigrante din țările de origine și din cele de destinație prin intermediul unor relații sociale de familie, prietenie sau experiență comună în regiunea de origine”.

Relațiile sociale și simbolice stabilesc legăturile, furnizând potențialilor migranți/migranților acces la informație, sprijin în găsirea aranjamentelor celor mai sigure și ieftine de depășire a interdicțiilor de intrare în spațiul țării de destinație, sprijin în găsirea unui loc de muncă și a unei locuințe și eventual mijloace de trai pentru o perioadă de început a căutărilor, suport emoțional și social. Rețelele de migranți ajunse la maturitate sporesc accesibilitatea migrației ca strategie (din punct de vedere al resurselor pe care le antrenează, la nivel individual sau al gospodăriei), diminuând selectivitatea fenomenului. Orice eveniment de migrație, prin includerea unui nou individ în rețea, crește probabilitatea de apariție în viitor a unui nou eveniment asemănător, lărgind cercul celor care au acces la resursele rețelei și sporindu-i-le în același timp. Perspectiva este așadar una dinamică, procesul evoluând către un moment al dezvoltării sale independent de factorii care l-au declanșat, practic auto-susținându-se.

Existența acestor rețele generează o creștere a înclinației spre migrație, prin intermediul efectelor de reducere a costurilor călătoriei, a costurilor de căutare a unui loc de muncă, de integrare în țara gazdă respectivă etc. În cadrul procesului de migrație, cele mai mari costuri sunt suportate de prima generație de migranți. Ulterior, „datorită structurilor de familie sau prietenie”, fiecare nou migrant va avea create deja legături sociale cu țara de destinație (Massey și alții, 1993).

Teoria cauzalității cumulative

Un alt factor care contribuie la perpetuarea migrației în timp este „cauzalitatea cumulativă” (Myrdal, G, 1993). „Cauzalitatea este cumulativă prin aceea că în fiecare nouă migrație, decizia este adoptată în vederea creșterii posibilităților ulterioare de a migra” (Massey, 1993). Această teorie conține elemente ale teoriei sărăciei relative, ale teoriei sistemului mondial și ale teoriei pieței muncii duale.

O nouă dimensiune a cauzalității cumulative este reprezentată de distribuția regională a capitalului uman. La origine stau scrierile lui Myrdal asupra cauzalității dinamice/cumulative, idee preluată și aplicată domeniului migrației internaționale actuale de către același Douglas Massey (1998). Ideea în jurul căreia se așează argumentația este că, prin natura ei, „cauzalitatea este cumulativă, prin faptul că fiecare act de migrație alterează contextul social în care deciziile viitoare sunt luate, într-un mod tipic ce face deplasările adiționale mai probabile” (Massey, 1993). Este vorba așadar de o perspectivă dinamică, ce plasează migrația în categoria proceselor care se auto-susțin, perpetuându-se prin mecanismele cărora le dau naștere.

Șase factori cu acțiune la nivele combinate sunt responsabili în viziunea lui Massey pentru caracterul cumulativ al migrației internaționale: distribuția veniturilor, distribuția pământului și modul de organizare agrar (la nivelul comunității de origine), cultura migrației (comunitate de origine), distribuția regională a capitalului uman (regiune de origine), etichetarea socială (destinație), cărora li se adaugă rețelele de migranți și instituțiile. Cultura migrației este poate una dintre contribuțiile cele mai interesante în cadrul abordării. În principiu, se afirmă că gusturile și motivațiile migranților suferă schimbări în urma experienței în țările industriale dezvoltate. Indivizii capătă „obișnuința” unui stil de viață greu de susținut în aria de origine la întoarcere, crescând probabilitatea unei întoarceri în spațiul de destinație anterior.

Potrivit lui Myrdal (1956), emigrația constantă dintr-o anumită regiune generează riscul diminuării capitalului uman din acea regiune. În timp, transferul de capital uman conduce la creșterea economică a regiunii de destinație, și la un efect de stimulare a imigrației. Astfel, apare ipoteza că regiunile care au înregistrat în trecut fluxuri semnificative ale emigrației, vor continua să se confrunte cu fluxuri mari ale emigrației.

Teoria instituțională

În sens larg, conceptul de instituții (Myrdal, 1999) poate fi utilizat pentru a reflecta structura întregului mediu social, în care indivizii trebuie să facă alegeri.

Orientarea teoretică prezentată sub această denumire este încă în faza sa de început, fiind mai degrabă rezultatul unei încercări de sistematizare a cadrului conceptual în domeniul migrației decât o teorie impusă prin sine însăși. Incluse până în prezent cu precădere în efortul pentru consolidarea altor linii teoretice (în special rețele de migranți), abordarea se concentrează pe studiul instituțiilor care apar și se dezvoltă în cadrul și exclusiv ca rezultat al fluxurilor de migrație. Categoria este extrem de eterogenă, incluzând pe de o parte agenți care speculând oportunitățile economice oferite de diferența între numărul mare de indivizi care doresc să emigreze și restricțiile de intrare/muncă/ședere/legalizarea situației din cele mai multe dintre țările dezvoltate, înlesnesc intrarea, transportul, găsirea unui loc de muncă, locuințe, facilitează obținerea actelor etc. În țara de destinație au activitate și organizațiile voluntare care asigură imigranților suport, militând pentru drepturile acestora sau chiar furnizând ajutor material, juridic etc. Ideea centrală a abordării este că dezvoltarea laturii instituționale a unui flux, combinată cu existența rețelelor de migranți conferă independență procesului în raport cu mediul în care se desfășoară, constituind elementele fundamentale pe care se bazează caracteristica sa de autosusținere.

Potrivit teoriei instituționale, existența unor fluxuri semnificative de migranți face ca organizații comerciale și non-profit, ce pot acționa în mod legal sau ilegal, să ofere anumite servicii și sprijin cu privire la transportul (clandestin), contracte de muncă, documente (false), locuințe sau consiliere juridică pentru migranți (Massey și alții 1993).

Cu alte cuvinte se poate afirma că migrația este o instituție semnificativă la nivel global pentru mediul de afaceri. Din „afacerea” migrației câștigă în primul rând posesorii de capital care-l valorifică prin forță de muncă ieftină, flexibilă puțin pretențioasă și predispusă să „facă orice i se cere”; câștigă instituțiile naționale din țările de origine și cele de destinație ca intermediari și facilitatori ai afacerii (legale sau semi-ilegale); câștigă piața forței de muncă din țara primitoare dar și cea din țara de origine; în final subiecții migrației își câștigă și ei o viață mai bună dar mai puțin prosperă. Este desigur importantă și întrebarea cine pierde din munca migrației la nivel global. Vom încerca mai târziu să oferim un răspuns și la această problemă.

Principalele ipoteze relevate de teoriile migrației

În continuare vom prezenta pe scurt ipotezele de bază evidențiate de principalele teorii din domeniul migrației internaționale.

Ipoteze bazate pe abordarea neoclasică:

- cu cât decalajul (actual sau așteptat) dintre venituri între cele două țări este mai mare, cu atât mai mare va fi înclinația spre migrație;

- cu cât rata șomajului în țara de destinație vizată este mai redusă (și rata ocupării este mai ridicată), cu atât vor fi mai mari veniturile așteptate și, prin urmare și intenția de a migra;
- persoanele aflate în situația de șomaj se confruntă cu un cost monetar mai redus al migrației, și în medie cu beneficii așteptate mai mari, deci vor înregistra și o probabilitate mai mare de a migra;
- cu cât nivelul sărăciei potențialului migrant și a familiei lui este mai ridicat, cu atât vor fi mai ridicate costurile relative de informare, și deci și înclinația de a migra;
- cu cât beneficiile investiției în capitalul uman așteptate în urma migrației (diferența dintre beneficiile așteptate în urma migrației și costurile migrației) vor fi mai mari, cu atât va fi mai puternică intenția de a migra.
- cu cât vârsta unui potențial migrant este mai avansată, cu atât mai mici vor fi beneficiile percepute în urma migrației, deci și înclinația spre migrație.
- cu cât costurile de informare și căutare a unui loc de muncă asociate țării de destinație vor fi mai mari, cu atât va fi mai redusă intenția de a migra.

Ipoteze bazate pe noile teorii ale migrației:

- existența în țările de destinație vizate a unor sisteme puternice de asigurări sociale constituie un factor de atragere a migrației internaționale;
- cu cât reducerea nivelului de sărăcie (așteptată în urma migrației) va fi mai însemnată, cu atât va fi mai mare înclinația spre migrație;
- cu cât rețelele migratorii din țările de destinație sunt mai dezvoltate, cu atât mai reduse vor fi costurile și riscurile asociate migrației, deci va crește probabilitatea de a migra către destinațiile respective.

Ipoteze bazate pe teoriile socio-economice:

- cu cât va fi mai mare distanța geografică dintre țara de origine și cea de destinație, cu atât va fi mai redusă înclinația spre migrație;
- indivizii din regiunile rurale sau agricole înregistrează o înclinație mai mare spre migrație;
- cu cât influența exercitată de potențialele țări de destinație prin intermediul valorilor, stilurilor de viață și modelelor de consum va fi mai mare, cu atât va crește înclinația spre migrația către aceste destinații (valabil mai ales în cazul persoanelor tinere);
- cu cât există mai puține locuri de muncă cu un nivel de calificare redus/necalificare, cu atât va crește înclinația spre migrație.

Ipoteze bazate pe modelele socio-economice la nivel micro:

- cu cât barierele de limbaj vor fi mai ridicate, cu atât migrația va fi mai redusă;
- familiile în care ambii parteneri sunt activi pe piața muncii înregistrează o înclinație mai redusă spre migrație. Indivizii necăsătoriți au o înclinație mai mare spre migrație;
- cu cât este mai mare gradul de insatisfacție referitor la condițiile din țara de origine, cu atât mai mare va fi înclinația spre migrație;
- cu cât este mai mare gradul de incertitudine referitor la condițiile din țara de origine, cu atât mai redusă va fi înclinația spre migrație;
- cu cât numărul migranților aflați în țara de destinație vizată și proveniți din aceeași țară de origine va fi mare, cu atât mai mare va fi intenția de a migra în respectiva țară de destinație;
- experiență anterioară în domeniul migrației internaționale generează o reducere a gradului de incertitudine și deci o creștere a înclinației spre o migrație viitoare.

Ipoteze bazate pe modelele de perpetuare a migrației în timp:

- regiunile care au înregistrat în trecut fluxuri semnificative ale emigrației, vor menține această tendință.

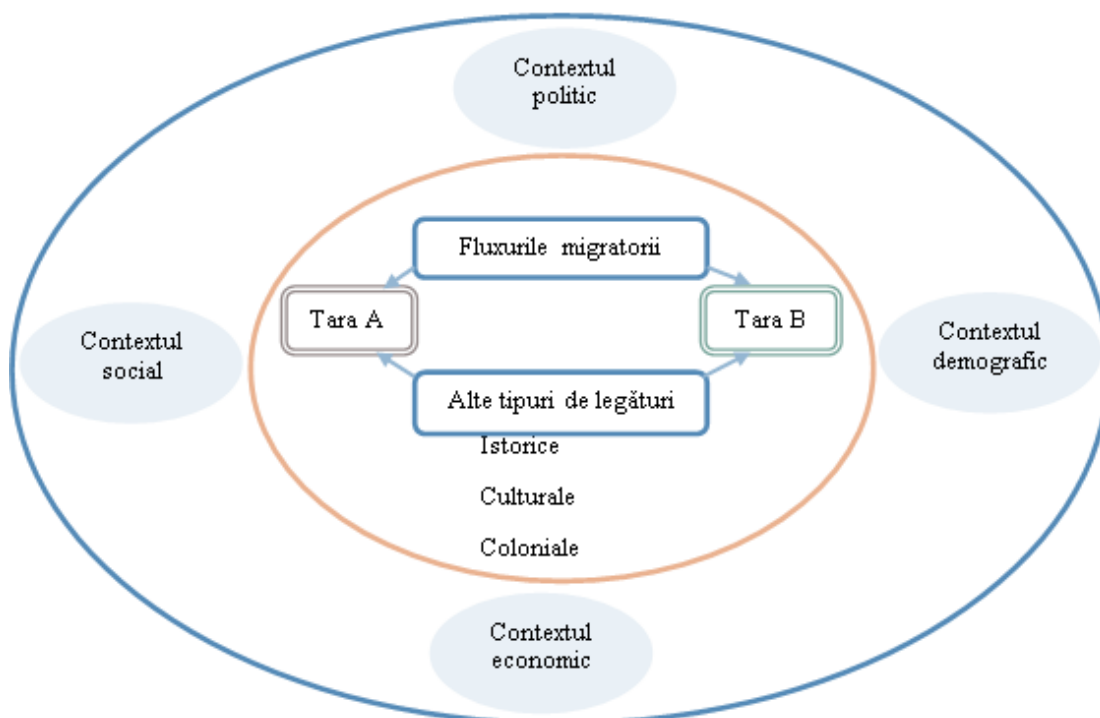
În subcapitolul de față am prezentat numai câteva din numeroasele teorii din domeniul migrației internaționale. Potrivit lui Massey (1993), existența unor multiple explicații nu reprezintă neapărat o contradicție, deoarece factorii determinați ai migrației pot acționa simultan pe mai multe niveluri. Chiar dacă multe dintre contribuțiile teoretice nu sunt neapărat contradictorii, ele au totuși implicații foarte diferite asupra politicilor adoptate în acest domeniu.

1.3 Sisteme migratorii internaționale

În studiile realizate de Fawcett, Arnold (1987) sau Nogle (1994), mobilitatea este abordată ca un proces dinamic, cu multiple valențe sociale. Fawcett și Arnold (1987) au definit un sistem migratoriu ca fiind „un set de două sau mai multe destinații interconectate prin fluxuri și refluxuri de persoane”(flows and counterflows of people) . Această abordare nu reduce migrația la binomul țară de origine/țară de destinație sau chiar la cel emigrație/imigrație, ci o consideră un ansamblu de legături între diferite locații , configurate prin mișcări de flux și reflux. Referitor la ansamblul legăturilor dintre țări, altele decât fluxurile de persoane, Kritz și Zlotnik (1992) diferențiază 4 categorii, și anume legături istorice, culturale, coloniale și tehnologice (Figura nr. 1). J.M. Nogle (1994) definește sistemul migratoriu ca fiind „cadrul ce include fluxurile migratorii, și contextul

social, politic, demografic și economic în care se realizează acestea. Contextul social cuprinde rețele de prieteni și membri ai familiilor, care încurajează sau/și sprijină migranții internaționali".

Figura 1.2 Componentele sistemului migratoriu internațional

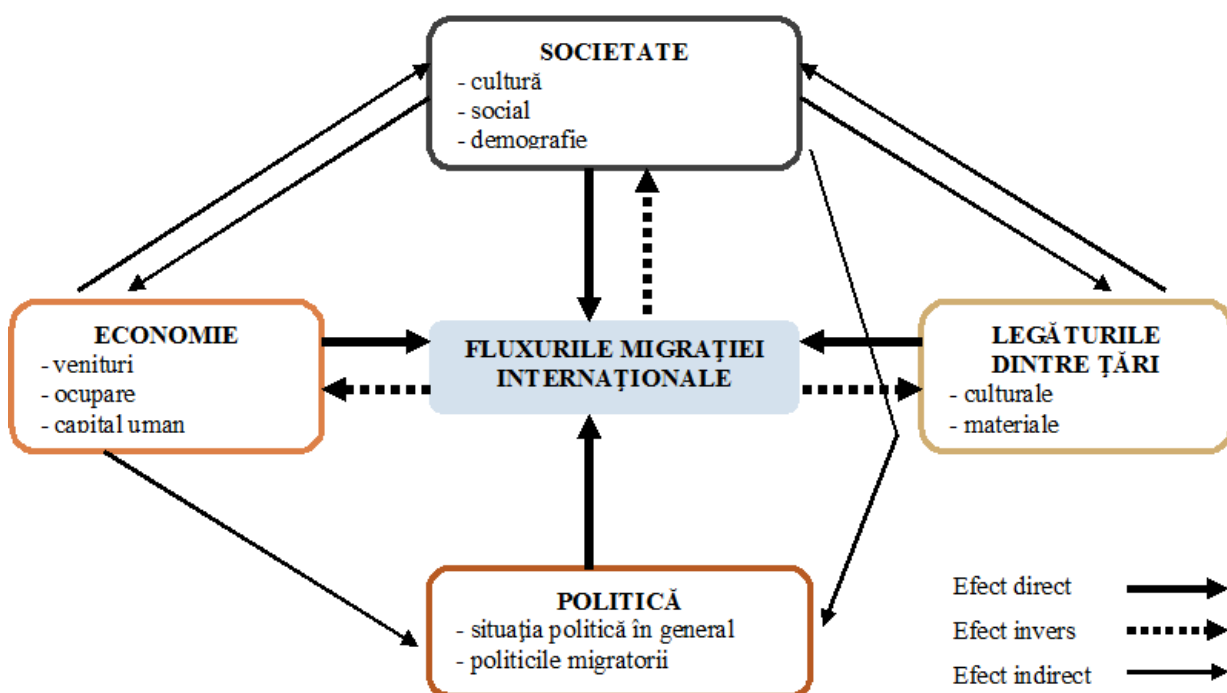
Diferența dintre celelalte tipuri de legături și contextul sistemului migratoriu este mai degrabă neclară. Mabogunje (1970) de exemplu, nu vorbește despre legăturile tehnologice, ci despre contextul tehnologic. Un sistem migratoriu internațional are o dimensiune spațială și una temporală (Kritz, 1992). Țările din cadrul sistemului formează dimensiunea spațială și nu este neapărat necesar ca ele să se situeze aproape unele de altele, deoarece legăturile istorice și tehnologice joacă un rol la fel de important ca și cele geografice. O țară poate aparține mai multor sisteme migratorii. Modificările contextului unui sistem migratoriu și ale legăturilor dintre țări reprezintă cea de-a treia dimensiune a unui sistem migratoriu. Aceasta este esențială în evoluția fluxurilor și refluxurilor de migranți. Pe lângă factorii ce acționează din exterior, modificările contextului unui sistem migratoriu și ale legăturilor dintre țări pot fi determinate și de migrația internațională în sine. Un stoc semnificativ de migranți internaționali poate influența contextul social, politic, demografic și economic, dar și legăturile dintre state. Așa cum am văzut în subcapitolul anterior, teoria rețelelor și teoria instituțională încearcă să explice perpetuarea migrației în timp. Potrivit abordării din perspectiva sistemului migratoriu, aceste două teorii constituie exemple ale modului în care apar modificări la nivelul contextului unui sistem migratoriu internațional sau a legăturilor care există în interiorul său, chiar datorită fluxurilor migratorii în sine.

Abordarea din perspectiva sistemelor migratorii internaționale, prezentată în Figura nr. 1 nu cuprinde însă și efectele pe care acestea le pot produce.

În cadrul teoretic schițat în Figura 1.2, relațiile de cauzalitate sunt plasate între migrația internațională și factorii care o generează, fiind grupate în 4 categorii: economie, societate, politică și legături între țări, în conformitate cu abordarea din perspectiva sistemelor migratorii internaționale (Kritz și alții, 1992). Aceste categorii pot fi împărțite mai departe în componente care acționează asupra migrației internaționale. În general, factorii economici, politici și sociali au impact atât asupra țărilor de origine, cât și a celor de destinație.

În acest cadru, efectele pot fi directe, inverse și indirecte. Efectele directe sunt cele care au consecințe imediate, ca urmare a acțiunii factorilor determinanți. Efectele inverse apar ulterior și se datorează influenței exercitate de migrația internațională asupra factorilor care o determină. Efectele indirecte apar ulterior între diferitele categorii care influențează migrația internațională.

Figura 1.3 Relații de cauzalitate în cadrul unui sistem migratoriu internațional

În acest model, se consideră că economia are trei componente: veniturile, ocuparea forței de muncă și capitalul uman. Potrivit lui Fielding (1993), societatea cuprinde componentele culturale, sociale și demografice. Componenta culturală este legată de stilurile de viață și apartenența la o anumită etnie. Componenta socială se referă atât la inegalitate, cât și la coeziunea socială. Componenta demografică vizează compoziția populației pe vârste și sex. Politica cuprinde două componente; situația politică și politicile referitoare la migrație. „Legăturile dintre țări” pot fi culturale (de exemplu, trecutul colonial sau aceeași limbă) și materiale. Acestea din urmă determină distanța dintre țări sau costurile migrației între țări. Diferitele componente ale unei anumite categorii pot avea efecte contrare (pozitive sau negative) asupra migrației internaționale sau asupra componentelor celorlalte categorii. Migrația internațională poate de asemenea exercita efecte contrare asupra diferitelor componente ale celor 4 categorii. De aceea, direcția generală de

influență este determinată de intensitatea relativă a fiecărei componente, acesta fiind motivul pentru care în Figura 1.3 nu apare semnul pozitiv sau negativ.

1.4 Efectele directe asupra migrației internaționale

Adesea efectele directe nu acoperă întregul impact exercitat de o componentă în cadrul unei categorii, deoarece anumite componente influențează migrația internațională indirect, prin intermediul celorlalte componente. De aceea, pentru a avea o imagine de ansamblu asupra impactului total al unei componente asupra migrației internaționale, trebuie avute în vedere nu numai efectele directe, ci și cele indirecte.

Relația economie - migrație internațională

Din perspectivă economică, nivelul capitalului uman deținut determină poziția unui individ pe piața muncii, care la rândul ei, îi determină statutul referitor la ocupare și la veniturile realizate. Dacă de exemplu, oferta de forță de muncă cu nivel redus de calificare este superioară cererii, salariile și oportunitățile de angajare pentru lucrătorii ne(slab)calificați sunt relativ reduse. Economia neoclasică explică fenomenul migrației internaționale din perspectiva alegerii făcute de indivizi. Massey (1993) explică: În acest cadru, actorii raționali individuali decid să migreze datorită faptului că un calcul de tip cost-beneficiu naște așteptări sub forma unor beneficii nete pozitive, de regulă monetare, în urma migrației. Migrația internațională este concepută ca o formă de investiție în acumularea de capital uman. Principalele modalități tradiționale de realizare a investiției în capitalul uman sunt: instruirea formală (școala), instruirea la locul de muncă, dobândirea unor informații referitoare la sistemul economic, politic și social, și investițiile în îmbunătățirea sănătății fizice și emoționale. Și Sjaastad (1962) susține că migrația poate fi considerată o investiție în capitalul uman. Borjas (1989) a definit o funcție care reflectă situația în care migrația constituie o investiție în dobândirea de capital uman suficientă pentru a genera migrația. Dacă așteptările referitoare la migrație sunt pozitive, individul va migra, dacă sunt negative nu va migra. Dacă așteptările referitoare la migrație sunt pozitive pentru mai multe destinații, atunci individul va migra către destinația considerată a oferi cele mai ridicate beneficii. Introducerea în ecuație și a costurilor psihologice constituie o îmbunătățire față de situația în care sunt avute în vedere numai variabile de natură economică. Cu toate acestea, costurile psihologice nu se limitează numai la costurile generate de momentul plecării, ci se mențin pe toată durata migrației. Un stimulent economic pentru migrație este și teama de a nu realiza venituri suficiente pentru întreținerea familiei. În agricultură, de exemplu, sector predominant în țările în curs de

dezvoltare (de unde provin majoritatea fluxurilor migratorii), veniturile obținute sunt extrem de incerte și variază în funcție de recoltă, astfel încât există un potențial stimulent pentru migrație.

Dar nu numai migrația pentru muncă, ci și alte tipuri de migrație (reunificarea familială, migrația de reîntoarcere, migrația după pensionare și migrația sub forma solicitării de azil) pot fi parțial determinate de factorii economici. Reunificarea familială are tendința de a avea o amploare mai mare atunci când diferențele existente la nivelul indicatorilor economici (de exemplu, nivelul salariilor sau siguranța realizării unui anumit nivel al veniturilor) între țara de origine și cea de destinație sunt mai mari. Cu cât veniturile din țara de destinație sunt mai mari, cu atât mai multe persoane dependente pot fi aduse din țara de origine și pot trăi dintr-un singur salariu. Migrația după pensionare a autohtonilor (retirement migration) este relativ mai amplă atunci când condițiile economice din țara de origine sunt favorabile. Legătura dintre factorii economici și migrația de reîntoarcere este însă mult mai complexă. Diminuarea decalajelor economice între țara de destinație și cea de origine poate constitui un stimulent pentru migrația de reîntoarcere. Pe de altă parte, venituri ridicate într-o țară de destinație oferă posibilitatea migranților (pentru muncă) mai în vârstă de a se întoarce în țara de origine. În cel din urmă caz, migrația de reîntoarcere poate fi considerată drept o formă a migrației de pensionare. Migrația sub forma solicitării de azil (asylum migration) pare mai puțin influențată de factorii economici - un solicitant autentic al dreptului de azil nu are motive economice care să stea la baza adoptării acestei decizii. Cu toate acestea, alegerea unei anumite țări ca viitoare destinație poate fi influențată de factorii economici.

Relația societate - migrație internațională

Societatea cuprinde trei componente; cultura, structura socială și demografia. Impactul acestor componente este foarte diferit.

Componenta culturală include influențe datorate stilului de viață și apartenenței etnice, atât în țările de origine, cât și în cele de destinație. Efectul compoziției etnice a țărilor gazdă asupra nivelului migrației de reîntoarcere, dar și al migrației de familie este evident, în general, compoziția etnică a potențialei țări de destinație poate influența migrația internațională datorită existenței unor rețele migratorii. Grupurile etnice dintr-o anumită țară pot forma rețele migratorii, care pot fi considerate o formă a capitalului social. Deoarece existența acestor rețele poate contribui la reducerea costurilor migrației și a riscurilor de șomaj și expulzare, așteptările referitoare la migrația către o destinație în care există o rețea migratorie dezvoltată presupun realizarea unor beneficii ridicate. Și stilurile de viață din potențialele țări de destinație pot influența volumul imigrației. În anumite societăți, populația autohtonă poate fi mai puțin deschisă față de străini, comparativ cu alte societăți. De aceea, dincolo de efectul pozitiv asupra stocului de migranți sub forma capitalului social, existența unor fluxuri ridicate de migranți cu anumite origini etnice poate genera efecte negative asupra beneficiilor așteptate în urma migrației. În ultimă instanță, prezența

unor influxuri relativ ridicate de străini pot genera reacții xenofobe în rândul populațiilor autohtone (Jandl M și alții 1994). Un alt efect negativ al existenței unui stoc mare de migranți care aparțin unei anumite etnii este acela că aceștia pot întâmpina dificultăți mai mari în învățarea limbii țării gazdă, datorită faptului că de obicei ei trăiesc în enclave lingvistice și, prin urmare, vin mai rar în contact cu limba țării gazdă (Chiswick și alții 1996).

Componenta socială are în vedere gradul de inegalitate și coeziunea socială în țările de origine și de destinație. Gradul de sărăcie relativă a unui individ/familie are un impact pozitiv asupra deciziei de a migra. De aceea, o societate în care există decalaje majore ale veniturilor va avea o rată mai mare de emigrație comparativ cu altă țară în care diferențele dintre venituri sunt mai reduse. Și gradul de coeziune socială din țările de origine exercită o influență semnificativă asupra migrației. Frământările sociale constituie o caracteristică a unei societăți cu un grad redus de coeziune, fapt ce poate stimula migrația (de exemplu, migrația sub forma solicitării de azil). Mai mult, gradul de coeziune din țara de origine și de destinație poate influența migrația de reîntoarcere. Adesea, acesta din urmă reprezintă migrația inversă realizată de un fost migrant pentru muncă. Waldorf (1994, 1996) susține că gradul de asimilare a migrantului în societatea gazdă are un efect negativ asupra intențiilor acestuia de a se reîntoarce în țara de origine. Această asimilare (care este influențată pozitiv de perioada migrației și negativ de vârstă) poate fi privită ca o formă de coeziune. Potrivit lui Waldorf, „legăturile cu țara de origine”, o formă a capitalului social, constituie un factor determinant important al migrației de reîntoarcere.

Componenta demografică se referă la compoziția populației din țara de origine și din țara gazdă în funcție de vârstă și sex. În țările de origine, structura pe vârste influențează amploarea migrației - de exemplu, o pondere mai mare a populației ieșite din sfera activității economice (aflate la pensie) poate sta la baza unei creșteri a fluxurilor migrației după pensionare. Mai mult, și distribuția pe vârste a populației migrante este importantă. De regulă, o pondere mai mare a grupei de migranți cu vârstă mai înaintată poate să însemne o probabilitate mai mare a migrației de reîntoarcere. Nu în ultimul rând, distribuția pe sexe a migranților și nu numai, atât în țările de origine, cât și în cele de destinație poate influența gradul de formare a noilor familii și migrația de familie.

Relația legături dintre țări - migrație internațională

În legătură cu acest aspect trebuie făcută diferența între legăturile culturale și cele materiale. Aici intră și caracteristicile zonei (clima blândă, peisaje deosebite), cu toate că acești factori nu se referă la legăturile dintre state. Legăturile culturale dintre țări pot exista ca urmare a unui trecut colonial comun prin intermediul căruia aceeași cultură s-a răspândit în toate aceste țări. Acest tip de legătura facilitează adoptarea deciziei de a migra. De exemplu, costurile (psihologice)

datorate asimilării în societatea gazdă vor fi mai reduse în cazul existenței unei culturi comune. Mai mult, prin intermediul legăturilor culturale, capitalul uman nu se pierde în urma migrației. În general, cu cât se pierde mai puțin capital uman, cu atât sunt mai mari beneficiile așteptate în urma migrației. O formă aparte a legăturilor culturale dintre țări, care contribuie la păstrarea capitalului uman, este limbajul comun.

Cea mai evidentă legătură materială între țări este proximitatea geografică. Ideea potrivit căreia volumul migrației este determinat de distanță provine din modelul spațial gravitațional (Oberg, S, 1997). În cadrul acestei abordări, o categorie aparte de migrație este migrația de frontieră (border migration). În regiunile de frontieră, migrația intra-regională (pe axa urban rural și invers) poate depăși granițele internaționale. Costurile migrației și cele ale călătoriilor pot varia între țări și în timp. În general, costurile și timpul efectiv al călătoriei între două țări au scăzut semnificativ. Datorită evoluției tehnologiei utilizate în transporturi (Heilbron și alții 2004) infrastructura dintre state a înregistrat o dezvoltare fulminantă, mai ales după cel de-al doilea război mondial. Un al treilea tip de legături materiale între state se realizează prin intermediul comunicațiilor internaționale. Costurile psihologice ale migrației internaționale sunt reduse în mod special de evoluția tehnologiilor de comunicații. Alți factori care exercită influențe asupra migrației internaționale și care au un puternic caracter regional sunt clima și peisajul. În general, țările cu climă blândă și peisaje deosebite sunt destinații atractive mai ales în cazul migrației după pensionare.

Relația politici - migrație internațională

În această categorie există două componente importante: situația politică generală dintr-o țară și politicile din domeniul migrației.

Situația politică generală din țările de origine are impact asupra volumului emigrației, în primul rând, tensiunile politice pot genera izbucnirea violenței și/sau războaielor civile. Fie că este vorba despre violență între grupuri etnice, între state și cetățenii lor (reprimarea unor anumite categorii de populație) sau conflicte între state (războaie), siguranța indivizilor este periclitată, situație care constituie un stimulent al migrației sub forma cererii de azil. Însă pericolul poate fi generat nu numai de persecuții și violențe, ci chiar și de foamete. Adesea migrația reprezintă singura soluție pentru a ieși din această situație. Mai mult, guvernele țărilor de origine pot influența amploarea emigrației prin măsuri specifice. În contextul relațiilor politice internaționale, țările de origine pot utiliza migrația pentru a realiza alte obiective. Astfel, în schimbul limitării emigrației, de exemplu, ele pot obține menținerea/creșterea ajutoarelor acordate de țările dezvoltate sau condiții mai bune de schimb (Hamilton, 1997).

Un alt factor determinant al migrației internaționale este politica din domeniul imigrației adoptată de potențialele state de destinație. Datorită introducerii unor politici mai restrictive de

imigrație, precum înăsprirea controalelor la frontiere, fluxurile migratorii au înregistrat adesea o reducere, cel puțin temporară. Cu toate acestea, nivelurile imigrației nu sunt influențate numai de politicile din domeniu promovate de țările de destinație, ci și de cele adoptate de alte potențiale țări de destinație. Condiții mai stricte de intrare într-o anumită țară pot conduce la creșterea nivelurilor imigrației în alte potențiale țări de imigrație. Mai mult, politicile de căutare și expulzare a străinilor aflați ilegal pe teritoriul lor poate determina amploarea migrației ilegale. Nu în cele din urmă, țările receptoare pot încerca să influențeze migrația internațională prin adoptarea unor politici care să promoveze acordarea de ajutoare internaționale sau comerțul și investițiile în țările de origine .

Politicile referitoare la imigrație adoptate în țările de destinație și situația politică a țărilor de origine sunt în mare parte determinate de societate. Deși nu constituie efecte directe ale contextului politic asupra migrației internaționale, le vom discuta totuși în cele ce urmează. Cu privire la efectele indirecte ale factorilor politici asupra societății, stilurile de viață și compoziția etnică pot influența atât situația politică (de exemplu, gradul de violență la care sunt expuși locuitorii lor) din țările de origine, dar și cerințele referitoare la intrarea în potențialele țări de destinație. Componenta socială a societății prezintă importanță pentru situația politică din țările de origine. Așa cum am menționat anterior, gradul de coeziune dintr-o societate este indicat de gradul de violență din societatea respectivă. O societate cu un grad mare de coeziune se caracterizează printr-un nivel redus al violențelor în interiorul ei. Potrivit lui Wallerstein (1983), gradul de inegalitate are de asemenea efecte asupra nivelului violenței. Astfel, existența unui grad ridicat al inegalității între venituri este corelat cu un nivel ridicat al violențelor în țara respectivă. Mai mult, nivelul violențelor din țările de origine are influențe asupra cerințelor de intrare și acordare a dreptului de azil în țările de primire. Dacă situația politică dintr-o anumită țară de origine se deteriorează, potențialele țări de destinație vor relaxa restricțiile referitoare la intrarea imigranților ce provin din țara respectivă.

1.5 Plasarea principalelor teorii în contextul sistemelor migratorii internaționale și evidențierea principalelor efecte asupra migrației internaționale

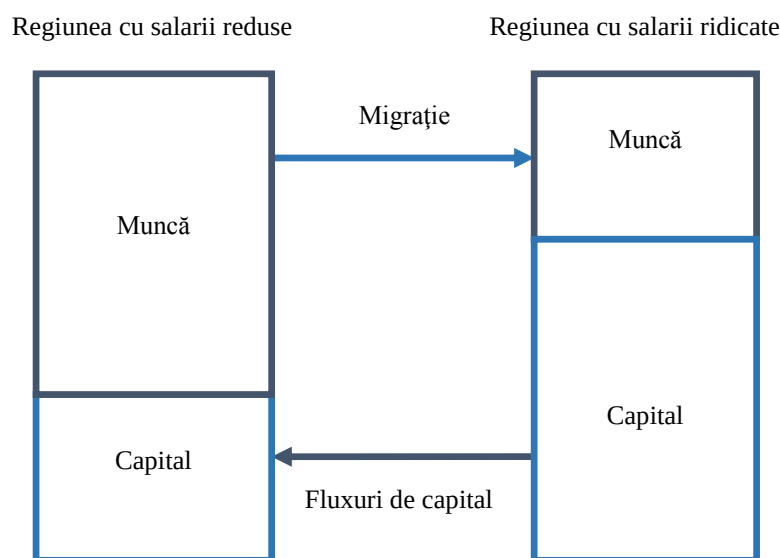
Până aici au fost descrise pe larg efectele directe ale diferitelor categorii de factori ce acționează asupra migrației internaționale. Aceste efecte au la bază aspectele principale ale mai multor teorii. În continuare vom arată modul în care teoriile integrale ale migrației internaționale, pot fi plasate în cadrul teoretic prezentat. Combinațiile de săgeți din Figura nr. 2 indică poziția diferitelor abordări teoretice față de explicarea motivațiilor care generează începutul migrației.

Aceste combinații de săgeți reprezintă dimensiunea temporală a unui sistem migratoriu internațional și au ca punct de plecare una din cele patru categorii de factori; combinațiile care indică poziția teoriei rețelelor și a teoriei instituționale au ca punct de plecare migrația internațională însăși.

Teoria economică neoclasică

Potrivit acestei teorii, diferențele salariale dintre țări dau naștere la două tipuri de fluxuri, care vor avea loc până în momentul creării unui nou echilibru, în care salariile reale ating același nivel în toate țările. Primul tip de flux este cel al lucrătorilor necalificați dinspre țările cu salarii reduse către cele cu salarii ridicate. Al doilea tip de flux este cel al capitalului, dinspre țările cu salarii ridicate spre cele cu salarii reduse. Acest flux de capital cuprinde în principal capital industrial intensiv în muncă și va fi însoțit de migrația lucrătorilor înalt calificați. Mecanismul de echilibrare este prezentat în Figura 1.4. Atât fluxurile migrației nete, cât și fluxurile nete de capital vor fi egale cu zero în momentul atingerii unui nou punct de echilibru. Astfel, potrivit teoriei neoclaseice, migrația forței de muncă reprezintă un fenomen temporar.

Figura 1.4. Mecanisme neoclaseice de echilibrare

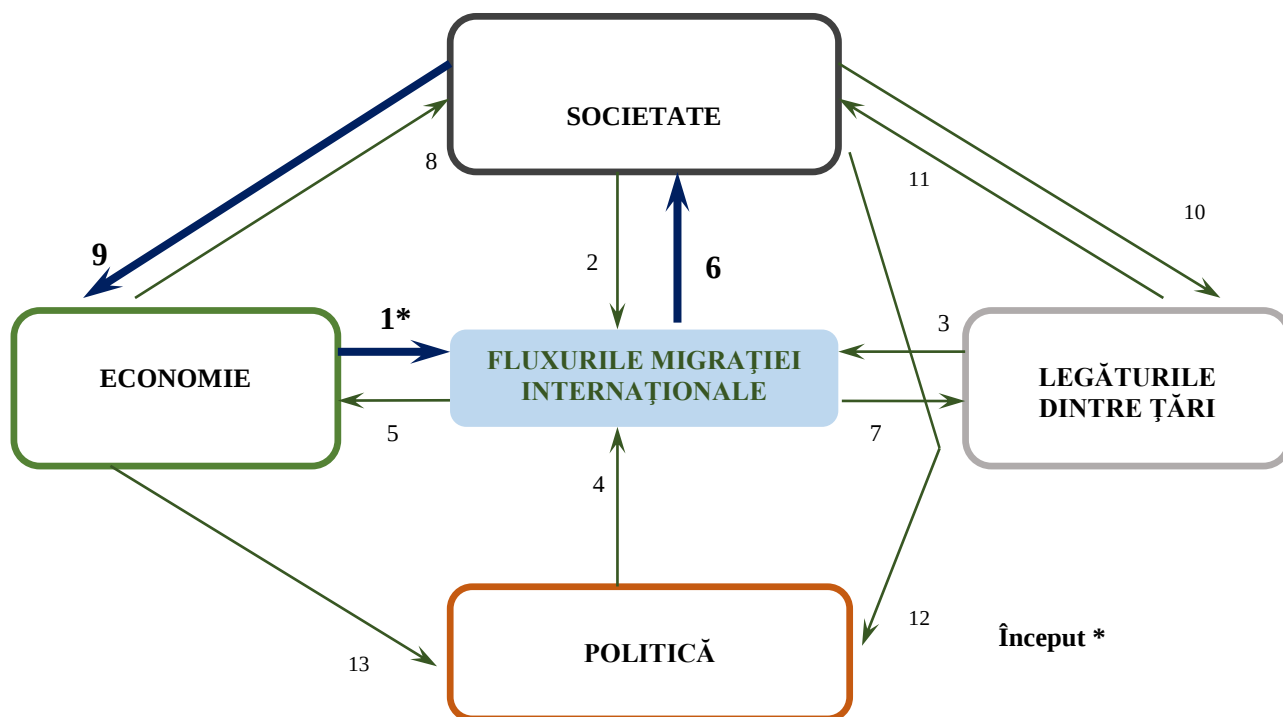
Sursa: Oberg, S. - *Theories on inter-regional migration: an Overview*, în: Bîotevogel, H.H., Fielding A J. (eds.) - *People, jobs and mobility in the new Europe*, Chichester: Wiley, pp. 3-22, 1997.

Lanțul de cauzalitate ce indică punctul de vedere al teoriei neoclaseice este următorul: economie - migrație internațională - societate – economie (1-6-9-1), (Figura 1.5).

Punctul de plecare este reprezentat de diferențele salariale dintre țări. Datorită lor, fluxurile de forță de muncă migrează dinspre țările cu salarii reduse spre cele cu salarii ridicate economie - migrație internațională (relația 1). În general, migranții sunt persoane relativ tinere, fapt ce

generează un efect de îmbătrânire a populației în țara de origine și unul de întinerire a populației din țara gazdă migrație internațională – societate (relația 6). Pe termen lung, migrații internaționale pot contribui la întinerirea populației țării de destinație și prin intermediul ratelor mai mari ale fertilității care le sunt caracteristice. Astfel, modificarea compoziției demografice contribuie la reducerea diferențelor existente la nivelul capitalului uman între țările de origine și cele de destinație societate – economie (relația 9).

Figura 1.5 Teoria economică neoclasică (1-6-9-1)

Teoria economică keynesiană conține critici la adresa punctului de vedere neoclasic asupra migrației internaționale. În teoria keynesiană, oferta de forță de muncă depinde de asemenea de salariile nominale, nu numai de cele reale. Această diferență este generată de punctul de vedere diferit asupra rolului banilor în economie. În cadrul teoriei neoclaseice, banii constituie doar un mijloc de schimb, în timp ce teoria keynesiană susține că rolul lor este și acela de economisire. Datorită acestei ultime funcții a banilor, potențialii migranți sunt atrași către regiunile cu salarii nominale ridicate. Mai mult, intențiile de a migra din nou sau de a trimite remitențe în țara de origine contribuie la creșterea importanței nivelului salariului nominal, comparativ cu cel al salariului real. Prin urmare, se poate să nu existe un nou punct de echilibru internațional, așa cum susține teoria economică neoclasică. Cu toate acestea, chiar dacă și în cadrul teoriei keynesiene, migrația reprezintă un mecanism capabil să își recâștige echilibrul, migrația internațională generează mai degrabă o reducere a diferențelor de la nivelul ratelor șomajului, și nu a salariilor reale (Hart și alții, 1975).

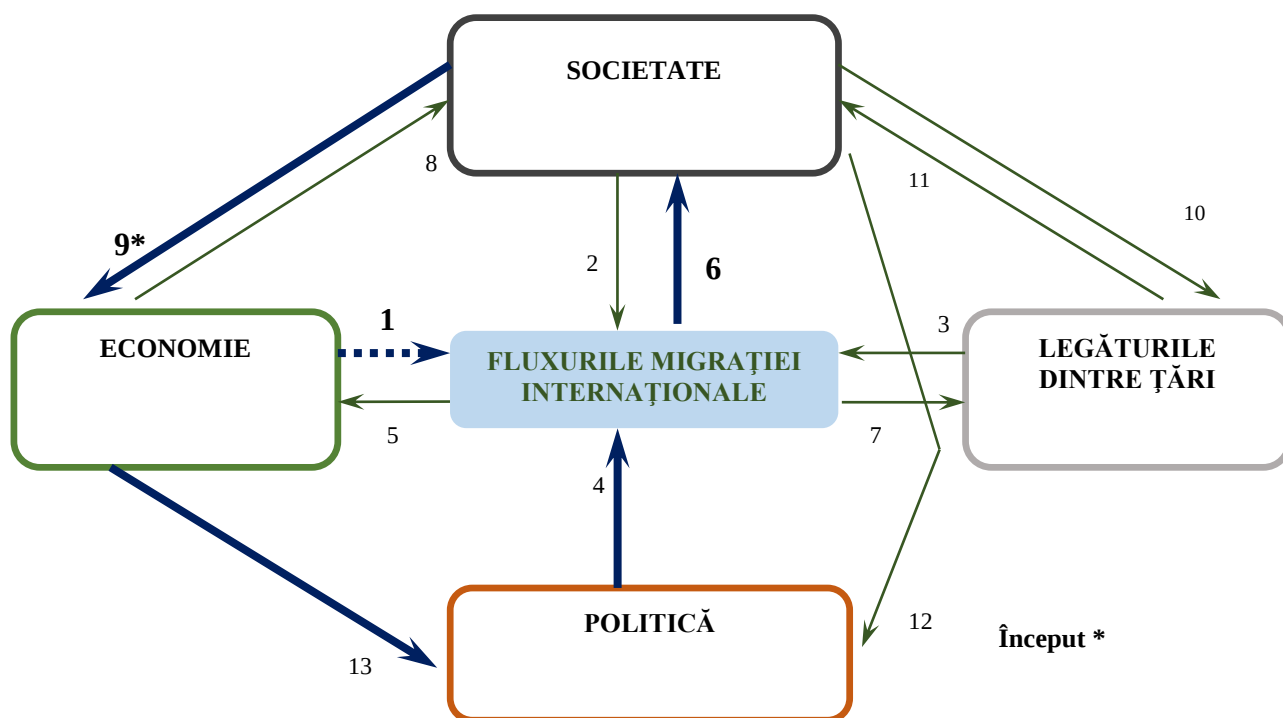
Teoria pieței duale a muncii

Teoria pieței duale a muncii împarte piața muncii în două segmente: unul primar, caracterizat prin metode de producție intensive în capital și un segment secundar, în care metodele de producție sunt intensive în muncă. Lucrătorii înalt calificați din segmentul primar au un statut social mai ridicat, venituri mai mari și condiții mai bune de ocupare față de lucrătorii necalificați din sectorul secundar. Locurile de muncă situate la periferia pieței muncii se găsesc aproape întotdeauna în sectorul secundar.

Piore (1979) oferă trei posibile explicații ale creșterii cererii de lucrători străini în societățile industriale moderne:

- deficitele generale de forță de muncă;
- nevoia de a acoperi pozițiile cele mai de jos din ierarhia posturilor și deficitele de forță de muncă din segmentul secundar al piețelor duale ale muncii. Ultima explicație se regăsește în primele două. Deficitele generale de forță de muncă conduc la posturi neocupate în partea inferioară a ierarhiei locurilor de muncă. Pe lângă deficitele generale de forță de muncă, pot apărea anumite deficite în partea inferioară a ierarhiei locurilor de muncă, ca urmare a unor probleme motivaționale și a modificărilor demografice și sociale care au loc în societățile industriale moderne. Problemele motivaționale apar datorită faptului că locurile de muncă din partea inferioară a clasamentului sunt adesea asociate cu un statut social inferior, și faptului că oportunitățile de mobilitate spre centrul ierarhiei sunt reduse. Modificările demografice și sociale care au loc în societățile moderne (de exemplu, reducerea ratelor natalității etc.) pot contribui la un influx relativ redus de tineri care sunt dispuși să accepte locurile de muncă aflate în partea inferioară a ierarhiei. Ca urmare a deficitelor de forță de muncă pentru posturile din partea inferioară a ierarhiei, angajatorii sunt obligați să recruteze lucrători străini. Migranții internaționali care rezolvă problema deficitelor de forță de muncă din anumite ramuri pot contribui la creșterea economică din țările de destinație (Gieseck și alții 1995). Mai mult, migrația internațională poate avea efecte asupra dezvoltării economice în țările de destinație datorită modificării comportamentelor de economisire și consum sau a formelor de investire (Frey, 1996).

Figura 1.6 Teoria pieței duale a muncii (9-13-4-6-9)

Teoria pieței muncii duale este reflectată de lanțul de cauzalitate economie - migrație internațională - societate – economie (Figura nr. 1.6). Modificările demografice și sociale din țările de destinație pot genera o reducere a ofertei de forță de muncă cu un nivel redus de calificare societate – economie (relația 9). Apoi, salariile pentru forța de muncă necalificată vor crește, ceea ce ar putea atrage o creștere a fluxurilor de imigranți economie - migrație internațională (relația 1). În continuare, creșterea imigrației poate acționa asupra evoluțiilor demografice și sociale migrație internațională – societate (relația 6), care la rândul lor pot genera din nou modificări la nivelul ofertei de forță de muncă societate – economie (relația 9). Cu toate acestea, un asemenea lanț de cauzalitate nu este foarte realist. În ceea ce privește salariile și condițiile de muncă, Oberg (1996) precizează că diferențele dintre țările de origine (în curs de dezvoltare) și cele de destinație (dezvoltate) sunt atât de mari încât o modificare redusă a acestor două variabile are numai un efect indirect asupra migrației internaționale, prin intermediul politicilor. În țările de destinație, adesea cererea pentru forța de muncă calificată și necalificată influențează cerințele impuse de aceste state la intrarea migranților (Bohning, 1998).

Politicile referitoare la identificarea și expulzarea migranților ilegali pot fi de asemenea influențate de cererea și oferta de forță de muncă. În condițiile existenței unor deficite de forță de muncă, țările gazdă vor adopta o relaxare a condițiilor de acces a migranților internaționali (economie - politică), care va permite intrarea unor fluxuri mai mari de migranți în țările respective (politică - migrație internațională). Sosirea acestor migranți poate genera o creștere a ofertei de forță de muncă necalificată (migrație - societate și societate - economie). Astfel, lanțul de cauzalitate societate - economie - politică - migrație internațională - societate - economie reflectă cel mai bine teoria pieței duale a muncii.

Noua teorie economică a migrației pentru muncă

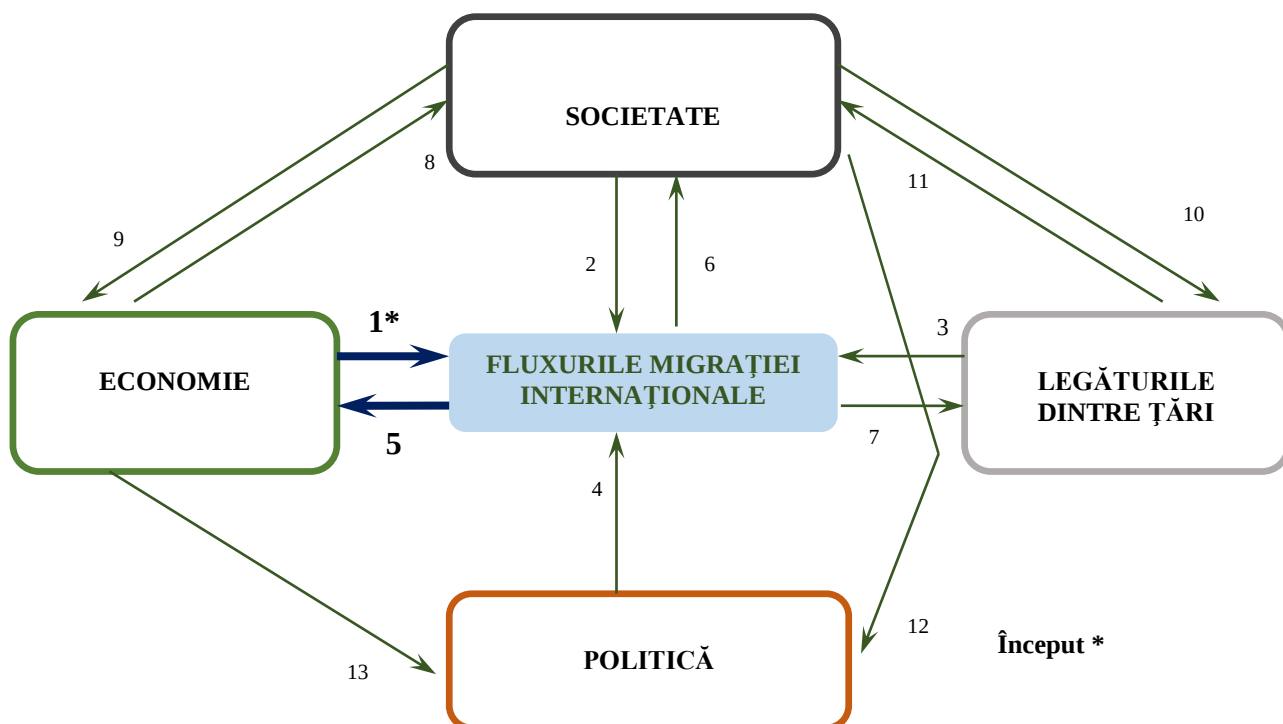
Potrivit acestei teorii, migrația pentru muncă trebuie analizată în contextul unor entități sociale mai largi, ca de exemplu, gospodăria. În cadrul acesteia, (in)certitudinea referitoare la realizarea unor venituri suficiente reprezintă principalul factor determinant al migrației pentru muncă. Migrația unui membru al gospodăriei respective poate contribui la diminuarea riscurilor legate de realizarea unor venituri totale insuficiente. Din perspectiva lanțului de cauzalitate, punctul de plecare îl reprezintă relația economie – migrațiune (Figura 1.7.).

Mai departe, membri familiei aflați la muncă în străinătate pot trimite în țara de origine remitențe, care contribuie la creșterea veniturilor familiilor rămase aici migrație – economie (relația 5).

Această teorie susține că remitențele au un efect pozitiv asupra dezvoltării macroeconomice a țării de origine. În concluzie, potrivit noii economii a migrației pentru muncă, migrația internațională a lucrătorilor reprezintă un fenomen temporar.

În orice caz, în literatura de specialitate nu există un consens asupra impactului remitențelor asupra economiilor de origine. Pe lângă efectul pozitiv de dezvoltare asupra țării de origine, Taylor (1999) evidențiază și așa-numitul „sindrom al migrantului”.

Figura 1.7 Noua teorie economică a migrației pentru muncă (1-5-1)

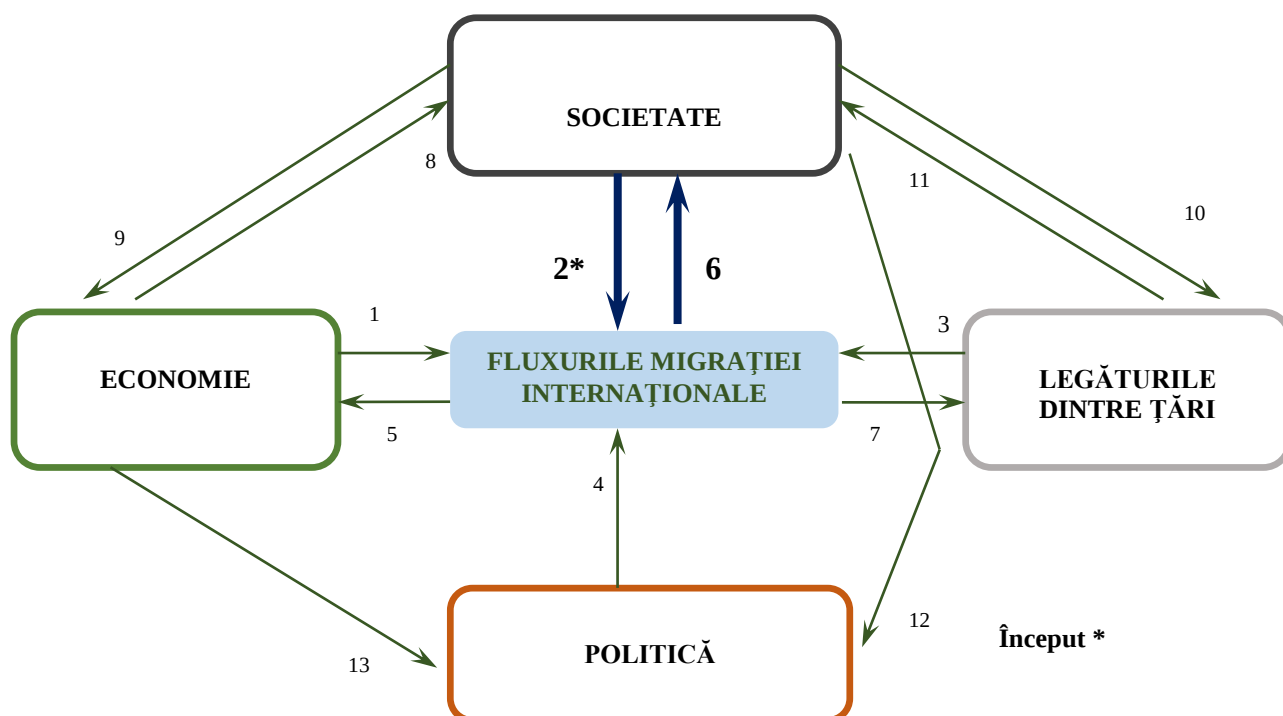
Dacă fluxurile migrației și prin urmare și ale remitențelor înregistrează variații mari în timp, economia țării de origine se poate confrunta cu dificultăți de adaptare, precum inflația - sindromul olandez (Dutch disease) (O'Toole 1998). Acest termen este utilizat atunci când evoluția pozitivă a economiei unei țări se dovedește a exercita de fapt un efect net negativ (Stark și alții, 1988). Datorită

(posibilelor) efectelor negative /de disturbare pe care le pot avea remitențele asupra economiei țării de origine, se poate diminua gradul de certitudine a unor venituri suficiente pentru majoritatea gospodăriilor, fapt care ar putea genera o creștere a migrației pentru muncă.

Teoria sărăciei relative

Teoria sărăciei relative (theory of relative deprivation) susține că poziția relativă a gospodăriilor sau indivizilor din punctul de vedere al veniturilor realizate constituie un factor determinant al migrației internaționale (Figura 1.8).

Figura 1.8 Teoria sărăciei relative și rolul remitențelor (2-6-2)

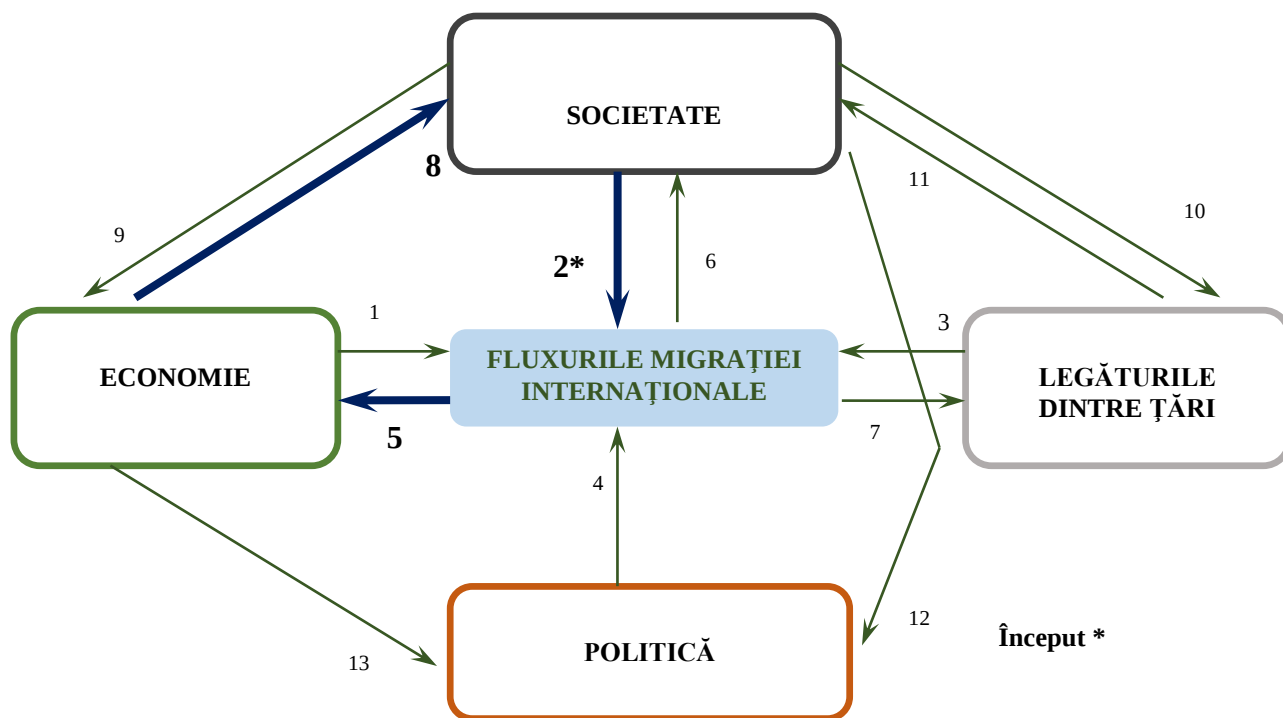
În acest caz, pot fi identificate două lanțuri de cauzalitate, ambele având ca punct de plecare inegalitatea existentă din societate. Primul lanț de cauzalitate societate - migrație internațională – societate reflectă teoria sărăciei relative și impactul remitențelor (2-6-2). La fel ca în cazul impactului remitențelor asupra creșterii economice, nici în cazul de față nu există un consens asupra impactului exercitat de remitențe asupra inegalității din țările de origine (migrație - societate). Anumite studii (Docquier, 2003) sugerează că într-o societate în care mulți indivizi primesc remitențe de la membri familiei aflați la muncă în străinătate, inegalitatea urmează o funcție de forma literei U inversă. Pe termen scurt, remitențele pot contribui la creșterea inegalității, în timp ce pe termen lung pot contribui la reducerea acesteia.

O altă consecință a migrației ce poate avea efecte asupra inegalității este formarea de capital uman. Al doilea lanț de cauzalitate reflectă teoria sărăciei relative și rolul formării de capital uman: societate - migrație internațională - economie – societate (2-5-8). A fi înalt calificat constituie un

stimulent pentru migrație, cu atât mai mult în cazul în care țara de origine este una în curs de dezvoltare. Fluxurile de lucrători cu un nivel ridicat de calificare au fost denumite în literatura de specialitate „brain drain”. Până nu demult, se considera că aceste fluxuri generează o diminuare a producției în țările de origine, deoarece o pierdere de capital uman are efecte negative asupra producției totale. Acest punct de vedere nu ia însă în calcul efectele pozitive ale migrației lucrătorilor înalt calificați asupra formării de capital uman în regiunile de origine. Abordarea din perspectiva generațiilor care se suprapun ține seama de acest efect al “brain drain” (Mountford 1997).

Ciclul de viață al unui lucrător poate fi împărțit în două etape. În prima etapă, el va investi în formarea de capital uman, în vreme ce în a doua etapă va încerca să beneficieze de aceste investiții (Vidal 1998). Un număr ridicat de migranți înalt calificați care au avut succes în străinătate poate constitui un exemplu pentru migranții potențiali aflați încă în etapă de formare, deci a primelor acumulări de capital uman. Dacă diferențele existente la nivelul salariilor lucrătorilor calificați între cele două categorii de state sunt mai ridicate decât diferențele pentru lucrătorii necalificați, surplusul de valoare a educației (surplus value of education) pe piața muncii din țările de destinație este mai ridicat decât surplusul de valoare a educației de pe piața muncii țărilor de origine. Posibilitatea de a emigra poate genera o creștere a stimulentei pentru dobândirea unei acumulări cât mai mari de capital uman migrație internațională - economie (relația 5, Figura 1.9). Cu toate acestea, trebuie să avem în vedere faptul că se poate vorbi despre costul de oportunitate al instruirii în prima etapă, care reprezintă o pierdere de venit din salariu. Mai mult, atât instruirea cât și migrația presupun anumite costuri. Creșterea nivelului general de instruire are efecte pozitive asupra creșterii egalității între venituri și statut (Blau, 1996) (economie - societate). În continuare, o creștere a egalității dintr-o țară (un grad mai redus de sărăcie relativă) poate avea un efect de diminuare a emigrației internaționale (societate - migrație internațională).

Figura 1.9 Teoria sărăciei relative și acumularea de capital uman (2-5-8-2)

Referitor la interacțiunea dintre distribuția veniturilor, acumularea de capital uman și migrație, Mountford (1998) afirma că: (...)atunci când acumularea de capital uman este endogenă și când succesul emigrației nu este o certitudine, interacțiunea dintre deciziile referitoare la acumularea de capital uman, creștere și distribuția veniturilor poate conduce la concluzia că în cazul unei economii deschise, fenomenul brain drain, fie temporar sau permanent, poate contribui pe termen lung la creșterea nivelului veniturilor și a gradului de egalitate a veniturilor.

Teoria sistemului mondial

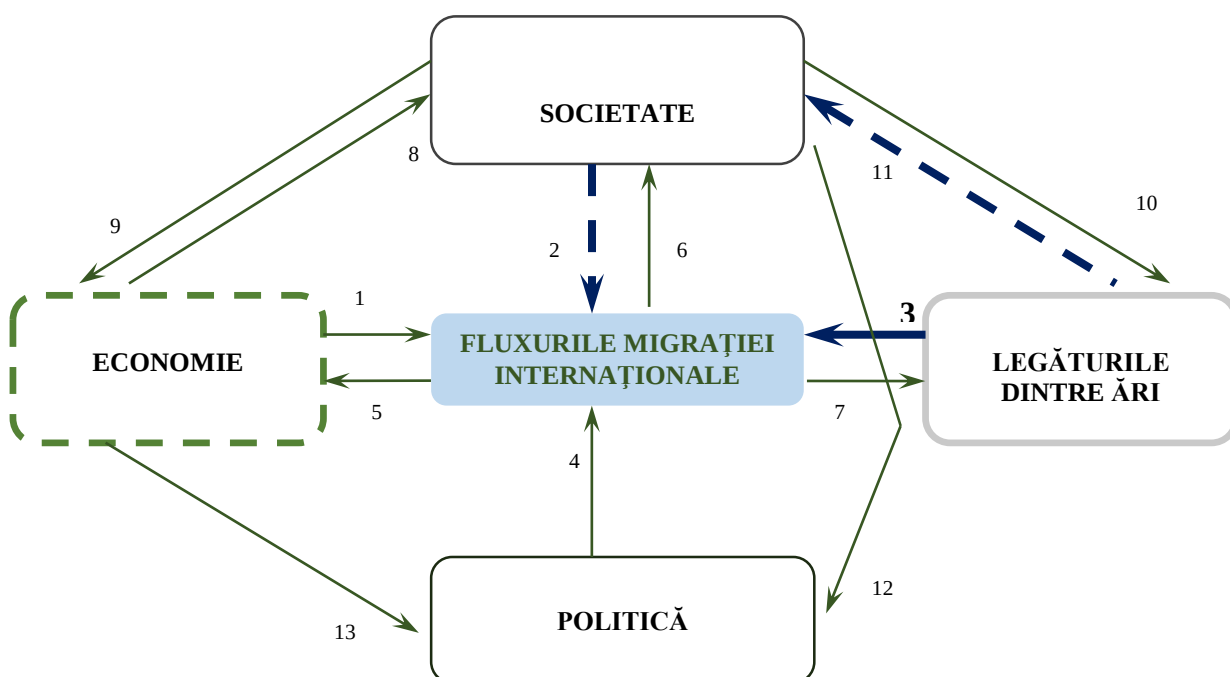
Teoria sistemului mondial are la bază ideea potrivit căreia capitalismul reprezintă un sistem social istoric. Wallerstein (1983) definea capitalismul istoric drept „sistemul în care acumularea permanentă de capital reprezenta principalul obiectiv sau „legea” care guverna activitatea economică”. Motivația acumulării permanente de capital a determinat țările capitaliste să caute noi resurse naturale și noi surse de forță de muncă ieftină. În acest context, țările capitaliste au început să colonizeze alte continente, însă, schimburile dintre colonii și țările - mamă nu erau egale. În ceea ce privește schimburile economice, au fost generate fluxuri semnificative de capital dinspre colonii spre țările - mamă. Chiar dacă după decolonizare dependența politică a luat sfârșit, dependența economică a fostelor colonii s-a menținut. Ele continuă să reprezinte state aflate la periferia sistemului mondial, care produc în principal produse primare și al căror export este bazat în general pe o gamă extrem de redusă de articole. În aceste condiții, țările marginale sunt afectate de instabilitatea prețurilor mondiale. Datorită faptului că prețurile mondiale sunt determinate de țările aflate în centrul sistemului mondial, cele periferice se confruntă cu termeni de schimb

defavorabili, situație care constituie în același timp o frână în calea expansiunii economice, dar și un stimulent al creșterii dependențelor economice față de țările din centrul sistemului mondial.

În orice caz, această perspectivă asupra comerțului internațional este controversată. Potrivit teoriei economice moderne, liberalizarea comerțului internațional poate genera o reducere a fluxurilor migratorii între țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate (Gosh, 1997). Teoretic, liberul schimb conduce la o creștere a exporturilor bunurilor intensive în muncă din țările în curs de dezvoltare spre cele dezvoltate, fapt care poate genera la rândul lui o creștere a nivelului ocupării forței de muncă necalificate din țările în curs de dezvoltare. În continuare, creșterea acestei categorii de exporturi va conduce la o reducere a veniturilor lucrătorilor necalificați din țările dezvoltate, dacă există o flexibilitate a salariilor, sau rată a șomajului ridicată acolo unde există rigidități salariale. Exportul de produse intensive în capital din țările dezvoltate spre cele în curs de dezvoltare generează de asemenea o egalizare a veniturilor și a condițiilor de ocupare între țări. Așadar, reducerea diferențelor existente la nivelul veniturilor și la nivelul ocupării între state va contribui la reducerea migrației internaționale.

Teoria sistemului mondial poate fi considerată o explicație a existenței diferențelor în dezvoltarea economică care determină amploarea migrației internaționale, în mod direct economie – migrațiune (relația 1, Figura 1.10) sau indirecteconomie - societate și societate – migrațiune (relația 8 și 2). Deoarece explicațiile diferențelor de dezvoltare economică dintre țări sunt controversate, în lucrarea de față vom utiliza teoria sistemului mondial ca explicație pentru existența unor legături între țări, care pot fi situate la distanțe geografice mari unele față de altele. Cu alte cuvinte, această teorie poate fi utilizată pentru a explica existența fluxurilor migratorii pe axa: legături între state - migrație internațională (Figura 1.10).

Figura 1.10 Teoria sistemului mondial

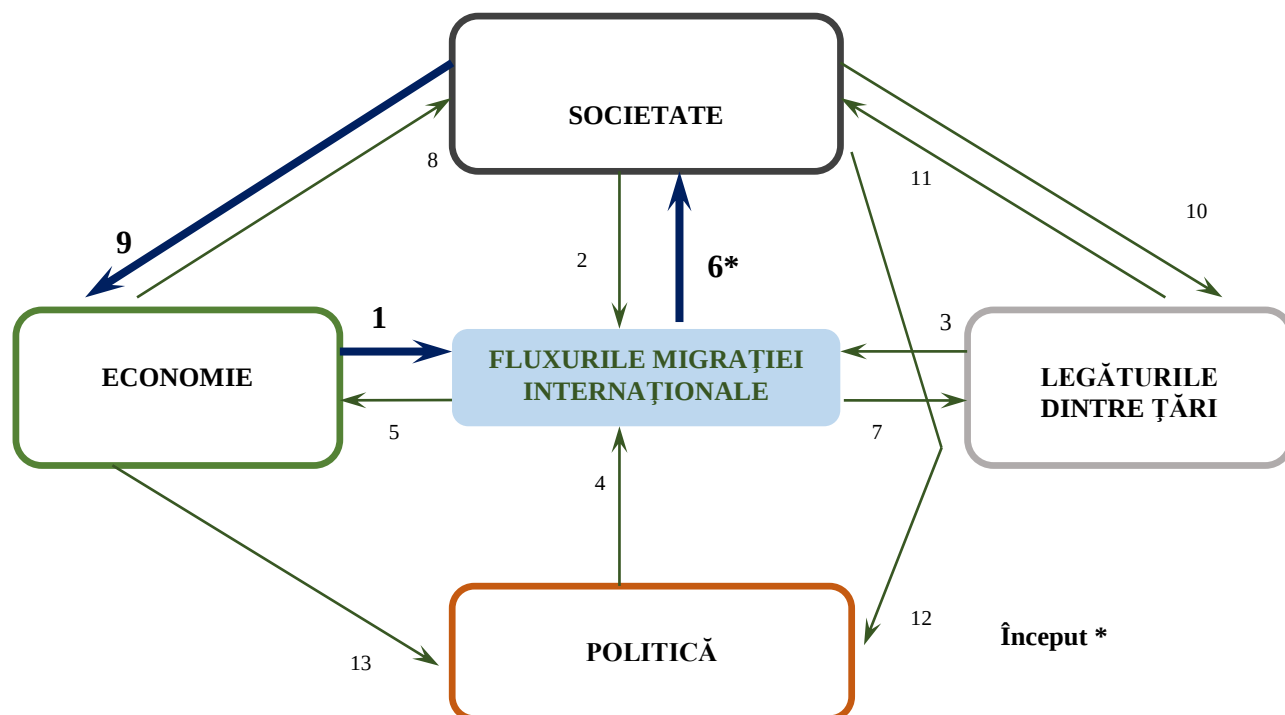

Dar legăturile dintre țări pot avea efecte indirecte asupra migrației internaționale prin intermediul societății. Legăturile culturale pot influența stilurile de viață dintr-o țară. Pe lângă efectele directe ale sosirii unor fluxuri mari de migranți asupra populației autohtone și viceversa, schimbul cultural poate avea loc și „la distanță” (de exemplu, prin intermediul televiziunii, a muzicii etc.). Cultura poate influența atitudinea referitoare la migranți. Mai mult, ea poate avea efecte asupra ofertei de forță de muncă. În societățile moderne, se preferă adesea munca în regim part-time, deoarece pe lângă venituri și timpul liber este considerat important. Această influență indirectă a legăturilor culturale asupra migrației internaționale este redată de: legături între state - societate și societate – migrație (relația 11 și 2).

Teoria rețelelor

Rețelele migratorii asigură un sprijin pentru potențialii migranți, de exemplu, prin finanțarea călătoriei, ajutor în găsirea unui loc de muncă sau a unei locuințe sau prin oferirea de informații referitoare la posibilitățile de acces la sistemul asigurărilor sociale etc.). Dacă plasăm teoria rețelelor în contextul alegerii făcute de indivizi, se poate spune că existența rețelelor contribuie la reducerea costurilor migrației și la creșterea probabilității de găsire a unui loc de muncă în țara de destinație. Cu alte cuvinte, prezența acestei forme de capital social sporește beneficiile nete așteptate în urma migrației, fapt ilustrat în lanțul de cauzalitate: migrație - societate - economie – migrațiune (Figura 1.11).

Figura 1.11 Teoria rețelelor

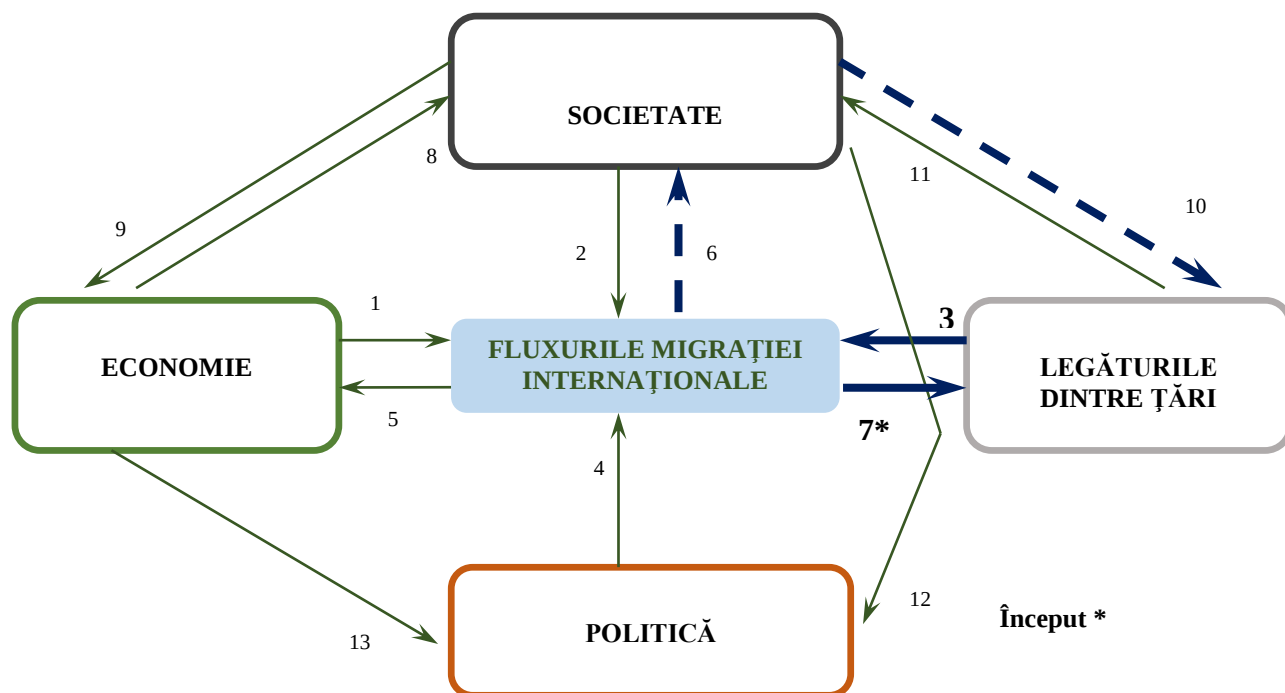
Teoria rețelelor încearcă să explice motivul pentru care migrația internațională este un fenomen ce se autoîntreține. Migranții internaționali produc modificări la nivelul compoziției etnice a populației în țara de destinație (migrație - societate). Ca urmare a existenței unor fluxuri

semnificative de migranți, pot lua nașterea rețelele migratorii, care presupun legături interpersonale între populația migrantă din țările de origine și cea din țările de destinație. Existența acestor rețele contribuie la creșterea probabilității de găsim a unor locuri de muncă și de realizare a unor venituri decente de către noii migranți (societate - economie). Împreună cu reducerea costurilor migrației (de exemplu, prin sprijinul financiar pentru finanțarea călătoriei, informații referitoare la posibilitățile de acces la sistemul asigurărilor sociale, etc.), creșterea probabilității de angajare și de realizare a unor venituri decente provoacă o creștere a beneficiilor așteptate în urma migrației, deci și o creștere a potențialelor fluxuri migratorii (economie - migrație internațională) și prin urmare și o creștere a populației migrante (migrație - societate).

Teoria instituțională

În sens larg, conceptul de instituții (De Brujin , 1999) poate fi utilizat pentru a reflecta structura întregului mediu social, în care indivizii trebuie să facă alegeri, inclusiv cele referitoare la migrația internațională. Relația politici - migrație de exemplu, reprezintă constrângerile politice și legale și oportunitățile pentru migrația internațională. Urmând exemplul lui Massey și alții (1993) vom utiliza teoria instituțională în relație cu organizațiile comerciale și non-profit, care pot fi legale sau ilegale. Acestea pot oferi diverse servicii și sprijin în ceea ce privește transportul (clandestin), contractele de muncă, documentele (false), locuințele sau consilierea juridică pentru migranți.

Figura 1.12 Teoria instituțională

Aceste organizații sunt adesea integrate în cadrul rețelilor migratorii. Teoria instituțională este reflectată de lanțul de cauzalitate: migrație internațională - legături între state – migrațiune (Figura 1.12).

La fel ca și teoria rețelilor, teoria instituțională încearcă să explice motivul pentru care migrația reprezintă un fenomen care se autoîntreține. Fluxuri migratorii semnificative între țări întăresc legăturile dintre acestea. Dacă de exemplu, cresc fluxurile de persoane dintre țările de origine și cele de destinație, vor lua naștere curse mai dese și mai ieftine între acestea, fapt care va conduce la o reducere a costurilor călătoriei potențialilor migranți (migrație - legături între state). Ulterior, reducerea costurilor mobilității poate contribui la reducerea barierelor care îi împiedică pe potențialii migranți să plece în străinătate (legături între state - migrație). Ciclul migrație internațională - legături între state - migrație reflectă mecanismul inițiat de instituțiile care sunt implicate în mobilitatea fizică a migranților. Aceste instituții pot colabora și cu migranți deja stabiliți în țările de destinație (de exemplu, organizațiile voluntare care ajută migranții să se integreze în societatea gazdă). Aceste instituții adâncesc legăturile culturale dintre țări (societate - legături între țări). Ele contribuie, de exemplu, la reducerea costurilor (psihologice) generate de integrarea migranților în societatea gazdă. Astfel, în ceea ce privește instituțiile care lucrează cu migranți deja stabiliți în țările gazdă, relațiile migrație - societate și societate - legături între state pot înlocui relația migrație - legături între state din cadrul ciclului migrație internațională - legături între state – migrație.

Concluzi

Obiectivul acestui capitol a fost acela de a arăta că motivațiile economice dețin o pondere considerabilă în cadrul teoretic al migrației internaționale. Teoriile care explică începerea migrației internaționale sugerează în mod clar implicarea factorilor economici în adoptarea deciziei de a migra. La prima vedere, celelalte două teorii prezentate (teoria rețelilor și teoria instituțională) nu par a ține seama de factorii economici; totuși, aspecte importante ale acestor teorii pot constitui factori economici care determină migrația. Prezența unor rețele migratorii extinse va spori probabilitatea angajării noilor migranți și va reduce costurile migrației acestora. Instituțiile care se implică ca urmare a existenței unor influxuri mari de migranți contribuie și ele la reducerea costurilor migrației. Așadar, o variabilă precum stocul de migranți pe locuitor poate fi considerată drept o variabilă socio- economică. De aceea, se poate spune că perspectiva economică referitoare la factorii determinanți ai migrației internaționale deține ponderea cea mai mare în cadru teoretic al migrației internaționale. Acest fapt nu exclude prezența altor variabile care influențează migrația internațională, independent de variabilele economice (de exemplu, apartenența la o anumită etnie, trecutul colonial, limba sau situația politică).

Tabelul 1.2 oferă o trecere în revistă a teoriilor menționate anterior. Pentru a sublinia care sunt variabilele cheie care, conform diferitelor teorii amintite, exercită un impact semnificativ asupra migrației internaționale, se va considera un flux migratoriu între o țară de origine A și alta de destinație B. Acest tabel evidențiază de asemenea, ce indicatori socio-economici pot fi utilizați pentru a estima efectul principalelor variabile asupra migrației internaționale.

Tabel 1.2 Teorii ale migrației internaționale - variabile principale, indicatori și presupuse relații de cauzalitate sau asociere

Teorie	Variabila principală	Indicator	Presupuse relații de cauzalitate sau asociere
Teoria economică neoclasică	Salariul real A - salariul real din B	PIB real pe locuitor A - PIB real pe locuitor B	Diferența dintre PIB real pe locuitor între țara de destinație și cea de origine are un efect pozitiv asupra migrației dinspre B spre A.
Teoria economică keynesiană	Rata șomajului din B - rata șomajului din A	Rata șomajului ca pondere în forța de muncă totală B - Rata șomajului ca pondere în forța de muncă totală A	Rata șomajului din B - rata șomajului din A are un efect pozitiv asupra migrației din B către A.
Teoria pieței duale a muncii	Deficitele în partea inferioară a pieței muncii în A	Perioada medie de instruire a forței de muncă din A	Nivelul de instruire din A are un efect pozitiv asupra migrației din B spre A.
	Rata șomajului în A	Rata șomajului ca pondere în forța de muncă totală din A.	Rata șomajului din A are un efect negativ asupra migrației din B spre A.
Noua teorie economică a migrației pentru muncă	Gradul de certitudine a realizării unui venit suficient de către gospodărie în B	Rata șomajului ca pondere în forța de muncă totală din B	Rata șomajului din B are un efect pozitiv asupra migrației din B spre A.
Teoria sărăciei relative	Gradul de inegalitate (al veniturilor) în B	Perioada medie de instruire în B	Instruirea din B are un efect negativ asupra migrației din B spre A.
Teoria sistemului mondial	Legăturile materiale și culturale dintre A și B	Ponderea populației migrante din B în populația din A	Stocul de migranți din B ca pondere în populația din A are un efect pozitiv asupra migrației din B spre A.
Teoria rețelelor	Dimensiunea și calitatea rețelei populației migrante din B în A.	Ponderea populației migrante din B în populația din A.	Stocul de migranți din B ca pondere în populația din A are un efect pozitiv asupra migrației din B spre A.
Teoria instituțională	Numărul și calitatea instituțiilor care facilitează migrația din B spre A	Ponderea populației migrante care provine din B în populația din A	Stocul de migranți proveniți din B ca pondere în populația din A are un efect pozitiv asupra migrației din B spre A.

2 PREZENTARE ISTORICĂ GENERALĂ

2.1 Migrația internațională înainte de 1980 și impactul asupra țărilor cu economie în tranziție

Migrația a existat de la începuturile omenirii. Fenomenul nu a încetat în timp, însă a înregistrat schimbări și a căpătat noi forme. Procesele migratorii se desfășoară simultan și sunt în creștere în multe țări ale lumii. Unul din rezultatele pe termen lung ale acestei evoluții ar putea fi apariția societăților multiculturale, tinzând spre noi concepte ale cetățeniei sau statului național. Cele mai multe dintre țările dezvoltate au devenit societăți diversificate, multietnice, iar cele care nu au ajuns încă la acest nivel, s-au orientat decisiv în această direcție.

La nivel mondial, între 1846 și 1940, au fost evidențiate trei circuite principale ale migrației la distanță (McKeown, 2004) care sunt fi clasificate astfel: cele două Americi, expansiunea în Asia de Nord - din stepele Rusiei și până în Manciuria, și o regiune având în centru Asia de Sud-Est, dar care se întinde și în bazinul Pacificului de Sud și Oceanului Indian. Statisticile care au stat la baza acestor estimări cuantifică în general pasagerii cei mai săraci ai rutelor maritime (se consideră că pasagerii care au călătorit la clasa a III-a sau în depozitele navelor formează marea parte a migranților definitivi), sau migranții care au fost înregistrați în cadrul unor programe oficiale de colonizare (de exemplu, cei din Rusia Către Siberia și Asia Centrală).

Tabel 2.1 Principalele fluxuri migratorii la distanță, 1846-1940

Destinație	Origine	Număr	Origini auxiliare
Cele două Americi	Europa	55-58 milioane	2,5 milioane din India, China, Japonia, Africa
Asia de Sud-Est, Oceanul Indian, Bazinul Pacificului de Sud	India, China de Sud	48-52 milioane	4 milioane din Africa, Europa, Asia de Nord-Est, Orientul Mijlociu
Manciuria, Siberia, Asia Centrală, Japonia	Asia de Nord Est, Rusia	46-51 milioane	

Sursa: McKeown, A. - *Global Migration -1846-1940*, Journal of World History, Vol. 15, No.2, June 2004.

Perioada liberului schimb, a liberei mobilități a capitalurilor și a etalonului aur, cuprinsă între 1870 și 1913, a fost descrisă de istorici ca fiind „primul val al globalizării”. Această perioadă a fost însoțită de fluxuri semnificative ale migrației internaționale a persoanelor, fiind cunoscută și ca „epoca migrației în masă”. S-a estimat că în timpul ei, aproximativ 60 milioane de persoane au migrat dinspre regiunile europene sărace în resurse dar bogate în forță de muncă

spre țările din așa-numita „Lume Nouă”, în care resursele naturale se găseau din abundență (pământ, aur în unele state și resurse minerale), însă forța de muncă lipsea.

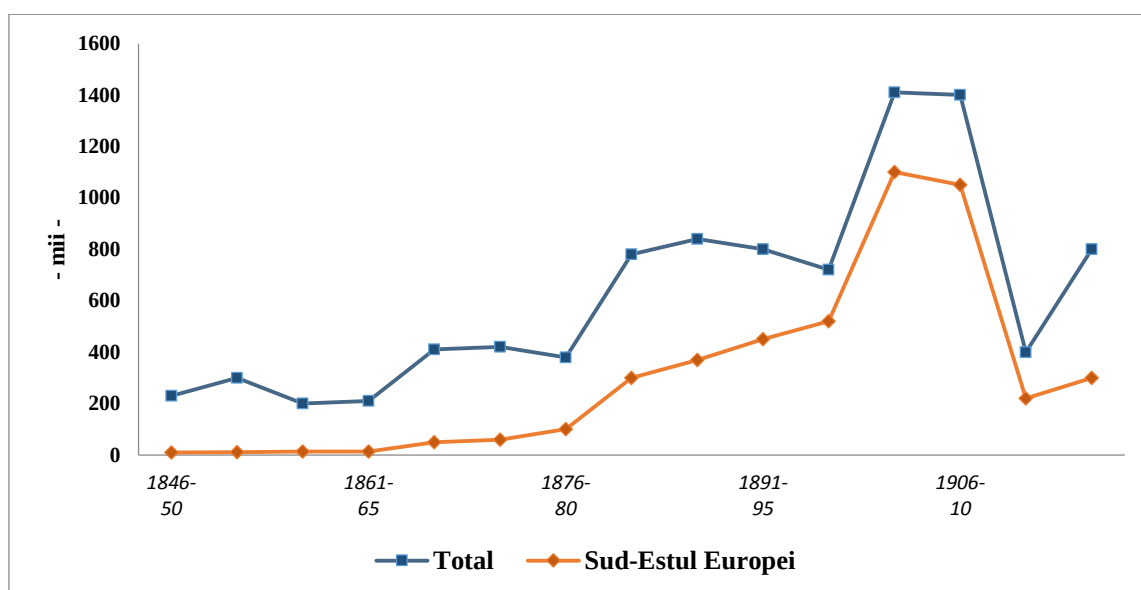
Începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea, migrația a căpătat o nouă trăsătură, cea a exodului forței de muncă spre zone atractive din punct de vedere economic. Între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primul Război Mondial au emigrat spre America de Nord aproximativ 40 milioane de persoane, cei mai mulți dintre ei venind din Marea Britanie și Germania. Diferențele între veniturile realizate în țările Europei și cele din Lumea Nouă erau în perioada 1870-1913 (înainte de izbucnirea Primului Război Mondial) net favorabile celor din urmă, încurajând astfel migrația transatlantică în masă.

Tabel 2.2 PIB pe locuitor în câteva dintre țările Lumii Vechi și Lumii Noi, 1870, 1913

<i>dolari SUA prețuri constante 1990</i>		
Țara	1870	1913
Periferia Europei		
Austria	1.875	3.488
Danemarca	1.927	3.764
Finlanda	1.107	2.050
Italia	1.467	2.507
Norvegia	1.303	2.275
Portugalia	1.085	1.354
Spania	1.376	2.255
Suedia	1.664	3.096
Media	1.476	2.599
Europa industrializată		
Belgia	2.640	4.130
Franța	1.858	3.452
Germania	1.913	3.833
Marea Britanie	3.263	5.032
Olanda	2.640	3.950
Elveția	2.172	4.207
Media	2.414	4.101
Europa	1.878	3.242
Lumea Nouă		
Argentina	1.311	3.797
Australia	3.801	5.505
Brazilia		740
Canada	1.620	4.213
SUA	2.457	5.307
Media	1.986	3.932

Sursa: O'Rourke, K., Williamson, J. - Globalization and History. The Evolution of Nineteenth-Century Economy, The MIT Press, 2000

Grafic 2.1 Emigrația din Europa, 1846-1915 (la intervale de 5 ani)

Sursa: Hatton and Williamson (2005)

Majoritatea covârșitoare a acestor emigranți s-au îndreptat către cele două Americi, Statele Unite ale Americii fiind destinația cea mai căutată, alții s-au îndreptat spre Australia, Noua Zeelandă și ceea ce este acum Africa de Sud. În primele trei decenii de după 1846, media numărului de migranți a fost de aproximativ 300.000 pe an; în următoarele două decenii aproape s-a dublat, și după începutul secolului al XX-lea media a depășit 1 milion pe an. Sorgintea fluxului emigraționist a cunoscut o schimbare continuă. La început aceste fluxuri au fost constituite preponderent de emigranți din Insulele Britanice, urmate de Germania, pe parcurs acestora li s-au alăturat fluxuri de migranți din Scandinavia și din alte țări din nord-vestul Europei. Plecărilor din Sud-estul Europei au început să se intensifice în anii 1880. Aceste fluxuri de noi emigranți din sud și est au contribuit semnificativ la creșterea numărului total de emigranți din secolul al 19-lea. Acești emigranți au venit din Italia și părți ale Imperiului Austro-Ungaria, iar din 1890 acestora li s-au alăturat migranți din Polonia, Rusia, Spania, Portugalia, și din Balcani.

Este de remarcat, că ratele de emigrare din majoritatea țărilor din nord-vestul Europei au cunoscut o încetinire sau au fost în declin cu mult înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. Acest lucru este reflectat deosebit de puternic în Germania, Irlanda și Scandinavia. Revoluția industrială și tranziția demografică au fost principalii factori care au contribuit la regresul migrației din aceste state. Vârful fluxurilor de emigranți a fost atins în aceste țări înainte de 1914 (Hatton și Williamson 1998). În țările mai sărace din Sudul și Estul Europei, unde dezvoltarea industrială și tranziția demografică au avut loc mai târziu, fluxurile de emigranți s-au intensificat după anul 1914.

Tabel 2.3 Rata migrației brute din diferite țări Vest-Europene în perioada 1850-1913

Țara	<i>emigranți la 1.000 de locuitori</i>					
	1850–59	1860–69	1870–79	1880–89	1890–99	1900–13
Belgia	1,9	2,22	2,03	2,18	1,96	2,32
Danemarca	n.a	n.a	1,97	3,74	2,6	2,8
Franța	n.a	0,12	0,16	0,29	0,18	0,15
Germania	1,8	1,61	1,35	2,91	1,18	0,43
Marea Britanie	4,83	2,47	3,87	5,71	3,92	7,08
Irlanda	18,99	15,16	11,28	16,04	9,7	7,93
Italia	n.a	n.a	4,29	6,09	8,65	17,97
Olanda	0,5	1,67	2,66	4,06	4,62	5,36
Norvegia	n.a	n.a	4,33	10,16	4,56	7,15
Portugalia	n.a	n.a	2,91	3,79	5,04	5,67
Spania	n.a	n.a	n.a	3,91	4,63	6,7
Suedia	0,51	2,52	2,96	8,25	5,32	2,93

Sursa: Hatton și Williamson (1994, 1998)

Australia, Canada și SUA (Lumea Nouă) au înregistrat rate pozitive ale migrației, înaintea izbucnirii Primului Război Mondial, acestea fiind destinațiile cele mai dorite ale emigranților proveniți din nord-vestul Europei (Lumea Veche). Majoritate emigranților europeni erau tineri, cu venituri modeste și necalificați.

Tabel 2.4 Rata migrației brute, 1870 – 1910

(migrația la 1000 de locuitori)

Lumea Veche	-4,17
Belgia	-2,12
Danemarca	-2,78
Franța	-0,19
Germania	-1,47
Italia	-9,25
Marea Britanie	-5,15
Norvegia	-6,55
Olanda	-4,18
Portugalia	-4,35
Spania	-4,54
Suedia	-5,25
Lumea Nouă	12,21
Australia	14,43
Canada	14,35
SUA	7,86

Sursa: Taylor, A.M., Williamson, J.G

Pentru a evalua importanța relativă a fenomenului într-un context istoric mai larg, tabelul de mai jos prezintă o perspectivă pe termen lung a modelelor migrației, pentru perioada 1870-1998.

Datele prezentate confirmă magnitudinea fluxurilor inițiale ale migrației în masă din perioada 1870-1913, prin nivelul ridicat al fluxurilor nete de migranți. În perioada interbelică, fluxurile migrației au înregistrat însă o diminuare semnificativă. În anii '50 ele și-au reluat

creșterea, chiar dacă numai după 1974 au atins niveluri comparabile perioadei inițiale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (și numai în termeni absoluți).

Tabel 2.5 Migrația netă, 1870-1998

	<i>mii persoane</i>			
	1870-1913	1914-1949	1950-1973	1974-1998
Lumea Veche	-13.996	-3.662	9.381	10.898
Franța	890	-236	3.630	1.026
Germania	-2.598	-304	7.070	5.911
Japonia	n.a.	197	-72	-179
Marea Britanie	-6.415	-1.405	-605	737
Altele*	-1.414	54	1.425	1.607
Lumea Nouă	17.856	7.239	12.663	21.639
Australia	885	673	2033	2151
Canada	861	207	2.126	2.680
Noua Zeelandă	290	138	247	87
SUA	15.820	6.221	8.257	16.721

Notă: * includ Belgia, Elveția, Norvegia, Olanda și Suedia.

Sursa: Bertocchi, G., Strozzi (2006)

Astfel, migrația s-a transformat, de-a lungul timpului, dintr-un proces regional – determinat de factori economici, sociali sau naturali (nivel de trai scăzut, războaie, invazii, conflicte inter-umane, molime, fenomene naturale devastatoare) ori de factori politici (deportare, colonizare forțată sau nu etc.) - într-un fenomen global. Țările cu economie în tranziție au o lungă tradiție cu privire la valurile de migrație masivă. Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, această zonă a experimentat o puternică migrație cu destinațiile peste ocean. Între anii 1901 și 1915, mai mult de 7 milioane de persoane au părăsit zona pentru America de Nord și de Sud .

Izbucnirea Primului Război Mondial a întrerupt procesele de creștere a interdependențelor economice și de integrare a piețelor muncii la nivel global caracteristice primului val al globalizării. Anul 1914 a inaugurat o perioadă de aproape 30 de ani de instabilitate, pe fondul primului război mondial, al ratei mari a inflației europene din anii '20, al recesiunii economice din anii '30 și al desfășurării celui de-al doilea război mondial. Toate aceste condiții au contribuit la adoptarea unor politici restrictive în domeniul imigrației în anumite state, precum SUA, care a impus cote de imigrație în 1921 și 1924, micșorând fluxul de imigranți dinspre Europa și determinând o deviere a fluxurilor migratorii către state precum Brazilia și Argentina (care în anii '20 au primit aproximativ 3 milioane de imigranți din Europa, cu toate că 2 milioane s-au întors) . În același timp, Uniunea Sovietică aplica restricții asupra emigrației, reducând astfel ponderea migranților ruși în fluxurile către cele două Americi. După primul război mondial, migrația peste ocean a scăzut, ca rezultat al unei cereri scăzute de muncă

și a restricțiilor juridice, impuse de anumite țări, în special Statele Unite. Migrația intra-europeană, a crescut însă, Franța și Belgia au devenit destinații importante pentru imigranții din Polonia și Cehoslovacia .

Cel de-al doilea val important de migrație din regiune a avut loc în perioada interbelică și după cel de-al doilea război mondial. În perioada imediat următoare încheierii celui de-al doilea război mondial, reconstrucția Europei și a relațiilor comerciale și investiționale dintre state au determinat instaurarea unei noi perioade de prosperitate a economiei mondiale. Etnicii naționali și alte persoane care se deplasaseră au început să se întoarcă în țările de origine, generând fluxuri migratorii de masă în Europa. În același timp, însă, reconstrucția Europei postbelice crea o mare cerere de forță de muncă. Ca urmare, autoritățile statelor interesate, firme sau agenții private, au început să recruteze lucrători străini. Aceste ample mișcări migraționiste în cadrul Europei și dinspre țările în curs de dezvoltare au contribuit la dezvoltarea și creșterile economice succesive înregistrate în Europa, în perioada 1945 - 1975 .

Între 1945 și 1950, cel puțin 12 milioane de etnici germani au părăsit țara sau au fost strămutați din Europa de Est și s-au întors în Germania sau au migrat în Austria. Majoritatea Germanilor au ajuns din Polonia (7 milioane), Cehoslovacia (3,2 milioane) și Uniunea Sovietică (1,5 milioane). Mai mult, aproximativ 1,5 mil. polonezi au părăsit regiuni ale Europei de Est care au fost anexate Uniunii Sovietice după război, în timp ce 500.000 de belaruși, lituanieni și ucraineni au părăsit Polonia pentru Uniunea Sovietică.

Până în anul 1950, regimurile noi instituite au impus un control strict de emigrare. Migrația în țările cu economie de piață funcțională a fost practic interzisă. Migrația între economiile planificate centralizat s-a petrecut pe o scară foarte limitată și de obicei nu a fost înregistrată ca pentru migrație ci doar ca transfer temporar de forță de muncă, pentru utilizarea coordonată a resurselor productive din țările partenere . În ciuda restricțiilor, valurile de migrație nu au fost oprite. Țările din afara regiunii aveau politici de migrație relativ deschise pentru cetățenii din țările estice, care au plecat ilegal și au ajuns în țări cu economii de piață funcționale în calitate de refugiați politici sau repatriați. Chiar înainte de 1980 au fost fluxuri semnificative, în special de etnici germani din Cehoslovacia, Polonia, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), Iugoslavia și Republica Democrată Germană și evreii din URSS în Israel . Reunificarea evreilor sovietici cu familiile lor în Israel a fost permisă la mijlocul anilor 1960. Au fost de asemenea valuri scurte de refugiați după evenimentele dramatice din Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968. Constituția Iugoslaviei a fost prima care a recunoscut dreptul cetățenilor de a emigra, în anul 1963. Pe durata anilor 1960, cel puțin 500.000 de lucrători din fosta Iugoslavie și familiile lor au emigrat în Republica Federală

Germană și Austria. Aceste fluxuri s-au stabilizat la jumătatea anilor '70 ca rezultat al recesiunii economice și datorită politicilor restrictive impuse de guvernele vest-europene.

2.2 MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ DUPĂ ANII 1980

Până în 1987, migrația internațională a fost neregulată și strâns controlată de țările de origine. Între anii 1980 și 1987, țările cu economie de piață stabilă au primit în medie de 239.000 de emigranți pe an.

Tabel 2.6 Migrația internațională din țările cu economie în tranziție, 1980-89

mii persoane

intrările de migranți din țările cu economie în tranziție

Țara	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Australia	4,1	4,6	4,8	4,2	4,7	5,1	5,6	7,4	7,9	6,9
Austria	7,7	34,0	5,7	5,2	6,5	6,1	7,9	10,1	13,9	15,7
Belgia	0,8	1,2	0,9	0,6	0,7	0,7	0,8	1,1	0,9	1,4
Canada	7,3	9,3	14,2	9,5	8,0	7,1	9,0	12,5	15,8	25,0
Danemarca	0,9	0,9	0,9	0,6	0,8	1,5	1,5	1,4	1,5	2,0
Finlanda	0,4	0,4	0,4	0,7	0,5	0,5	0,6	0,8	0,7	0,9
Franța	1,4	2,0	4,6	2,8	2,0	1,9	1,8	1,9	1,8	2,8
Germania	172,4	227,5	134,0	122,2	180,8	176,0	196,8	272,0	514,0	1.092,6
Islanda	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Israel	8,8	2,7	1,9	1,7	1,2	0,9	0,8	3,8	3,7	14,8
Italia	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	0,5
Luxemburg	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,4
Olanda	1,4	1,2	1,2	1,1	1,0	1,3	1,4	1,7	2,2	3,2
Noua Zeelanda	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2
Norvegia	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	1,4	1,5	1,9
Suedia	3,5	3,3	5,7	3,2	3,6	3,7	4,6	4,4	5,5	6,9
Elveția	-	-	-	8,5	8,9	10,3	12,4	14,9	19,6	22,2
Mara Britanie	-	-	-	1,1	1,6	2,3	0,5	0,4	1,5	2,0
Statele Unite	21,6	20,0	28,2	18,0	23,7	22,6	21,0	18,4	21,6	36,2
Total	231,0	307,7	203,3	180,2	244,7	240,8	265,5	352,5	613,0	1.235,7

Sursa: UNDP

Migrația înregistrată în țările cu economie în tranziție a fost practic inexistentă. Singurul flux semnificativ a fost reprezentat de traversarea ilegală a românilor în cele mai multe cazuri

în Ungaria. Excepțiile cele mai notabile cu privire la modelul de migrație scăzută impus au fost Polonia, România și Iugoslavia. În Polonia, exodul în masă în țările cu economie de piață funcțională a avut loc mai devreme decât în alte țări. În timp ce sursele oficiale poloneze afișează o migrație totală de aproximativ 270.000 de polonezi între anii 1980 și 1989, alte surse sugerează că numărul de emigranți a fost peste 1,7 milioane (aproximativ 1 milion de polonezi au plecat înainte de 1988). Conform Ministerului de Interne din România, aproximativ 190.000 de persoane au emigrat între anii 1980 și 1987. Această cifră nu este semnificativ mai joasă decât numărul total de cetățeni români imigranți înregistrați în țările de destinație (210.000). Spre deosebire de aceste țări, Iugoslavia a fost o țară de imigrare, în special de revenire la începutul anilor 1980. Între 1980 și 1984, revenirea cetățenilor iugoslavi în special din Germania, depășește plecările, rezultând o migrație net pozitivă către Iugoslavia.

De o importanță specială în această perioadă a fost migrația minorităților cu legături ancestrale în străinătate și valul de persoane care caută azil. Aproximativ o treime din emigranți, din Polonia și aproape o jumătate de emigranți din România, de exemplu, erau de etnie germană și au cerut statutul de cetățeni odată ajunși în Germania. O altă trăsătură distinctivă mișcărilor de migrației a fost instabilitatea lor de-a lungul timpului. Pauze relativ lungi de emigrări scăzute au fost îmbinate cu perioade scurte, când migrația a crescut. În Polonia, de exemplu, migrația s-a dublat pe durata tulburărilor politice din 1981 și 1987. Numărul de imigranți din Polonia către Germania a crescut de la 68.000 în 1980 la 140.000 în 1981. În Austria, majoritatea cererilor pentru azil au fost completate de cetățenii polonezi în anul 1981 (29.100 cereri din 34.000). În Iugoslavia, migrația în cadrul țării a început să crească în anul 1986, după ce Guvernul a impus un program de austeritate economică și climatul politic a devenit instabil.

La finalul anilor 1980, anumite țări au început să tempereze dorința de a călători în străinătate a cetățenilor lor sau au devenit mai tolerante la cererile anumitor grupuri etnice de a emigra. Cel puțin 2 milioane de oameni au emigrat în țări cu economie de piață funcțională între 1987 și 1989. Se adaugă la valurile continue de cetățeni polonezi, români și iugoslavi și mai mult de 600.000 de germani din partea estică către partea vestică. Acest val de migrație, care a atins punctul maxim în toamna lui 1989 când germanii din partea estică și-au început o nouă viață în Republica Federală Germană prin Ungaria, către Cehoslovacia sau Austria, a fost unul dintre evenimentele care a dus la căderea Zidului Berlinului și la schimbările istorice care au avut loc în regiune între anii 1989 și 1991.

Migrația internațională după anii 1990

Tranziția către economia de piață a condus la decalaje economice crescute în țările din regiune. Deși în stadiile incipiente ale tranziției, majoritatea țărilor traversau o perioadă dificilă datorită instabilității economice, perspectivele de stabilitate economică variind de la o țară la alta. Anumite țări au parcurs tranziția, beneficiind de o stabilitate politică și au reușit să îmbunătățească condițiile economice. Republica Cehă, Ungaria și, într-o măsură mai mică, Polonia, Slovacia și Țările Baltice au fost în măsură să mențină creșterea economică în anii 1990.

Tabel 2.7 PIB pe locuitor în țările cu economie în tranziție,
1992,1995, 1999

Țara	USD		
	1992	1995	1999
Albania	206	778	1174
Armenia	88	342	491
Azerbaidjan	60	315	513
Belarus	460	1008	877
Bosnia	348	593	1094
Bulgaria	1000	1559	1543
Croația	2244	4060	4242
Republica Cehă	2890	5037	5229
Estonia	710	2393	3591
Georgia	132	531	765
Ungaria	3695	4373	4813
Kazahstan	371	1002	982
Kirghistan	172	327	1048
Letonia	519	1770	2519
Lituania	514	1622	2867
Polonia	2199	3273	3991
Moldova	106	332	270
Romania	849	1564	1392
Rusia	575	2281	1257
Slovacia	2217	3242	3492
Slovenia	6429	9419	10052
Tadjikistan	475	99	159
Turkmenistan	1069	627	705
Ucraina	404	718	606
Uzbekistan	107	441	682
Iugoslavia	1810	1392	1361

Sursa: UNDP

Altele au experimentat o instabilitate politică semnificativă și recesiuni economice ulterioare. Acesta este cazul din majoritatea țărilor din Comunitatea statelor independente (CSI) și tuturor statelor din fosta Iugoslavie, cu excepția Sloveniei, unde creșterea economică a ținut

pasul cu economia de piață funcțională. Totuși în alte țări unde nu au fost conflicte armate tranziția a adus recesiunea economică sau stagnarea și dezechilibre structurale. Albania, Bulgaria și România aparțin acestui grup.

O asemenea eterogenitate se reflectă în comportamentul demografic al acestor țări și în special în intensitatea și natura fluxurilor de migrație. În timp ce anumite țări au experimentat emigrarea din motive politice și economice, altele au devenit țări de destinație la sfârșitul anilor 1990. Un număr important de țări au devenit în același timp țări de imigrație, emigrație și de tranzit, în timp ce în altele barierele administrative și economice au împiedicat majoritatea populației de a se muta. În ciuda diversității lor, aceste țări împart modele comune de migrație.

Migrația internațională: de la tranziție la stabilizare

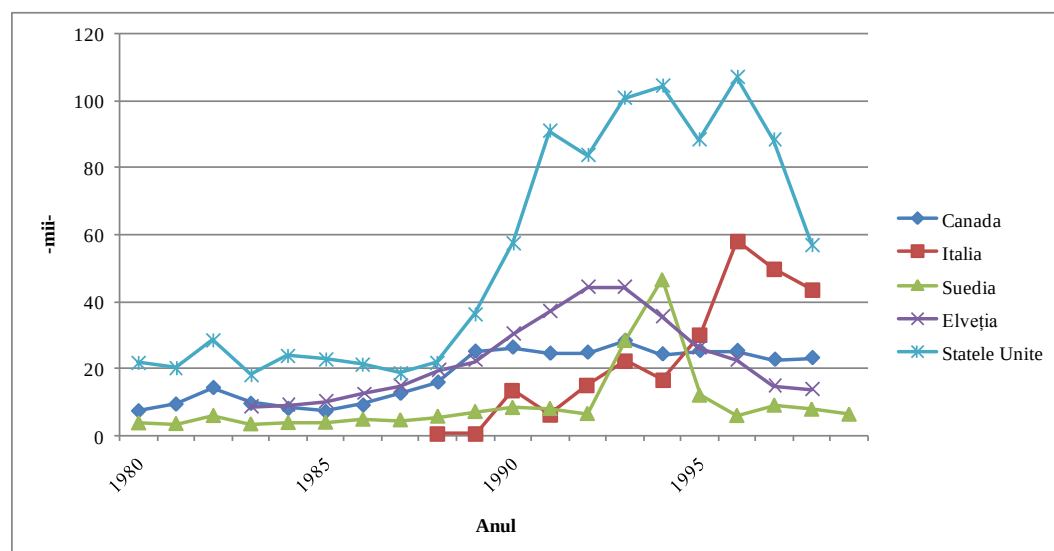
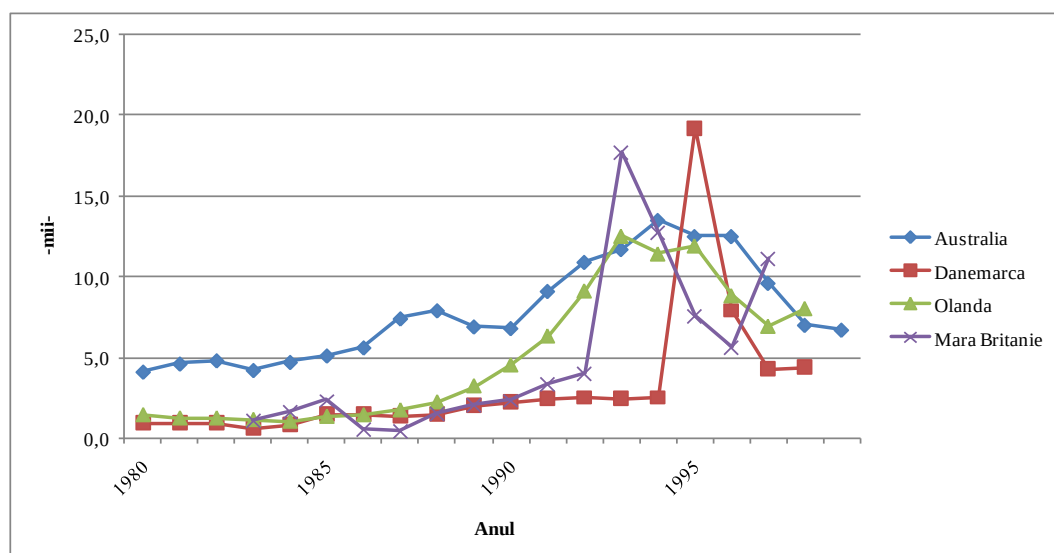
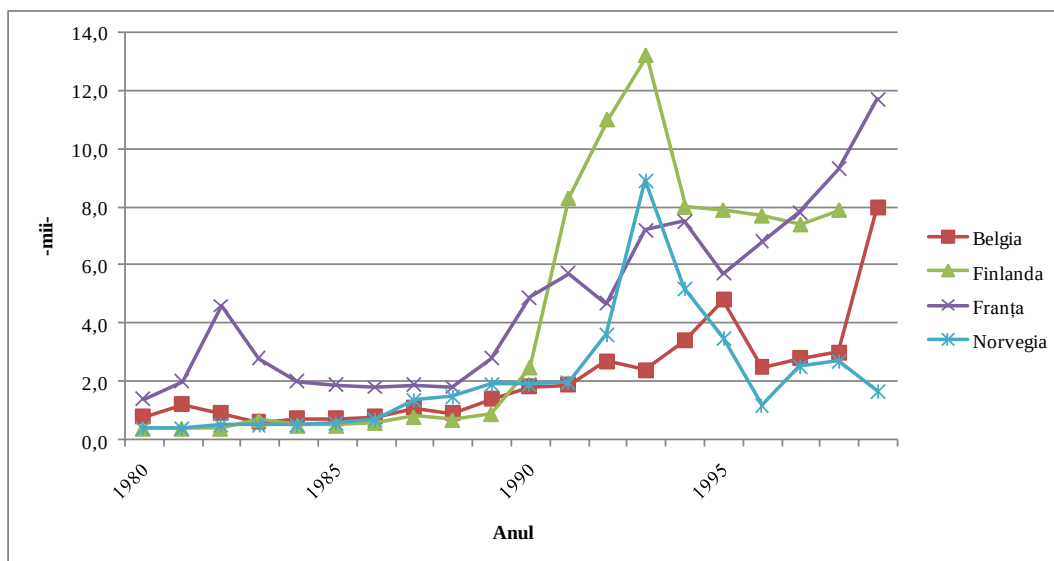
Migrația țărilor în tranziție a cunoscut două faze clar distincte, așa cum se arată în tabelul de mai jos. În primii cinci ani de tranziție (1990-1994), fluxurile de migrație au atins nivele istorice unice în majoritatea țărilor.

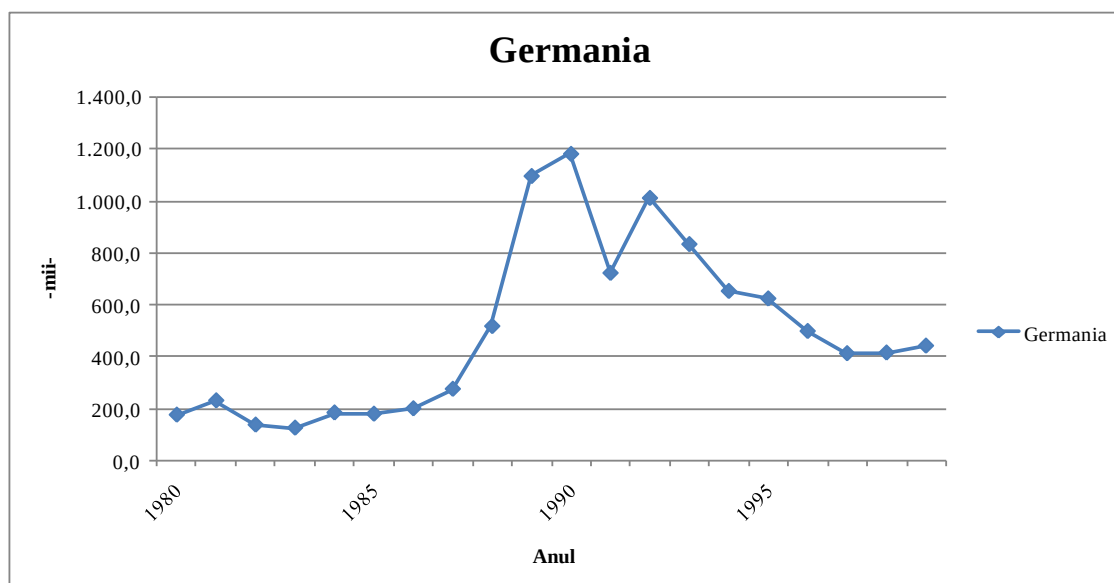
Tabel 2.8 Intrările de migranți din țările cu economie în tranziție 1990-99

Țara	mii persoane									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Australia	6,8	9,1	10,9	11,7	13,5	12,5	12,5	9,6	7,0	6,7
Austria	-	-	-	-	-	-	30,3	30,5	31,7	39,7
Belgia	1,8	1,9	2,7	2,4	3,4	4,8	2,5	2,8	3,0	8,0
Canada	26,2	24,4	24,7	28,2	24,2	25,2	25,2	22,6	23,1	-
Danemarca	2,2	2,4	2,5	2,4	2,5	19,2	7,9	4,3	4,4	-
Finlanda	2,5	8,3	11,0	13,2	8,0	7,9	7,7	7,4	7,9	-
Franța	4,9	5,7	4,7	7,2	7,5	5,7	6,8	7,8	9,3	11,7
Germania	1.178,0	719,0	1.008,1	830,1	649,4	620,5	495,0	409,3	412,0	438,6
Grecia	-	-	-	15,8	8,8	9,5	11,5	12,5	-	-
Islanda	0,2	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,5	0,5	-	-
Israel	184,5	149,7	62,3	61,8	68,8	63,4	59,2	55,0	52,0	-
Italia	13,2	6,2	15,0	22,1	16,7	30,2	57,9	49,4	43,5	-
Luxemburg	0,5	0,7	2,5	1,5	1,7	1,4	1,3	1,3	2,5	-
Olanda	4,5	6,3	9,1	12,5	11,4	11,9	8,8	6,9	8,0	-
Noua Zeelanda	0,2	0,8	2,1	0,9	0,0	2,4	2,0	1,0	0,6	0,6
Norvegia	1,9	2,0	3,6	8,9	5,2	3,5	1,2	2,5	2,7	1,7
Suedia	8,1	7,8	6,3	28,2	46,4	11,8	5,7	8,8	7,6	6,1
Elveția	30,3	37,1	44,2	44,2	35,2	26,0	22,3	14,5	13,9	-
Mara Britanie	2,3	3,3	4,0	17,7	12,7	7,5	5,6	11,1	-	-
Statele Unite	57,5	91,0	83,5	100,7	104,2	88,4	106,9	88,4	56,8	-
Total	1.525,6	1.076,2	1.297,4	1.209,7	1.019,8	952,0	870,8	746,2	686,0	-

Grafic 2.2 Intrările de migranți din țările cu economie în tranziție, în perioada 1980-1999

- mii -

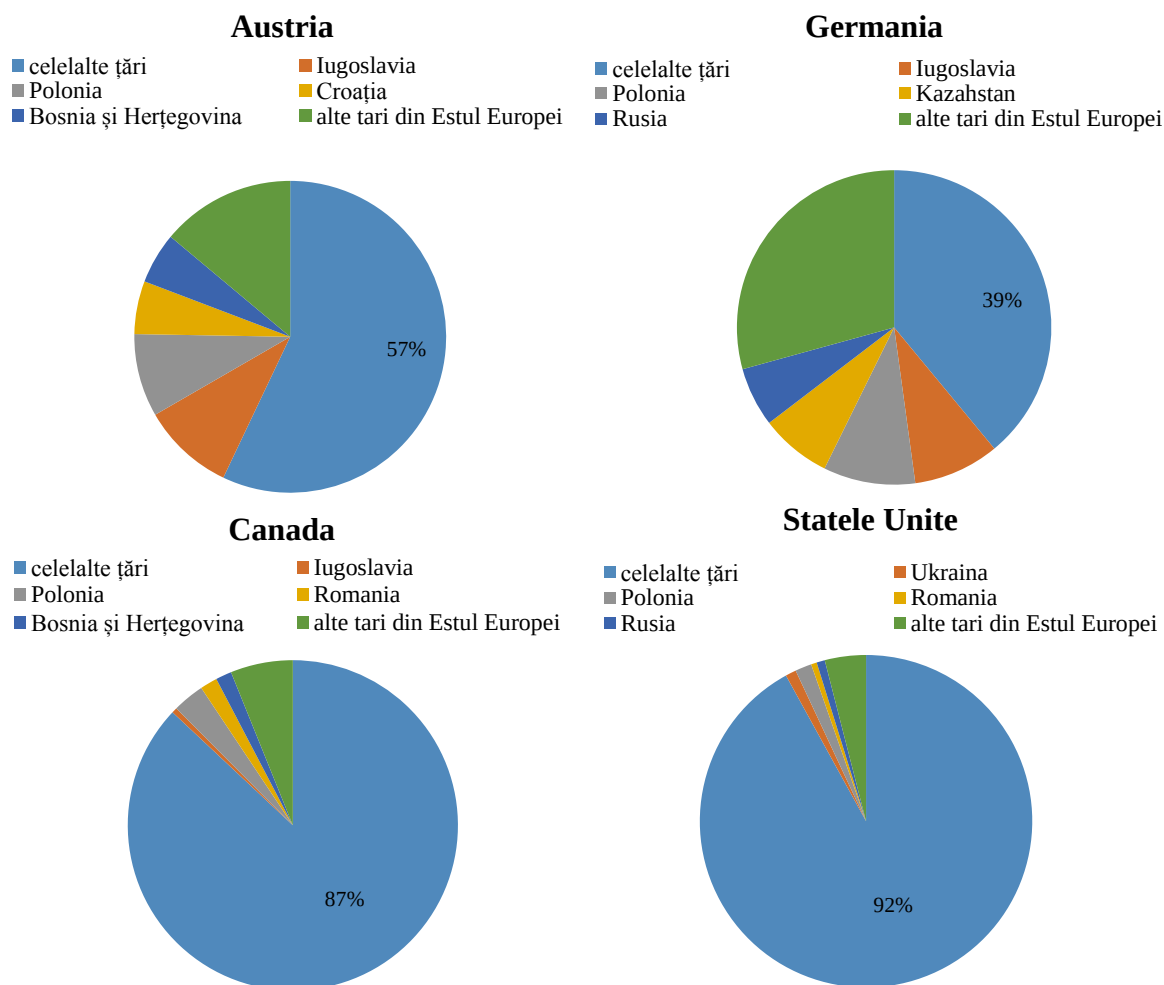
Sursa: UNDP database on International Migration (<http://hdr.undp.org>) – prelucrări proprii

Între anii 1990 și 1992, țările cu economie de piață funcțională au înregistrat oficial un aflus mediu net anual de aproximativ de 980.000 de imigranți din țările cu economii în tranziție, comparativ cu o medie de 239.00 de imigranți înainte de 1989. Migrația între aceste țări a fost la fel de intensă ca migrația interregională. Între 1,5 și 1,9 milioane de oameni au migrat în fiecare an într-o altă țară în tranziție în perioada 1990 și 1994. Dezbinarea statelor federative ale Cehoslovaciei, Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) și Iugoslaviei au contribuit la creșterea migrației internaționale, nu numai din cauza faptului că a făcut ca fluxuri anterioare interne să devină acum internaționale. În Cehoslovacia dezbinarea federației comuniste a coincis și cu tensiunile etnice în creștere, uneori violente, toate acestea contribuind semnificativ la migrația populației. Totuși, aceste fluxuri intense nu au persistat. Migrația pe termen lung s-a stabilizat în cea de-a doua jumătate a anilor 1990, deoarece conflictele armate au scăzut și țările de destinație și-au înăspriit politicile de migrație și azil. Până în anul 1998, fluxurile din țările cu economii în tranziție au fost mai reduse cu o treime în comparație cu nivelul de la începutul anului 1990, în timp ce fluxurile în aceste țări au rămas constante, ducând la declinul raporturilor nete de migrație. Fluxurile interregionale au scăzut de asemenea la jumătatea anilor 1990. Aceasta este contrar literaturii existente care sugerează că cifra de migrație a crescut. Diferite forme de migrație pe termen scurt, inclusiv cea sezonieră, și, în special migrația de graniță „în vederea efectuării navetei” între țările vecine, a crescut, pentru a deveni formele principale de migrație din și în cadrul unei regiuni .

Aceste trăsături regionale maschează trăsături divergente din cadrul unei țări (a se vedea graficele de mai sus). Migrația din țări cu economie în tranziție a scăzut în mod constant începând cu anii 1993-1994 în țările cu cea mai mare imigrație (Australia, Canada, Danemarca, Germania, Norvegia, Suedia și Statele Unite). Însă în țări precum Belgia, Franța, Grecia sau Italia migrația din țările cu economie în tranziție a fost cea mai mare la sfârșitul anilor 1990. Programele de regularizare implementate între 1997-1998 în Franța, în 1998-1999 în Grecia, în 1996 și 1998 în Italia sunt unele din motivele pentru această creștere aparentă. Mulți cetățeni din țări cu economii în tranziție care fuseseră deja în aceste țări și-au legalizat situația pe durata acestor programe. De exemplu, în Grecia, 240.000 de albanezi, 25.000 de bulgari și 17.000 de români au primit permise de muncă “white card” (prima etapă a procesului de regularizare) prin programul de regularizare a anilor 1998-1999. În Italia, 20.200 de albanezi au primit permise de muncă pe durata programului de regularizare din anul 1996. În Belgia, Regatul Unit și într-o mai mică măsură în Franța, creșterea recentă este de asemenea datorată sporirii numărului persoanelor care cereau azil politic. Numărul de cereri pentru azil pentru cetățenii din Albania, Slovacia, fosta Republică Iugoslavă și Macedonia și majoritatea statelor din fosta URSS, a atins punctul maxim la sfârșitul anilor 1990 și în anul 2000. Condițiile mai flexibile oferite persoanelor care cereau azil politic, precum și anumitor categorii de muncitori în aceste țări, combinate cu politici restrictive crescute în țările gazdă tradiționale, au influențat fluxurile migratorii la nivel regional.

Germania este de departe principala țară de destinație în Vest. Legăturile istorice între Germania și multe țări europene estice beneficiază de proximitatea lor geografică, fapt ce explică intensitatea fluxurilor. Polonia și statele fostei Iugoslavii au fost principale țări de origine care s-au orientat către Germania, încă din anul 1990. Înainte, fluxurile din Republica Democrată Germană către Republica Federală Germană au reprezentat principala sursă a migrației. Cetățenii fostelor țări comuniste reprezintă mai mult de 70% din întreaga Germanie, spre deosebire de Statele Unite unde ponderea emigranților din Estul Europei este sub 10% din numărul total de imigranți.

Grafic 2.3 Distribuția imigranților în funcție de țara de origine, 1990-1998

Sursa: UNDP database on International Migration (<http://hdr.undp.org>) – prelucrări proprii

Statele fostei URSS reprezintă un spațiu de migrație autonom, Federația Rusă fiind principalul catalizator. Între 1992 și 1998, Federația Rusă a primit un aflus net de 3,6 milioane de imigranți din alte state ale fostei URSS. Principala componentă a acestor fluxuri (79 % din total) a fost repatrierea cetățenilor ruși (Zayonchkovskaya 1996, p.123; Heleniak, 2001).

Fluxurile din Rusia către alte state ale fostei URSS, au încetat practic după căderea Uniunii Sovietice, deoarece statutul rușilor s-a schimbat și rusa nu a mai fost limba oficială în majoritatea acestor state. Fluxurile de migranți au fost de asemenea afectate de faptul că prezența militară sovietică s-a retras, iar membri forțelor armate s-au reîntors în țările lor de origine (în special Federația Rusă) și recruții militari au rămas acasă.

În Republica Cehă, de exemplu, s-a introdus un permis de intrare pentru străini și un act de rezidență începând cu 1 ianuarie 2000. Au fost introduse noi permise de ședere permanente

și temporare. În noul act, vizele sunt obligatorii pentru cetățenii din anumite țări, inclusiv Belarus, Kazahstan, Kirghistan, Republica Moldova, Federația Rusă, Turkmenistan și Ucraina. În Ungaria, cerințele de viză există pentru cetățenii din Asia Centrală și republicile caucaziene, și noile măsuri au fost introduse pentru cetățenii din Belarus, Republica Moldova și Federația Rusă din anul 2001. În luna septembrie 2000, Estonia a introdus de asemenea vize obligatorii pentru cetățenii ruși. Polonia și Bulgaria au implementat măsuri similare.

Tabel 2.9 Migrația internațională în țările cu economie în tranziție, 1990-98

Țara	mii persoane intrările de migranți din țările cu economie în tranziție								
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Azerbaidjan					7,8	5,3	5,0		
Belarus	99,3	95,8	117,7	84,0	50,2	33,3	30,1	30,1	31,8
Croația			65,0	102,7	53,6	78,4	80,5	92,8	90,6
Republica Cehă	10,7	9,6	13,3	8,6	5,8	6,3	6,7	7,9	7,0
Estonia	8,0	5,0	3,4	2,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,1
Ungaria	28,2	16,5	16,7	12,6	11,1	10,0	8,7	8,3	9,1
Kazahstan	174,5	187,2	148,8	100,3	63,9	68,0	51,6	35,9	38,4
Kirghistan	40,0	37,0	26,0	22,8	20,0	18,2	15,8	12,7	
Letonia	30,2	12,9	6,1	3,8	2,7	2,5	2,4	2,6	2,5
Lituania	13,2	11,2	6,3	2,7	1,6	1,9	2,8	2,3	2,5
Polonia	0,5	1,2	1,8	1,2	1,5	1,6	1,9	2,3	2,2
Moldova	49,5	40,2	33,3	25,7			11,9		
Romania	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	2,6	1,0	6,8	19,3
Rusia	913,1	692,1	925,8	923,0	1.146,4	841,6	631,2	582,9	494,9
Slovacia	8,2	8,0	7,9	8,6	4,7	2,3	2,5	1,7	1,5
Slovenia	6,9	5,8	2,9	2,3	1,5	1,8	1,1	0,8	0,5
Tadjikistan	21,9	19,8	11,6	13,9	7,3	5,4			
Ucraina	475,1	450,0	504,6	325,3	179,2	160,5	124,4	103,0	63,7
Uzbekistan	73,9				35,3	31,8	15,3	4,2	

Sursa: UNDP

În termeni de mărime, migrația pe termen lung din țările cu economii de piață funcționale, este un fenomen încă minor, dar stabil. Revenirea în țara de origine reprezintă o sursă importantă a migrației în această perioadă. De exemplu, în anii 90, Germania primește 94% din numărul total de migranți (2,7 mil) aceștia fiind persoane care se întorceau în țara de origine din țări precum Polonia, România, Federația Rusă și state din fosta Iugoslavie. Numai 6% din emigranți în cadrul aceleiași țări (180.000 de persoane) erau de cetățenie germană. Muncitorii foarte calificați și tinerii absolvenți care întâmpină dificultăți în găsirea primei slujbe

în țara lor de rezidență reprezintă o componentă importantă a fluxurilor de migranți în partea de Vest a Europei .

Tabel 2.10 Cetățenii ai statelor cu economie în tranziție cu rezidență în alt stat, în perioada 1980, 1990, 1995 și 1998

mii persoane

Țara de reședință	1980	1990	1995	1998
Austria	138,6	263,2	326,8	335,1
Belgia	39,3	34,4	41,4	34,6
Danemarca	8,8	14,7	21,0	47,2
Finlanda	1,4	5,6	53,2	70,6
Franța	145,8	115,5	...	122,9
Germania	756,8	1072,3	2077,2	2055,5
Grecia	8,3	27,5	39,4	54,4
Islanda	0,1	0,8	0,8	1,9
Italia	5,0	22,3	126,7	226,3
Luxemburg	...	2,9	...	...
Olanda	15,6	18,7	43,1	42,6
Norvegia	3,0	7,7	21,2	23,6
Portugalia	...	0,4	1,0	1,7
Spania	0,3	2,1	10,3	23,1
Suedia	55,5	70,0	131,2	112,0
Elveția	70,2	163,1	320,2	345,8
Mara Britanie	...	59,0	65,0	84,0
 Bulgaria	...	...	81,0	92,8
Republica Cehă	...	...	158,7	228,9
Ungaria	...	89,0	112,5	118,2
România	...	...	1,7	1,4
Slovacia	...	...	21,9	27,4
Total	1248,70	1969,20	3654,30	4050,00

Sursa: UNDP

Ca rezultat al tuturor acestor fluxuri, țările gazdă au asistat la stabilirea permanentă a unui număr tot mai mare de migranți din regiune. Numărul de cetățeni din țările cu economii în tranziție, așa cum este arătat în tabelul de mai sus, a crescut de la 1.9 milioane în 1990, până la 3.3 milioane în anul 1995 în țările de destinație principale. După anul 1995, numărul de persoane născute în țara de destinație a crescut în majoritatea țărilor (vezi tabelul de mai jos), în timp ce numărul de străini a rămas stabil sau chiar a scăzut, sugerând o creștere a ratei de

naturalizare. Germania găzduiește cel mai mare număr de cetățeni din țările cu economii în tranziție (în special fosta Iugoslavie și Polonia).

Tabel 2.11 Numărul de cetățeni străini (din țările cu economie în tranziție) născuți pe teritoriul țărilor cu economie funcțională, în perioada 1980, 1990, 1995 și 1998

<i>mii persoane</i>				
Țara de rezidență	1980	1990	1995	1998
Australia	278,7	289,0	301,1	370,5
Canada	...	502,8	750,5	...
Franța	...	...	...	255,7
Olanda		37,0	70,5	87,2
Noua Zeelanda	8,9	7,3	13,0	
Suedia	106,0	136,0	226,0	234,0
Regatul Unit	175,9	140,1	...	...
Statele Unite	1316,0	1166,2	...	...

Sursa: UNDP

Potrivit Registrului German al Populației, numărul de străini din Germania a crescut cu 1 milion, în perioada 1990 - 1995, o cifră care corespunde cu fluxul net de migranți străini înregistrat în cursul perioadei. O scădere a fluxului migrator s-a observat între anii 1995 și 1998 și se datorează naturalizărilor și întoarcerii cetățenilor din fosta Iugoslavie în țările lor de origine, în special Bosnia și Herțegovina. Întoarcerile bosniacilor au depășit în mare măsură numărul intrărilor în 1996, 1997 și 1998. Austria și Elveția găzduiesc de asemenea un număr semnificativ de cetățeni din regiune, în special din fosta Iugoslavie. În Australia, imigranții născuți în fosta Iugoslavie și în Polonia au fost tot timpul cei mai numeroși. În Statele Unite, imigranții din fosta Uniune Sovietică au întrecut numeric polonezii încă de la începutul anilor 1990. În timp afluxul de polonezi a scăzut în timpul anilor 1990, imigrația unui număr mare de persoane născute în fosta Uniune Sovietică a continuat pe o perioadă de zece ani.

Destrămarea fostei Uniuni Sovietice, a contribuit cel mai mult la creșterea stocurilor de migranți. Așa cum se arată în tabelul de mai jos, la momentul ultimului recensământ sovietic, în 1989, 25,3 milioane etnici ruși, 6,8 milioane ucraineni, 2,6 milioane uzbekii, 2,1 milioane bielorușii și 1,6 milioane cazaci trăiau în foste țări ale Uniunii Sovietice, altele decât cele de origine a lor. Aceste persoane au devenit străini, fără a se deplasa după obținerea independenței, în 1992. De atunci, toate fostele republici sovietice s-au confruntat cu un aflux net de așa zis migranți. Diaspora rusă și ucraineană s-a micșorat în mod semnificativ. Aproximativ 3 milioane

de etnici ruși au fost repatriați în perioada 1990-1998, și imigrația rusă în alte țări CSI practic a încetat. În 1998, numărul de ruși care trăiesc în alte state ale fostei URSS a fost estimat la 21,2 milioane și cel al ucrainenilor la 6,0 milioane .

Tabel 2.12 Cetățeni ai fostei URSS cu domiciliul în alte state
decât cel de naționalitate, 1979 și 1989

Naționalitatea	1979	1989
Armeană	1426,3	1539,6
Azeră	768,5	965,4
Belarus	1894,8	2131,0
Eston	72,0	63,4
Georgian	137,5	193,6
Kazahă	1267,1	1601,2
Kîrgîzstan	218,9	299,3
Leton	94,9	71,2
Lituanian	138,7	143,1
Moldoveană	442,5	557,6
Rusă	23875,2	25289,5
Tadjică	660,6	1043,0
Turkmenă	136,2	192,4
Ucraineană	5858,4	6766,9
Uzbekistană	1887,0	2555,3

Sursa: Agenția Statistică de Stat (Goskomstat), recensământul populației din 1989, Moscova: 1990.

Principalele tipuri de fluxuri ale migrației internaționale

Majoritatea fluxurilor de migrație au fost motivate din punct de vedere politic sau etnic. Potrivit statisticilor din țările de destinație, statele succesoare ale fostei Iugoslavii au generat singure mai mult de 2 milioane de emigranți între 1990 și 1998. Aproape 800.000 de persoane au plecat între 1993 și 1994, după rebeliunea sârbilor bosniaci împotriva independenței Bosniei în aprilie 1992. Numărul de emigranți din Armenia și Azerbaidjan s-a dublat în timpul conflictului din Nagorno-Karabakh (1988-1990) și o creștere similară a fost înregistrată în Georgia, în timpul celor mai răi ani de conflict armat în Osetia de Sud și Abhazia (1990-1993). În Tadjikistan, ieșirile s-au triplat în timpul războiului civil (1992-1993). Adăugând acești migranți internaționali rezultă un număr mare de persoane strămutate, care a rămas în cadrul teritoriilor naționale. Potrivit Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), în 1991-1992 au existat 2,3 milioane de persoane strămutate în interiorul celor 12 state din Europa de Est și statele din Asia Centrală ale fostei URSS. Până la începutul anului 1996, așa cum se arată în tabelul de mai jos, numărul s-a menținut la peste 1,3 milioane iar la începutul anului 2000, din cauza conflictelor din Cecenia, numărul acestora a crescut din nou la 1,6 milioane. În Bosnia și Herțegovina, aproximativ 810.000 de persoane rămân strămutate de la revoltele din 1993, și în Iugoslavia, numărul a crescut de la mai puțin de 200.000 în 1998 la mai mult de 250.000 la începutul anului 2000, ca urmare a războiului din Kosovo.

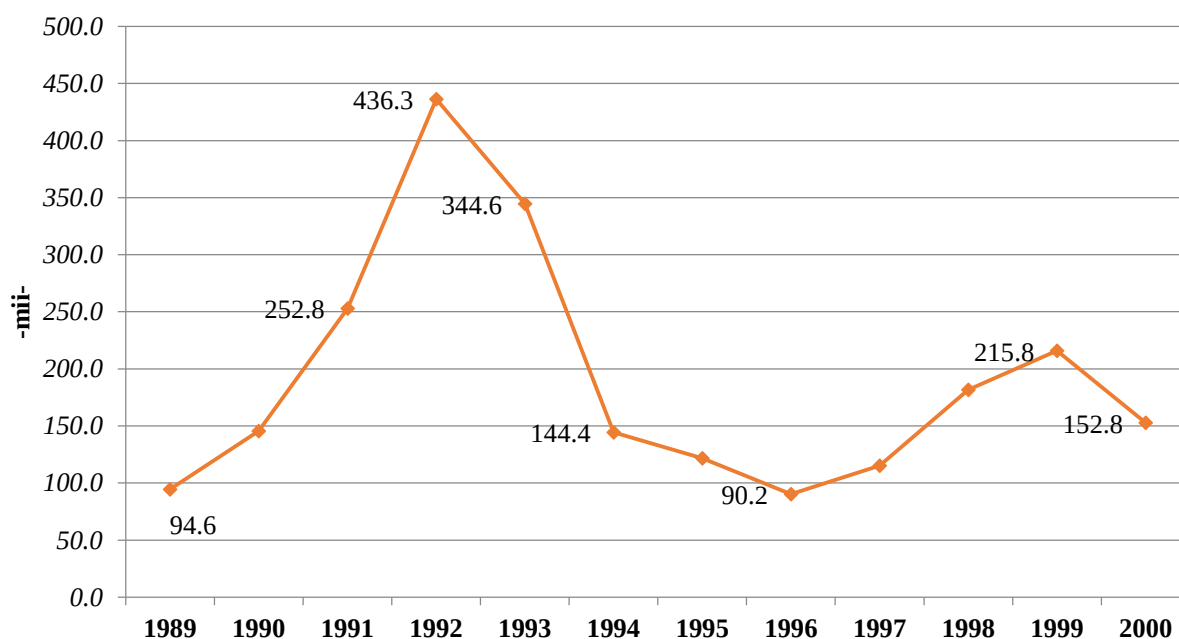
Tabel 2.13 Numărul persoanelor strămutate intern în CSI și din fosta Iugoslavie, 1996 și 2000

<i>mii persoane</i>		
Țara	1996	2000
Armeni	72,0	...
Azerbaidjan	622,0	569,6
Georgia	288,6	278,5
Moldova	8,1	8,1
Rusi	314,0	496,4
Tadjikistanezi	16,7	...
Bosnii Herțegoveni	810,0	809,5
Croați	...	52,4
Iugoslavi	210,0	234,9

Sursa: UNDP

În general, numărul imigranților internaționali în timpul conflictelor armate este semnificativ mai mare decât numărul solicitanților de azil în țări cu economie de piață funcțională. Solicitarea de azil a reprezentat una, dar nu singura modalitate de a migra. Potrivit UNHCR, țările cu economie de piață funcțională au primit circa 2,2 milioane de cereri de azil din partea cetățenilor din țările cu economii în tranziție între 1990 și 2000, respectiv 1,2 milioane solicitanți de azil din statele succesoare ale fostei Iugoslavii. Mulți dintre cei care pleacă din Bosnia și Herțegovina și, mai târziu, din Kosovo, nu apar în statisticile referitoare la azil, dar li s-a dat o anumită formă de statut temporar de protecție în țările de azil. În funcție de numărul de solicitări de azil, cetățenii din Iugoslavia sunt urmați de români care au ajuns la mai mult de 400.000 de cereri în 1989. Germania, țara principală de azil, a primit 50 % din acești solicitanți de azil. Austria, Elveția și Statele Unite au primit, de asemenea, un număr semnificativ de cereri.

Grafic 2.4 Cererile de azil depuse de către cetățenii țărilor cu economie în tranziție, 1990-2000

Sursa: UNDP database on International Migration (<http://hdr.undp.org>) – prelucrări proprii

După punctul maxim atins în 1992, numărul de cereri a scăzut în mod semnificativ până în anul 1997. Proporția de solicitanți de azil pentru acordarea statutului de refugiați a scăzut, datorită unei creșteri a cererilor false, dar și datorită politicilor mai stricte puse în aplicare de către țările europene. Majoritatea țărilor au introdus o nouă legislație și au implementat noi proceduri de administrare între 1993 și 1998, în special pentru a accelera procesarea cererilor și pentru a rezolva rapid cererile în mod evident false. Un număr mare de țări au introdus cerințe

de viză. De asemenea, cele mai multe țări au decis să limiteze cererile la țările care nu au semnat Convenția din 1951 a Organizației Națiunilor Unite privind Statutul Refugiaților, cu condiția ca persoanele fizice să nu treacă printr-o țară semnatară înainte de a ajunge la destinație. Cu toate acestea, statisticile arată o creștere aparentă a cererilor de azil după 1997. Conflictele din Kosovo și Cecenia nu reprezintă singurele motive pentru această creștere. Numărul cererilor depuse de cetățenii din Albania, Republica Cehă, Ungaria, Slovacia și majoritatea statelor fostei URSS a atins cel mai înalt nivel la sfârșitul anilor 1990. Fiind determinați de procedurile de azil mai restrictive în materie de azil ale țărilor tradiționale, solicitanții de azil s-au orientat către alte țări din vest și est. Belgia, Franța, Irlanda, Olanda, Elveția și Regatul Unit, în special, au înregistrat creșterea numărului de cereri de azil din 1995. Cu toate că datele privind azilul în țările cu economii în tranziție sunt încă destul de incomplete, Republica Cehă, Ungaria, Polonia, România și Slovacia par a reprezenta țări de azil pentru cetățenii din alte țări în curs de dezvoltare, dar cu precădere pentru cetățenii din țările Afganistan, Irak, Sri Lanka.

O mai bună cunoaștere a procedurilor de aplicare și sprijin privind asistența socială în aceste țări, faptul că situația ocupării forței de muncă a fost favorabilă în cele mai multe dintre ele și criza economică din Rusia din 1998 se poate să fi contribuit la această creștere. Cu toate acestea, numărul ar putea fi, de asemenea, influențat de o înregistrare mai bună a fluxurilor de azil. În plus, cererile nu reflectă neapărat momentul migrației. În Regatul Unit, de exemplu, jumătate din cererile din 1998 și 1999 au fost făcute de către persoane care au intrat deja în țară, cu anumite competențe. Impunerea regimului de vize și introducerea de restricții privind beneficiile solicitanților de azil a provocat o scădere a numărului de cereri în 1995 și 1996. Din 1997, Regatul Unit și Irlanda au reimpus regimuri de vize pentru anumite țări din regiune. Canada, Finlanda, Suedia și Norvegia au impus temporar măsuri similare, după cum se pretinde în scopul de a preveni sosirea romilor refugiați.

Tabel 2.14 Numărul cererilor de azil depuse în țările cu economie funcțională de cetățeni ai țărilor cu economie în tranziție, 1980-2000

mii persoane

Anul/ Țara	Austria	Belgia	Dane marca	Franța	Germania	Oland a	Suedia	Elveția	Regatul Unit	Canada	Statele Unite	alte țări din Estul Europei
1980	7,7	0,3		0,0	7,7	0,0	0,0	1,6	0,2			1,7
1981	34,0	0,6		2,4	14,8	0,2	2,1	2,6	0,2			3,2
1982	5,7	0,5		2,7	11,5	0,0	3,4	2,5	0,6			3,1
1983	5,2	0,4		1,9	5,0	0,0	0,9	1,3	0,2			2,1
1984	6,5	0,4	0,3	1,6	7,4	0,3	1,0	0,9	0,2			3,3
1985	6,1	0,5	0,0	1,7	10,6	0,0	1,9	0,7	0,0			5,2
1986	7,9	0,5	0,7	1,6	16,5	0,0	1,5	0,7	0,0			8,1
1987	10,1	1,1	0,6	1,4	25,2	0,5	1,7	0,6	0,0		2,0	4,3
1988	13,9	0,8	1,2	2,2	56,5	1,0	3,3	1,5	0,0		3,7	7,3
1989	15,7	1,0	0,8	3,3	53,4	2,3	10,4	2,4	0,1	1,3	0,0	4,0
1990	15,3	3,8	1,2	5,7	79,5	4,9	7,0	9,2	0,6	4,0	4,6	9,6
1991	16,9	4,8	1,2	4,9	142,8	7,0	15,9	18,4	1,5	2,4	9,5	30,5
1992	10,9	6,5	10,0	4,5	283,8	8,4	71,0	7,6	6,5	4,5	11,6	11,8
1993	2,4	10,3	10,2	6,2	222,7	14,1	30,1	14,7	2,7	2,3	10,7	20,4
1994	2,1	5,1	2,4	7,2	61,7	22,6	11,4	7,7	2,6	2,4	8,9	7,3
1995	2,9	5,5	4,4	5,7	65,4	8,9	3,2	9,3	4,8	3,2	4,3	5,2
1996	1,4	6,9	1,7	5,9	47,5	4,2	1,6	8,5	4,0	2,9	2,7	5,4
1997	1,7	5,6	1,2	8,5	54,4	6,5	4,0	13,5	6,0	4,4	3,3	8,3
1998	7,2	13,3	1,4	6,4	71,1	12,4	5,6	28,5	13,6	4,2	3,5	21,0
1999	7,9	26,7	2,7	6,2	71,8	14,6	3,8	33,9	20,0	5,6	3,5	28,6
2000	2,7	26,5	4,0	7,0	42,3	11,5	8,4	6,8	13,7	6,1	4,9	30,1
Tota l	184,2	121,1	44,0	87,0	1351,6	119,4	188,2	172,9	77,5	43,3	73,2	220,5

Sursa: UNDP

Doar câțiva dintre miile de romi care au aplicat pentru azil în Europa de vest la sfârșitul anilor 1990 au primit statutul de refugiat. Restul au fost considerați a fi imigranți economici și nu refugiați politic. În ceea ce a fost considerat ca fiind o decizie "istorică", Franța a recunoscut

existența unor încălcări ale drepturilor omului împotriva romilor, în unele țări cu economii în tranziție și a început să acorde statutul de refugiat la unii dintre romi în 2001 .

Unii refugiați și persoane aflate sub protecție temporară s-au întors în țara lor de origine, ca urmare a încetării ostilităților. Cu toate că planul guvernului german de a returna refugiații din Bosnia în mod treptat începând cu 1996 a fost amânat în mod repetat și constrâns de conflictele persistente în regiune, aproximativ 217.500 s-au întors până la sfârșitul anului 1999 . Informațiile disponibile sugerează că un număr semnificativ de solicitanți cărora le-au fost respinse cererile nu se întorc în țările lor de origine. Germania, de exemplu, a expulzat un total de 38.479 imigranți în 1998 , în timp ce respingerile de azil s-au ridicat la 140.411 în 1997 și 130.078 în 1998.

O altă componentă importantă a migrației pe termen lung din regiune este repatrierea voluntară a naționalităților și popoarelor deportate anterior, în special din statele succesoare ale fostei URSS. Așa cum s-a descris, diaspora rusă s-a restrâns în mod semnificativ pe parcursul anilor 1990. Deoarece legea germană recunoaște dreptul la cetățenie persoanelor de origine germană care trăiesc în est, Germania a reprezentat, de asemenea, o țară-cheie de destinație. Cel puțin 3.5 milioane de etnici germani s-au întors începând cu 1980. Aproape 1 milion de oameni au migrat din Republica Democrată Germană în Republica Federală Germană (Übersiedler) la sfârșitul anilor 1980; un număr semnificativ de emigranți (Aussiedler) au venit din Polonia (700.000) și statele succesoare ale fostei URSS, în special Kazahstan (circa 600.000 din 1992) și Federația Rusă (400.000 din 1992). Migrația etnică în Germania este principala cauză a apogeei și scăderii bruște a fluxurilor din țările cu economii în tranziție în anii 1990. Cu alte cuvinte, numărul de etnici germani provenind din regiune a scăzut de la peste 2,2 milioane în 1990-1994 la 600.000 în 1995 - 1998. Până în 1990, etnicii germani puteau să se mute în Germania și apoi să dovedească cum că rudele lor le-au permis să rămână. Aceste proceduri s-au schimbat în 1990. Etnicii germani au fost obligați să își dovedească ascendența lor înainte de a emigra, și cota lor maximă a fost stabilită la 220.000 pe an. Această normă nu a fost respectată în primii ani de tranziție, dar a fost aplicată progresiv din moment ce migrația și politicile privind azilul au devenit mai stricte, în a doua jumătate a anilor 1990 . Israelul a primit, de asemenea, aproape 1,5 milioane de imigranți din regiune, majoritatea evrei, după 1990. În Finlanda, aproximativ o treime din imigranții din țările cu economii în tranziție sunt etnici finlandezi, provenind în principal din statele baltice și Federația Rusă. Alte fluxuri etnice de importanță relativă sunt cele ale ungarilor din România și Slovacia, precum și cele ale grecilor din Albania și statele din fosta URSS. În cele din urmă, un număr semnificativ de romi în țări

precum Bulgaria, Ungaria, România și Republica Slovacă au migrat de asemenea în afara regiunii.

În ciuda importanței acestor fluxuri, una dintre caracteristicile principale ale migrației internaționale în și din regiune este gradul de migrație nedocumentată. Pe lângă faptul că reprezintă o sursă de imigranți fără documente, țările cu economii în tranziție constituie o regiune de tranzit și destinație pentru imigranții fără acte. Frontierelor lor, de obicei permissive îi fac să prefere plecarea spre vest. Din cauza dificultăților de trecere spre vest, un număr semnificativ din acești imigranți sfârșesc prin a sta pentru perioade destul de lungi în regiune. Estimările privind numărul de imigranți fără forme legale variază foarte mult. În Federația Rusă, de exemplu, estimările variază de la 700.000 la mai mult de 4 milioane. În Ucraina, acestea variază de la 70.000 la mai mult de 500.000. Doar o mică parte din acești migranți sunt prinși. În Ucraina, doar 10.800 imigranți au fost reținuți pentru că se aflau în mod ilegal pe teritoriu în 1997 (OIM, 1999). Numărul a crescut la 24.000 în 2000. În Federația Rusă, 150.000 de persoane au fost amendate pentru că aveau vizele expirate. Numărul de rețineri la frontieră a crescut, de asemenea în diferite țări din Europa de Est, ca urmare a măsurilor introduse pentru a întări controalele la frontieră. Și anume, numărul de rețineri în Republica Cehă a crescut de la aproximativ 19.000 în 1995 la 37.000 în 1998; în Slovacia, a crescut de la 2.700 în 1995 la aproape 7.000 în 1998 (OCDE, diferiți ani, OIM, 1999). Componenta principală a acestor fluxuri neregulate este mișcarea pe termen scurt a imigranților, cu sau fără documente turistice valabile pe termen scurt care se angajează în activități de muncă și de tranzacționare.

Tabel 2.15 Contracte pe perioada nedeterminată și sezonieră, pentru lucrătorii
din țări cu economii în tranziție, în Germania, 1992-1998

mii persoane

Anul	contracte pe perioada nedeterminată	contract pe perioadă determinată (sezonieră)
1992		212,4
1993	70,1	181,7
1994	41,2	155,8
1995	49,4	192,8
1996	45,8	220,9
1997	38,5	226,0
1998	33,0	201,6

Sursa: Oficiul Federal de Statistică, Anuarul Statistic pentru Republica Federală Germania (Stuttgart, 2000)

Aceste mișcări pe care Okolski (1998) le-a calificat drept "migrație incompletă" pentru a descrie persoanele aflate în situații de muncă flexibile care se deplasează pe distanțe scurte, adesea ca turiști, să se angajeze în comerțul de nivel mic, renovare, lucrări de construcție trec adesea neînregistrate. Circulația lor este facilitată de faptul că majoritatea țărilor gazdă nu cer viza de intrare pentru cetățenii din anumite țări din Est care doresc să rămână pentru mai puțin de trei luni. Chiar dacă interesul pentru aceasta nouă formă de migrație a crescut probele sunt neconcludente, astfel de mișcări sunt prin natura lor, deosebit de dificil de a înregistra. În mod tradițional, unele chiar nu sunt considerate ca fiind migrație. Acestea au fost recent incluse în analizele de migrație, ca urmare a volumului lor și datorită noutății. O serie de studii efectuate în Polonia și Ucraina, între 1994 și 1996, de exemplu, sugerează că o proporție semnificativă a populației din aceste țări s-a bazat pe migrația pe termen scurt pentru a face comerț sau în scopul de a lucra în străinătate ca una dintre principalele lor surse de venituri (CEE-ONU, 1998 și 1999).

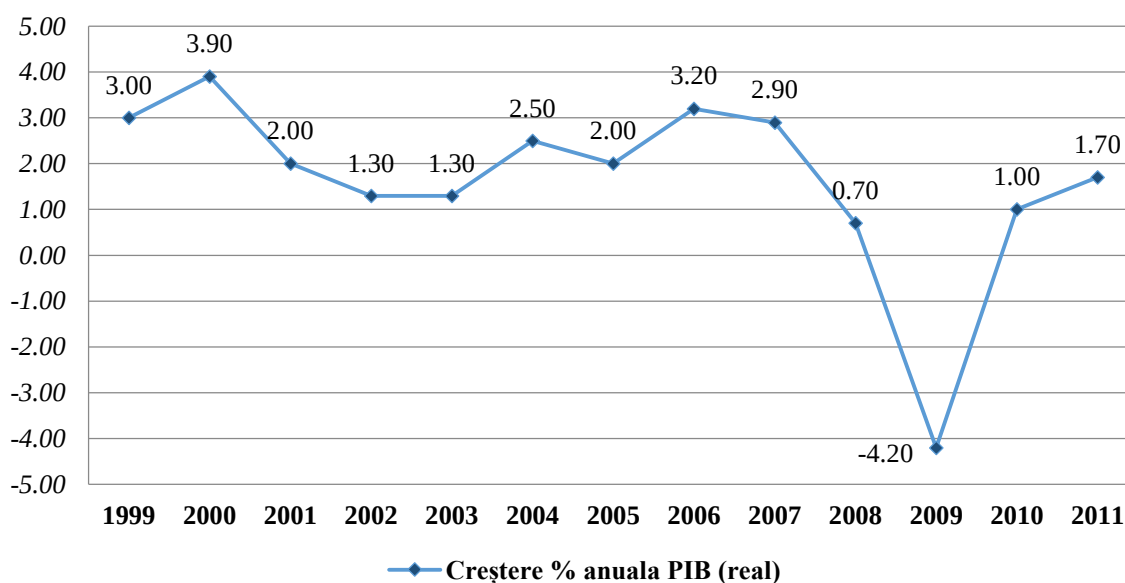
Un număr tot mai mare de imigranți de tranzit sunt victime ale traficului de ființe umane. Trei dintre cele cinci căi de trafic principale par să fie drumurile din regiune. Traseul principal trece prin Federația Rusă, Lituania și Polonia. La sud este un traseu prin Ucraina, Balcani, Republica Cehă și Slovacia. A treia rută trece prin Bulgaria, România și Balcani (OIM, 2000). Deși majoritatea imigranților detectați ca încercând să traverseze frontierele din Europa de Est cu ajutorul unui contrabandist sunt de sex masculin, numărul femeilor care sunt victime ale traficului de persoane este în creștere. Cea mai mare parte a acestui trafic se face în scopul exploatarei sexuale. În 1997, guvernul Statelor Unite a estimat că un astfel de trafic a implicat 175.000 de femei și tinere din țările cu economii în tranziție, reprezentând aproape un sfert din toate femeile implicate în acest comerț la nivel mondial (Departamentul american de Stat, 1997). În timp ce în 1990 cele mai multe victime ale acestei forme de trafic proveneau din țările în curs de dezvoltare, până la sfârșitul anilor 1990 majoritatea provenea din țările cu economii în tranziție (OIM, 2000). Albania, Republica Moldova, România și Ucraina au reprezentat principalele țări de origine privind femeile traficate și copii detectate de către surse oficiale din țările de destinație în 1999 și 2000 (OIM, 2001).

2.3 Migrația și criza economică 2008-2010 abordări la nivel UE

În această incursiune nu ne-am propus să tratăm cauzele crizei economice și nici înrăuirile economice mai îndepărtate ale acesteia, toate acestea neputând fi tratate aici, subiectul este mult prea vast, și de-o mult prea gravă importanță, ca să-și găsească locul într-un crochiu atât de sumar. Dar cum nu este totuși criză în fiecare zi și nici nu este o singură criză, aceste fenomene de instabilitate reprezentând o trăsătură internă a pieței libere care conduce inevitabil la crize financiare și economice, ne-am propus ca teză principală a acestui subcapitol, modul prin care criza economică globală a afectat fluxurile migratorii.

Criza fără precedent a piețelor financiare globale care a lovit economia mondială la mijlocul anului 2008 a generat cea mai gravă recesiune de după Al Doilea Război Mondial. Criza a afectat economia mondială în ansamblul ei și a avut un impact major asupra piețelor forței de muncă din țările europene. După mai mulți ani de creșteri economice și a gradului de ocupare relativ mare, criza economică globală a readus UE la niveluri de creștere care nu au mai fost întâlnite de zeci de ani. Creșterea anuală a PIB-ului a scăzut la nivelul UE-27 de la 2,9% în 2007 la -4,2% în 2009.

Grafic 2.5 Evoluția PIB - ului real la nivelul UE-27, 1999-2011

Sursa: EUROSTAT prelucrări proprii

Până la finele anului 2008, mai mult de jumătate dintre economiile statelor membre ale UE fie se aflau deja în recesiune, fie erau pe punctul de a intra în recesiune. Între 2008 și 2010, rata medie a șomajului în UE a crescut de la 7,0 procente la 9,6 procente. Producția industrială

a scăzut din nou la nivelurile de la sfârșitul anilor 1990 și nivelurile ocupării forței de muncă au scăzut cu 1,8 %. Ca rezultat, 23 de milioane de oameni - sau aproape 10% din populația economic activă la nivelul UE-27 sunt acum șomeri.

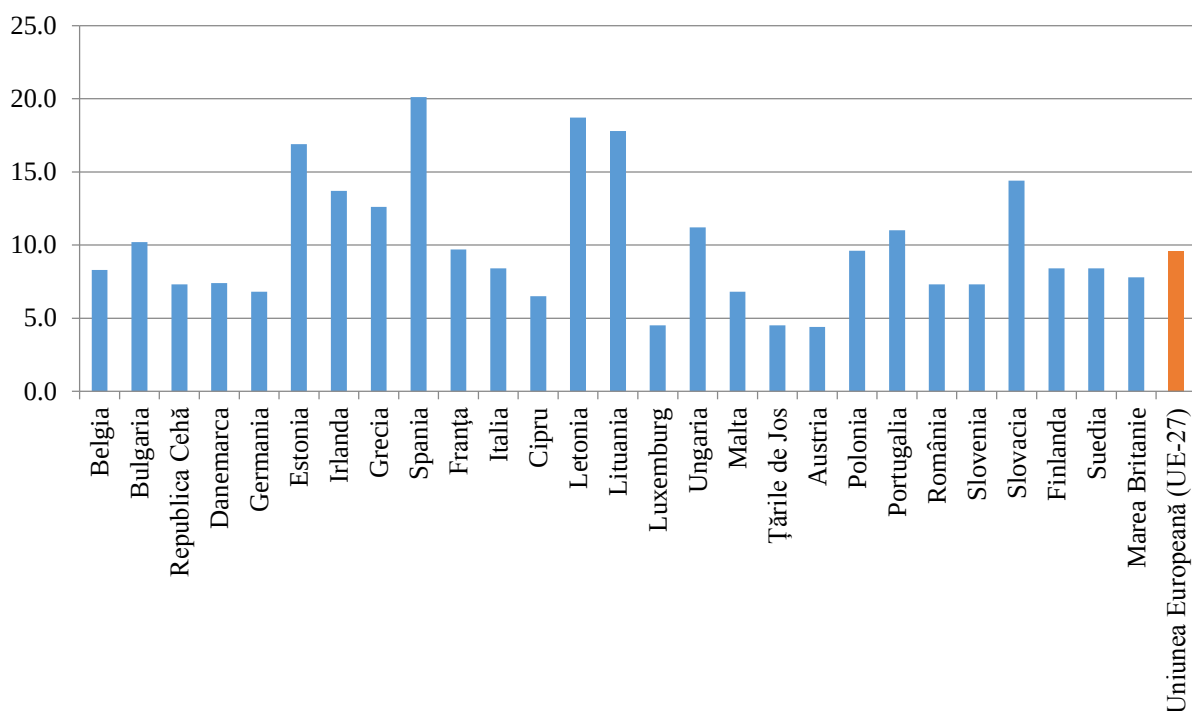
Tabel 2.16 Evoluția ratei șomajului în Uniunea Europeană, 1999-2010

Țara	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Belgia	8,5	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3
Bulgaria	:	16,4	19,5	18,2	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2
Republica Cehă	8,6	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3
Danemarca	5,2	4,3	4,5	4,6	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,3	6,0	7,4
Germania	8,2	7,5	7,6	8,4	9,3	9,8	10,7	9,8	8,4	7,3	7,5	6,8
Estonia	:	13,6	12,6	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7	5,5	13,8	16,9
Irlanda	5,6	4,2	3,9	4,5	4,6	4,5	4,4	4,5	4,6	6,3	11,9	13,7
Grecia	12,0	11,2	10,7	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6
Spania	12,5	11,1	10,3	11,1	11,1	10,6	9,2	8,5	8,3	11,3	18,0	20,1
Franța	10,4	9,0	8,3	8,6	9,0	9,3	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,7
Italia	10,9	10,1	9,1	8,6	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4
Cipru	:	4,9	3,8	3,6	4,1	4,7	5,3	4,6	4,0	3,6	5,3	6,5
Letonia	14,0	13,7	12,9	12,2	10,5	10,4	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7
Lituania	13,7	16,4	16,5	13,5	12,5	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8
Luxemburg	2,4	2,2	1,9	2,6	3,8	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,5
Ungaria	6,9	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2
Malta	:	6,7	7,6	7,5	7,6	7,4	7,2	7,1	6,4	5,9	7,0	6,8
Olanda	3,5	3,1	2,5	3,1	4,2	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5
Austria	3,9	3,6	3,6	4,2	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4
Polonia	13,4	16,1	18,3	20,0	19,7	19,0	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6
Portugalia	4,5	4,0	4,1	5,1	6,4	6,7	7,7	7,8	8,1	7,7	9,6	11,0
România	7,1	7,3	6,8	8,6	7,0	8,1	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3
Slovenia	7,3	6,7	6,2	6,3	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3
Slovacia	16,4	18,8	19,3	18,7	17,6	18,2	16,3	13,4	11,1	9,5	12,0	14,4
Finlanda	10,2	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4
Suedia	6,7	5,6	5,8	6,0	6,6	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,4
Regatul Unit	5,9	5,4	5,0	5,1	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8
Uniunea Europeană (UE-27)	:	8,7	8,5	8,9	9,0	9,1	8,9	8,2	7,2	7,0	8,9	9,6

Sursa: EUROSTAT

Deși creșterea economică din zona euro a fost reluată în al treilea trimestru al anului 2009, piața forței de muncă a continuat să înregistreze o creștere a numărului de șomeri. Una dintre principale preocupări vizează riscul ca șomajul cauzat de criză să se mențină pe termen lung, în pofida inițiativelor adoptate pe piața forței de muncă și a pachetelor de stimulente financiare utilizate. În anul 2010 rata medie a șomajului în Uniunea Europeană este calculată la 9,6%, 11 țări înregistrează o rată mai ridicată a numărului șomeri decât media UE-27. Spania înregistrează o rată a șomajului de 20%, fiind cea mai ridicată la nivelul Uniunii Europene, urmată de Letonia cu 18,7% și Lituania cu 17,8%.

Grafic 2.6 Rata șomajului în țări din UE-27, 2010

Sura: EUROSTAT – prelucrări proprii Labour Force Survey

Impactul migrației asupra piețelor naționale ale forței de muncă la nivelul UE a fost în majoritatea țărilor pozitiv, aceasta a contribuit în mod semnificativ la creșterea ocupării în ultimul deceniu. Numărul total al migranților la nivel mondial nu a scăzut ca răspuns la criză, chiar a cunoscut o ușoară creștere de la 3% nivelul din 2005 la 3,1% în 2010. inițiative.

La nivelul Uniunii Europene numărul migranților a crescut de la 41,596 mil în anul 2005, când avea o pondere de 8,47% în totalul populație, la 46,911 mil în anul 2010, cu o pondere de 9,36% în total populație. În ultimii cinci ani au sosit în Europa 5,314 milioane de migranți, înregistrând o creștere cu 13 % a numărului de migranți din anul 2010 față de anul 2005 (UN DESA, 2009).

Cu toate acestea, așa cum se poate observa în continuare, numărul crescut de lucrători imigranți din perioada premergătoare crizei a avut o tendință de scădere majoră începând cu mijlocul anului 2008 în aproape toate țările UE, în special datorită încetinerii recrutărilor internaționale desfășurate de angajatori(OECD, 2009). Încetinirea fluxurilor de imigranți noi din multe părți ale lumii poate avea ca și cauză reducerea posibilităților de angajare, confirmată de numărul mare de șomeri din această perioadă, răspândite prin intermediul rețelelor de imigranți, din cauza unor politici mai restrictive ale anumitor țări de destinație care au intrat în vigoare o dată cu apariția crizei.

Este binecunoscut faptul că migranții sunt deosebit de vulnerabili în perioadele de criză economică, datorită unei game de factori referitori la vârsta, educație și concentrarea acestora spre locurile de muncă sezoniere și acele sectoare ale economiei care sunt cele mai afectate în perioadele de recesiune. Cu toate acestea, având în vedere că UE este compusă atât din țări tradiționale și relativ noi de destinație pentru migranți, cât și din țări de origine, efectele crizei și politicile adoptate de către guverne au fost variate. În plus, accesul migranților la piețele oficiale ale forței de muncă și la protecție socială nu se prezintă într-un mod omogen în statele membre ale UE, acest lucru afectând măsura în care migranții au devenit vulnerabili în fața efectelor crizei.

Este important să se evalueze cu grijă impactul crizei economice asupra migranților și politicilor în domeniul migrației din Uniunea Europeană, într-o perioadă în care Europa a recunoscut importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a Uniunii. Programul de la Stockholm și Agenda Europa 2020 pun din nou accent pe migrație ca domeniu prioritar în Uniunea Europeană și subliniază importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a UE. În consecință, modul în care UE și statele membre continuă să reacționeze la criza și redresarea economică este de o importanță majoră pentru succesul acestora două.

Este important să subliniem încă de la început faptul că efectele crizei economice asupra migrației sunt complexe și dificil de cuantificat din mai multe motive:

În primul rând, există numeroase și diferite forme de migrație. Anumitor migranți le este permis accesul cu scopul specific de a munci, în timp ce altora le este permis accesul pentru a se alătura membrilor familiei sau ca solicitanți de azil. În țările în care numărul de migranți este legat în mod strâns de reîntregirea familiei și de criterii umanitare, impactul unei crize economice asupra migrației poate fi mai redus decât în cazul țărilor în care principala motivație de migrație este cea economică.

În prezent pot fi identificate patru mari tipuri de migrație:

- migrația pentru muncă, ce cuprinde migrația pe termen scurt și lung și migrația sezonieră. Studenții internaționali constituie o subcategorie aparte, deoarece în cazul lor nu se poate afirma cu certitudine că vor intra pe piața muncii țării gazdă după terminarea studiilor;
- migrația de familie, atât sub forma reunificării familiale, cât și a întemeierii de noi familii;
- solicitanții de azil, care după primirea dreptului de azil sunt clasificați drept refugiați;
- migranții ilegali, care fie pot intra pe teritoriul statului gazdă ilegal, fie în mod legal, ca turiști, și își prelungesc apoi șederea peste perioada maximă admisă (perioada de valabilitate

a vizei), sau solicită dreptul de azil și rămân în țara respectivă în ciuda refuzului acordării statutului de refugiat.

Distincția dintre aceste categorii este însă într-o anumită măsură neclară, deoarece motivațiile care determină migrația pot fi multiple, iar modificările de la nivelul politicilor migratorii din statele de destinație (precum amendamente aduse condițiilor de intrare și de obținere a dreptului de rezidență de către imigranți, deciziilor de naturalizare și de regularizare a imigranților ilegali) influențează fluxurile de intrări și compoziția lor. De exemplu, închiderea/restricționarea canalelor migrației pentru muncă și a migrației pentru reunificarea familială va exercita presiuni asupra altor forme de imigrație, creșterea numărului sosirilor de migranți care vor solicita acordarea dreptului de azil și a migranților ilegali.

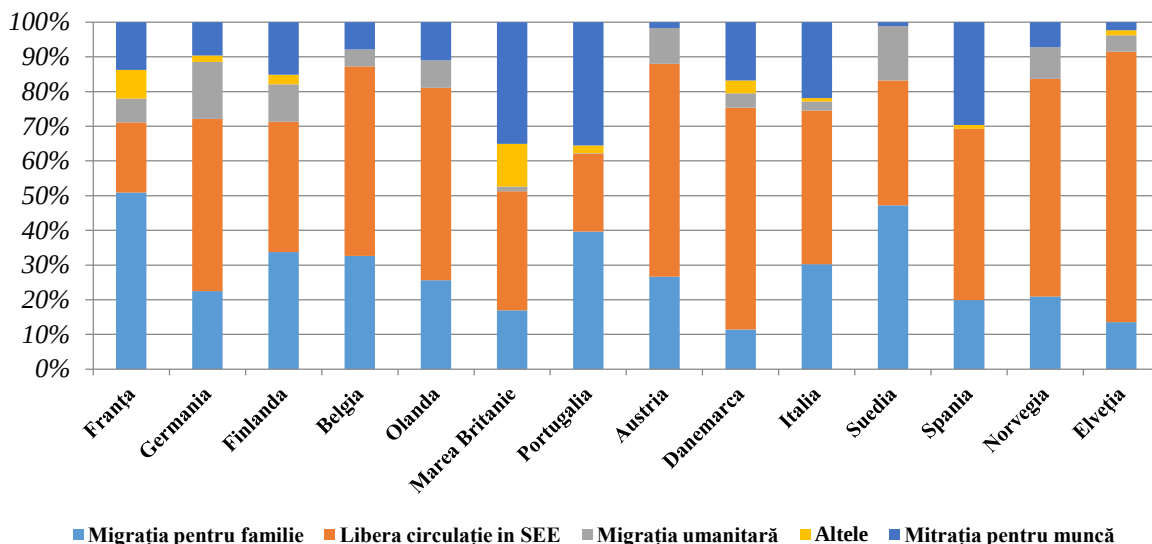
Libera circulație a persoanelor creată o dată cu Spațiul Economic European (SEE) a permis o nouă dimensiune în peisajul migrației internaționale, aceasta căpătând un potențial semnificativ, devenind foarte importantă o dată cu extinderea UE din 2004 și din nou în 2007 când au aderat Bulgaria și România. Această formă de migrație, denumită libera circulație, reprezintă, în prezent, aproape un sfert din formele de migrație pe termen lung în țările OECD și 44% din toate formele de migrație din Spațiul Economic European, depășind în mod semnificativ migrația de familie (28% din total), precum și migrația pentru muncă (SOPEMI 2010). Această nouă formă a migrației întâlnită sub formă de liberă circulație, un drept al cetățenilor din spațiul SEE, capătă o formă semnificativă în Germania 50%, Belgia și Olanda cu 55%, Elveția și Danemarca cu peste 60% dintre migranți. Deși Elveția și Norvegia nu sunt membre ale UE ele fac parte din SEE participând astfel la regimul de liberă circulație a persoanelor în UE, astfel libera circulație a devenit cea mai frecventă formă de migrație, reprezentând aproape 78% din fluxurile de migrație permanentă din Elveția și 63% în Norvegia. Nivelul ridicat al salariilor din aceste țări a contribuit fără nici o îndoială în mare parte la această evoluție fluxurilor migratorii în UE.

Migrația pentru muncă constituie numai o parte din totalul migrației, reprezentând în majoritatea statelor membre în anul 2008 între 10 și 35% din totalul fluxurilor migrației permanente (tabelul de mai jos). Ponderea intrărilor pentru muncă este cea mai redusă în Belgia, Austria, Suedia, Norvegia și Elveția care au un procent subunitar al migrației pentru muncă din totalul intrărilor și înregistrează nivelurile cele mai ridicate în Portugalia și Marea Britanie cu 35% și Spania cu 30%.

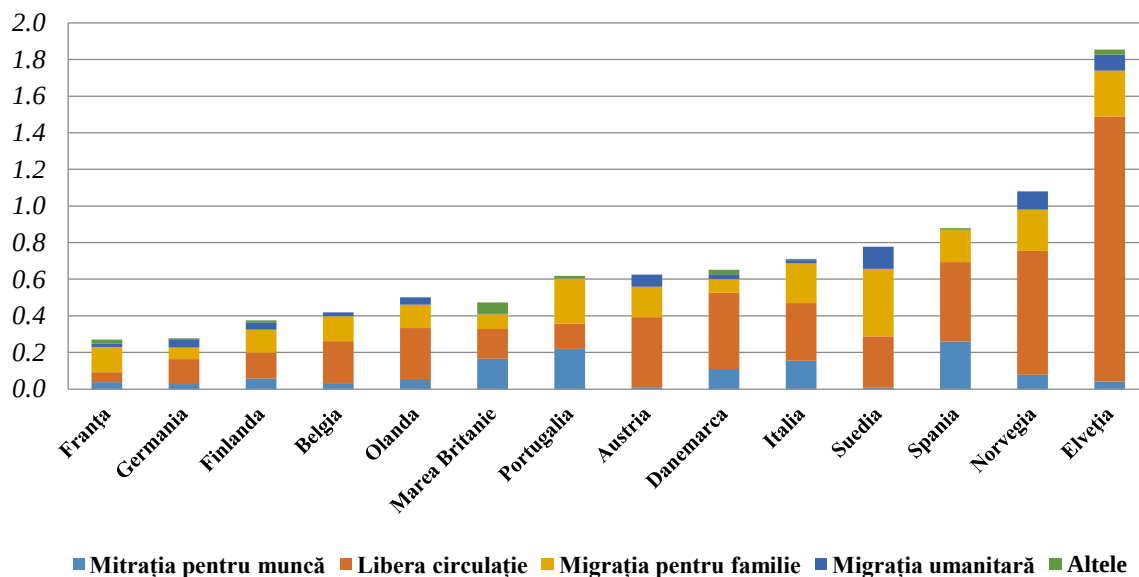
O pondere semnificativă o ocupa migrația de familie (o pătrime din fluxurile migrației permanente sau pe termen lung înregistrate de statele membre UE apare sub forma reunificării

familiale). În 2008, aceasta a deținut o pondere de 40% în Portugalia și 51% din fluxurile migrației permanente din Spania.

Grafic 2.7 Structura migrației după tipul de intrări, în anumite state membre ale UE, 2008

Grafic 2.8 Ponderea migrației permanente în total populație, în anumite state membre ale UE, după tipurile de intrări, 2008

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

În al doilea rând, chiar și în țările în care migrația forței de muncă este semnificativă, efectele crizei variază în funcție de profilul migranților și poziția lor în economie. În anumite țări lucrătorii migranți pot fi mai concentrați în anumite sectoare, cum sunt cel al construcțiilor și al serviciilor, care sunt mai vulnerabile decât alte sectoare în fața efectelor recesiunii. Genul

migranților poate reprezenta o variabilă importantă, mai ales dacă o pondere semnificativă de lucrători de sex feminin este concentrată în sectoare ca serviciile de sănătate și asistență socială, sectoare care pot fi mai puțin afectate de criza economică. În țările în care un procent mare de migranți au sub vârsta de 25 de ani, ratele șomajului în rândul migranților pot fi deosebit de mari, reflectând astfel dificultățile pe care le întâmpină tinerii în găsirea unui loc de muncă în perioade de recesiune.

În al treilea rând, este probabil ca o criză economică să afecteze numărul migranților ilegali, iar acesta, prin definiție, este dificil de cuantificat sau monitorizat. În perioadele de criză economică, migrația ilegală poate crește, întrucât șomerii din țările mai sărace își caută locuri de muncă în străinătate. Migrația ilegală poate să crească și dacă migranții din țările de destinație își pierd locurile de muncă - și, în consecință, statutul - și aleg să nu revină în țările de origine. În cazul în care migranții șomeri consideră că țările de origine le oferă condiții mai defavorabile din punct de vedere al protecției sociale și al oportunităților de angajare față de țara de destinație, pot decide în favoarea unei abordări „de așteptare” și a căutării unui loc de muncă în economia informală. Acest lucru este probabil cu preponderență în țările în care drepturile migranților la asistență socială și indemnizații de șomaj sunt limitate. Bineînțeles, este foarte dificil să se obțină informații sigure pentru evaluarea măsurii în care o astfel de situație poate afecta migrația ilegală.

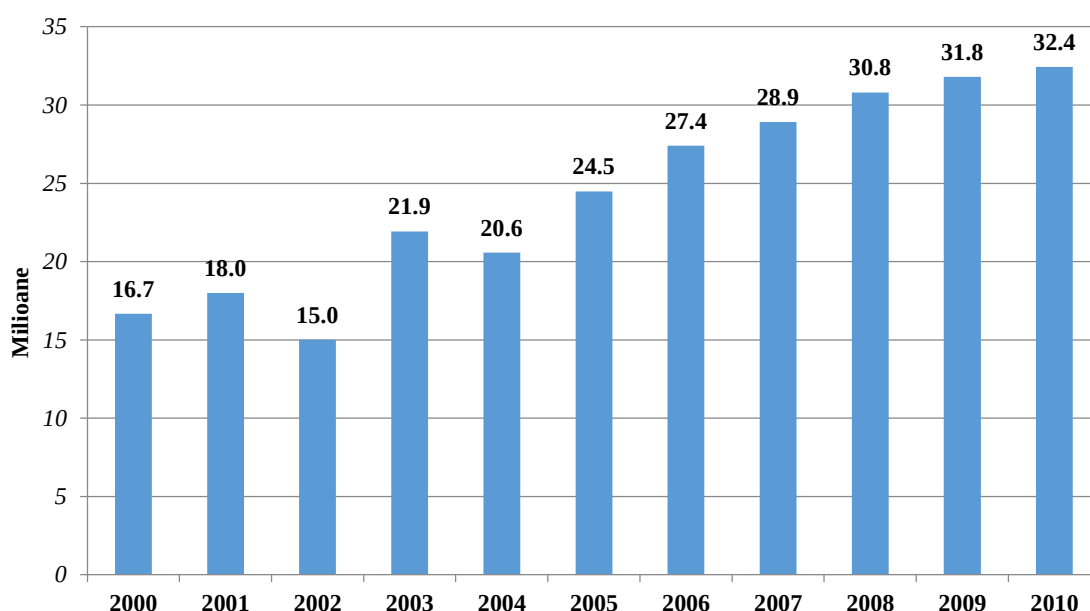
În al patrulea rând, criza economică a afectat relațiile dintre țara gazdă și migranți, inclusiv relațiile cu țara de origine. De exemplu, în perioadele de criză economică, atitudinea țării gazdă față de migranți poate fi influențată de prejudecăți dacă se consideră că migranții ocupă locurile de muncă ale lucrătorilor locali. În țările de origine în care remiterile de bani reprezintă un procent important din produsul intern brut (PIB) sau în care ratele șomajului sunt deja foarte mari, o scădere a remiterilor de bani și o creștere neorganizată a repatrierilor voluntare pot avea un efect devastator asupra condițiilor de trai.

Pe lângă aceste provocări, una dintre concluziile la care s-a ajuns în urma unui sondaj privind crizele precedente a fost aceea că efectele crizei se pot resimți complet abia în câțiva ani (Koser, 2009). De exemplu, deși există anumite semne de redresare economică în diferite regiuni ale lumii, concretizate în creșterea PIB-ului la momentul elaborării acestei teze (martie 2011), numeroși observatori au sugerat că este posibil să dureze câțiva ani până când se va redresa situația ocupării forței de muncă. În plus, există o penurie severă a datelor disponibile. O problemă metodologică fundamentală pentru această teză este decalajul temporal existent între declinul activităților economice și impactul structural pe care acest declin îl are asupra pieței forței de muncă. În consecință, este încă prematură o evaluare pe baza datelor și

indicatorilor actuali a întregului spectru de consecințe ale crizei economice asupra pieței forței de muncă și asupra migranților angajați în cadrul acestor piețe. De exemplu, pentru multe dintre țările din UE, nu sunt încă disponibile datele complete pentru anul 2009 sau datele disponibile nu pot fi cu ușurință comparate cu cele din alte țări.

Cu toate acestea înainte ca economia europeană să fie lovită de criza economică la mijlocul anului 2008, populația migratoare în statele membre ale UE-27 crescuse cu 12,7 milioane între 2001 și 2008, de la 4,5 procente la 6,19 procente din totalul populației UE. În anul 2010 populația migratoare continuă să crească, fiind estimată de EUROSTAT, la 32,425 mil cu o pondere de 6,47% în totalul populației UE-27.

Grafic 2.9 Evoluția numărului total de migranți la nivel UE-27, 2000-2010

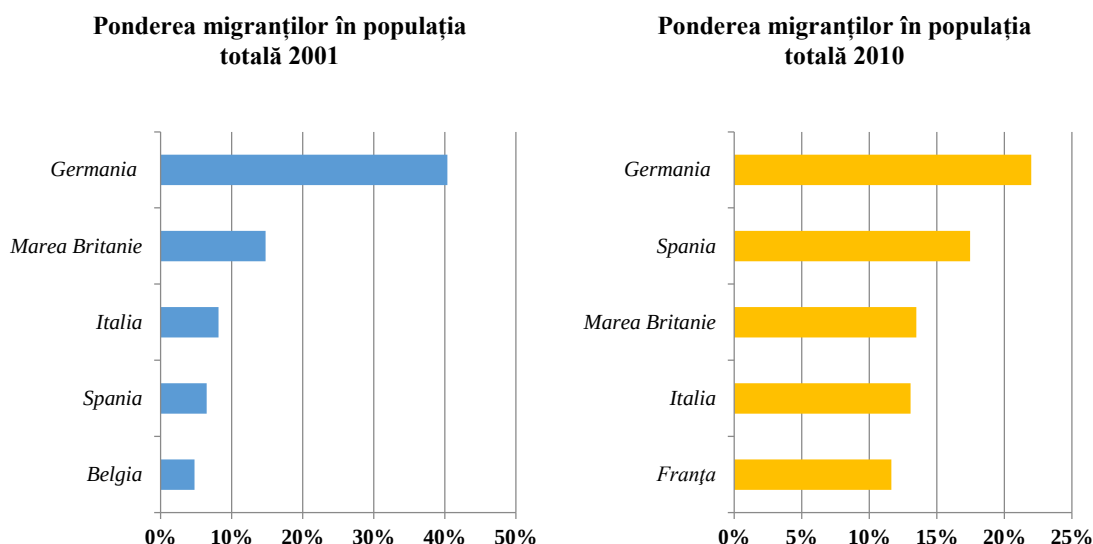

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Criza economica a condus la o concentrare mai accentuată a populației migratoare la nivelul UE-27 în anul 2010, 77% din numărul total al cetățenilor migranți din UE-27 locuiesc în cinci țări: Germania, Spania, Marea Britanie, Franța și Italia spre deosebire de anul 2001 când, primele 5 țări: Germania, Marea Britanie, Italia, Spania, Belgia, dețineau 74,5% din numărul de migranți la nivelul UE. Dominația Germaniei în preferințele migranților cunoaște o diminuare astfel dacă în anul 2001, 4 din 10 migranți la nivelul UE alegeau să migreze în această țară în anul 2010, 2 din 10 migranți aleg să se stabilească în Germania. Cu toate acestea, numărul migranților din Germania nu a cunoscut o diminuare semnificativă, în anul 2001 se regăseau, 7,267 mil migranți pe când, în anul 2010, se regăsesc 7,130 mil migranți, numărul

migranților s-a diminuat cu 137 mii, în valori absolute. În această perioadă țările dezvoltate din Vestul Europei au reușit să diminueze ecartul dintre prima clasată și restul plutonului reușind să atragă un număr mai mare de migranți.

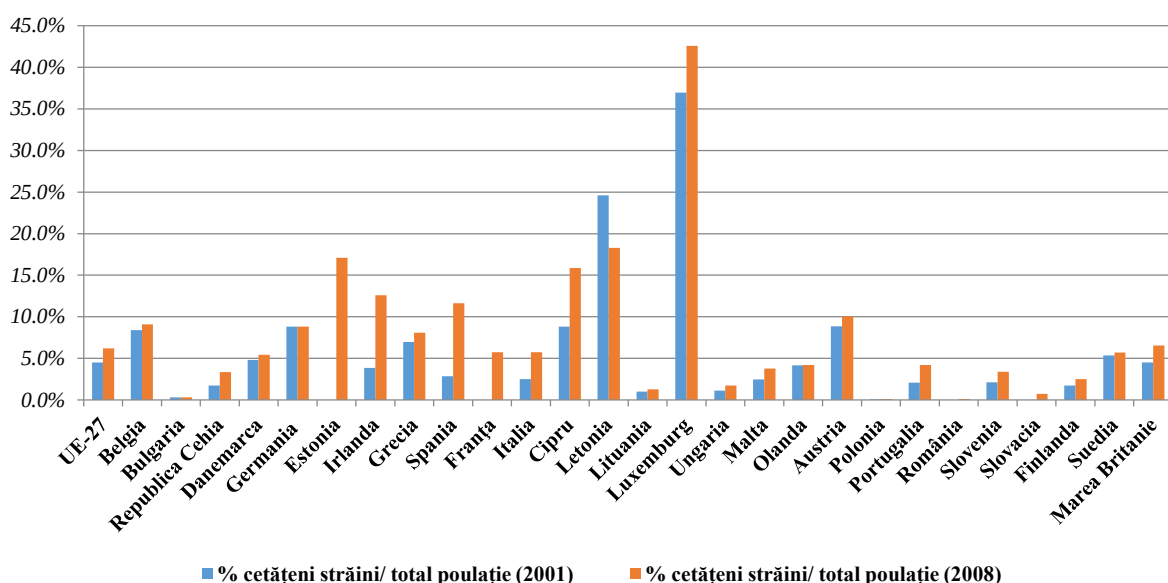
Grafic 2.10 Evoluția fluxurilor de migranți în total populație, 2001, 2010

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

În perioada premergătoare crizei Irlanda, Spania și Cipru au fost țările care au înregistrat cele mai semnificative creșteri ale numărului străinilor în totalul populației între 2001 și 2008. Numărul străinilor din Irlanda a crescut de la 3,9 procente la 12,6 procente între 2001 și 2008; în Spania, acesta a crescut de la 2,9 procente la 11,6 procente; iar în Cipru, cifrele au crescut cu 8,8 procente, până la 15,9 procente. Letonia fiind singura țară din UE care a cunoscut o diminuare a numărului de cetățeni străini în totalul populației de la 24,6% în anul 2001 la 18,3% în anul 2008.

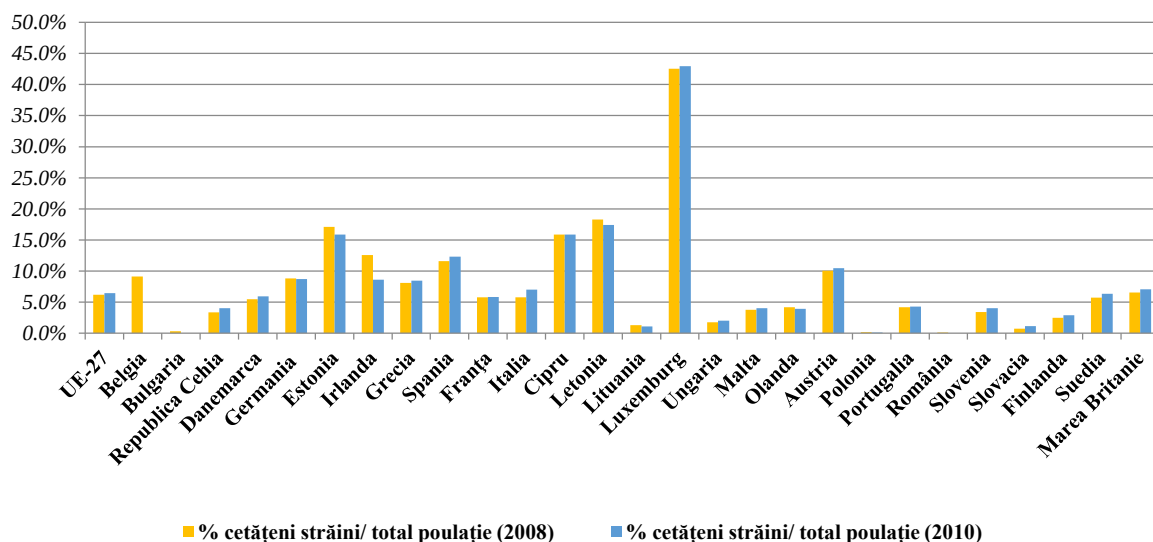
Grafic 2.11 Ponderea migranților în populația totală, în țări din UE-27, 2001, 2008

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

În anul 2010 populația migratoare la nivelul UE-27 a crescut cu 1,627 mil persoane, fiind estimată de EUROSTAT la 32,425 mil având o pondere în totalul populației de 6,47%, față de anul premergător crizei 2008, când aveam 30.798 mil cu o pondere de 6,2% în total populație. Nu toate țările din UE-27 au înregistrat creșteri ale populației migratoare, Irlanda, Estonia, Letonia consemnând scăderi ale numărului de migranți. Țările care au contribuit la creșterea numărului de migranți la nivelul UE-27 au fost Spania, Italia, Marea Britanie, Suedia, Finlanda (tabel nr.28).

Grafic 2.12 Ponderea cetățenilor străini în populația totală, în țări din UE-27, 2008, 2010

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Tabelul nr. 1 Ponderea migranților în total populație, țări din UE-27, 2001, 2007 - 2010

	2001			2007			2008			2009*			2010*		
	Pop. totală	Migrația totală	%	Pop. totală	Migrația totală	%	Pop. totală	Migrația totală	%	Pop. totală	Migrația totală	%	Pop. totală	Migrația totală	%
Belgia	10.263.414	861.685	8,4%	10.584.534	932.161	8,8%	10.666.866	971.448	9,1%	10.753.080	:	:	10.839.905	:	:
Bulgaria	7.928.901	25.634	0,3%	7.679.290	25.500	0,3%	7.640.238	24.402	0,3%	7.606.551	23.838	0,3%	:	:	:
Republica Ceha	10.414.373	180.261	1,7%	10.287.189	296.236	2,9%	10.381.130	347.649	3,3%	10.467.542	407.541	3,9%	10.506.813	424.419	4,0%
Danemarca	5.349.212	258.630	4,8%	5.447.084	278.096	5,1%	5.475.751	298.450	5,5%	5.511.451	320.033	5,8%	5.534.738	329.797	6,0%
Germania	82.259.540	7.267.568	8,8%	82.314.906	7.255.949	8,8%	82.217.837	7.255.395	8,8%	82.002.356	7.185.921	8,8%	81.802.257	7.130.919	8,7%
Estonia	:	:	:	1.342.409	236.400	17,6%	1.340.935	229.300	17,1%	1.340.415	214.437	16,0%	1.340.127	212.659	15,9%
Irlanda	3.832.783	147.597	3,9%	4.312.526	452.306	10,5%	4.401.335	553.690	12,6%	4.450.030	441.059	9,9%	4.467.854	385.730	8,6%
Grecia	10.934.097	762.191	7,0%	11.171.740	887.600	7,9%	11.213.785	906.400	8,1%	11.260.402	929.530	8,3%	11.305.118	954.784	8,4%
Spania	40.476.723	1.163.816	2,9%	44.474.631	4.606.474	10,4%	45.283.259	5.262.095	11,6%	45.828.172	5.650.968	12,3%	45.989.016	5.663.525	12,3%
Franța	:	:	:	63.392.140	3.650.100	5,8%	63.753.140	3.674.000	5,8%	64.369.147	3.737.676	5,8%	64.716.310	3.769.016	5,8%
Italia	57.844.017	1.464.589	2,5%	59.131.287	2.938.922	5,0%	59.619.290	3.432.651	5,8%	60.045.068	3.891.295	6,5%	60.340.328	4.235.059	7,0%
Cipru	697.500	61.600	8,8%	778.700	118.100	15,2%	789.258	125.300	15,9%	796.875	124.649	15,6%	803.147	127.316	15,9%
Letonia	2.364.254	581.689	24,6%	2.281.305	432.951	19,0%	2.270.894	415.493	18,3%	2.261.294	404.013	17,9%	2.248.374	392.150	17,4%
Lituania	3.483.972	35.094	1,0%	3.384.879	39.687	1,2%	3.366.357	42.934	1,3%	3.349.872	41.505	1,2%	3.329.039	37.001	1,1%
Luxemburg	439.500	162.285	36,9%	476.187	198.213	41,6%	483.799	205.889	42,6%	493.500	214.848	43,5%	502.066	215.699	43,0%
Ungaria	10.200.298	115.809	1,1%	10.066.158	167.873	1,7%	10.045.401	176.580	1,8%	10.030.975	186.365	1,9%	10.014.324	200.005	2,0%
Malta	391.646	9.751	2,5%	407.810	13.877	3,4%	410.290	15.460	3,8%	413.607	18.128	4,4%	412.970	16.685	4,0%
Olanda	15.987.075	667.802	4,2%	16.357.992	681.932	4,2%	16.405.399	688.375	4,2%	16.485.787	637.136	3,9%	16.574.989	652.188	3,9%
Austria	8.032.926	710.926	8,9%	8.282.984	804.779	9,7%	8.318.592	835.182	10,0%	8.355.260	864.397	10,3%	8.367.670	876.355	10,5%
Polonia	38.253.955	41.000	0,1%	38.125.479	54.883	0,1%	38.115.641	57.842	0,2%	38.135.876	48.167	0,1%	38.167.329	45.464	0,1%
Portugalia	10.256.658	216.484	2,1%	10.599.095	434.887	4,1%	10.617.575	446.333	4,2%	10.627.250	443.102	4,2%	10.637.713	457.306	4,3%
România	:	:	:	21.565.119	26.069	0,1%	21.528.627	26.100	0,1%	21.498.616	31.354	0,1%	:	:	:
Slovenia	1.990.094	42.279	2,1%	2.010.377	53.555	2,7%	2.025.866	68.621	3,4%	2.032.362	70.554	3,5%	2.046.976	82.176	4,0%
Slovacia	5.402.547	:	:	5.393.637	32.130	0,6%	5.400.998	40.904	0,8%	5.412.254	52.545	1,0%	5.424.925	62.882	1,2%
Finlanda	5.181.115	91.074	1,8%	5.276.955	121.739	2,3%	5.300.484	132.708	2,5%	5.326.314	142.288	2,7%	5.351.427	154.623	2,9%
Suedia	8.882.792	477.312	5,4%	9.113.257	491.996	5,4%	9.182.927	524.488	5,7%	9.256.347	547.664	5,9%	9.340.682	590.475	6,3%
Marea Britanie	58.999.916	2.657.732	4,5%	60.852.828	3.659.900	6,0%	61.175.586	4.020.800	6,6%	61.595.091	4.184.011	6,8%	62.008.048	4.367.605	7,0%
UE-27	399.867.308	18.002.808	4,5%	495.126.421	28.913.543	5,8%	497.444.598	30.798.059	6,2%	499.705.500	31.789.000	6,4%	501.098.000	32.425.500	6,5%

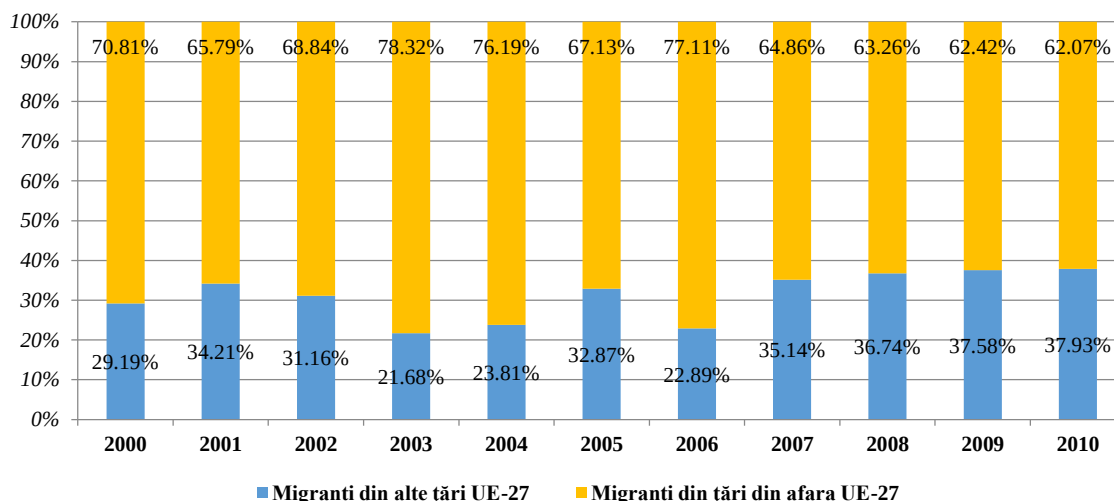
*Date estimate de EUROSTAT

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Ponderea mai ridicată a migranților în totalul populației din aceste țări s-a datorat în principal creșterii numărului celor proveniți din alte state membre ale UE.

Majoritatea cetățenilor străini care locuiesc în UE este reprezentată încă de cei care provin din afara statelor UE, deși ponderea acestora în totalul populației străine din UE a scăzut de la 65,79% în 2001 la 62,07% în 2010. În 2010, 37,93% dintre cetățenii străini care locuiau în UE-27 erau cetățeni ai altor state membre ale UE-27.

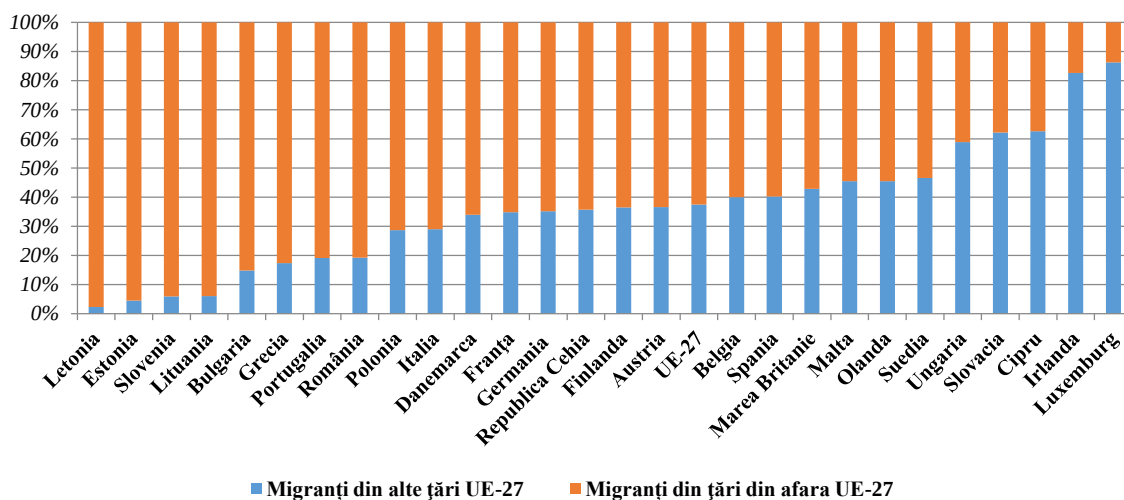
Grafic 2.13 Structura fluxurilor migratori în UE-27, 2000-2010

Sura: EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Structura populației migratoare diferă de la țară la țară astfel, avem state precum Letonia, Estonia, Slovenia, Lituania care au peste 90% din numărul total de migranți proveniți din afara UE-27 și țări precum Irlanda și Luxemburg care au peste 80% din populația migratoare provenită din țări ale UE-27.

Grafic 2.14 Originea fluxurilor de imigrație în țările UE-27, 2010

Sura: estimări EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Tabel 2.17 Proveniența migrațiilor pe țări din UE-27 în anul 2010

Țara	2001			2007			2008			2009*			2010*		
	Migranți din alte țări UE-27	Migranți din țări din afara UE-27	Migrația totală	Migranți din alte țări UE-27	Migranți din țări din afara UE-27	Migrația totală	Migranți din alte țări UE-27	Migranți din țări din afara UE-27	Migrația totală	Migranți din alte țări UE-27	Migranți din țări din afara UE-27	Migrația totală	Migranți din alte țări UE-27	Migranți din țări din afara UE-27	Migrația totală
Belgia	579103	282582	861685	632243	299918	932161	659423	312025	971448	:	:	:	:	:	:
Bulgaria	3880	21754	25634	3800	21700	25500	3608	20794	24402	3532	20306	23838	:	:	:
Republica Ceha	60585	119676	180261	109866	186370	296236	131516	216133	347649	145814	261727	407541	137003	287416	424419
Danemarca	64635	193995	258630	81219	196877	278096	93166	205284	298450	108667	211366	320033	115523	214274	329797
Germania	2454292	4813276	7267568	2467157	4788792	7255949	2515508	4739887	7255395	2530706	4655215	7185921	2546259	4584660	7130919
Estonia	:	:	:	6700	229700	236400	8300	221000	229300	9632	204805	214437	10968	201691	212659
Irlanda	:	147597	147597	311150	141156	452306	392068	161622	553690	364847	76212	441059	317819	67911	385730
Grecia	136105	626086	762191	157700	729900	887600	158300	748100	906400	161611	767919	929530	163060	791724	954784
Spania	408137	755679	1163816	1749678	2856796	4606474	2112623	3149472	5262095	2274158	3376810	5650968	2327843	3335682	5663525
Franța	:	:	:	1280500	2369600	3650100	1283000	2391000	3674000	1302399	2435277	3737676	1317602	2451414	3769016
Italia	264458	1200131	1464589	606188	2332734	2938922	934435	2498216	3432651	1131767	2759528	3891295	1241348	2993711	4235059
Cipru	:	61600	61600	77900	40200	118100	81300	44000	125300	78135	46514	124649	83477	43839	127316
Letonia	579768	1921	581689	6264	426687	432951	7933	407560	415493	9406	394607	404013	9712	382438	392150
Lituania	1786	33308	35094	2333	37354	39687	2669	40265	42934	2511	38994	41505	2424	34577	37001
Luxemburg	:	:	162285	170940	27273	198213	177018	28871	205889	185354	29494	214848	186244	29455	215699
Ungaria	62130	53679	115809	101046	66827	167873	100806	75774	176580	109804	76561	186365	118875	81130	200005
Malta	6191	3560	9751	9267	4610	13877	8188	7272	15460	8245	9883	18128	5370	11315	16685
Olanda	214464	453338	667802	244918	437014	681932	262964	425411	688375	290417	346719	637136	310930	341258	652188
Austria	:	710926	710926	263174	541605	804779	289742	545440	835182	316995	547402	864397	328330	548025	876355
Polonia	15235	25765	41000	23928	30955	54883	25032	32810	57842	18362	29805	48167	14777	30687	45464
Portugalia	58746	157738	216484	95556	339331	434887	115832	330501	446333	84727	358375	443102	94160	363146	457306
România	:	:	:	5974	20095	26069	5971	20129	26100	6041	25313	31354	:	:	:
Slovenia	1581	40698	42279	3006	50549	53555	4112	64509	68621	4195	66359	70554	4626	77550	82176
Slovacia	:	:	:	19218	12912	32130	25909	14995	40904	32709	19836	52545	38717	24165	62882
Finlanda	30327	60747	91074	42471	79268	121739	47193	85515	132708	51923	90365	142288	56115	98508	154623
Suedia	208181	269131	477312	225487	266509	491996	240985	283503	524488	255571	292093	547664	265818	324657	590475
Marea Britanie	1008987	1648745	2657732	1456900	2203000	3659900	1614800	2406000	4020800	1793197	2390814	4184011	1922505	2445100	4367605
UE-27	6158591	11844217	18002808	10159276	18754267	28913543	11314351	19483708	30798059	11945500	19843500	31789000	12299400	20126100	32425500

*Date estimate de EUROSTAT

Sura: estimări EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Ponderea populației migratoare, exprimată în procente din totalul populației, a crescut și în alte state membre ale UE-27, cum sunt România, Franța, Slovenia, Lituania, Grecia, Portugalia și Italia. Cu toate acestea, creșterea numărului migraților din aceste țări s-a datorat în principal creșterii numărului de străini din afara UE (tabelul nr. 29).

Criza a influențat diferit fluxurile migratorii din fiecare țară: în Spania, de exemplu, numărul resortisanților non-spanioli a crescut ușor, de la aproape 5,262 milioane în 2008 la peste 5,663 milioane în 2010 (vezi tabelul nr 28); în Irlanda, numărul cetățenilor străini cu vârste peste 15 ani a scăzut numai marginal, de la 479.300 în 2008 la 444.800 în 2009 (Barrett, A., I. Kearney, and J. Goggin, 2010). Chiar dacă s-a înregistrat un declin al numărului străinilor, aceste schimbări pot fi cu greu atribuite crizei economice, dat fiind faptul că există numeroși factori care pot explica modificarea stocului de cetățeni străini, cum sunt numărul de nașteri, de decese, nivelul de imigrație și emigrație, precum și dobândirea cetățeniei. De exemplu, în 2008, numărul de cetățeni din afara UE în Germania era mai mic decât cel din 2001. Această scădere s-a datorat în primul rând faptului că numeroși cetățeni din afara UE au dobândit cetățenia germană, precum și schimbărilor cerinței privind șederea după aderarea noilor state membre la UE în 2004 și 2007 (Eurostat, 2009).

Întrucât există adesea un decalaj temporal între încetinirea economică și schimbările consemnate în numărul migranților, încercarea de a stabili modul în care criza economică a afectat efectivele migranți din țările UE poate fi prematură. Cu toate acestea, există indicii că în anumite țări ale UE, numărul imigranților a înregistrat creșteri mai lente, sau, în unele cazuri, scăderi accentuate, în perioada de criză economică. Acest lucru este valabil mai ales în cazul statelor membre ale UE în care principalul flux de migrațiune este reprezentat de migrația forței de muncă, cum sunt Spania, Regatul Unit și Italia.

Conform datelor privind permisele de ședere din Spania, numărul permiselor eliberate a crescut cu numai 7 procente între 2008 și 2009, în comparație cu 13 procente în anul anterior.

Migrația netă (excedentul reprezentat de numărul persoanelor care imigrează față de cel al persoanelor care emigrează) către Regatul Unit a fost de 118.000 în anul 2008, cu 44 procente mai scăzut decât în anul 2007, această cifră fiind cea mai mică de după aderarea UE-8 din 2004 (<http://www.statistics.gov.uk/pdffdir/mig0809.pdf>).

Migrația netă către Italia a fost cu 21 procente mai scăzută în primele nouă luni ale anului 2009, în comparație cu aceeași perioadă a anului anterior (Bonifazi, C. și F. Rinesi, 2010).

Fluxul imigranților către Belgia a crescut de la 932.161 în 2007 la 971.488 în 2008. Deși nu sunt încă disponibile datele pentru anul 2009 cu privire la numărul migranților, există indicii

că nivelurile de migrație au fost afectate de criza economică. În 2009, numărul vizelor de lucru emise a scăzut cu 30 de procente în comparație cu 2008 (-30%) (IOM 2010).

Există indicii că fluxurile de imigrație au fost mai lente sau chiar au suferit un declin în Letonia. Numărul persoanelor care au sosit în Letonia a fost cu aproximativ 3.550 mai mic în primele trei trimestre ale anului 2009 în comparație cu aceeași perioadă din 2008.

În Austria, cererile pentru permise depuse de migranții calificați au scăzut cu 37 procente în 2009 (IOM 2010).

În pofida acestor scăderi, migrația netă a rămas pozitivă în multe dintre principalele țări care recrutează forță de muncă din UE, ceea ce sugerează că fluxurile de imigrație au continuat, chiar dacă au fost mai lente în perioada de criză economică. Criza economică nu a determinat angajatorii să renunțe cu totul la recrutări. Angajatorii au continuat să facă angajări în anumite sectoare economice. De exemplu, în Regatul Unit, sectorul educației și Serviciul Național de Sănătate (National Health System, NHS) recrutează încă lucrători migranți.

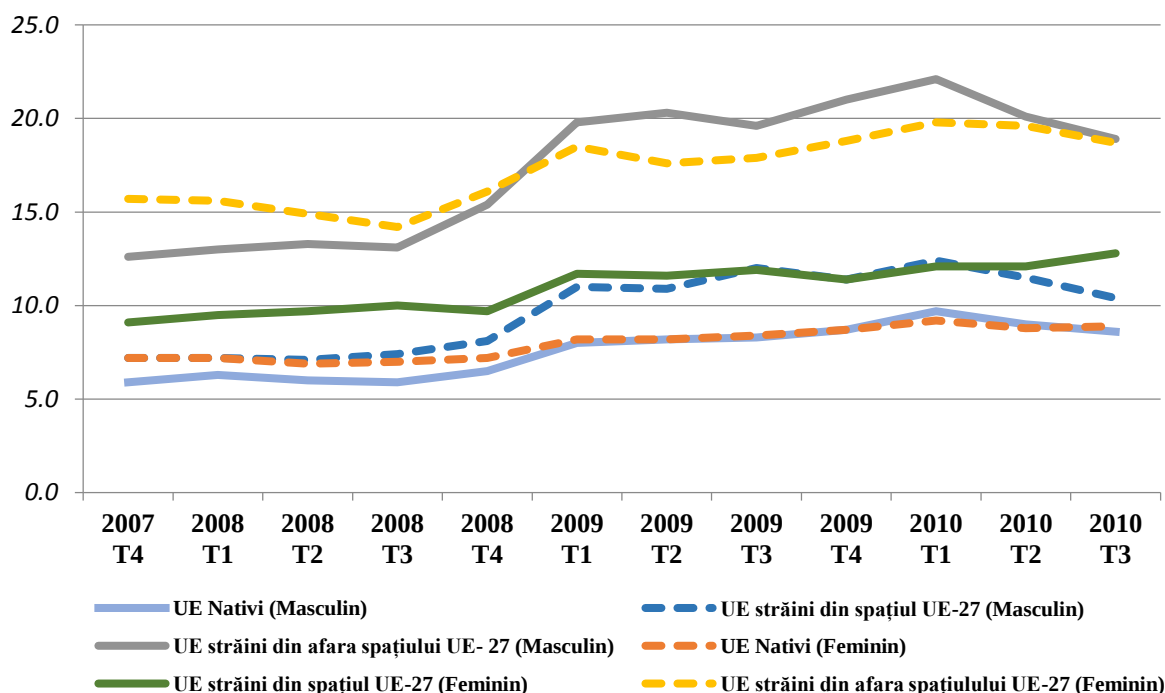
Este binecunoscut faptul că migranții sunt deosebit de vulnerabili în perioadele de criză economică, datorită unei game de factori referitori la vârsta, educația și concentrarea acestora spre locurile de muncă sezoniere și acele sectoare ale economiei care sunt cele mai afectate în perioadele de recesiune.

În confruntarea cu criza, unele guverne au reacționat și au creat programe prin care au încercat să trimită imigranții în țara de proveniență, să îi repatrieze. La aceste programe care au avut ca scop repatrierea voluntară a imigranților internaționali au aderat mai multe țări cum ar fi Republica Cehă, Japonia și Spania. Rezultate nu au fost foarte spectaculoase și nici pe măsura așteptărilor spre exemplu în Republica Cehă, doar 2089 persoane s-au întors în cadrul programelor de repatriere voluntară, deși norma a fost stabilită la 4.000. Un program similar în Spania a avut drept rezultat ca 8724 de migranți care au acceptat oferta ceea ce a reprezentat aproximativ 10 % din populația potențial beneficiară (OIM, 2010). În Japonia, conform datelor disponibile până în octombrie 2009, au fost primite 13.188 de cereri în cadrul programului său de repatriere voluntară. (MPI,2009).

Deși, datele privind tendințele de întoarcere a imigraților sunt limitate există puține dovezi cu privire la o revenire în masă a imigranților în țările de origine, datorită crizei globale. Acest lucru se datorează în mare parte unor factori cum ar fi nivelul ridicat de protecție socială în sistemul unor țări gazdă și faptului potrivit căruia condițiile de acasă pot fi mult mai rele decât în țara de destinație. Cu toate acestea, unele țări, cum ar fi India, Republica Moldova și Polonia, au raportat o creștere în ceea ce privește rata de întoarceri pentru anumite categorii de muncitori migranți.

O altă consecință a crizei, care este mai ușor de documentat, este creșterea numărului de lucrători imigranți care recurg la munca ilegală în economia subterană în țara de destinație. Imigranții pot adopta o abordare de tipul "așteaptă și vezi", preferând să-și asume noi oportunități privind locul de muncă, eventual „munca la negru”, sau chiar să stea mai mult decât vizele lor actuale, în timp ce așteaptă o creștere economică.

Grafic 2.15 Evoluția ratei șomajului în UE în funcție de cetățenie și sex, 2009

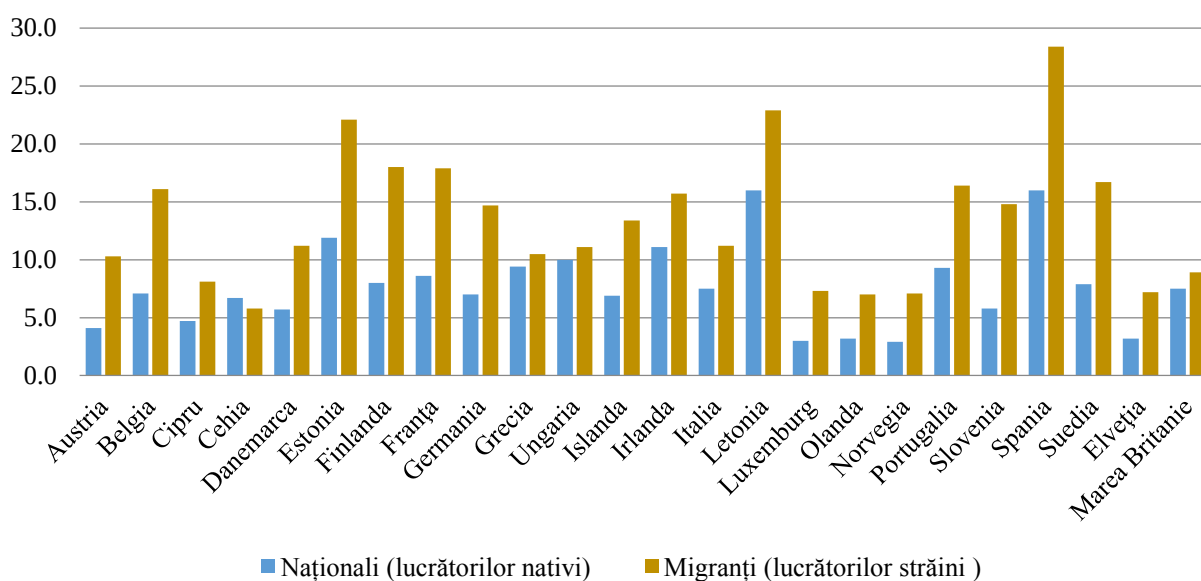
Sursa: estimări EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Situația imigranților, care au rămas în țările de destinație, în general, s-a deteriorat. În timpul recesiunii economice, imigranții reprezintă categoria de lucrători cea mai vulnerabilă la pierderea locurilor de muncă, deoarece sunt cu preponderență tineri (fără o experiență bogată în muncă), propensiunea de a avea locuri de muncă temporare, au un nivel mai scăzut de educație formală, și sunt concentrați în sectoarele ocupării forței de muncă cele mai afectate de recesiune, cum ar fi construcțiile, producția și serviciile. Diminuarea activității în aceste domenii de activitate este o particularitate a recesiunii actuale.

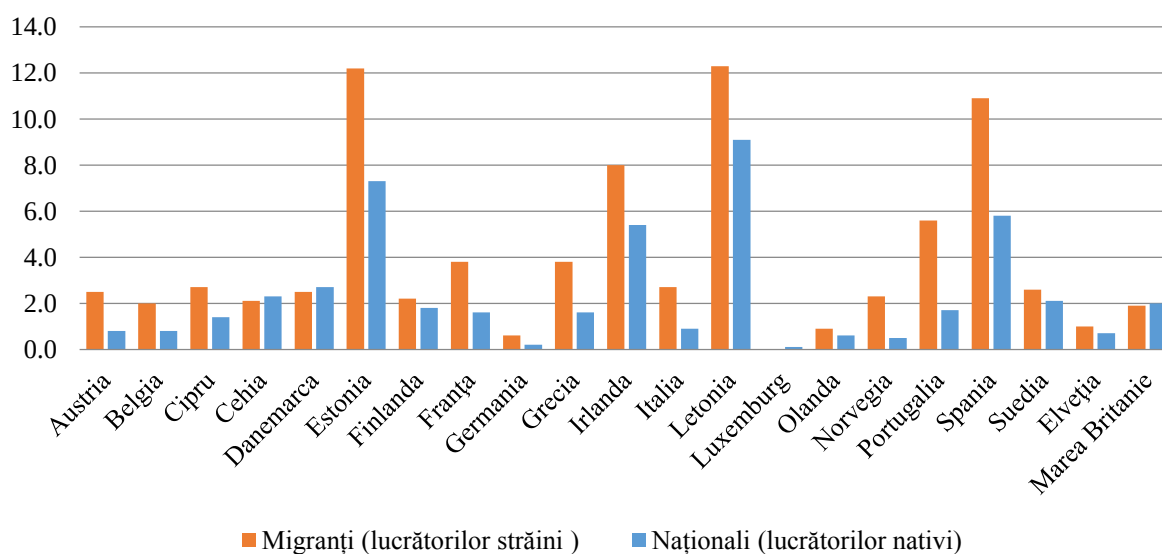
Între anii 2008 și 2009, creșterea ratelor șomajului în rândul lucrătorilor străini (inclusiv în rândul celor care provin din țări ale UE), în comparație cu cele ale lucrătorilor nativi, a fost cea mai accentuată în Estonia, Spania, Portugalia, Letonia, Irlanda, Franța și Austria. Lucrătorii străini din afara UE au fost afectați în mod special de deteriorarea condițiilor de încadrare în muncă. În timp ce ratele șomajului în rândul cetățenilor din alte țări ale UE au crescut cu 2,8

puncte procentuale între 2008 și 2009, în rândul celor din afara UE acestea au crescut cu 5 procente în aceeași perioadă. Diferența ar putea fi parțial justificată prin concentrarea mare de lucrători străini din afara UE în sectoarele cu o cerere ciclică de nivel ridicat, cum sunt construcțiile, comerțul cu amănuntul și industria hotelieră. Un alt factor poate fi tendința mai accentuată a migranților din UE de a reveni în țările de origine atunci când își pierd locurile de muncă.

Grafic 2.16 Ratele șomajului în rândul lucrătorilor străini în comparație cu cele ale lucrătorilor nativi, 2009

Sura: estimări EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii
Grafic 2.17 Evoluția ratelelor șomajului, în anul 2009 față de 2008, în rândul lucrătorilor străini și nativi, în țări din UE

Sura: estimări EUROSTAT (baza de date online: migr_imm1ctz) – prelucrări proprii

Unele dintre cele mai mari creșteri ale șomajului au fost înregistrate în țările cel mai puternic afectate de recesiune (cum ar fi Spania, unde rata șomajului în rândul imigranților (28%) a fost de aproape două ori mai mare ca rata șomajului în rândul cetățenilor nativi (15,8%), Islanda și Țările Baltice, care de asemenea, cunosc tendința de a fi noile țări de destinație.

În general, încadrarea în muncă a lucrătorilor migranți (din UE), și în special a migranților din afara UE s-a deteriorat într-un mod mai rapid decât cel al cetățenilor nativi în timpul crizei economice.

Este important să se evalueze cu grijă impactul crizei economice asupra migranților și politicilor în domeniul migrației din Uniunea Europeană, într-o perioadă în care Europa a recunoscut importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a Uniunii. Programul de la Stockholm și Agenda Europa 2020 pun din nou accent pe migrație ca domeniu prioritar în Uniunea Europeană și subliniază importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a UE. În consecință, modul în care UE și statele membre continuă să reacționeze la criza și redresarea economică este de o importanță majoră pentru succesul acestor două inițiative.

Concluzii

Migrația a existat dintotdeauna, chiar dacă fluxurile migratorii au fost mai mult sau mai puțin intense, în funcție de contextul istoric sau de circumstanțe foarte diferite. Țările din Europa Centrală și de Est nu mai sunt doar țări de emigrație, ci și de imigrație și tranzit, devenind atractive pentru imigranții din Orientul extrem. În timp ce populația din Europa Centrală (Republica Cehă, Republica Slovacă, Ungaria și Polonia) migrează spre țările Europei de Vest, aceleași țări devin destinație pentru migranții din țările Europei de Est, precum Belarus sau Ucraina. Totodată, migrația ilegală a căpătat noi dimensiuni și a devenit mai periculoasă. Ca urmare a dezvoltării rețelelor de trafic internațional și creșterii rolului lor în circulația internațională a forței de muncă, politicile Statelor Membre privind migrația și angajarea străinilor au sporit măsurile represive împotriva traficantilor, angajatorilor sau imigranților aflați într-o situație de ilegalitate.

Din a doua jumătate a anilor '90, s-au intensificat discuțiile cu privire la efectele migrației internaționale a lucrătorilor înalt calificați. În Europa, migrația specialiștilor și studenților din Europa Centrală și de Est către Europa de Vest s-a remarcat după căderea Zidului Berlinului și căderea regimurilor socialiste, din 1989. Țări precum Marea Britanie, Germania și Franța au adoptat măsuri pentru facilitarea intrării persoanelor înalt calificate, în special specialiști IT, pentru a face față competiției globale pentru astfel de lucrători.

Cererea de lucrători înalt calificați poate fi satisfăcută în foarte mare măsură de țările în curs de dezvoltare, beneficiile directe ale "migrației creierelor" fiind încă foarte apreciate. Importul de specialiști încă are loc, chiar dacă semnificația sa este mai scăzută. Se poate prezice, însă, o creștere a fluxului invers de specialiști, dinspre țările bogate înspre cele mai puțin dezvoltate, ca urmare a reducerii cererii de personal înalt calificat datorită creșterii eficienței economice în țările dezvoltate. Totodată, capitalul și investițiile directe vor merge spre țările sărace, atrăgând specialiști din țările bogate.

În general, străinii sunt mult mai vulnerabili față de șomaj decât naționalii. De asemenea, străinii sunt afectați diferit de șomaj, în funcție de naționalitatea lor. Străinii au o pondere mult mai mare în anumite sectoare decât în totalul forței de muncă. De regulă, această supra-reprezentare apare în sectorul secundar. În Germania și Italia, de exemplu, mai mult de un sfert din forța de muncă străină este ocupată în sectorul minier și industrial. În Austria, Belgia, Franța și țările din sudul Europei străinii sunt preponderenți în domeniul construcțiilor. Aceste diferențe se datorează tendințelor economice, dar și naturii activităților desfășurate de străini. Aceleași influențe au structura demografică a populației străine și momentul când migranții au ajuns în țara gazdă. Gradul de ocupare al migranților este determinat și de profilele acestora. Șomajul variază în funcție de vârstă, sex, naționalitate, categorie de migranți (refugiați, membru de familie sau lucrător), aptitudini, experiență profesională și durata șederii. Cunoașterea limbii țării gazdă contribuie semnificativ la integrarea pe piața muncii și în societate.

Migrația internațională și problemele pe care le generează ocupă un loc din ce în ce mai important pe agende de lucru ale organizațiilor internaționale și ale guvernelor din întreaga lume. Se conturează din ce în ce mai clar discrepanța între dreptul suveran al statelor care doresc să-și protejeze piața muncii internă și drepturile fundamentale ale individului care, din diverse motive, este forțat sau alege să migreze în căutarea unui loc de muncă.

Există, însă, și state care, deși oficial combat migrația ilegală, informal o tolerează din diverse rațiuni - nevoia de mână de lucru necalificată sau ieftină, posibilitatea de a reduce rapid, în anumite perioade, numărul migranților prin repatrierea forțată, etc. Acest fapt nu face decât să încurajeze o serie de practici ilegale și, totodată, generează multiple consecințe negative pentru lucrătorii migranți în ceea ce privește drepturile lor de securitate socială, condiții de muncă, reprezentare etc.

Putem, deci, afirma că migrația internațională a forței de muncă este în prezent un fenomen global, foarte puține state rămânând neinfluențate de acesta. Chiar dacă este foarte dificil să se stabilească cu exactitate numărul total al lucrătorilor migranți, este totuși clar că e vorba de o cifră semnificativă.

Așa cum am spus, migrația forței de muncă a reprezentat o componentă esențială a migrației internaționale dintotdeauna. Ea s-a datorat anumitor dezechilibre, adesea economice, dintre țările de destinație și cele de origine. Majoritatea deplasărilor populației în perioada postbelică au început ca migrație a forței de muncă, adesea organizată de angajatori sau guverne.

În plus, în centrul migrației forței de muncă se află forța de muncă străină ieftină importată, în mare parte, pentru o perioadă determinată, în vederea realizării unor activități pentru care forța de muncă locală lipsește.

Teoriile cu privire la migrația forței de muncă din cadrul economiei politice subliniază rolul crucial al lucrătorilor migranți în realizarea muncii slab calificate în perioade de reconstrucție și creștere economică sau pentru reducerea nivelului salariilor în sectoare precum industria prelucrătoare sau construcțiile.

3 EUROPA, UN MOZAIC DE IDENTITĂȚI. ASIMILAREA IDENTITĂȚII ȘI FACTORII SĂI DETERMINANȚI

Istoria integrării europene ne oferă exemplul perfect a ceea ce a fost etichetat în mod clar ca fiind “glocalizare”: crearea unui “spațiu” mai mare decât cel al statului națiune tradițional pentru activitatea economică. Distincția între ceea ce am putea numi, din dorința pentru o mai bună terminologie, minorități “imigrante” și minorități “indigene” este interesantă din punct de vedere analitic, prin urmare, deoarece atrage atenția către importanța centrală a statului națiune în orice aspect al diversității culturale în Europa – însă statul națiune în două aspecte contrastante: pe de-o parte ca fiind “soluția” și pe de altă parte ca fiind “problema”. Din punct de vedere al minorităților imigrante, statul națiune reprezintă “soluția”, în sensul că o privesc (și că nu au unde altundeva să se uite) pentru a le permite atât să își păstreze identitatea culturală distinctivă și pentru a depăși poziția marginală din punct de vedere social și economic pe care o ocupă în general în relație cu piața muncii, accesul la sănătate, educație și alte servicii publice și instituții politice locale și naționale. Din punct de vedere al minorităților indigene, statul este “problema”, în sensul că o consideră, sau cel puțin îi consideră organizarea și structura sa actuală mai degrabă ca un obstacol decât ca un mijloc al avansării lor economice și politice și a supraviețuirii culturale. Prin urmare caută un anumit grad de descentralizare a puterii statului, pentru a obține un control mai mare pentru ceea ce consideră ca fiind propriile lor afaceri, sau pentru a pune bazele propriului lor stat, sau de a adera la un stat vecin cu o populație cu care au în comun o identitate etnică și culturală. Această relație duală a statului în concilierea diversității culturale este o altă versiune a paradoxului central al statului națiune contemporan: a devenit prea mic pentru a controla forțele economice care determină mijloacele de trai și bunăstarea cetățenilor săi și care este totuși prea mare pentru a oferi o expresie satisfăcătoare identităților lor localizate din ce în ce mai mult.

Implicațiile acestui paradox pentru viitorul unui sistem politic unit și totuși european plural din punct de vedere cultural reprezintă tema de bază a acestui capitol. În acest capitol m-am concentrat pe legătura dintre caracterul legitim democratic al uniunii europene și condiția de cetățeni ai uniunii europene, preocupările cetățenilor europeni pentru viața lor socială și politică. Cu alte cuvinte, în ce măsură cetățenii ajung de fapt să se simtă europeni, să trăiască ca niște europeni și să fie europeni.

În analizată percepției cetățenilor statelor membre față de instituțiile europene am identificat mai multe tipuri de atitudini care sunt descrise în continuare:

Atitudinile celor care pur și simplu știu că instituțiile europene există, însă care le privesc din exterior, indiferenți față de înțelesul lor, adoptând atitudini pur și simplu pasive față de politicile promovate de ei. Aceasta este atitudinea predominantă în rândul cetățenilor europeni până la momentul actual.

Atitudinile celor care au tendința să participe, mai mult sau mai puțin activ în realizarea democratică și implementarea acestor politici, însă care sunt interesați numai de avantajele pe care le pot obține pentru naționalitatea lor specifică sau interesele grupului. Aceste atitudini par chiar răspândite în rândul agenților economici și politici, care sunt legați de sectoare precum agricultură, pescuit, echipament militar, etc.

Atitudinile celor care au tendința să se identifice ca și europeni și care își asumă în consecință identitatea lor europeană și socială într-o mai mare sau mică măsură, dând acestei autoidentificări un înțeles care denotă apartenența lor abstractă la unul dintre semnatarii tratatului maastricht. Acești cetățeni iau apoi o anumită formă de reprezentare a ceea ce este europa și a ceea ce interesează pe europeni ca un cadru de referință pentru viața lor socială și politică.

Elementele trecute, prezente și viitoare sunt cele care determină la momentul actual în mod semnificativ contextul de asimilare al identității europene. În prima este descris cum înțelegem această asimilare și factorii săi determinanți contextuali pentru a justifica filtrele prin care vom lua în considerare acești factori determinanți de-a lungul istoriei.

3.1 Asimilarea identității și factorii săi determinanți

Pornim în viață prin a fi “cineva”, ținând cont de trăsăturile fizice și psihologice cu care ne-am născut: trăsăturile unice ale fiecăruia s-au îmbinat îndeaproape între ele. Totuși, în acest stadiu inițial al vieții ignorăm cine suntem deoarece nu posedăm o conștientizare diferențiată a caracteristicilor noastre. Numai că este foarte devreme (așa cum psihologia evoluționară a arătat) să începem să ne cunoaștem pe sine în mod distinct prin metoda de a fi identificat prin adulții care ne înconjoară și prin autoidentificare și comparație cu câteva dintre figurile elementare din mediul nostru: copil versus adulți, un anumit gen, o anumită poziție în cadrul familiei, etc. În momentul în care ne-am identificat cu câteva dintre aceste figuri, am perceput auto-reprezentările diferențiate pentru a ne permite să umplem golul conștiinței de sine cu care am început viața. Aceste figuri ne-au permis de asemenea să începem să ne definim pe noi în relație cu calificatorii elementari care au fost de asemenea absorbiți din mediul nostru familial, precum iubit/niubit, bun/rău, puternic/slab, îndemânatic/neîndemânatic.

Aceasta a fost extrem de important pentru noi deoarece am putut să începem să punem stăpânire pe propria noastră realitate datorită propriei noastre descoperiri într-un mediu social și să percepem într-o oarecare măsură avantajele fie de a o accepta sau de a o respinge în funcție de propriul nostru interes.

Încă din copilărie, totul a fost din punct de vedere structural așa pentru toate ființele umane. Numai trăind în anumite medii sociale și învățând convențiile sociale care le definesc face ca fiecare individ să aibă oglinzi în care se recunoaște pe sine, se măsoară și are criterii de organizare ale sinelui. Aceasta înseamnă în mod evident că dacă ajungem să ne identificăm în mod conștient sau inconștient cu o anumită formă de identitate este extrem de important pentru toți indivizii. Totuși, în această prezentare nu suntem doar interesați de acest aspect – așa cum s-a specificat anterior – însă mai degrabă de detalierea factorilor contextuali care afectează în general dobândirea identificării sociale înainte să aibă loc de fapt, în cursul procesului său de realizare și printr-o consolidare viitoare.

Cu greu realizăm că înainte de procesul de identificare al anumitor persoane sau grupuri cu o anumită identitate socială dată să poată începe, trebuie respectate trei condiții. În primul rând, figura de identitate socială trebuie să fie recunoscută pentru persoanele sau grupurile în cauză. În al doilea rând, figura ar trebui inserată în sfera relațiilor de identitate pertinente cu cele pentru care este propusă. În ultimul rând, caracteristicile figurii identității ar trebui să fie ancorate în reprezentările sociale partajate de grupurile care trebuie să se identifice cu ea.

Prima condiție nu necesită mai multe clarificări, din moment ce este evident că nimeni nu se poate identifica cu o figură nedeterminată, nespecifică.

Avem tendința să ometem cea de-a doua condiție, faptul că numai identificările care pot avea loc sunt cele cu figurile de identitate ancorate în cadrul relațiilor pertinente cu cele cu care se identifică. Acest lucru rezultă din înțelesul de identitate socială, în măsura în care reprezintă o modalitate de a se recunoaște pe sine și de a fi însuși, nu în izolare, ci în cadrul unui mediu de relații interconectate. Acest lucru se întâmplă cu toate identitățile sociale, de la cea mai de bază (identificarea proprie ca și copil în cadrul familiei de exemplu, care implică un ansamblu de identități: tatăl, mama și adultul) la cele legate de relații mai elaborate din punct de vedere social, precum cele stabilite între muncitor și angajator, cel care guvernează și cel care este guvernat, etc. Toate sunt construite în conformitate cu corelațiile reciproce cu celelalte identități.

Nu este inutil să amintim faptul că validitatea unui sistem de identități sociale presupune procese de creativitate socială deoarece numai datorită acestei creativități identitățile și relațiile de identitate pot fi structurate într-un anumit fel. Identitatea sexuală de exemplu este

determinată de propria modalitate de a înțelege sexul; identitatea familială în conformitate cu arborele genealogic, etc.

În acest ultim caz, realizăm cât de complexă și arbitrară este harta identităților disponibile unei societăți. Totuși, există alte distribuiri de identitate care sunt chiar și mai arbitrare, precum cele create în conformitate cu identitățile etnice. De fapt, acestea din urmă sunt de ajuns pentru a ne face conștienți de cât de importate pot fi identitățile, chiar și cele care sunt structurate și construite în mod arbitrar, pentru a determina de fapt interacțiunea socială și realizările sociale ale indivizilor în cauză.

Un alt aspect care ar trebui amintit este faptul că identitățile sociale sunt adesea “identități de rol”, construite în conformitate cu tipul de activități pe care în mod obișnuit un individ le realizează – de exemplu identitatea inginerului – însă în alte situații nu implică un rol specific, însă mai degrabă “un loc” în aprecierea comună. De exemplu, identificarea cuiva ca o persoană coerentă; sau, în anumite grupuri religioase, identificarea cuiva ca un sfânt. Interesul acestor clarificări formale va deveni mai evident mai târziu, când se aplică proceselor educaționale pentru identitatea europeană.

În final, implementarea unui proces de asimilare școlară a identităților emergente, așa cum este cazul identității europene, ar trebui să fie precedată de un proces de formare a identității sau definire, cu caracteristici care pot fi recunoscute și în conformitate cu harta relațiilor de identitate și de asemenea prin ancorarea identității – caracteristicile și relațiile sale – la reprezentările sociale partajate de grupurile de care aparțin elevii. Într-adevăr, figura unei identități emergente propusă anumitor persoane trebuie să fie asimilată prin identificare care poate fi subliniată într-un context de comunicare specific, cu caracteristici care pot înțelege, care sunt încă irelevante și fără sens în mediul social de zi cu zi la care aparțin indivizii. Astfel că acesta din urmă, în contextul de comunicare menționat, va înțelege din punct de vedere cognitiv caracteristicile acelei identități, totuși le va percepe ca nefiind pertinente în afara acelui context și, prin urmare, nu se vor identifica din punct de vedere personal cu ea. De exemplu, un program tv poate explica poziția socială și identitatea shamanilor siberieni, însă va fi fără sens să ne așteptăm că telespectatorii se vor identifica într-adevăr cu ei.

Pentru a rezuma, înainte ca procesele de asimilare ale unei identități emergente să aibă loc, în primul rând figura identității ar trebui să fie transmisă cu un profil suficient de distinct; în al doilea rând figura identității ar trebui să fie plasată în sfera relațiilor de identitate structurate în conformitate cu variabilele sau caracteristicile care sunt pertinente cu cele care vor putea să se identifice cu el; și în al treilea rând, percepția caracteristicilor și inserția socială a identității

în cauză trebuie să fie ancorată reprezentărilor sociale în mediul social cu cele care se identifică cu ea.

Aceasta este tot ce trebuie spus despre factorii care condiționează din punct de vedere contextual procesul de dobândire a identității sociale din stadiul său inițial, de pre-achiziție. Cu privire la ceea ce influențează din punct de vedere contextual procesul de achiziție ar trebui să luăm în considerare în primul rând tipul de inserție în grupurile primare (sau *facie ad faciem*) ale indivizilor în cauză; în al doilea rând, modul în care noua identitate se integrează în identificările anterioare ale acelorași indivizi; și în al treilea rând evenimentele care iau loc în mediul social mai mare care sunt în oarecare măsură relevante pentru dezvoltarea socială a identității în cauză.

Primul factor de condiționare, și anume relevanța pe care introducerea în grupurile *facie ad faciem* o poartă în procesele de identificare nu reprezintă o particularitate a acestora din urmă, însă este mai degrabă un numitor comun pentru toate procesele de schimbare a atitudinii. Identificarea cuiva cu orice identitate socială implică din punct de vedere esențial o anumită schimbare de atitudine.

Faptul că identitatea care trebuie obținută ar trebui să se integreze în alte identități asimilate anterior de un individ poate fi ușor de înțeles. Cu privire la dobândirea unei identități europene, îmi voi exprima mai târziu punctul de vedere despre dezbaterile care au avut loc adesea în legătură cu modalitatea de a face identitatea europeană să fie compatibilă cu alte identități naționale care există în cetățenii europeni înainte de a fi creată uniunea europeană.

Cea de-a treia condiție contextuală care tocmai a fost menționată – apariția actuală sau neapariția evenimentelor relevante care exprimă înțelesul identității propuse – nu necesită mai multe clarificări. Este evident că fie dacă înțelesul iese la iveală în viața importantă a evenimentelor media sau apare fără efect în anumite circumstanțe, nu este indiferent pentru stimularea proceselor de predare prin care dorește să fie transmis.

În final, și cu o privire asupra promovării educaționale a identităților sociale, anumite viziuni potențiale utopice posibile mai mult sau mai puțin asociate cu aceste identități ar trebui luate în considerare. Analiza proceselor de identificare arată într-adevăr că nu sunt realizate numai prin asimilarea imaginilor de referință care întruchipează atitudini și proceduri pre-existente. Ființele umane se identifică adesea cu figuri ideale, în special în copilărie și adolescență.

Aceste caracteristici formale ale fiecărui proces de obținere a identității post-copilărie ar trebui să fie prezente prin acest seminar în educația identității europene. Vom vedea în curând cum aceste caracteristici sunt limitate în ultima vreme la faptul că istoria identității europene –

trecutul, prezentul și viitorul – devine prezentă în mod normal în timp ce o promovează. Nu ne vom referi la ea/

3.2 Trecutul identității europene și factorii determinanți ai dobândirii sale

Când am făcut referire la condițiile formale pentru dobândirea unor identități sociale, am menționat procesul creației culturale, care sunt condiții necesare pentru formarea și sublinierea identităților care să fie comunicabile și de înțeles, precum și inserția lor într-o hartă implicită a relațiilor de identitate stabilite în conformitate cu un anumit punct de vedere (înrudire, profesie, putere, etc.)

În cazul identității europene, aceste procese culturale care sunt pretinse în prealabil pentru a fi mai bine înțeleasă nu pot fi considerate complete, care ar putea introduce într-adevăr dificultăți suplimentare pentru educația “calității de a fi european”. Totuși, mai important, procesele culturale au fost prezidate de anumite interese de bază, intenții sau perspective care mai degrabă îngreunează decât favorizează înțelegerea hărții relațiilor în care identitatea europeană trebuie să fie localizată pentru a fi înțeleasă în mod corect.

Într-adevăr, dacă încercăm să prezentăm o istorie semiotică a “calității de a fi european”, primul lucru pe care îl găsim este creația grecească a unui punct de vedere asupra lumii care a diferențiat trei zone: asia, partea estică a mării egee; africa, situată în sud; și europa, partea vestică; ceea ce este important este faptul că a fost utilizată ca un ghid de orientare pentru comercianți și imediat după pentru militari. Este proiectată o împărțire a spațiului mondial pentru a fi dominată. Din punct de vedere semiotic, am putea spune că izotopia care subliniază această împărțire are de-a face cu proprietatea asupra terenului.

Acest lucru nu s-a schimbat cu mărirea imperiului roman și procesul ulterior de romanizare, deși în acest stadiu dimensiunile atribuite europeii au fost diferite și mai largi. Când secolele 15 și 16 au adus o lărgire a viziunii spațiilor lumii, perspectiva dominației comerciale și militare a prezidat, cu o mai mare eficacitate decât în originile grecești, modul de înțelegere a împărțirii și poziția europeii. A fi european a însemnat în mod secret să aparții la lumea dominatorului.

Semiotica calității de a fi european s-a schimbat prea puțin în secolul al 17-lea cu apariția ideii de progres, sau, puțin mai târziu, cu concepțiile evoluționare. Există evidențe scrise că la începutul iluminismului, înțelesul de europa a început să evolueze către a avea înțelesul de regiunea cea mai avansată a lumii. Înainte de această perioadă, calitatea de a fi european a fost asociată cu o anumită formă de dominație; apoi a început să fie asociată cu ideea de a aparține

la cel mai avansat continent. În ambele cazuri celelalte continente sunt privite ca fiind inferioare.

Această modalitate de înțelegere a relațiilor dintre identitățile europene și non-europene este ceea ce fără îndoială a dat o semnificație declarației ambasadorului francez din secolul al 18-lea care a afirmat că europa s-a terminat în pirinei și de asemenea expresiei conform căreia ortega ar fi fost “acid european peste carnea spaniolă”. Mulți au înțeles identitatea europeană în acest fel, iar cei care cred acum că media spaniolilor care se mândresc că se identifică ca fiind europeni și că sunt considerați europeni asociază de fapt calitatea de a fi european cu a fi membru a grupului elitist din țările avansate, ceea ce nu este departe de adevăr. Mărturisesc ușor timid că poate datorită dedicării mele curente în a cerceta migrațiile, sunt preocupat de posibilitatea ca aceasta să fie semiotica ascunsă a calității de a fi european pe care o putem transmite. Această semiotică poartă sămânța discriminării incorecte și nefondate împotriva popoarelor de pe alte continente.

Haideți să ne întoarcem la semiotica evoluției culturale a înțelesului calității de a fi european. În timp ce în Spania eram interesați să știm dacă ceilalți ne priveau ca fiind avansați sau nu, în alte țări precum Franța sau Italia îngrijorările cu privire la continent au început să se resimtă. Sfântul simion de exemplu, la începutul secolului al 19-lea a fost preocupat de in justiția creată de revoluția industrială în europa și a afirmat că depășirea acestei in justiții a trebuit să fie abordată la nivel continental și considerarea împărțirii geografice a lumii în termeni de spații cu atribuții și nu de dominație sau superioritate.

Totuși, abordarea sfântului simion a rămas fără ecou, la fel ca și conferințele pentru “uniunea europeană” încurajate în ultima treime a secolului al 19-lea de către austriacul richard von koudenhove, care a fost preocupat mai ales de eliminarea conflictelor politice și militare care devastau europa.

În final, după cel de-al doilea război mondial, considerarea europeii ca un spațiu unitar de probleme care trebuie soluționate a devenit inevitabilă. Spațiul problemelor din cauza războiului și dezvoltării economice a lumii le-a adus la lumină în mod violent. Un spațiu unitar de a face față acestor probleme deoarece devine evident că au necesitat tratarea naturii supranaționale. Astfel, organizația pentru cooperarea economică europeană (oeec, 1948), Consiliul Europeii (1949) și comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului (1951) au fost create, după care europa a început să reprezinte, pentru elitele mondiale și mass media un agent economic pe largă scară mondială și numai o parte a hărții. Acest lucru corespunde cu faptul că la acel moment, în momentul în care ne refeream la promovarea unității europene a însemnat aproape numai încurajarea unui management unificat și sănătos a problemelor economice de pe

continent. Acest lucru a reprezentat înțelesul de bază al calității de a fi european în momentul în care a fost creată comunitatea economică europeană în 1957 prin tratatul de la roma.

Acest lucru a implicat faptul că noul înțeles al calității de a fi european s-a născut sub semnul economiei și că noul sistem de relații în care identitatea europeană s-a manifestat a fost cel al unor procese globale economice mai mari. De fapt, așa este încă văzut de mass-media, care are tendința să coreleze europa cu statele unite și japonia, privind europa în mod implicit ca unul dintre cele trei mari conglomerate economice născute din masa de națiuni la care se face referire în mod vag ca lumea a treia sau țările în dezvoltare. A aparține europeii a însemnat încă să faci parte dintre cei mari, din punct de vedere economic.

Totuși, a devenit din ce în ce mai clar că managementul economic al continentului nu ar putea fi eficient pe termen lung dacă nu s-ar baza pe managementul social politic și continental. Europa a trebuit să însemne un ansamblu de societăți responsabile din punct de vedere social și politic pentru viitorul lor comun. Astfel s-a ajuns la tratatul de la maastricht, care în 1993 și-a schimbat numele din comunitatea economică europeană în uniunea europeană. A confirmat încercările anuale curente de a gestiona ideea de a fi european cu un stil de viață cooperativ într-un spațiu unitar de libertate, securitate și recunoaștere a drepturilor umane, așa cum s-a formulat imediat după aceea la ședința consiliului european din tampere.

Acesta a fost parcusul până la momentul actual pentru reconstruirea ideii de europa de către elite, oarecum înainte față de construcția sa instituțională. Acum îndeplinim primele două condiții definite anterior ca fiind esențiale pentru promovarea identității sociale: a avea o idee bine definită în înțelesul de identitate și a putea realiza înțelesul acelei identități pe harta relațiilor stabilite în conformitate cu anumite criterii particulare.

Aș adăuga de asemenea faptul că dacă această idee de europa ar fi prezentă în sălile de clasă, ar trebui să fie transmisă prin reprezentări sociale care sunt familiare studenților. Consider că acest lucru va cauza anumite dificultăți. În primul rând, din cauza faptului că relațiile sociale în care ideea calității de a fi european dobândește sensul său adevărat este complexă și mai degrabă necunoscută pentru elevi. În al doilea rând și chiar mai mult, din cauza faptului că în Spania viziunea despre europa ca fiind un continent deosebit de bogat, avansat și superior este încă înrădăcinată. Dacă așa este, când dorim să cultivăm conștientizarea asupra calității de a fi european printre elevi, am putea promova ideea că ar trebui să se considere superiori față de persoanele din alte țări și să se supraestimeze și ar putea să se bucure imediat de calitatea vieții care este atribuită în mod imaginativ cetățenilor din țările scandinave sau Germania, etc.

Prin urmare, ar trebui să fim atenți asupra înțelesurilor latente asupra calității de a fi european, care ar trebui privită în feluri complet diferite în funcție de vârsta elevilor din moment

ce modalitățile corespunzătoare de a dobândi ideea calității de european variază mult de la școala primară la studiile liceale. Nu sunt persoana cea mai potrivită să vorbească acum despre cum să realizeze această sarcină, însă m-am gândit că ar trebui cel puțin să fie menționată pentru a explica cât de important este trecutul pentru înțelegerea ideii de europă pentru transmiterea prezentă.

O opțiune strategică importantă cu privire la această transmitere în sala de clasă va fi, fără îndoială despre cum să încadrăm ideea calității de a fi european în sistemele de relaționare în interior, ceea ce devine semnificativ. Am menționat în prealabil faptul că, inițial, ideea calității de a fi european a fost stabilită în cadrul sistemului relațiilor de putere, apoi în cadrul relațiilor de superioritate și inferioritate în conformitate cu standardele progresului și mai recent, din perioada ultimului post-război, în cadrul relațiilor macroeconomice și înalt politice sau diplomatice. Totuși, de la maastricht, ideea calității de a fi european trebuie să fie văzută ca o modalitate de a stabili relațiile sociale la nivel continentat. Acest lucru implică înțelegerea calității de a fi european ca și fondarea sarcinilor noastre față de ceilalți și nu numai ca aparținând națiunilor privilegiate. Toți realizează cât poate fi de importantă și dificilă această sarcină.

3.3 Importanța dialogului în crearea unei identități comune

Din punct de vedere biologic, avem toți aceeași gură, și diferențele care există între gurile indivizilor (cu excepția în cazurile de anomalii sau patologice) sunt irelevante. Și totuși, în momentul în care oamenii învață limba maternă fiind copii, gurile lor încep să se obișnuiască să formeze și să emită sunete, astfel că vor avea dificultăți în reproducerea sunetelor unei alte limbi într-o viață ulterioară. Oamenii vorbesc atunci de “accente străine”. Gura umană poate arăta la fel în manualul anatomiei engleze sau franceze, însă vorbitorul nativ francez rareori va reproduce exact caracteristicile fonetice ale limbii engleze sau desigur și invers. Astfel că s-au făcut numeroase glume în limba franceză despre “am un accent incredibil” în limba engleză, în timp ce acesta din urmă va considera aproape cu amuzament tradițional poznele francezilor în momentul în care încearcă ceea ce ei numesc engleză.

Atunci, din punct de vedere fiziologic, punctul de plecare este același pentru toți și ar putea fi numit “neutru”, în măsura în care poate asuma caracteristici fonetice foarte diverse. Acum, din moment ce individul este socializat – imediat ce limba maternă și profilul său solid au fost dobândite – este imposibil pentru acel individ să abordeze o a doua limbă de la debutul s[u fonetic, ca și cum a doua limbă ar fi prima sau ca și cum prima nu ar exista. Deși nu există

obstacole fizice, abordăm cea de-a doua limbă prin intermediul primeia, cu consecințele binecunoscute : pronunțăm greșit la prima încercare și o deformăm, deși – să punctăm din nou – organele noastre vocale nu sunt prejudiciate din punct de vedere fonetic. Rudolf steiner a vorbit franceza, germana și engleza atât de bine, încât oamenii au crezut că limba sa maternă era cea pe care se întâmpla să o vorbească. Însă asemenea cazuri nu sunt deloc frecvente pentru a fi excepții care confirmă regula.

Accentele străine ne permit să apreciem – foarte grafic, așa cum pot spune unii – greutatea excepțională și semnificația supremă a socializării și profunzimea amprenteii grupului pentru fiecare individ. Această ștampilă, este importantă mai mult din punct de vedere crucial în momentul în care întâlnirea persoanelor aparține altor grupuri, deoarece, evident, cu cât este mai caracteristic profilul nostru, cu atât va fi mai dificil să îl acordăm după ceilalți. Pronunțarea și accentul reprezintă totuși o dovadă încăpățânată a acestui fapt. Vorbind la modul general, valorile ar reprezenta un aspect mult mai important, mai larg, deoarece diferențele în valori se pot traduce cu dificultăți serioase în momentul în care se încearcă să se comunice cu persoane care nu partajează același tip. Dați-mi voie să fac referire la două din cele mai importante dintre aceste dificultăți.

Prima este conținută în sine și trece dincolo de aspectul fonetic ; s-ar putea numi dificultate hermeneutică. Un bărbat francez tipic va reacționa ca atare în momentul în care este confruntat cu un bărbat englez tipic ; primul îl va primi pe al doilea cu maniere frumoase franțuzești și va asculta și va încerca să răspundă pe baza coordonatelor sale personale ceea ce consideră, astfel că fiind francez poate diferi față de punctul de vedere al unui englez. Până la urmă, ce altceva ar putea face un bărbat francez ? Este inevitabil ca în momentul în care abordăm persoana și lumea celuilalt, o facem posedând propriile instrumente ale propriei persoane și ale lumii. Acesta este motivul pentru care, în momentul în care învățăm engleza, studentul francez o pronunță în felul francez; de aceea, el sau ea forțează pronunțarea englezei într-o formă în care engleza se încadrează cu greu. Pentru a nu face aceasta, pentru a respecta fonetica engleză, studentul francez va trebui să învețe să formuleze sunete care pot fi ciudate sau extrem de dificile. Va trebui să își utilizeze gura în feluri ciudate, cu care nu este obișnuit, cu stângăcie la început și, cu timp și practică, posibil cu succes. Intregul proces va avea succes dacă gura studentului francez va câștiga flexibilitatea pe care nu o avea la început. Însă această achiziție este obținută numai printr-un efort repetitiv, persistent și departe de a fi ușor sau plăcut, rezultatele sunt adesea destul de modeste.

Această abordare a celuilalt (și a lumii celuilalt) este chiar mai complicată când problema constă în modalități de gândire sau trai. Jocul de cuvinte există atât în limba franceză

cât și în engleză, însă la sud de canal joacă un rol mai important decât la nord. Există un umor francez precum și unul englezesc, însă nu sunt exportabile reciproc. Însă, dacă înțelegerea umorului unui străin nu este chiar ușoară, dificultățile vor crește considerabil odată cu problemele complexe precum o religie diferită sau o opinie politică ; cu cât este mai mare diferența între pozițiile existente, cu atât devine mai hazardoasă comunicarea. Efortul necesar pentru a înțelege un cadru diferit al stării mentale poate fi dureros literal, precum idei, valori și noțiuni, toate acestea își au rădăcinile în experiențe care pot fi extrem de diferite de la persoană la persoană sau de la grup la grup. Înțelegerea celuilalt prin urmare înseamnă reconstruirea lumii sale. Însă acest lucru necesită o revizie laborioasă și posibil lărgirea propriului orizont. Toate acestea reprezintă multă muncă grea și – pe cât de neplăcut ar fi – indispensabilă, dacă dorim să îmbrățișăm punctele de vedere ale celuilalt. Dacă învățarea de a pronunța vocalele și consoanele care nu există în propria limbă este agasantă, ce să mai spunem despre dificultățile care apar în momentul în care un heterosexual are de-a face cu un homosexual, conservatorul înrăit întâlnește liberalul convins și o persoană violentă o persoană non-violentă ? Pentru a înțelege lumea celuilalt adesea este nevoie de un efort serios ; judecarea bunătății sale relative, în comparație cu propria sa bunătate necesită și un mai mare efort deoarece, pentru a încerca aceasta este necesar să găsim un punct de vedere mai mare, mai obiectiv. Adesea auzim că comunicarea cere creșterea și dezvoltarea comunicărilor. Însă are tendința de a fi uitată pentru că se ajunge la ceea ce germanii numesc în mod apt “trecerea peste propria umbră”.

Comunicarea fiind adesea costisitoare și dificilă, întâlnirea celuilalt seamănă o intersecție unde se pot alege mai multe direcții. Datorită diferenței sale absolute, celălalt poate reprezenta un mister fascinant, arătându-ne în mod elocvent ceea ce nu avem și prin urmare o influență eliberatoare. Sunt puține lucruri în viață care pot fi atât de înviorătoare precum întâlnirea oamenilor care, prin felul lor de-a fi, reînnoiesc și restructurează propria noastră personalitate. În consecință adesea căutăm oameni bine intenționați care ne pot vedea situația, însă din perspectiva lor, nu a noastră; știm bine că punctele de vedere ale celuilalt s-ar putea adeveri pozitive pentru noi. În același ton, evadarea – ceea ce înseamnă intrarea în altceva – poate fi cea mai bună formă de relaxare. Sau de educație: precum a pleca în străinătate sau cel puțin în altă parte poate fi cea mai bună formă de vacanță, studierea în afară poate adăuga multe elemente unei educații; de aceea profesorii adesea sfătuiesc studenții să profite de schimburile de experiență oferite de uniunea europeană. Însă desigur mai există și o altă față a monedei: multe persoane se pot bucura de o călătorie în străinătate, însă câți își părăsesc casa pentru a migra liber? Nu așa mulți. Motivul este evident: fie că este vorba de accent sau o mentalitate,

lucrurile străine sunt o luptă dificilă. De ce? Deoarece nu ne aparțin și nu ne mișcăm sau acționăm natural către ele. Intr-un cuvânt, necesită efort.

De aceea dificultatea hermeneutică aduce cu sine o alta, poate mai decisivă, una pe care aş numi-o “etică” și care face ca fiecare relație cu celălalt să fie fragilă la bază. Atâta timp cât o relație este lină și nu necesită efort, nu vom avea probleme cu ea. Însă ce se va întâmpla dacă înțelegerea celuilalt necesită un grad de sacrificiu din partea noastră? Atunci s-ar putea să renunțăm în a mai încerca sau nici măcar să nu încercăm realizarea sarcinii. Cu alte cuvinte: cu cât este mai mare egoismul, cu atât mai mult sunt puse în pericol toate tipurile de relații. Revenind la considerația noastră inițială, acest lucru ar putea însemna să renunțăm la a învăța o limbă străină, nu din cauza faptului că am depus toate eforturile și am eșuat, ci din cauză că fiecare își stabilește când ce-i destul e destul, că acele persoane au o limbă chiar imposibilă, sau un accent ridicol, sau o gramatică de neînțeles; de ce să ne batem capul? Așa a fost creat în limba greacă cuvântul barbar; ca o denumire etnocentrică și înjositoare pentru toți acei vecini nordici obscuri care nu vorbeau așa bine și precis așa cum o făceau grecii, după cum credeau ei. Din nou, dacă trecem de la accente la valori sau mentalități, această pantă periculoasă poate conduce ușor la judecăți dure, sau prejudecăți (adică judecăți emise fără luarea în considerare a unei probe). Si atunci, cetățenii unei anumite țări sunt văzuți proști, sau leneși, sau perfizi sau orice alte epitete insultătoare pe care noi europenii am încercat să ni le atribuim unii altora.

Deoarece înțelegerea celuilalt înseamnă să îi facem dreptate ei sau lui sau nouă și din cauza acestui lucru, în afară de a fi dificil, poate să acționeze împotriva preferințelor sau intereselor noastre (să nu mai vorbim de privilegii), avem tendința să ne limităm eforturile. Facem ceea ce suntem forțați, însă nu mai mult și nici chiar în momentul în care putem evita acest lucru. Sau, cu alte cuvinte: dacă avem mâna mai puternică, dacă reprezentăm majoritatea, ne lăsăm greutatea pentru a putea fi simțită. Așadar, de exemplu, situația binecunoscută a mai multor minorități etnice, forțate să învețe limba dominatorului, însă fără drepturi instituționale proprii. Ori, cazul paralel a mai multor minorități religioase și existența lor precară, care este permisă cu dispreț.

Punerea presiunii pe minorități pare să vină în mod natural pentru majorități și aceasta subliniază dificultatea centrală în relația noastră cu celălalt: nu stă în capacitatea noastră să înțelegem, însă mai degrabă în dorința noastră de a respecta. Din cauza faptului că accesul la celălalt este adesea laborios, este tentant să scurtăm dificultățile pur și simplu prin impunerea punctelor noastre de vedere, transformându-le în acceptare. Această tentație va fi mai puternică în momentul în care dificultățile cresc, în momentul în care distanța dintre noi și celălalt se întâmplă să fie mai mare decât a părut. Dacă, în plus, acea distanță este menținută prin interese

solide însă contradictorii, comunicarea, înțelegerea mutuală sunt simple utopii; ceea ce obținem este o luptă decisivă, dacă nu un război total.

Fragilitatea dialogului și dificultatea de a se apropia de celălalt constă în opacitatea etică a ființelor umane. Dați-mi voie să ilustrez aceasta printr-un scurt experiment mental. Gândiți-vă la numărul de persoane pe care le cunoaștem. Atunci haideți să ne întrebăm, în câte din aceste persoane avem încredere (câtor persoane le-am încredința casa și economiile noastre?). În final, haideți să punem o a treia întrebare: pe câte persoane le iubim? Și apoi, haideți să repetăm experimentul în direcție opusă: câte persoane mă cunosc? Câte persoane au încredere în mine? Câte persoane mă iubesc, sau, mai modest, mă plac? Câte au încredere în mine? Diferența numerică în răspunsuri vorbește de la sine și explică de ce suntem așa de prudenți unii cu alții (sau, dacă este permisă expresia, cu celălalt). Această grijă este necesară deoarece nu știm de la început despre intențiile bune sau rele ale celor cu care avem de-a face și deoarece viața tuturor este plină de dezamăgiri în acest sens. Pentru același motiv, unii sunt atenți cu noi și alții cu care suntem atenți pot fi cei mai apropiați de noi. Am putea chiar să fim sfătuiți să avem grijă la ei.

Se vorbește mult în zilele noastre despre comunicare și dialog. Toate tehnicile moderne de prezentare, discuție și convingere, care sunt la modă (și care amintesc de retorica clasică) nu au nicio valoare dacă nu sunt animate de o intenție bună sinceră (sofiștii au fost primii tehnicieni în comunicare, însă nu au atins politici mai bune sau mai de durată). Fără o intenție bună, toate aceste tehnici devin doar niște trucuri ieftine. Întrebarea este, ce oferă ființelor umane intenția bună care conduce la un efort dezinteresat? De unde vine această intenție bună? Putem să o recuperăm dacă am înșelat sau dacă ceilalți ne-au înșelat? Dacă da, cum? Consider că este problema centrală a eticii și prin urmare de comunicare cu celălalt. Poate chiar să fie chiar problema centrală în viața umană însă mergând dincolo de limitele acestei prezentări, nu pot decât să fac referire la aceasta și să o las la acest nivel. Dacă am acționat către celălalt cât mai bine din punct de vedere al loialității, am putea, așa cum newman a spus, să avem zece mii de dificultăți însă nicio problemă. Încetineala inteligenței noastre ar fi într-adevăr o dificultate, însă problema reală constă în loialitatea noastră față de rezultatele acestei inteligențe sau mai degrabă în cinstea acestei inteligențe, în loialitatea sa în sine. Posibil din cauza faptului că această loialitate nu este atât de obișnuită istoria – care este de asemenea istoria noastră cu celălalt – rămâne confuzia derutantă, dureroasă.

3.4 Mozaicul european

Fiind considerat un fenomen cultural, europa este adesea văzută ca sinteza a două elemente: raționalitatea grecească și valorile creștine. Cu toate acestea, războaiele feroce (nu numai cele religioase) au abundat pe continentul nostru, precum și exploziile iraționale ca sinistrul sau nazismul, care apar după două secole de iluminare; foarte mult pentru propria satisfacție. Următoarele sunt anumite remarci personale despre viitorul mozaicului european.

Integrarea europeană mi se pare a fi ireversibilă. Mai există o cale lungă de străbătut, însă s-a acoperit atât de mult teren încât nu mai poate fi vorba de regres. Nu ar trebui să uităm niciodată că ideea europeană nu și-a avut originea într-o reflecție nobilă, de perspectivă care a cucerit mintea oamenilor, însă fiind singura modalitate rezonabilă după o multitudine de catastrofe. De la finalul războiului de treizeci de ani sistemul politic din europa nu a fost decât o balanță instabilă între mai multe puteri. Imediat ce una dintre aceste puteri a încercat să îi depășească pe ceilalți (Franța sub Ludovic al XIV-lea sau Napoleon, Germania după Bismarck) ceilalți au căzut după ea și a fost același caz când puterea a dat semne de slăbiciune (războaiele spaniole și austriece de succesiune, împărțirile Poloniei, decadența Imperiului Otoman). Acest lucru a condus la două războaie mondiale în secolul nostru. Continentul care a revoluționat lumea, care a creat prima cultură universală care își merită numele, care a condus planeta din punct de vedere imperial, rămâne epuizat la finalul celui de-al Doilea Război Mondial și la mila a două superputeri non-europene (SUA și Uniunea Sovietică). Alegerea a fost din ce în ce mai clară: fie o anumită formă de asociere sau o lipsă de semnificație politică, dacă nu de servitute. Pentru a învinge contradicțiile care au chinuit trecutul, ceva nou a trebuit să fie inventat, reușind să obțină ceea ce statele-oraș grecești nu au reușit după Războiul Peloponesiac.

Mai mult, schimbările economice și tehnologice au făcut ca statele națiune europene tradiționale să fie depășite ca bază a progresului. Investiția necesară pentru a rămâne competitiv într-un mediu contemporan a necesitat un nivel de vânzări (și prin urmare de producție și finanțe) care este imposibil de obținut pe o piață națională mică; nevoia pentru o piață mai extinsă a fost în acest caz de asemenea neechivocă: fie ar trebui să fie creat un spațiu economic mai important, fie Statele europene ar deveni simple anexe ale unor blocuri mai mari și mai viguroase. Dacă lucrurile nu s-au schimbat, aceste State mândre care pe durata secolelor optsprezece și nouăsprezece au colonizat practic întreaga planetă, au riscat să devină la rândul lor colonii. Acest lucru explică de ce prima inițiativă europeană reală fructuoasă a fost Autoritatea Comună a Cărbunelui și Oțelului. Din acest moment cărbunele și oțelul și-au pierdut rolul ca și sprijin al industriei, însă calea începută la acel moment a fost urmată. A fost lansată

Piața Comună, au fost abolite barierele vamale, au fost armonizate sistemele fiscale, bugetele naționale s-au pus de acord și a fost lansată moneda comună și Banca Europeană Centrală chiar sub ochii noștri. Și așa cum puterea judiciară și economică a fost transferată instituțiilor europene, va urma puterea politică și militară. Modalitățile care trebuie adoptate sunt departe de a fi clare și vor exista negocieri fără sfârșit, istovitoare care implică o cantitate mare de negocieri aprige, însă din punctul meu de vedere, mai devreme sau mai târziu, statele suverane de ieri vor deveni un fel de unități administrative, deprivate de câteva dintre fostele sale atribute.

Însă haideți să nu ne amăgim pentru niciun moment: acest proces de integrare nu se datorează spiritului european măreț și nici bunului simț monoton; a ajuns să fie forțat pentru europeni de circumstanțe. Trebuie doar să participăm la tonul și maniera acestei integrări pentru a vedea asta. Nu este o căsătorie din dragoste, însă una a rațiunii, unde fiecare detaliu al vieții comune viitoare este convenit în urma unei negocieri detaliate și istovitoare. În spatele integrării europene găsim o convingere în creștere, câteva gesturi – și multă administrație!

În Europa viitoare nu va exista un Stat, națiune sau grup dominant, deoarece nicio țară nu depășește pe celelalte în mărime geografică sau populație. Germania este văzută de mulți ca fiind un candidat pentru acest rol, însă luând în considerare numai cele patru țări principale europene vestice, cele 80 de milioane de germani nu își pot impune dorința lor politică sau economică asupra a 60 de milioane de francezi și aproximativ același număr de Britanici și Italieni. Cum nu va exista nicio țară dominantă, acest lucru va exclude încercarea prea umană de a-și extinde propriile drumuri, limbă sau aspirații întregului grup. Uniunea Sovietică s-a dezintegrat acum câțiva ani. Pe hârtie a fost o asociere fraternă a mai multor naționalități a căror diversitate a fost păstrată din punct de vedere constituțional și s-a presupus a fi pozitivă pentru toți. Însă ... peste jumătate din populație a fost rusă, așa cum rusești erau cele trei sferturi ale teritoriului și resursele naturale. Și tot întregul era gestionat de rușii care locuiau în vechea, tradițională capitală a Rusiei. Ținând cont de fragilitatea ființelor umane, rezultatul a fost previzibil: peștele mare a mâncat peștele mic. Letonii și uzbekii au învățat – au trebuit să învețe – limba rusă, însă Rușii nu au fost interesați să facă același lucru cu privire la limbile celorlalte naționalități; nici chiar în cazurile precum Letonia sau Kazakhstan, unde migrația rusă a fost masivă, până la punctul în care s-a înclinat balanța etnică. Rușii care locuiesc în Letonia nici nu s-au gândit să învețe limba letonă, însă s-au așteptat ca fiind “foarte natural” ca letonii să fie bilingvi; și a fost desigur evident că în momentul în care Letonii și Rușii aveau nevoie să tranzacționeze o afacere, limba utilizată trebuia să fie rusa. Și astfel, în mod constant, Letonii au trebuit să se retragă, să își piardă din importanță și să facă loc pentru rusificarea în creștere în toate aspectele vieții. Identitatea culturală a letonilor a fost în același timp inundată și subminată.

Nu cred că un astfel de lucru se va întâmpla într-o Europă viitoare. Va fi o Europă plurală din punct de vedere cultural, nu din cauza saltului cantitativ privind comportamentul civilizat, însă mai degrabă din cauza fragmentării continentului. Va trebui să ne luăm mai în serios unii pe alții, deoarece nu va fi o altă posibilitate. Și va trebui să ne organizăm viața obișnuită, care nu va fi simplă sau ușoară, chiar deloc. Să luăm de exemplu limbile. Toate limbile naționale trebuie să fie considerate limbi oficiale într-o Europă viitoare? În momentul în care s-a lansat Piața Comună, membrii săi au utilizat patru limbi (franceza, germana, olandeza și italiana) și au recurs la interpretariat simultan pentru ședințe. Bruxelles încă lucrează în acest fel. Însă limbile oficiale ale Uniunii Europene au ajuns acum la unsprezece. Câte vor fi în momentul în care țările est europene vor adera, așa cum au început să o facă? Acum ceva timp engleza a fost sugerată ca limba de lucru a Uniunii, însă această propunere a fost contestată aprig de francezi, care au înțeles foarte bine că o limbă care nu este oficială își pierde însemnătatea practică și riscă o exilare foarte reală. Au protestat așa de puternic încât cele două limbi care au fost convenite au fost engleza și franceza. Însă apoi au intervenit Germanii care au fost foarte furioși, argumentând că limba lor este din punct de vedere numeric cea mai importantă din Uniune și că țara lor este contribuabilul principal al bugetului comun. Rezultatul acestor du-te vino a fost că bugetul orașului Bruxelles pentru traducere și interpretariat a început să crească în mod viguros. Documentele oficiale de exemplu, au valabilitate pentru o țară numai în momentul în care sunt traduse în limba țării respective și nu înainte. Unii pot vedea numai un caracter înțepător național în această privință, însă pe de altă parte, Danezii, Grecii, Portughezii sau Finlandezii știu că dacă renunță la statutul oficial al limbii lor, pe termen lung pot pune în pericol propria identitate culturală. Totuși, din motive practice imperative trebuie să fie găsită o soluție, însă care? Ce limbă sau limbi ar trebui făcute oficiale și pentru ce motive? Cum ar trebui tratați ceilalți? Ce ar trebui făcut într-o Europă democratică dacă spre exemplu cineva ar insista asupra utilizării catalanei în comunicările oficiale și ar argumenta că mai mulți europeni vorbesc catalana decât daneza? Sau dacă această persoană enunță că în joc este un drept ialienabil?

Faptul că nu va exista un grup dominant în Europa oferă mai mult spațiu minorităților, adică acelor grupuri etnice și lingvistice care au fost adesea victimizate de majoritățile dominante în cadrul Statelor naționale. Există voci – care vin de obicei de la aceste majorități – care consideră ca fiind inexplicabil că ar trebui să existe “urme ale unui sistem tribal” în cadrul procesului european de integrare. Această expresie prost-crescută și altele similare trădează un fel de miopie sau chiar mai rău, o orbire istorică selectivă. Ceea ce s-a întâmplat este că la momentul actual este posibil să acceptăm ceea ce ieri era reprimat ; ceea ce iese apoi la iveală

este parte din moștenirea istorică europeană, care este atât de plină de nedreptăți care au nevoie să fie reparate. Si cât de puternic pot fi simțite aceste rele și cum poate fi cerută cu atâta încăpățănare această îndreptare a lor, care au legătură cu natura umană : noi, ființele umane comitem nedreptăți chiar ușor, însă altfel stă situația când noi suferim una. Conform acestui fapt, grupurile dominante nici nu se gândesc la ceea ce au pricinuit grupurilor mai mici și apoi sunt surprinse, dacă nu chiar înfuriate în momentul în care acestea din urmă arată o determinare neșovăielnică în atitudinile lor. De mărime mică sau mare, toți au devenit locuitori ai aceleiași case și conflictul din ea ne va afecta din ce în ce mai mult pe fiecare dintre noi. Astfel că va trebui să învățăm să ne înțelegem, iar acest lucru înseamnă că grupurile mai mari vor trebui să le respecte pe cele mai mici, cel puțin mai mult decât au făcut-o până acum. Statul național a fost ca un ring de box fără arbitru: concurentul mai puternic putea să îl hărțuiască pe cel mai slab și nu exista nimeni care să îl poată opri. Într-o Europă cu multe grupuri și limbi, de diferite mărimi, această hărțuire este imposibilă, deoarece toți suntem pe același ring acum. Acestea sunt vești bune, însă trebuie să reflectăm asupra faptului că această evoluție, dacă are loc, se va datora în principal modificării “raportului de forțe” și nu a reevaluării comportamentului istoric.

Europa este ca un dinte într-o gură bătrână. Are dinți mari, cu rădăcini adânci, întrețesute și care au crescut împingându-se pentru spațiu. Este inutil de spus că, punând ordine între acești dinți sau aducându-i la o armonie estetică și funcțională, va fi chiar o sarcină dificilă și la fel va fi cazul cu integrarea europeană. Pe de-o parte, economia, scurtarea distanțelor și revoluția în telecomunicații ne aduce din ce în ce mai aproape; pe de altă parte Europeanii nu sunt pregătiți să își piardă rădăcinile și devin, precum Statele Unite un creuzet de fuziune. Dorim să înaintăm în a rămâne ceea ce suntem și totuși apropierea în creștere nu poate decât să ne influențeze reciproc. Cum ar putea funcționa această influență? Poate limbile învecinate ne-ar putea furniza un indiciu folositor.

Rareori două asemenea limbi, dacă este cazul, ar putea fuziona într-o a treia. Influențele mutuale sunt mai subtile, mai puțin crase. Cuvintele și construcțiile sunt importate sau exportate, deoarece, așa cum ar spune Wittgenstein, modurile de viață sunt acceptate sau abandonate. În timp, aceste foste produse străine sunt absorbite și nu poate fi găsit un substitut pentru ele. În zilele noastre germanii de exemplu și din perioada lui Nietzsche, aversiunea acută care este numită “resentiment” nu poate fi exprimată mai bine decât prin acest cuvânt francez la origine. Toate limbile europene prezintă numeroase cazuri similare, care trădează amploarea influențelor mutuale. Rușii și germanii au dovada chiar în propriul lor vocabular cu privire la dominanța culturală a francezilor din alte timpuri. În ciuda rezistenței insistente, suportată oficial, franceza este infiltrată – unii spun chiar că subminată – de anglicisme și americanisme.

Însă engleza în sine este o limbă germanică adânc colorată de franceza normandă și latina medievală. O anumită doză de amestec cultural și lingvistic a avut loc mereu și consider că lumea modernă îi va amplifica drumul. “tapasul” spaniol se poate găsi în anumite baruri franțuzești și belgiene și majoritatea spaniolilor iau micul dejun tradițional elvețian-german cu “muesli”. Casele în care locuim, companiile și organizațiile pentru care lucrăm, salariile pe care le primim, taxele pe care le plătim, mașinile pe care le conducem... Suntem din ce în ce mai puțin diferiți în din ce în ce mai multe lucruri.

Mulți dintre factorii care au definit o identitate culturală pălesc sau își pierd din capacitatea de înțelegere; a fi în același timp cetățean polonez și budist, nu acum mult timp, era de neconceput precum a fi catolic și coreean. Geografia și istoria au conspirat pentru a forma tipuri care păreau că nu se pot schimba, precum creațiile naturii; a fi polonez și catolic era indiscutabil la fel cum iarba este verde și cerul este albastru. Însă tehnologia a diminuat în mare parte distanțele geografice și ritmul accelerat în vremurile noastre ne fac să vedem multe lucruri condiționate din punct de vedere istoric, contingente din punct de vedere cultural care pentru străbunii noștri erau bătute în cuie. Dacă vă place sau nu, celălalt, ca și spectator, ne chestionează sinele și pe de altă parte, existența noastră este o referință inevitabilă pentru celălalt. Dacă lumea devine un sat, acesta este a fortiori cazul secțiunii europene a acelui sat. Suntem atât de legați împreună, atât de intersectați, că este imposibil să spunem cum ne putem influența unii pe alții și aceasta este unul dintre elementele necunoscute fascinante în ecuația emergentă europeană: cum vor evolua identitățile prezente lingvistice, confesionale și instituționale? Nimeni, desigur, nu cunoaște răspunsul corect. Este un pariu bun să presupunem că fostele credințe absolute, anumite caracteristici diferențiale anterioare se vor distruge pur și simplu. Totuși altele pot dobândi o importanță înnoită. În orice identitățile care supraviețuiesc, precum și cele noi își vor datora succesul unui factor pe care îl consideră esențial și pe care îl pot descrie numai în termeni comerciali, aceasta concluzie nu se rezumă la o viziune mercantilă: numai ce se vinde durează și numai ce este atrăgător va vinde. Așa cum știm toți, piața este nemiloasă și dacă nu reprezentăm un interes pentru celălalt, celălalt va renunța la noi. Așa este viața. Din fericire, putem reprezenta interes din mai multe motive și punctele de vedere unice ale realităților umane și viitorul lor sunt periculos de simpliste. Pentru acest motiv, viitorul europei și al componentelor sale este fundamental deschis și va depinde de atractivitatea opțiunilor care se creează. Acest lucru poate fi îngrijorător pentru unii și încurajator pentru alții.

3.5 Viitorul europei, construcția identităților în medii multilingvistice

Coerența și complexitatea fluxurilor de migrație în Uniunea Europeană, gradul lor de stabilizare, precum și prezența primei și celei de-a doua generații de migranți în sistemul școlar european, necesită noi politici și opțiuni educaționale. Toate acestea implică strategii educaționale, care sunt în măsură să combine nevoile și modele culturale.

Prezența elevilor de origine imigrantă în sistemele de învățământ din multe țări ale Uniunii Europene indică faptul că este necesar a se căuta o formă primară de integrare socială între persoanele tinere de origine diferită. Statisticile subliniază un procent tot mai mare al elevilor străini în raport cu numărul total de elevi: în Spania media este de 8,4%, în Franța este de doar 3,9% (ca urmare a politicii de asimilare), în Anglia atinge 18,7%, în Olanda 11,7% și în Italia, 5,6% . Dreptul la educație este un principiu fundamental pentru a putea ajunge la integrare totală și pentru a realiza principiul echității și participării . Prin urmare, politicile de integrare dedica un capitol educației ca instrument în lupta împotriva excluziunii. De exemplu, în documentul “The Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy” , aprobate de Consiliul de Miniștri al Justiției și Afaceri Interne la Bruxelles, 19 noiembrie 2004, ne amintește că educația este fundamentală pentru a pregăti imigranții, și în special descendenții acestora, pentru a participa cu mai mult succes și mai activ în societate. În același document găsim nevoia de a dezvolta politici incluzive, în scopul de a obține acest obiectiv de integrare. Aceste cuvinte reflectă preocuparea latentă în Uniunea Europeană, deoarece, în general, elevii de origine imigrantă înregistrează o rată mai mare de eșec la examenele “naționale” și ocupă o pondere majoră în abandonul școlar (Eurydice, 2004; OECD, 2006). Astfel, în multe țări, integrarea în proiectul educațional a devenit una dintre provocările sistemelor școlare și un obiectiv al politicilor educaționale naționale și europene (Eurydice 2004).

Educația interculturală nu se poate dezvolta într-un cadru complet gol. Uniunea Europeană (diferită în contextul fiecărui Stat) se prezintă ca un tot multicultural, afectat în multe feluri de fenomenul migrației. Politicile sociale, din ce în ce mai mult, își asumă conștientizarea acestui factor și în special, imaginea sa negativă; și anume este vorba despre rasism.

În anul 1997 Consiliul Europei a lansat proiectul “Educație pentru Cetățenia Democratică” (ECD). Obiectivul acestui program a fost de a promova cele mai bune practici și de a dezvolta noi modele pentru cetățenia democratică și de asemenea de a obține un cadru comun European pentru acest aspect. Un alt obiectiv a fost de a lupta împotriva xenofobiei, intoleranței și naționalismului. Prin urmare, Comitetul European al Ministerelor Europene ale

Educației a pus accentul pe rolul important pe care acest proiect îl joacă în atingerea unei coeziuni sociale mai mari și capacitatea de coexistență.

Acest proiect se bazează în mod evident pe rolul cheie al educației în lupta cu rasismul și xenofobia față de o nouă cetățenie. Totuși, slăbiciunea acestui punct de plecare este reprezentată de incapacitatea de a face față chestiunilor problematice a ceea ce se propune: Ce înseamnă cetățenia? Ce înseamnă să fii cetățean într-un context multicultural? Faptul că acestea nu sunt numai întrebări teoretice, de fapt nu există armonie între acești factori, care limitează în mare măsură eficacitatea proiectului unei politici educaționale. Aceasta reprezintă distanța între o declarație de principiu și realitatea contextului în care are loc acțiunea. În multe țări europene elevii de origine imigrantă sunt cei care de exemplu cunosc cea mai mare rată de abandon școlar. În acest context este imposibil să vorbim despre democrație și egalitatea oportunităților și despre anti rasism dacă ignorăm acest subiect extrem de problematic.

Audrey Osler (cercetător englez la Universitatea din Leeds) a realizat o evaluare a acestui proiect care arată că atenția acordată unei vieți specifice a elevilor și participarea lor în luarea deciziilor este fundamentală pentru a promova o schimbare și o abordare diferită către diferențele culturale.

În Anglia, există date excelente despre inegalitatea rezultatelor școlare între diferite grupuri etnice. Tikly și ceilalți (2002) au arătat cum în orașele în care autoritățile locale au implicat comunitățile de imigranți în discutarea carierelor școlare ale copiilor, au avut un impact pozitiv. În special vocea elevilor este excelentă pentru a îmbunătăți practicile publice și politicile în unitățile educaționale unde există cea mai mare inegalitate în succesul școlar și o relație invers proporțională între diversitatea personalului didactic și elevi.

Proiectul de educație interculturală își asumă riscul de a rămâne un “concept gol” kantian dacă nu se bazează pe relația dintre elevi și ceilalți actori la viața școlară (personalul didactic, administratori, familii).

Pentru a face față acestei situații, proiectarea politicii educaționale și a cercetării științifice care s-a dezvoltat în mod tradițional în țări cu o mare experiență în imigrare (Anglia, Franța, Germania, Olanda, Suedia), precum și în cele mai recente țări gazdă (Spania, Italia, Portugalia, Danemarca) și-a concentrat atenția asupra aspectelor de apartenență culturală, învățarea limbii țării gazdă, precum și relația între diverse obiceiuri antropologice și religioase. În plus, atenția a fost îndreptată către performanța școlară a copiilor imigranți și pe formarea școlilor cu dominație străină, ceea ce conduce la fenomenul de școli ”ghetou”.

Toate aceste aspecte specifice sunt bazate pe cel puțin trei abordări teoretice: multiculturalismul anglo-saxon; modelul francez de ignorare a diferențelor; și propunerea

privind educația interculturală bazată pe o concepție dinamică a culturii și care caută o interacțiune fructuoasă între diferențe, astfel încât acestea să nu trebuiască să fie ignorate și nici să rămână ca piesele unui puzzle care nu se pot potrivi împreună.

Pentru a afla ce se întâmplă într-o școală, trebuie să putem pătrunde în interior și să devenim doar un alt actor, prin observare participantă. Acest lucru a fost experimentat de cercetătorul francez Elena Roussier-Fusco. Ea și-a efectuat cercetarea în Regiunea Paris (Île-de-France), în două școli primare, pe o perioadă de doi ani. Obiectul cercetării sale a fost interacțiunea dintre elevi și profesori. Pentru a efectua acest tip de cercetare ea a intrat în contact cu actorii din viața școlii, în locurile în care aceste interacțiuni au avut loc: sala de clasă, sala de mese, locul de joacă. Aceasta este o caracteristică comună cu cercetarea pe care urmează să o analizăm în cuprinsul acestui articol.

Acest lucru abordează modul în care cercetătorul devine integrat în domeniul de cercetare: reprezintă oare un factor de denaturare a realității sau oferă posibilitatea de a deschide o fereastră nouă asupra unui spațiu public unic așa cum este o școală?

Cercetarea relevă faptul că există două posibilități: relații bune sau rele care se dezvoltă între cercetător și școala în care acesta își desfășoară munca. Trebuie să ținem seama de variabilele care sunt implicate: atitudinea școlii în întâmpinarea sau respingerea cercetătorului, atât din partea actorilor instituționali (administratori și manageri) precum și din partea actorilor care lucrează în domeniu (cadrele didactice, elevi și familiile). Experiența cercetătorului francez a fost divergentă: într-o școală, o întâmpinare călduroasă și semne de interes față de munca ei; într-o altă școală, din cauza relațiilor deficitare între conducerea școlii și echipa de profesioniști, situația a fost mai dificilă.

Pe de altă parte se dezvoltă o reflecție care merge de la cercetarea empirică la o abordare teoretică, care își propune să aducă la lumină rolul pozitiv jucat de cercetătorul care sosește dintr-un spațiu extern în spațiul supus studiului. Cercetătorul este revelat ca o nouă cheie de acces, un nou punct de vedere și, de asemenea, un fel de pereche nouă de urechi, care poate analiza, fără prea multe prejudecăți, realitatea socială pe care o abordează, țese relații noi, și își dă seama, cu o libertate foarte pozitivă, de ceea ce se află în jur.

Ca urmare, metodologiile utilizate constau din metode și instrumente care permit contactul față în față, observarea unor cazuri specifice și interacțiuni și relații aflate în continuă schimbare. Astfel cele mai multe instrumente utilizate la scară largă sunt: interviuri detaliate, observarea participantă, cercetare-acțiune, recurgerea la un grup tematic și analiza conversațiilor într-o clasă printr-o abordare etnografică sau microsociologică. Dincolo de

delimitările și caracteristicile metodologice ale fiecărei științe sociale implicate în realizarea de studii privind școala, ceea ce vreau să subliniez aici este baza ei filosofică. Este o chestiune de identificare a bazei epistemologice a unei astfel de metodologii variate calitative.

Perspectiva hermeneutică, care poate fi evidențiată ca reprezentând baza pentru abordările metodologice utilizate, se bazează pe presupunerea că elevii sunt actori sociali competenți. Ei intervin într-un mod activ și constructiv, prin interacțiunea de zi cu zi în cadrul sălii de clasă; în acest fel, ei formează cultura grupei lor de vârstă, dar, de asemenea, în același timp contribuie la construirea societății în ansamblul său. În plus, perioada copilăriei și adolescenței este o perioadă de tranziție care implică multe schimbări și modificări.

Este necesar să se ia în considerare complexitatea proceselor de comunicare în scopul de a realiza cercetarea empirică în mod corespunzător. Observarea comunicării înseamnă identificarea distincției teoretice care permite producerea de cunoștințe sociologice. Comunicarea poate fi împărțită în trei faze:

1. Modul în care participanții sunt tratați și observați (ca oameni sau ca roluri sociale)
2. Modul în care se manifestă așteptările reciproce (la nivel cognitiv, normativ și afectiv)
3. Distincțiile semantice făcute atunci când ne ocupăm de subiecți diferiți.

După această analiză, putem evidenția trei aspecte fundamentale pe care le propunem cu privire la domeniul de cercetare în cadrul sălii de clasă.

1. Rolul pozitiv jucat de cercetătorul din exterior, care poate deschide ferestre noi și domenii de experiență în contextul de studiu.
2. Conștientizarea atitudinii de ascultare profundă reprezintă sufletul unei abordări hermeneutice calitative. Nu pentru că deține o virtute magică care dezvăluie cunoștințele pe care le căutăm, ci pentru că este abordarea cea mai potrivită și care respectă cu adevărat fenomenul pe care îl abordează, în acest caz, sala de clasă: un câmp plin de tensiuni, întotdeauna în mișcare, dinamic și, desigur, complex. Din acest motiv, este nevoie de o perioadă suficientă de studiu, în care să se împărtășească contexte și activități, în scopul de a intra cu adevărat în spațiul de studiu;
3. Este necesar să subliniem potențialul de a avea acces la investigații cu diferite abordări disciplinare. Acesta reprezintă încă o dată testul privind necesitatea unei convergențe a varietății de științe umane; de a reuși dezvoltarea unor lucrări coordonate care servește, cel

puțin, la asumarea a două sarcini: una, pentru a îmbunătăți înțelegerea fenomenelor care afectează condiția umană contemporană sau nivelul social, pentru elaborarea mai multor modele teoretice și mai precise; și, în plus, pentru a contribui la o evaluare tot mai exactă a practicilor și proiectărilor politicilor publice.

Relația dintre elevi și cadrele didactice

Relația dintre elevi și cadrele didactice au fost analizate pe baza a două studii de cercetare. În primul rând, voi prezenta rezultatele de la un studiu de cercetare empirică efectuat în Franța. Contextul francez prezintă o particularitate: declarația de principiu care animă toate politicile publice în această țară. Această declarație de principiu este denumită ideologia republicană. Este un model de stat constituțional care a fost dezvoltat istoric de-a lungul celei de a treia Republici franceze (1870-1940) și care subliniază rolul cunoașterii și al raționalizării pentru a obține acces la o cetățenie națională, dar universală. Acest lucru capătă formă într-o participare individuală la viața politică, o separare între sfera publică și sfera privată, un rol-cheie jucat de instituții, și, în special, de către școală.

Declarațiile de principiu ale școlii republicane franceze, gratuite, seculare și obligatorii (la nivelul său primar) propun integrarea prin difuzarea culturii naționale în școli, și integrarea forței de muncă prin selecție bazată pe meritul individual. Cadrele didactice sunt denumite institutori pentru că misiunea lor este de a institui republica prin mijloace de transmitere a culturii naționale.

Acest model a devenit cu ușurință o resursă pentru integrarea străinilor. După cel de al Doilea Război Mondial imigranții au venit în Franța din fostele colonii (în special din Magreb și Africa Centrală). Aceste grupuri de imigranți s-au concentrat în zonele urbane periferice și copiii lor au început să frecventeze școlile din raioanele unde locuiau în număr mare. Acest lucru a creat un fenomen deosebit de segregare. În perioada anilor 1980 s-au instituit Zonele educaționale prioritare (ZEP), cu alte cuvinte, zonele urbane au fost identificate cu nevoi educaționale speciale. Unul dintre criteriile pentru a defini o ZEP este acela de a găsi un procent de elevi străini în școlile dintr-un anumit cartier. Cu toate acestea, acest model de politică educațională nu a îmbunătățit școlarizarea copiilor defavorizați, și nici a copiilor de imigranți. Așa cum a fost foarte bine subliniat de către cercetătorul Lorcerie (1995), cu toate că ZEP a devenit un experiment inovator în mobilizarea pedagogică, a rămas la acest nivel și nu a devenit o politică publică eficientă la nivel național. Cu toate acestea, modificările pedagogice și didactice și experimentările au loc în continuare datorită cadrelor didactice. Vom vedea, prin

intermediul cercetării omului de știință Elena Roussier-Fusco , modul în care aceste cadre didactice, cu așteptările și stilul lor educațional, pot ajuta, sau bloca, un proces de integrare.

Primul stil care a fost prezentat este un stil care apare neutru cu privire la diversitățile etnice. În acest tip de abordare, relațiile dintre profesor și elevi sunt puternic condiționate de aspecte formale impuse de către profesor. Acest fapt delimitează în mod clar domeniul academic și cel non-academic, la fel cum ideologia republicană separă sfera privată de sfera publică. Un alt tip de stil relațional ar putea fi denumit "stil informal". Acesta își propune să ia în considerare diferențele etnice, prin referințe și glume pe tot parcursul anului școlar, fără a acorda atenție la posibilele sale efecte.

Cercetătorul evaluează stilul informal, după cum urmează: "Consider că toate aceste aluzii au avut un impact asupra elevilor care, desigur, este foarte greu de măsurat, dar care mă determină să fac presupunerea că elevii s-au obișnuit să asiste la evidențierea originii lor (...) într-un mod care a fost mai mult negativ decât pozitiv” .

Este necesar să înțelegem mai profund de ce evidențierea diferențelor culturale joacă un rol negativ. Dăm din nou cuvântul cercetătorului francez: "Acesta este un stil de predare în care clasificarea puternică și încadrarea flexibilă sunt dublate de sublinierea originii etnice a elevilor prin alternarea reproșurilor și glumelor cu caracteristicile etnice ale elevilor ca subiect, folosite uneori pentru a restabili ordinea, și, alteori, pentru a destinde atmosfera. Acest stil pare să conducă la o apartenență etnică negativă la nivel formal care a fost luată ca obișnuită la nivel formal în cadrul relațiilor dintre elevi” .

Rezultatele acestei observații sunt acelea conform cărora neutralitatea față de diferență generează o percepție negativă a diferenței etnice, ceea ce duce la insulte între elevi, dar nu la conflicte în afara clasei. Pe de altă parte, în cazul în care profesorul evidențiază diferențele etnice într-o manieră inadecvată, acest lucru duce la relații dificile atât în interiorul cât și în afara clasei.

Cercetătorul francez subliniază un al treilea stil relațional: acela în care profesorii clarifică diferențele etnice ca o evocare pozitivă, fără a deghiza o prezentare critică a dificultății relațiilor interetnice. Cu toate acestea, acest stil produce o consolidare și politizare a conflictelor între elevi.

Niciunul dintre aceste stiluri nu garantează în mod pozitiv sarcina școlii în calitate de actor pentru integrarea socială: trebuie să inventăm practici noi astfel încât instituția de învățământ să își poată realiza responsabilitatea socială, fără a-și pierde autonomia ca o agenție de educație, ci mai degrabă prin creșterea acesteia.

Relatarea interculturală: construcția identităților în medii multilingvistice

Una dintre experiențele care pot fi regăsite în sala de clasă este întâlnirea, interacțiunea și relația dintre copii de diferite origini teritoriale și culturale.

Ce cred elevii despre identitatea etnică și apartenență? Cum elaborează ei experiența migrației în construcția identității în sala de clasă la școală? În ce termeni discută despre acest aspect? Cum experimentează ei bogăția diferenței lingvistice, în cazul în care aceasta este evaluată? Cum poate fi susținut procesul de comunicare în sala de clasă? Vom încerca să răspundem la aceste întrebări bazându-ne pe rezultatele cercetărilor efectuate în Italia, Spania și Scoția.

Scena în care Sabina Rapari își realizează cercetarea în anumite școli în centrul Italiei este extrem de specială. Acest lucru se datorează faptului că răspândirea populației de origine imigrantă nu s-a concentrat exclusiv în marile zone metropolitane, însă a fost distribuită și în orașele mai mici. Acest lucru înseamnă că relațiile dintre o populație care în mod obișnuit nu are aceleași resurse ca un oraș metropolitan se lovește de un fenomen complet nou și pentru care necesită o analiză atentă. Studiile statistice ale guvernului vorbesc despre scene difuze și policentrice. În plus, în scenariul multicultural al școlii italiene se subliniază 191 de naționalități de origine, care reliefează prezența unei diversități culturale și lingvistice variate.

Totuși rezultatele acestei investigații scot la iveală faptul cum copii cu experiență migratorie primesc o imagine pozitivă despre ei înșiși ; în anumite aspecte ei percep faptul că au o experiență care nu este prea diferită de cea a semenilor lor. Totuși, aceasta nu este singura percepție. Există situații în care dificultățile apar de la copiii cu experiență migratorie legată de lipsurile socioeconomice.

Prin participarea la discuții legate de percepția propriilor lor identități este uimitor cum studenții scot la iveală o rețea de modele de identitate țesută în tensiunea dintre locurile de origine ale părinților și țara unde ei locuiesc și studiază la momentul actual, scoțând la iveală complexitatea și dezvoltarea unei identități proprii personale și culturale.

Discuțiile adunate în grupuri-țintă organizate confirmă o imagine pozitivă a contextului sălii de clasă : se pune accentul pe rolul mediului școlar pentru învățarea de lucruri noi și limbă. Relațiile cu semenii apar ca o problemă.

Experiențele de primire în țară au fost variate : există experiențe pentru care diferențele religioase sunt determinante, de exemplu între Catolici și Musulmani ; alții au primit ajutor și au fost bine primiți, în timp ce în alte cazuri, dimpotrivă, nu a existat niciun fel de ajutor.

Percepția elevilor este adesea extrem de pozitivă față de mediul școlar ; cu toate acestea, nivelul instituțional al organizării școlare nu ține cont într-un mod corespunzător de prezența elevilor cu experiență migratorie și nu valorifică aceasta în cazul vieții școlare de zi cu zi.

O contribuție foarte importantă în momentul analizării dimensiunii multiculturale și multilingvistice în sala de clasă este una care este notabilă într-un studiu condus de cercetătorul Luisa Martín Rojo împreună cu o echipă mare de cercetători, care au realizat o investigație în centrele educaționale ale Comunității din Madrid, timp de doi ani și cu o abordare interdisciplinară, bazându-se în special pe specializarea lingvistică și antropologică. Cadrul teoretic de cercetare se bazează pe elemente sociolingvistice și etnografice : pentru a investiga și înțelege diferența lingvistică în sălile de clasă acest lucru este evaluat și apoi examinează cum această evaluare sau lipsa sa afectează performanța școlară. Această abordare își propune să se axeze pe o analiză critică a discursurilor, și anume asupra dinamicii efective care este dezvoltată în școală.

Cadrul legal și politic al educației lasă managementul politicilor publice pe seama Comunităților Autonome. Situația care este notată în studiul pe care îl analizăm este aceea potrivit căreia “cadrul legislativ se referă la un concept de integrare care pare să răspundă unei viziuni compatibile cu o ideologie și un model intercultural care conduce la “respectarea diferenței, care implică o recunoaștere mutuală a expresivității și creativității diferitelor culturi pe care coexistența democratică și plurală o cere în Comunitatea din Madrid pentru a stabili un cadru de interacțiune socială echilibrată (Planul Regional de Compensare educațională: 12-13”. Cu toate acestea (...) acest termen include înțelesuri diferite și chiar contradictorii” .

Și chiar și în Declarația de principii, este dezvăluită adoptarea un model intercultural: un model care implică toți actorii în propunerile de menținere a “educației compensatorii”, deși acestea sunt doar prevăzute în “sectorul elevilor care sunt considerați că au nevoie de compensare și nu la nivelul întregii comunități educaționale, de aceea forțarea educației interculturale în acest cadru indică faptul că nu este înțeleasă ca o dezvoltare care are nevoie să implice schimbări în dimensiuni variate ale vieții în școli”

Rezultatele acestor studii de caz, în domeniul predării limbii ne arată că, din punct de vedere fundamental, sălile de clasă rămân comunități monolingvistice, în ciuda multilingvismului studenților. Studenții nativi adesea arată interes pentru limbi străine, însă nu au o modalitate de a își canaliza interesul ca o activitate curriculară sau extracurriculară. În alte situații se simt excluși în momentul în care sunt folosite alte limbi în școală. Pe de altă parte elevii de origine străină fac eforturi pentru a integra limba de predare, care este adesea

considerată utilitară în mod excesiv. Cei care arată atitudini pozitive față de limba țării gazdă se plâng încă de presiunea de asimilare. Riscul este de a-și pierde limba maternă.

Luisa Martín Rojo concluzionează: “păstrarea limbii materne contribuie de asemenea la integrarea sa, nu numai datorită rolului pe care îl joacă în construirea identității, însă caracterul său folositor și, prin urmare capitalul social pe care îl implică. Atâta timp cât se găsește acest echilibru, protejează bilingvismul și identitatea multiplă dinamică a acelor persoane care, ca și rezultat, vor fi capabile să acționeze ca un “pod” sau “legătură”.

Cercetarea strategiilor pentru a pune în valoare clasa multiculturală și multilingvistică și modalitatea de promovare a dinamicii comunicării, originile lor lingvistice și culturale particulare, este ceea ce energizează cercetarea lui John Corbet de la Universitatea din Glasgow, care este creată în domeniul microetnografiei. Cercetarea sa constă în analizarea interviurilor cu celebrități din televiziune, cinema și spectacole în general, pentru a înțelege într-un mod mai corespunzător procesele comunicării care iau loc în sala de clasă multiculturală acolo unde există intenția de a fi intercultural. În primul rând, trebuie să se sublinieze importanța de a avea grijă de anumite instrucțiuni de comunicare: rolurile participanților, divizarea actelor de vorbire, participarea și negocierea cu privire la ce este important într-o conversație, asupra ceea ce este serios și ce este o glumă și despre conștientizarea a ceea ce apare ca fiind sincer și spontan este construit pe baza funcției de antrenare a publicului prin momentul actual al discuției. După Corbett, se poate folosi cu grijă construcția socială diferită a spectacolului de entertainment din contexte diferite. Cu toate acestea, resursa cea mai folosită pentru o clasă interculturală care este derivată din abordarea microetnografică este practicarea jocurilor de rol. Acest instrument este un ajutor valid de învățare care permite persoanelor să construiască o identitate publică printr-un context creat de diverse medieri. Permite de asemenea ca jocurile de rol să fie utilizate ca o integrare a metodelor tradiționale, directe de predare în sala de clasă.

Nu este vorba de a propune o metodă nouă revoluționară de educație, însă mai degrabă de integrare în curriculum-ul de bază a rolului variat jucat de limbaj. Este un suport care ajută la creșterea conștientizării despre cum, prin intermediul limbajului verbal (și împreună cu limba principală maternă, sau a doua, învățată în țara gazdă) și a limbajului nonverbal, identitatea publică și privată a fiecărui elev să fie construită și negociată (sau, în schimb, negată).

Am început să observăm că relația dintre elevi și cadrele didactice are o importanță majoră. Un alt studiu de cercetare, efectuat de Dienneke de Ruiter de la Universitatea din Utrecht, evaluează acest aspect în profunzime. În Olanda, există patru grupuri principale de imigranți: turci, marocani, surinamezi și cei care provin din Antilele Olandeze. În sistemul educațional olandez prăpastia dintre elevii de origine străină și cei de origine olandeză este profundă, atât

în ceea ce privește succesul școlar la nivel primar și la liceu, cât și din punct de vedere al ratei ridicate de abandon. Explicația care este dată pentru a explica această prăpastie se axează pe fondul elevilor străini: caracteristicile lor individuale, mediul lor de origine socio-economic și resursele culturale pe care le au la dispoziție (limba). Cu toate acestea, un factor care nu este subliniat suficient este relația dintre profesori și elevi și, în special, părerea cadrelor didactice despre elevi. În urma a 14 interviuri (un număr limitat, dar care spune ceva despre o atitudine posibilă și reală a cadrelor didactice) aflăm că opinia cadrelor didactice față de străini în general influențează activitatea lor educativă în mod negativ.

În primul rând, vom lua în considerare opiniile profesorilor cu privire la studenții străini. Părerea dominantă este una care plasează condiția de a fi străin ca un element privativ: în primul rând deoarece limba nouă a țării gazdă nu este practică; în al doilea rând, pentru că mediul familial nu sprijină minorii în asumarea unor noi obiceiuri culturale. Aceste opinii pot duce la excludere în sala de clasă; în plus, aceste opinii sunt bazate pe stereotipuri și prejudecăți derivate din criterii monoculturale. Impactul acestui tip de opinie duce la o lipsă de motivație față de învățare din partea elevilor care aparțin minorităților etnice.

O altă sursă posibilă de excludere este atenția superficială pe care profesorii o acordă subiectului culturii ca un subiect care poate fi dezbătut la oră. În acest fel, elevii nu se pot confrunța cu o vedere critică a relației între diferitele identități etnice și naționale și pozițiile de putere, astfel încât să pună în contrast dependența puternică asupra structurilor existente și procesele de asimilare.

Cea de a doua instanță care este analizată este influența opiniilor asupra practicilor pedagogice. Toți profesorii fac modificări pe baza opiniilor cu privire la fondul lingvistic și cultural al elevilor. Majoritatea cadrelor didactice au pus accentul în principal pe sensul că procesul de învățare devine mai lent și obiectivele specifice se reduc la un nivel mai de bază. Curriculum-ul, programarea, nu se modifică, cultura ca subiect al uneia sau mai multor clase nu este luată în considerare. Pe scurt, nu se realizează un dialog proactiv cu familiile.

Al treilea aspect ia în considerare observațiile pe care profesorii le fac asupra practicilor didactice după ce au văzut progrese lente în procesul de învățare de către elevi de alte naționalități. Opinia cadrelor didactice este aceea că, în ciuda eforturilor lor, va fi din ce în ce mai dificil să se elimine prăpastia care împarte elevii nativi de elevii străini. Din păcate niciunul dintre profesorii intervievați nu reflectează în mod critic asupra responsabilității ce le revine cu privire la succesul de învățare limitat. Acest lucru rezultă din faptul că ei consideră că dezavantajele educaționale se bazează mai mult pe factori culturali și socio-economici, considerându-le nu ca variabile, dar ca ceva imuabil, imposibil de a fi modificat.

În loc de a rezulta considerații negative în urma acestor rezultate, putem afirma importanța rolului cadrelor didactice ca agenți posibili ai schimbării culturale și sociale: un rol care are nevoie de ajutor și de sprijin din partea politicilor educaționale instituționale.

În baza a ceea ce s-a arătat prin aceste rezultate care provin din investigațiile empirice, este foarte util și interesant să revizuiam consecințele pentru propunerea conceptuală de interculturalitate. Vom iniția acest punct prin analizarea nivelurilor principale pe care este dezvoltat modelul intercultural: pe de-o parte, propune o atenție personalizată; pe de altă parte, își propune să facă față sarcinii de mediere dintre diverse culturi. Aceste două nivele pot fi conceptualizate după cum urmează: educația interculturală își propune în mod intenționat să educe o anumită persoană (familii, personalul didactic, alți profesioniști, elevi, instituții) cu privire la cunoașterea mutuală a diferențelor culturale; pedagogia interculturală reflectează asupra acestui subiect din punct de vedere teoretic. Pedagogia interculturală își asumă ca o cerință de bază constituirea dinamică a culturii și își propune să inspire practicile empirice ale educației interculturale.

Aceasta din urmă se confruntă cu două sarcini principale: prima, de a cunoaște limba țării gazdă fără a penaliza limba maternă. În al doilea rând, să arătăm respect pentru diferențele culturale variate

Pentru ambele sarcini, am văzut că un rol fundamental este jucat de relațiile care sunt începute și formele comunicative care sunt utilizate. Cea mai bună metodă de a prelua și favoriza educația interculturală este dialogul. Cea de-a doua din urmă ar trebui să garanteze o întâlnire eficientă între formele culturale, crearea condițiilor pentru deschidere reciprocă, permițând participanților să construiască noi simboluri culturale împreună. Dialogul necesită două condiții de bază care trebuie dezvoltate: prima este reprezentată de distribuția egală a oportunităților pentru participarea activă și posibilitatea exprimării mutuale. Cea de-a doua condiție a dialogului este reprezentată de empatie și anume de capacitatea celor angajați în dialog de a se descentraliza de propria lor perspectivă pentru a asculta și a-și asuma punctul de vedere al celuilalt.

Care sunt efectele dinamicii dialogului pe care le-am întâlnit în prima parte a acestui articol? La nivel conceptual efectele pot fi exprimate după cum urmează: învățarea interculturală nu reprezintă nici adaptare nici asimilare, din moment ce reprezintă aplicarea și noua construcție a cunoașterii, prin urmare efectuarea unui salt de la asimilare la creativitate, inclusiv participarea activă, respect și empatie. Dialogul reprezintă fondarea culturală a învățării interculturale.

Rezultatul final al educației interculturale sau a educației bazată pe dialog, împreună cu capacitățile interculturale și dezvoltarea unei sensibilizări pozitive față de diferențe reprezintă o identitate multiculturală, de asemenea definită ca identitate interculturală sau transculturalitate.

Identitatea multiculturală a fost definită prin următoarele concepte: flexibilitate, reflexivitate, creativitate și autonomie. În baza cercetării prezentate în articol, aceste concepte sunt insuficiente și pot chiar să dezvăluie o concepție ascunsă de etnocentrism deoarece face să pară că identitatea poate fi multiculturală numai dacă ființa autonomă este construită prin îmbinarea mai multor părți. Pe de altă parte, o identitate multiculturală în sensul cel mai profund și bogat este o personalitate care îmbină propria originalitate cu apartenența interdependentă socioculturală cu originile sale. Mai mult, originalitatea și autonomia, pe de o parte, din punct de vedere fenomenologic sunt date fără existență empirică; pe de altă parte, se formează și sunt conturate prin revizuirea tuturor experiențelor și întâlnirilor cu diferite realități sociale și culturale. Acum dezbateră care prinde contur legat de acest subiect poate fi reflectată în această întrebare: există alternative viabile la modelul de educație interculturală, în cadrul școlii pentru a obține construcția unei cetățenii multiculturale? Una dintre alternativele propuse de sociologi o reprezintă medierea interculturală. Am văzut cum în anumite săli de clasă, tema legată de relație, dialog și participare sunt centrale pentru dezvoltarea dinamicii, care este corespunzătoare contextului școlar și funcției educaționale. Medierea interculturală reprezintă un concept care servește la o mai bună definire a practicii, o intervenție în contextul de conflict în prezența inegalității și/sau discriminării împotriva minorităților culturale. Medierea interculturală, spre deosebire de o simplă mediere, subliniază într-un mod clar, explicit și corespunzător posibilitatea mutuală și reciprocă de învățare începând de la diverse poziții culturale. Este un concept bazat pe împuternicirea actorilor implicați în actul comunicării și educației. De fapt, scopul este de a construi, de la un plan comun și egal o nouă modalitate de a se ocupa de simbolurile comunicative și culturale. De aceea formele interculturale de educație nu sunt ușor de convertit în încercări de a impune viziunea unui grup dominant. Pentru a evita acest risc, Pearce (1989) propune un nou concept pentru a defini această paradigmă de confruntare-mediare: medierea cosmopolită. Acest concept înțelege un dialog intercultural ca o coordonare între mai multe forme culturale foarte diferite, care sunt văzute ca incomensurabile și care sunt acceptate a priori ca fiind corecte; în plus, este o chestiune de gestionare a conflictelor prin intermediul unei comparații dialectale în diverse spații sociale.

Diferența cea mai importantă cu abordarea transculturală o reprezintă respingerea propunerii de combinare în favoarea celei de coordonare: menținerea diferențelor, însă ajunge la acorduri pentru a satisface nevoilor și dorințelor celor care participă la jocul social.

Conform omului de știință Baraldi, într-o societate diferențiată din punct de vedere funcțional, medierea cosmopolită este inevitabil mai puțin populară decât propunerea interculturală. Condiția de acceptare a formelor culturale ca fiind incomensurabile este considerată ca un mare risc social. Însă este necesar să clarificăm faptul că medierea cosmopolită nu va abandona armonia dintre diferite forme culturale simbolice; dimpotrivă, se caută o coordonare pozitivă prin dialog pentru a construi o cetățenie multiculturală.

Poate acest tip de cetățenie să fie realizat împreună cu propunerea cosmopolită în locul educației interculturale? Aceasta din urmă trece printr-o perioadă de criză: declarațiile sale sunt chiar clari în lucrările științifice, însă nu în practicile specifice.

Experiențele pe care le-am văzut în acest articol pot avea o contribuție teoretică extrem de importantă, inițierea tratamentului de educație interculturală nu numai în aspectele sale sistematice (la nivel comunicativ) însă ca o implicare și angajament a anumitor persoane care vorbesc și acționează. Acest lucru implică faptul că sistemele culturale nu se reflectă în mod automat și complet în fiecare persoană dintr-un anumit context cultural, însă mai degrabă faptul că fiecare individ este o sinteză originală a unei noi origini culturale unice și a dezvoltării personale.

Sarcina educației, mereu veche și nouă în același timp, este de a se face auzită printre persoanele unice, egale însă diferite. Pentru a te cunoaște pe tine prin contribuția celorlalți care se regăsesc într-un spațiu public precum sala de clasă dintr-o școală, înseamnă a deveni conștient că nu avem monopol asupra punctelor de vedere asupra lumii. Înseamnă redimensionarea contextelor culturale, conștientizarea individualității personale și căutarea modalității de conviețuire pentru a respecta și mai mult ființele umane cu care împărțim lumea și în special spațiul sălii de clasă.

Prin respectarea vieții personale și a examinării constante a propriilor lor poziții de început, partajarea experiențelor folositoare, este posibil să atingem o formă de educație care este chiar mai personală, deschisă și fără prejudicii.

Am văzut limitările și dificultățile care se pot găsi (în diverse țări europene) în oferirea unui rol recunoscut pozitiv și corespunzător (la nivelul practicilor culturale și sociale) pentru clasele multiculturale în cadrul unităților educaționale.

În plus, abisul dintre politicile sociale (în special la nivelul declarării principiilor și expunerilor teoretice care îi inspiră) și practicile zilnice pot fi evidențiate.

Printre concluziile care pot fi trase pe baza studiilor empirice care investighează realitatea sălii de clasă multiculturală, la nivelul politicilor publice, putem indica faptul că dezvoltarea teoretică nu ne oferă o formulă magică pentru a soluționa condițiile noi în sălile de clasă; este o cercetare empirică care ne permite să învățăm din experiență pentru a îmbunătăți practica politică.

Până la momentul actual integrarea nu este o realitate în sala de clasă. Această concluzie nu se bazează numai pe datele statistice care reflectă succesul scolastic, nereușita sau abandonul. Mai degrabă integrarea socială este înțeleasă în sensul vieții obișnuite care are loc în cadrul sălii de clasă, adică în dimensiunea procesională (în itinere) și care are cea mai mare influență asupra profilului social.

Acest articol a pus accentul pe importanța relației dintre elev și profesor. Îmbunătățirea calității trebuie să țină cont de reformarea trainingului profesional al profesorilor pentru a se asigura că persoanele implicate în educație au instrumentele teoretice și practice pentru a lucra într-un context multicultural psiho-social. În special avem nevoie să ne îndreptăm către o nouă abordare a formelor de relaționare.

Cercetarea care a fost prezentată subliniază rolul pozitiv jucat de participarea și nararea experienței fiecărui elev și ce iau acasă cu ei. Acest lucru se poate obține în multe feluri. Abordarea etnografică sugerează resursa jocurilor de rol ca și mod de discuție privind construirea identităților culturale prin interacțiunea dintre studenți și punerea în valoare a diferențelor idiomatice. Nararea, un instrument care este comun în toate culturile, este o resursă care apare ca un element cheie în practicile interculturale. În final, ar trebui să punem accentul pe rolul pozitiv al participării elevilor în luarea deciziei în viața școlară. Toți acești factori implică recunoașterea celor care concep politicile educaționale.

Cadrele instituționale și deciziile politice ar trebui să fie inspirate și să se bazeze nu atât pe modelul teoretic distant al realității, însă pe ceea ce se întâmplă în practică. Pentru acest motiv este o bună opțiune a politicii publice de a investiga, examina și sistematiza bunele practici de educație interculturală.

O școală care este multiculturală și interculturală este produsă prin procesul zilnic de dialog constructiv. Actorii implicați reprezintă o multiplicitate de voci și o varietate de oameni. Din păcate politicile publice și-au pierdut această caracteristică a atenției personale. O instituție nu este o organizație neutră, însă una care este formată din oameni care lucrează pentru oameni care sunt de asemenea cetățeni.

Pentru a profita de potențialul uman și instituțional al unității educaționale, este important să colectăm practici bune, acest lucru fiind esențial pentru a favoriza un cerc virtuos

între factorii politici de decizie, sociologi, elevi și personalul didactic. Un cerc virtuos care nu lucrează fără presupunerea de bază că fiecare proces de comunicare umană și coexistență trebuie să dezvolte la maximum actul de ascultare, de disponibilitate pentru a recunoaște în celălalt sau în fenomenul care este experimentat un interlocutor care este demn de atenția noastră: este în joc în acest act formarea unei cetățenii noi multiculturale.

4 EVALUAREA IMPACTULUI MIGRAȚIEI

Considerentele economice în sine nu determină politicile migrației. Dar argumentele economice, cu privire la beneficiile și costurile de migrație, pot juca un rol critic în elaborarea politicilor migrației. Din păcate, dezbateră este adesea deturnată de sloganuri populiste care pot inhiba formularea politicilor de migrație logice și echilibrate. Cunoștințele actuale despre beneficiile și costurile migrației, sunt de multe ori inaccesibile și confuze, toate acestea îi ajută pe cei ce politizează dezbateră, ducând astfel la un cerc vicios.

Volumul impresionant de literatură de specialitate pe această temă arată cât sunt de complexe și diverse efectele migrației internaționale. Această incursiune se bazează pe o parte din această literatură (prezentată în capitolul I), inclusiv dovezile empirice disponibile, pentru a discerne efectele economice majore ale migrației.

La prima vedere, teoriile clasice și neo-clasice cu privire la migrația economică par să ofere câteva răspunsuri simple vizavi de utilitatea modelelor teoretice. Conform acestor teorii, migrația are un efect benefic absolut, cu beneficii pentru toți, sau aproape toți cei implicați în mod direct. Țara de destinație (despre care se presupune că are un deficit de forță de muncă) are de câștigat din moment ce imigrația reduce deficitul forței de muncă, facilitează mobilitatea profesională și reduce presiunea inflaționistă determinată de salarii, conducând la o utilizare totală a capitalului productiv, la creșterea exporturilor și creșterea economică. Pentru țara de origine, emigrația poate să reducă șomajul și să stimuleze creșterea economică prin intermediul accesului la informațiile strategice, cum ar fi remitențele și competențele de întoarcere. Migranții, la rândul lor, pot beneficia de salarii mai mari și de productivitate în țara de destinație cu un capital bogat. Aceste teorii sugerează de asemenea că odată cu salariile în creștere în țara de origine și în scădere în țara de destinație, costurile factorilor devin echilibrate în cele din urmă, și migrația între cele două țări încetează.

Într-un moment de creștere a rezistenței la imigrație, o astfel de evaluare strălucitoare a consecințelor migrației nu se poate bucura de o mare credibilitate. Dar există unele dovezi istorice care vin în sprijinul acestor teorii. Migrația masivă trans-atlantică a secolului al 19-lea a ajutat atât la deschiderea economică a Statelor Unite cu vastele sale resurse potențiale, cât și la o scădere a sărăciei și a presiunilor populației din țările de proveniență europeană. Condițiile economice ale muncitorilor din țările mai sărace precum Irlanda, Italia, Norvegia și Suedia s-au îmbunătățit în momentul în care migranții au plecat, atât în termeni absoluți, cât și în raport cu cele din Marea Britanie și Franța în Europa și în SUA. În 1882, economistul suedez Knut

Wicksell a adus argumente în favoarea emigrării pentru a scăpa țara de săraci, deoarece sărăcia, a motivat el, reprezintă o consecință a surplusului de muncă și a terenurilor insuficiente.

În 1984, Hamilton și Whalley au făcut o evaluare a eficienței câștigurilor probabile folosind o metodologie simplă pentru a evalua diferențele în productivitatea marginală a forței de muncă între țări și între regiuni datorită barierelor în calea mobilității forței de muncă. Ei au ajuns la concluzia că în cazul în care aceste bariere sunt eliminate, câștigurile de productivitate ar putea dubla veniturile mondiale. Mai recent s-a susținut că, din moment ce diferențele salariile la nivelul muncitorilor calificați din țările dezvoltate și în curs de dezvoltare sunt substanțiale - cu un coeficient de 10 sau chiar mai mult, spre deosebire de mărfuri și active financiare care rareori depășește un raport de 1:2 - câștigurile în urma deschiderii totale a granițelor ar putea fi enorme, aproximativ de 25 de ori câștigurile din liberalizarea circulației mărfurilor și capitalurilor. Aceste modele teoretice și analize subliniază efectele pozitive ale migrației într-un anumit set de circumstanțe, dar ele nu reușesc să ia în considerare costurile, sau părțile negative, ale migrației. Intrările imense de străini ar putea determina un efort considerabil din partea autorităților publice cu privire la dezvoltarea infrastructurii țării, a serviciilor publice, a locuințelor sociale, a sistemelor de transport, a școlilor și serviciilor medicale. Costurile de integrare ar putea fi ridicate în cazul în care originea etnică, culturală și religioasă a migranților diferă în mod considerabil față de cea a populației rezidente. În cazul în care toate acestea depășesc capacitatea generală a societății de destinație de a le integra, depășind marja de toleranță pentru străini, ar putea urma tensiuni și chiar conflicte ce ar pune în pericol creșterea economică și stabilitatea socială. Aceste modele teoretice, de asemenea, suferă de pe urma unui alt tip de limitare. Ele se bazează pe un set de ipoteze fixe; de exemplu, că forța de muncă migratoare este omogenă, că există o concurență perfectă și mobilitate pe piața muncii, că ocuparea deplină a forței de muncă predomină în toate țările, și că nu există nici o intervenție din partea statului în ceea ce privește migrația. Realitatea fiind adesea diferită.

Există o serie de expuneri a altor teorii privind migrația economică care nu reușesc să ofere un cadru mai bun sau mai adecvat pentru a cuprinde efectele complexe ale migrației în diferite circumstanțe contextuale. Cele construite pe ipoteza generală potrivit căreia migrația are loc în mod invariabil între regiuni geografice inegale din punct de vedere economic și politic (de exemplu, teoria centru-periferie sau teoria conflictului) sunt prea rigid determinate, în timp ce cele axate pe aspectele economice limitate ale migrației (de exemplu, noua economie a migrației) nu dezvăluie complexitatea situației în ansamblu.

În timp ce studiile empirice abundă în literatura de specialitate cu privire la fenomenul migrației, acestea au fost proiectate, în general, ca micro-proiecte, limitate la anumite zone și

perioade de timp. În afară de diferențele de metodologie, diversitatea abordărilor a condus adesea studiile la concluzii divergente și contradictorii. Instantaneele pe care le furnizează sunt reale și, prin urmare, valoroase, dar nu reprezintă o bază suficientă pentru generalizări raționale privind beneficiile și costurile de migrație. Dar studiile actuale empirice și analitice suferă de asemenea de alte neajunsuri. De exemplu în 2000, sub 40 % din totalul migranților la nivel mondial trăia în țări în curs de dezvoltare. Deși totalul intrărilor din aceste țări depășește totalul ieșirilor, acestea din urmă (cu precădere între țările în curs de dezvoltare) continuă să fie semnificative. Mai important, în plus față de statele producătoare de petrol din Golf, care găzduiesc milioane de muncitori migranți cu contract, mai multe țări în curs de dezvoltare, inclusiv Gabon, Malaysia și Singapore, au primit un număr relativ mare de muncitori migranți, și altele, cum ar fi Argentina, Coasta de Fildeș și Venezuela au experimentat acest lucru în trecut. Dar se știe puțin despre impactul imigrației asupra acestor țări și a altor țări în curs de dezvoltare, deoarece studiile empirice s-au concentrat până acum aproape exclusiv pe țările dezvoltate, în special Australia, Canada, Germania și SUA.

În cazul în care se folosește o clasificare rigidă a țărilor de "emigrare" și "imigrare" în analizarea efectelor migrației, acest lucru va lăsa, de asemenea, unele lacune importante privind cunoștințele pentru acele țări afectate în mod semnificativ atât de emigrare cât și de imigrare, în același timp. Un sondaj ILO din 1994 pe aproximativ 100 de țări a arătat că aproape 25 % din ele se încadrează acum în această categorie (ILO 1994; 1999), și că numărul lor era în creștere. Pentru a evalua consecințele fluxurilor migratorii, analiștii folosesc în mod normal ca indicator migrația netă. Cu toate acestea, din moment ce persoanele care intră și ies din țări nu sunt neapărat aceleași, metoda utilizată nu reușește să dezvăluie efectele interactive, cum este cazul fluxurilor simultane ale imigrării și emigrării. De exemplu, în cazul în care, după cum a arătat studiul ILO în 1994, Italia a avut aproximativ 500.000 non-resortisanți activi din punct de vedere economic pe teritoriul său și 600.000 de cetățeni activi din punct de vedere economic în străinătate, cele două fluxuri au fost complet independente unul de altul? Sau cele două fluxuri au interacționat în vreun fel; și, dacă da, care au fost repercusiunile pentru piața forței de muncă și a economiei în Italia? În plus față de fluxurile migratoare în ambele sensuri (atunci când ambele sunt semnificative), pare important să se examineze efectele migrației asupra altor fluxuri economice ale unei țări, cum ar fi comerțul. Un studiu efectuat de Universitatea din Columbia a arătat că în Statele Unite câștigurile obținute din creșterea productivității forței de muncă migratorii în anul 1998 au fost însoțite de o deteriorare a comerțului în valoare de 0,9 % din PIB, sau 80 mil. \$, dar aproximativ 90% sau (72 mil \$) a fost determinată de lucrători născuți în USA. Aceste constatări ar putea fi dezaprobat și s-ar putea emite avertismente, dar studiul

indiscutabil pune accent pe faptul că efectele migrației forței de muncă poate fi evaluat în totalitate numai în combinație cu alte fluxuri economice, precum comerțul și investițiile străine, și nu în mod izolat.

4.1 Efectele globalizării asupra migrației

Argumentele de mai sus alcătuiesc un cadru analitic mai larg în vederea evaluării efectelor migrației. Dar, nu este mai puțin important faptul că acest cadru trebuie, de asemenea, să fie sensibil la schimbările globale care afectează domeniul migrației. Globalizarea, în special întrepătrunderea piețelor și economiilor, a adăugat noi dimensiuni la unele dintre problemele vechi privind fenomenul migrației; așa după cum a influențat în mod profund atât contextul cât și consecințele migrației contemporane. De exemplu, ideea convențională a comerțului în compensație între remitențe și "exodul creierelor" este acum în mare parte înlocuită cu noile modele de rețele transnaționale, cu diaspora. În aceste modele, emigrarea și revenirea migranților pot fi văzute din ce în ce mai puțin ca evenimente discrete și din ce în ce mai mult ca parte a unui proces mai larg de mobilitate la nivel mondial și schimb internațional.

În mod similar, libera circulație temporară a persoanelor care prestează servicii bazate pe calificare și cunoștințe, așa cum este prevăzut în cadrul Acordului General privind Comerțul cu Servicii (GATS), a deschis perspectiva de a transforma "exodul creierelor" în "câștigul de creiere".

Lipsa unui cadru solid și cuprinzător teoretic sau analitic face ca evaluarea efectelor migrației să fie demodată? Există dovezi ample potrivit cărora migrația aduce atât beneficii cât și costuri pentru țările de origine și de destinație și că acestea sunt adesea percepute în mod diferit, în funcție de perspectiva grupului - lucrători și angajatori / deținători de capital, lucrători calificați/necalificați și grupuri de consumatori în țările respective. Volumul, diversitatea calificărilor precum și alte caracteristici ale fluxurilor migratorii influențează în modul în care grupurile percep efectele migrației. La fel și alte circumstanțe contextuale pot influența percepția migrației, acestea includ condițiile și tendințele de pe piața muncii, profilul demografic, strategia, ratele de creștere economică și de dezvoltare în fiecare țară. Alți factori importanți sunt:

- a) pentru țara de destinație, capacitatea sa socioculturală de a accepta și integra imigranți noi;
- b) pentru țara de origine, gradul său de pregătire de a răspunde la noii stimuli economici, cum ar fi remitențele și de a inspira încredere în viitorul economiei.

Pentru distribuția câștigurilor și pierderilor din cauza migrației, un aspect cheie este dacă, sau în ce măsură, imigranții completează, sau concurează cu lucrătorii locali. Un punct important de reținut este că forța de muncă nu este omogenă în interiorul sau afara țării. Astfel, atunci când muncitori necalificați străini concurează în mod direct cu lucrători similari în țara de destinație, toate lucrurile fiind egale, cei din urmă sunt susceptibili de a pierde, din cauza presiunii probabile de scădere asupra locurilor de muncă și a salariilor. Pe de altă parte, angajatorii/proprietarii de firme angrenați în producția intensivă a forței de muncă, consumatori ai produselor lor, și imigranții înșiși, ar avea de câștigat. Dar acesta ar fi cazul muncitorilor calificați, în cazul în care muncitorii necalificați imigranți i-ar completa. Un studiu din 1995 în Germania, de exemplu, a constatat că o creștere cu 1% a cotei de muncitori străini a dus la o creștere cu 0,2 % a salariilor muncitorilor și la o creștere de 1,3 % a salariilor intelectualilor . De asemenea, în cazul în care economia este deschisă și flexibilă, cu o cerere elastică pe piețele externe pentru bunurile sale comercializabile, cu forță de muncă intensivă, o scădere a salariilor muncitorilor necalificați poate determina angajatorii să își extindă producția. Astfel, rezultatul ar putea fi în cele din urmă, atât nemodificarea salariilor cât și o ocupare a forței de muncă relativ stabilă.

Pentru țara de origine, efectele vor fi, în principiu, opuse. Plecarea muncitorilor necalificați va conduce la pierderi în bugetele companiilor datorate de creșterea salariilor. Dar aceasta, de asemenea, nu se realizează în mod automat. Într-o țară tipică a forței de muncă excedentare, ieșirile de muncitori necalificați pot să nu conducă în mod neapărat la o creștere generală a salariilor, având în vedere numărul mare de muncitori necalificați, mulți dintre ei putând fi șomeri sau angajați cu normă redusă.

Într-o țară caracterizată printr-o abundență a forței de muncă necalificată, imigranții calificați pot fi, de asemenea, o completare a muncitorilor necalificați. Aceștia din urmă pot contribui la crearea de noi oportunități și care să conducă la o utilizare mai bună și mai completă a forței de muncă și a altor resurse. Situația este mai puțin decât limpede în cazul în care aptitudinile aduse de imigranți conduc la inovație și la crearea de noi locuri de muncă. Chiar și într-o economie extrem de avansată, în funcție de tipul noilor locuri de muncă, ar putea avea un efect pozitiv asupra muncitorilor calificați. În SUA, Cypress Semiconductor Corporation a raportat în anul 1997 că aproximativ 40 % din locurile de muncă de cercetare și dezvoltare au fost deținute de imigranți și că fiecare loc de muncă a dus la crearea a încă nouă locuri de muncă suplimentare.

Un alt punct important este acela potrivit căruia, chiar și în cadrul aceleiași categorii de calificare, forța de muncă nu poate fi pe deplin omogenă între țări. Lucrătorii imigranți pot fi

înlocuitori pentru muncitorii locali, dar numai în mod parțial. Atunci când lucrătorii mexicani se deplasează în SUA, ei nu pot fi folosiți la același nivel de productivitate a muncii ca și lucrătorii locali, deși este posibil ca ei să aparțină aceleiași categorii de calificare. Este posibil ca imigranții să câștige salarii mai mari decât în Mexic, dar dacă sunt plătiți mai puțin decât muncitorii din SUA pe care îi înlocuiesc, câștigurile lor vor fi astfel mai mici.

În cele din urmă, se pune problema circumstanțelor contextuale. Așa cum compoziția și volumul de calificare al fluxurilor migratorii se schimbă de-a lungul timpului, la fel se întâmplă și cu condițiile de pe piața forței de muncă în anumite țări sau regiuni și condițiile interactive ale economiei mondiale. Aceste modificări pot la rândul lor să modifice efectele migrației, atât cele reale cât și cele la nivel de percepție. Acest lucru poate fi văzut de la schimbarea politicilor privind migrația internațională în diferite perioade după Al Doilea Război Mondial. La începutul anilor 1950 a existat un deficit acut de muncă în țările industriale, în special în partea de vest a Europei devastată de război, care, ajutate de fluxurile masive de capital din SUA, au fost puternic implicate în munca de reconstrucție. Au existat apeluri pe scară largă în vederea liberalizării circulației lucrătorilor în beneficiul atât al țărilor de primire cât și a țărilor de origine a migranților. Declarațiile oficiale ale organizațiilor internaționale, cum ar fi ILO în 1949, OEEC (acum OCDE) în 1953, și CEE (în prezent UE), în 1957 au repetat aceste apeluri. Aceste apeluri au continuat, până la începutul anilor 1970, când țări din Europa de Vest s-au confruntat cu prima criză a petrolului și au suferit de pe urma recesiunii la scară largă și a șomajului ridicat, renunțând astfel la inițiativa de a liberaliza circulația forței de muncă. A apărut, de asemenea, sentimentul în creștere potrivit căruia costurile sociale ale imigrației sunt în creștere rapidă.

În Europa de Vest, imigrația forței de muncă a fost practic oprită până în 1973-1974, organizațiile internaționale subliniind, de asemenea, costurile economice și sociale ale migrației. Nu mai era perceput ca un factor de dezvoltare a lumii. Situația a condus la apeluri în 1976 pentru o nouă diviziune a forței de muncă în domeniul comerțului, ceea ce ar "duce locul de muncă la lucrători" și ar reduce presiunea de emigrare, în timp ce ar promova creșterea economică și bunăstarea atât în țările bogate cât și în cele sărace. Cu toate acestea, până la mijlocul anilor 1980, pe fondul unei deteriorări bruște a comerțului mondial și mediului economic, a devenit evident că sloganul "comerț în locul migrației" nu a avut succes. Încă o dată, a existat o schimbare în politica migrației internaționale. Reducerea necesității de migrare a reprezentat încă obiectivul principal, dar accentul s-a mutat acum dintr-o nouă diviziune internațională a muncii la cooperarea economică mai largă între țările de origine și cele de destinație pentru a atinge acest obiectiv.

Circumstanțe contextuale pot influența în mod serios efectele reale ale migrației și forma percepției ei. În multe țări de destinație, în care există un sentiment crescând că imigrația este un fenomen ce iese de sub control, o mare parte a publicului pare să aibă o percepție negativă a efectelor imigrației. Acest lucru se exprimă prin trei preocupări interconectate:

- migranții iau slujbele populației locale;
- imigrația duce la reducerea salariilor;
- imigranții sunt o povară grea pe sistemul de asistență socială al țării.

Migranții iau slujbele populației locale.

Studiile în Europa de Vest arată că impactul imigranților asupra ocupării forței de muncă este slab sau ambiguu . Așa cum s-a prezentat mai sus, problema esențială este dacă, sau în ce măsură, lucrătorii străini completează sau concurează cu lucrătorii rezidenți. În Europa de Vest există cel puțin trei categorii de locuri de muncă, care evită în mare măsură concurența directă între lucrătorii străini și locali, și în care abia apare problema privind deplasarea locurilor de muncă. În primul rând, multe locuri de muncă murdare, dificile și periculoase (așa-numitele 3D- din engleză: dirty, difficult and dangerous) sunt din ce în ce mai evitate de lucrătorii locali în țările industriale . În al doilea rând, stilul de viață actual al multor europeni este susținut de o gamă largă de locuri de muncă în domeniul serviciilor - îngrijirea copiilor, curățenie în casă, livrare de pizza etc. - întreprinse de către străini, care nu pot fi ușor înlocuiți de localnici . În al treilea rând, imigranții răspund, de asemenea, unui alt tip de cerere de muncă nesatisfăcută, dar distorsionată - locuri de muncă puțin calificate în economia subterană, care, în țările din UE angrenează în prezent între 10 și 20 de milioane de muncitori, dintre care mulți sunt imigranți cu statut ilegal .

De asemenea mai există locuri de muncă care în mod tradițional sunt ocupate de imigranți, în sectoare precum agricultura, reparații de drumuri și construcții, hoteluri, restaurante și alte servicii legate de turism, care, deși nu sunt complet evitate de muncitorii locali, suferă adesea de lipsa de forță de muncă sezonieră. În UE ca și în SUA, subvențiile generoase de export, sprijinul intern și protecția privind importul sporesc producția și prin urmare cererea de forță de muncă în sectorul agricol. Departate de a îndepărta locurile de muncă de la muncitorii locali, imigranții îndreaptă deficitul de forță de muncă și ajută aceste întreprinderi să prospere în timpul sezoanelor de vârf.

Există o luptă pentru abilități suplimentare pentru a dezvolta noi tehnologii, a spori competitivitatea și de a crea noi locuri de muncă. La reuniunea Consiliului European de la Stockholm din data de 23 martie 2001, Romano Prodi, președintele Comisiei UE, a avertizat că

UE are nevoie de 1,7 milioane lucrători calificați doar din sectorul tehnologiei (The Economist, 29 martie 2001). Grupul de Lucru din Marea Britanie privind Competențele Naționale a spus în 2000 că în cazul în care Marea Britanie ar putea reduce decalajul de calificare, aceasta ar genera 50 miliarde GBP suplimentare într-un deceniu (DIEE, 1998; Financial Times, 6 septembrie 2000), și de atunci a lansat Programul pentru Migranți cu Înalță Calificare, care este similar cu sistemele de evaluare din Australia și Canada.

Astfel, într-o mare varietate de locuri de muncă în Europa de Vest nu există o concurență directă între imigranți și muncitorii locali. În SUA, chiar și atunci când imigranții cu nivel scăzut de calificare nu concurează cu lucrătorii rezidenți, fac acest lucru cu alți imigranți care posedă competențe similare. O serie de studii econometrice au arătat că impactul imigranților hispanici (care au sosit între 1975 și 1980, majoritatea dintre ei "ilegal") asupra salariilor și ocupării forței de muncă este nesemnificativ pentru lucrătorii nativi .

Mai devreme, am arătat că în unele situații imigrația poate crea, sau poate contribui la crearea de noi locuri de muncă. Mulți oameni cred sau presupun în mod tacit că există întotdeauna un număr fix de locuri de muncă într-o economie. Această noțiune este incorectă. Având în vedere cele de mai sus, nu este surprinzător faptul că studiile recente nu au găsit nicio corelație între migrație și șomaj. OCDE, de exemplu, a efectuat un studiu pe cinci țări pentru a stabili dacă imigrația aflată în creștere determină o creștere a șomajului. Dintre cele cinci țări care au cunoscut o creștere substanțială în materie de imigrație în perioada 1984 - 1989 (SUA, Germania, Japonia, Elveția și Franța), șomajul a scăzut într-una singură, a crescut ușor în trei și a rămas același în cea de a cincea . Spania are un stoc migrant de aproximativ 3,2 % din populația sa și o rată netă anuală de imigrare mai mică de 0,9 %, dar șomajul său a fost înregistrat la peste 18 %. Prin contrast Elveția, cu un stoc migrant de peste 22 % și o migrație netă anuală de peste 0,6 %, a înregistrat o rată a șomajului de aproximativ 4%. Aceasta nu înseamnă că imigrația nu are nici un efect asupra ocupării forței de muncă. Atunci când există o concentrație mare de lucrători străini în anumite sectoare sau zone geografice, acest lucru poate provoca presiuni asupra locurilor de muncă și condițiilor de muncă ale forței de muncă locale. De exemplu, în industria construcțiilor în Germania, care angajează un număr mare de lucrători străini, atât legali cât și ilegali, sindicatele s-au plâns că situația pune în pericol perspectivele de ocupare a locurilor de muncă pentru lucrătorii legali germani. Problema este agravată de o piață a muncii rigidă și de o mobilitate redusă a lucrătorilor germani, care nu se deplasează departe de zonele de imigrare concurând direct cu domiciliu. Situația este oarecum diferită în Statele Unite, unde piața muncii este mai puțin rigidă și muncitorii albi au o mobilitate ridicată (de 4-6 ori mai mare decât în Europa de Vest). Noua imigrare a mexicanilor cu calificare

redușă (și mai ales ilegali), poate deplasa unii lucrători rezidenți, dar, aceasta tendință de deplasare se resimte în rândul migranților care au ajuns mai devreme, cu care concurează în mod direct și nu în rândul lucrătorilor nativi sau al muncitorilor cu un grad înalt de calificare.

Ce se poate spune despre salarii? Există o credință larg răspândită potrivit căreia chiar dacă imigranții nu fură locurile de muncă, ei diminuează salariile. Dar constatările într-o gamă largă de studii în Europa și SUA oferă viziune mai nuanțată. În Europa în urma unor studii efectuate s-au constatat mici efecte negative privind salariile, variind de la -0.3 la -0.8 %, în timp ce alte studii au sugerat că salariile locale, în special cele pentru calificare înaltă, au crescut într-o mică măsură. În Regatul Unit, un studiu recent a sugerat că salariile în rândul lucrătorilor existenți nu au fost afectate; dacă s-a întâmplat ceva, ele au crescut (Dustmann, 2004; The Economist, 28 februarie 2004). În SUA, un studiu a concluzionat că o creștere cu 10 % a imigranților dintr-o regiune reduce salariile non-migranților cu o sumă aproape de zero (0,2%) .

Nu în mod surprinzător, în 1997 Consiliul Național de Cercetare al SUA a concluzionat că muncitorii americani au câștigat de pe urma imigrației, dar salariile lucrătorilor cu o educație precară (fără studii liceale) au scăzut - o concluzie în conformitate cu constatările din Raportul Președintelui din 1994. De asemenea, s-a confirmat că cei mai afectați au fost imigranții precedenți cu un nivel salarial scăzut, pentru care noii imigranți au fost concurenți. Un studiu mai recent a confirmat că cei mai afectați de noii imigranți care au sosit la începutul anului 2000 au fost imigranții rezidenți, de asemenea s-a constatat că au fost afectați și muncitorii americani tineri, mai puțin educați. Pentru a completa imaginea efectelor pe piața muncii, în majoritatea țărilor din Europa de Vest s-a constatat că există o mai mare probabilitate ca imigranții să fie șomeri decât forța de muncă locală, și sunt în general primii care sunt disponibilizați în vremuri de recesiune, aceste ipoteze fiind confirmate și de datele din studiul de caz de la nivelul UE-27 din acest capitol. Atât în Europa de Vest și SUA, s-a constatat de asemenea că ei câștigă mai puțin decât muncitorii nativi deși ei prestează același gen de activități cu volum de muncă similar. Acest lucru poate fi în parte cauzat de nivelurile reduse de educație și calificări, dar există suficiente dovezi care să sugereze că este, de asemenea, o urmare a discriminării împotriva imigranților.

4.2 Costurile de asistență socială și migrația.

Imigranții sunt de cele mai multe ori percepuți de către comunitățile țării gazdă, ca profitând de pe urma beneficiilor serviciilor sociale. Acuzația se bazează pe faptul că imigranții beneficiază de asistența socială publică și serviciile sociale fără a contribui la bugetul acestora.

În Statele Unite, ca și în Europa de Vest, ipoteza este utilizată la scară largă ca un argument pentru a restricționa imigrația sau pentru a întârzia beneficiile sociale pentru anumite categorii de imigranți. Teama de a fi un "magnet al asistenței sociale" a determinat țări precum Irlanda și Marea Britanie să întârzie astfel de plăți pentru imigranții din noile state membre ale UE, chiar în timp ce își deschideau frontierele pentru ei. Încă odată, dovezile din studiile empirice existente nuancează aceasta opinie demonstrând ca realitatea este mult mai complexă, necesitând o analiză mai aprofundată.

În Regatul Unit, un studiu efectuat de Home Office a calculat că în perioada 1999-2000 migranții au avut o contribuție cu 2,5 miliarde GBP (4 miliarde de dolari) mai mare în bugetul de asigurări sociale decât au primit ca beneficii. Un alt studiu a arătat faptul că populația de origine străină a contribuit cu aproximativ 10 % mai mult la veniturile publice decât au primit în beneficii, și că, în absența contribuției lor, fie serviciile publice ar trebui să fie tăiate fie impozitele ridicate. În mod similar, în Germania, s-a susținut că, fără contribuțiile de la imigranți care au venit în 1988-1991, sistemul german de asistență socială s-ar fi prăbușit. În Statele Unite, un studiu de la Universitatea Rice a concluzionat că migranții legali și ilegali care au sosit din 1970 au costat țara 42,5 miliarde dolari în 1992. Dar, Institutul Urban a arătat că, în loc de un cost net de 42,5 miliarde de dolari, a existat un beneficiu net pentru SUA în aceeași perioadă. Un element critic în aceste estimări de costuri este gradul de dependență a imigranților asupra asistenței publice. Dar din nou imaginea este ambiguă. În Europa de Vest, într-un număr de țări (Austria, Belgia, Danemarca, Franța, Țările de Jos și Elveția), dependența migranților față de asistența socială pare să fie mai mare decât cea a populației locale. Pe de altă parte, alte câteva țări (Germania, Grecia, Portugalia, Spania și Regatul Unit) arată că dependența de asistența socială în rândul migranților este similară cu, sau mai mică decât cea a cetățenilor UE. În Canada, de asemenea, un studiu din 1993 a arătat că gospodăriile imigranților sunt, în general, mai puțin dependente de asistența socială decât gospodăriile non-imigranților. Există, de multe ori, o credință generală potrivit căreia imigranții ilegali nu plătesc impozite. Dar, nerăbdători să-și ascundă identitatea, mulți imigranți ilegali nu pretind beneficii de asistență socială. Studiile din SUA arată că un procent mare plătește securitatea socială și veniturile prin intermediul sistemului automat de reținere la sursă. În 1984, lucrătorul imigrant mediu în Statele Unite a avut mai mult de 1.000 dolari reținuți în fiecare an pentru impozitele pe venit federale și plățile sociale privind securitatea. În 1990-1998, angajatorii au plătit guvernului Statelor Unite până la 20 miliarde de dolari sub forma contribuțiilor sociale pentru lucrători imigranți fără forme legale pe care i-au angajat. Dar ei au făcut acest lucru cu carduri false de securitate

socială. Din moment ce aceste carduri nu pot fi asociate cu nume înregistrate legal, acestea nu au antrenat nicio cheltuială privind beneficiile imigranților .

Rezultate contradictorii care se constată în studiile citate mai sus provin din metodologia utilizată. Exemplul din cele două studii americane, Institutul Urban și Universitatea Rice, în care Institutul Urban a tratat securitatea socială pe o bază de tipul impozitare la sursă a salariatului (în conformitate cu practica guvernului federal al SUA), în timp ce Universitatea Rice nu a făcut-o. A exclus 15 % din veniturile fiecărui lucrător plătite cu titlu de contribuție la securitatea socială pe motiv că acestea ar putea fi compensate de beneficiile anticipate pentru a fi returnate la pensionare. De asemenea, în țările cu un sistem federal (precum SUA), în cazul în care evaluarea se limitează la un anumit oraș sau zonă, ar conduce la rezultate distorsionate. În mod evident, pentru o evaluare globală a costului net al asistenței sociale este important să se ia în considerare toate contribuțiile aduse, și beneficiile primite de la diferite autorități publice de către imigranți. Prudența este de asemenea necesară cu privire la modul de a calcula valoarea serviciilor furnizate. Se poate susține că numai costurile marginale ar trebui să fie luate în considerare pentru toate acele servicii pe care țara gazdă va trebui să le mențină, chiar dacă nu au existat imigranți. Și costul marginal ar putea fi mai mic decât costul mediu, în cazul în care migranții utilizează numai surplusul de capacitate al serviciilor existente.

Dacă lăsăm metodologia deoparte, principala problemă este nivelul de utilizare a serviciilor sociale de către imigranți și familiile lor. Și acest lucru, o dată mai mult, depinde de caracteristicile fluxurilor de imigrație într-o anumită perioadă de timp. Calificările și educația, vârsta, situația familială și fondul cultural, precum și motivul original de a migra – toate acestea influențează atitudinile migranților față de utilizarea asistenței publice. Studii în SUA au arătat că imigranții care au venit în perioada 1965-1969 au folosit asistența socială mai puțin decât cei care au ajuns în perioada 1985-1989. O parte din explicație constă în diferențele în competențe și educație dintre cele două grupuri . Consiliul Național de Cercetare în mod similar a constatat că imigranții nou-sosiți cu puțină educație au utilizat mai mult serviciile publice decât au plătit în taxe. Experiența din Australia și Canada a arătat că imigranții calificați au o tendință redusă de apela la serviciile de asistență publică . Vârsta și statutul familiei sunt de asemenea factori importanți: tineri, activi, extrem de motivați și de multe ori singuri, majoritatea migranților în etapa inițială, reprezintă categorii care sunt mai puțin probabil să depindă de asistența socială. Importanța factorului vârstă a fost adusă în centrul atenției într-un studiu în Germania, care a arătat că, dacă cineva a emigrat la vârsta de 30, el sau ea va contribui cu o sumă în valoare de 110.000 euro de-a lungul vieții sale. În schimb o persoană care imigrează înaintea primei sale zile de naștere va crea o povară netă de 60.000 euro asupra finanțelor publice. Din moment ce

78 % dintre imigranți în Germania au vârsta corespunzătoare pentru muncă, un imigrant mediu aduce o contribuție pozitivă netă de 50.000 euro în timpul vieții lui sau ei . Academia Națională de Științe a SUA a ajuns la concluzia că imigranții în primii ani generează costuri de integrare și educare dar, în cele din urmă, totuși, fiecare imigrant care plătește impozite, ar aduce o contribuție pozitivă netă de 80.000 de dolari la bugetul SUA .

Un alt factor important care modelează atitudinile imigranților față de utilizarea asistenței publice este politica de integrare a societății gazdă. Ceea ce contează sunt posibilitățile de a avea acces la oportunități de formare și antreprenoriale, precum și la programe de mobilitate și recunoaștere a competențelor necesare pentru avansarea în carieră. Orice politici sau practici bazate pe excludere sau discriminare sunt nefolositoare condamnăm astfel perpetuarea sărăciei și dependența față de serviciile de asistență publică.

4.3 Migrația și dezvoltarea economică

Pentru factorii de decizie din țările în curs de dezvoltare o întrebare-cheie este dacă migrația ajută sau împiedică dezvoltarea. Unele dintre efectele generale ale emigrației le-am atins mai sus în acest capitol și în detaliu în alte capitole ale prezentei teze.

Una din problemele cele mai persistente cu care se confruntă cele mai multe țări în curs de dezvoltare este șomajul pe scară largă. Emigrarea este uneori văzută, cum a fost cazul pentru multe țări din estul Mării Mediterane, în anii 1960 și începutul anilor 1970, ca un mijloc de reducere a șomajului și a spori dezvoltarea industrială prin câștigurile de schimb valutar . În Asia, considerente similare au determinat țări precum Bangladesh, India, Pakistan, Filipine și Sri Lanka să încurajeze emigrarea forței de muncă. Nu prea există îndoială că în zonele supra-aglomerate migrația poate oferi o oarecare ușurare temporară de la șomaj. Ea poate fi deosebit de utilă în a absorbi creșterea forței de muncă, așa cum s-a întâmplat în țări precum Pakistan, Republica Coreea și Sri Lanka în momente diferite .

Obiectivul de bază al managementului migrației nu este de a elimina migrația în totalitate. Mai degrabă, scopul ar trebui să fie de a face mutarea persoanelor mai ordonat, în siguranța și mai uman, și să se asigure că este voluntară. Convergența mai mare economică dintre țări nu ar trebui să scadă presiunea emigrației; Însă există două motive importante pentru care convergența economică nu ar trebui exagerată, ca mijloace de gestionare a migrației:

a) Disparitatea venitului (calculate în dolari), între țările bogate și sărace a continuat să crească, și perspectiva de încetare a discrepanței pe termen apropiat sau mediu este mică. La rata sa de creștere a PIB, India va avea nevoie de 62 de ani pentru a atinge venitul actual per capita din SUA. Dacă India crește la rata sa înainte de anii 1980, ar avea nevoie de 246 de ani

(Financial Times, 17 august 2004) . În termeni de paritate a puterii de cumpărare (PPC), care este un index mai bun pentru situația bunăstării reale, discrepanța este mai mică, însă este încă prea mare pentru a fi eliminată pe termen scurt. Cifrele medii de venit per capita nu țin totuși cont de modelele de distribuție a venitului intern (și prin urmare nu reflectă în mod corespunzător discrepanțele între țări dintre bunăstarea reală a individului sau bunăstarea familiei). Dacă în locul venitului per capita ne-am uita la ratele salariilor din diferite țări, prognoza pentru convergență pare mai promițătoare? În mod clar nu. S-a estimat că salariile medii pentru muncitorii calificați similari în țările bogate au fost 10 ori mai mari sau chiar mai mult decât în țările sărace .

b) Diferența de venit este în mod clar un factor important în migrația internațională, însă nu este singurul. Așa cum s-a observat într-un studiu UN, în majoritatea cazurilor, diferențele mari de salarii nu determină automat migrație . Într-adevăr, o caracteristică importantă a migrației internaționale este aceea că, sensibilitatea de răspuns la diferențele salariale este foarte scăzută. Mai mult, dovezile istorice și contemporane demonstrează că în momentul în care o țară migratoare recurge la reforme structurale și reușe să obțină locuri noi de muncă, creștere economică, recâștigă încrederea populației, în speranța că vor duce un trai mai bun, ei și copiii lor, presiunea migrației va intra în declin și poate chiar să atragă o migrație a întoarcerii în ciuda câștigurilor mai mari din țările de unde provin. În mod clar, este vorba de distribuția corectă în cadrul populației a ratei de creștere economică decât de un nivel absolut al veniturilor.

Într-o lume ideală, ar exista un grad mic de migrație nedorită și puține bariere de migrație. Persoanele se mută pentru multe motive, însă deosebirile economice sunt încă principalii factori determinanți de migrație din țările în curs de dezvoltare în țările dezvoltate . Pentru a duce la îndeplinire o asemenea lume ideală este nevoie de reducerea decalajelor economice între țările care încurajează țările să migreze. Guvernele și organizațiile internaționale se luptă să reducă asemenea diferențe și, prin utilizarea migrației, gestionată în mod corespunzător, ca unul dintre mijloacele pentru accelerarea dezvoltării și convergenței.

Experiența arată că de îndată ce diferențele de venit per capita sunt reduse la un raport de 4:1 sau 5:1, în timp ce venitul per capita este de 30.000 USD în țara de destinație, și 4.000-5.000 USD în țara de origine combinat cu o creștere economică sustenabilă și o piață a muncii stabilă, ar păstra majoritatea persoanelor, care altfel ar putea trece granița din motive economice. Alți factori stimulează de asemenea migrația internațională pentru angajare, de exemplu sărăcia relativă, adică persoanele care nu sunt neapărat sărace, însă care se simt sărace în comparație cu alții, de exemplu când familiile cu un migrant peste hotare au posibilitatea să procure articole consumabile suplimentare de valoare (creșterea statutului), precum un

televizor, stimulează alte familii să trimită afară persoane care să întrețină familii; sau acolo unde nenorocirile, precum o recoltă nereușită sau o urgență legată de sănătate determină emigrarea pentru a aduce bani în mod rapid pentru supraviețuire sau pentru plata unei plăți neașteptate .

Însă trăim într-o lume unde diferențele de venit per capita dintre țări au tendința să fie se amplifice, crescând motivația pentru migrația internațională a forței de muncă. Deși Produsul Intern Brut este estimat la pentru anul 2010 la 62.27 de trilioane de dolari (dublu fata de 2000), cu un venit mediu per capita anual de 11000 de dolari, diferențele dintre venitul per capita al diferitelor țări sunt foarte mari. De exemplu, în anul 2010, venitul per capita în Somalia este de 200 de dolari per persoană pe an, pe când în Qatar este 150.000 USD an, aceasta reprezintă o diferență de 750:1. Când țările sunt clasificate conform produsului intern brut per capita și evaluate de-a lungul timpului, devine evident că discrepanța dintre țările cu venit mare (9.300 USD sau mai mult per persoană per an), țările cu venit mic (sub 750 USD per persoană per an) și țările cu venit mediu (750 USD până la 9.300 USD per persoană per an) s-au amplificat, și puținele țări cu venit mic și mediu au fost capabile să urce în topul țărilor cu venit mare în ultimul sfert de secol.

Produsul intern brut per capita în țările cu venit mare în anul 1975 a fost în medie de 41 de ori mai mare decât în țările cu venit mic și de 8 ori mai mare decât în țările cu venit mediu, însă până în anul 2010 țările cu venit mare au avut per capita un PIB de 66 ori mai mare decât în țările cu venit mic și de 14 ori în comparație cu țările cu venit mediu. Trebuie menționat că diferențele de venit per capita nu duc neapărat la fluxurile de migrație, însă odată ce au început, fluxurile au tendința să se oprească “în mod natural” când diferențele de venit se reduc la un raport de 4:1 sau 5:1.

Există o altă dimensiune cu privire la diferențele dintre statele care contribuie la presiunile internaționale de migrație. Agricultură rămâne angajatorul principal al lumii, reprezentând 43 % din cei 3 trilioane de lucrători din lume. În țările mai sărace, acolo unde fermierii reprezintă majoritatea muncitorilor, cei cu venituri sub medie sunt adesea taxați . Pe de altă parte, relativ puținii fermieri din țările bogate sunt adesea subvenționați până la un punct unde au venituri peste medie. Veniturile scăzute din agricultură din țările în dezvoltare încurajează migrația rural-urbană și migrația internațională, din cauza barierelor comerciale pentru produsele agricole care susțin cererea pentru migranți în țările mai dezvoltate. Așa numita “marea migrație” din țările în dezvoltare oferă o furnizare promptă de muncitori care sunt dornici să accepte slujbe “3D” (murdare, periculoase, dificile) în interiorul țărilor lor, precum în Republica Populară China, sau în străinătate, ca migrația mexicanilor către SUA.

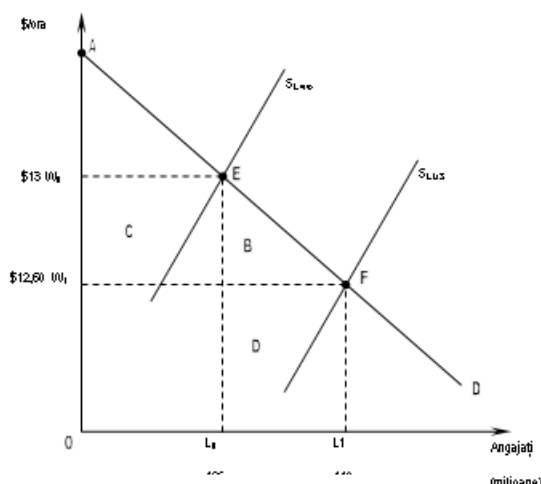
Diferențele demografice contribuie de asemenea la presiunile migratoare. Țările în curs de dezvoltare adaugă peste 40 de milioane de lucrători la forța de muncă în fiecare an, în timp ce există o creștere lentă sau o stagnare a forței de muncă în țările dezvoltate, unde două treimi dintre muncitori sunt angajați în industria serviciilor. Costurile forței de muncă reprezintă o parte importantă din costurile de producție în majoritatea industriei serviciilor, încurajând anumiți angajatori să apeleze la migranți pentru a-și reduce costurile, în timp ce alții își mută afacerile offshore, sau le externalizează, în țările cu salarii mai mici. Dacă trendurile actuale continuă, multe țări dezvoltate vor experimenta o îngustare a forței de muncă, în timp ce multe țări în dezvoltare vor continua să aibă niveluri înalte de șomaj. Pentru a menține furnizarea de forță de muncă în țările dezvoltate, muncitorii ar putea lucra mai multe ore, mai multe femei au fost introduse pe piața muncii, pensionarea poate fi amânată pentru a reflecta longevitatea, sau migranții pot fi admiși pentru a stabili forța de muncă la nivelurile actuale. Câteva sau toate acestea sunt în curs de încercare în multe țări dezvoltate.

Rolul migrației pe care ar trebui sau l-ar putea juca în această combinație de opțiuni politice pentru a stabili forța de muncă și sistemele de securitate sociale în țările dezvoltate este subiectul unei dezbateri îndelungate. Migranții vor juca în mod evident un rol, majoritatea țărilor industriale au făcut să fie mai ușor pentru studenții străini să intre și să absolutească studiile, pentru a reamâne, beneficiind astfel de migranții profesioniști și calificați. Totuși, majoritatea migranților din țările dezvoltate sunt necalificați.

Din moment ce majoritatea țărilor în dezvoltare salută oportunitatea de a exporta muncitorii necalificați “în exces” pentru a diminua presiunile legate de șomaj și pentru a genera venituri, este necesar dialogul critic între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare privind impactul migrării creierelor asupra dezvoltării și condițiilor potrivit cărora migranții cu slujbe bazate pe forță fizică pot fi angajați peste graniță în beneficiul reciproc.

În teoria economică standard, câștigul economic total de la migrație în țara gazda sunt câștiguri ale venitului net pentru migranți, plus un dividend (scăzut) care revine proprietarilor de capital în țara gazdă. Muncitorii locali, care sunt asemănători migranților, au tendința să piardă: salariile lor pot scădea, sau crește mai încet, sau ratele lor de șomaj pot crește, însă efectele negative au tendința să fie mici.

Figura 4.1 Efectele economice ale migrației

De exemplu, salariul și schimbările în ocuparea forței de muncă în SUA datorate afluxului de lucrători din mijlocul anilor 1990 sunt ilustrate în Figura 1. Fără lucrătorii migranți, SUA se situează la punctul E, cu 125 de milioane de lucrători născuți în SUA care câștigă 13 USD pe oră. De fapt, SUA au avut un număr de 15 milioane de lucrători migranți, care au dus furnizarea de forță de muncă spre dreapta, la 140 de milioane la punctul F, și au scăzut veniturile medii pe oră cu 3 %, la 12.60 USD, conform Consiliului Național de Cercetare .

Mișcarea de la E la F creează două dreptunghiuri, C și D, precum și triunghiul B. Dreptunghiul C reprezintă salariile reduse plătite lucrătorilor SUA. Aceste salarii reduse nu dispar, însă sunt transferate proprietarilor de capital și ajung sub forma de profituri mari și chirii. Din cauza imigrației, economia SUA se extinde conform dreptunghiului D și a triunghiului B, cu muncitori migranți care profită la maxim de beneficiile acestei dezvoltări sub forma salariilor (D).

Câștigul net din imigrație este triunghiul B și mărimea sa poate fie estimată în termeni de de procent din veniul național, conform: $\frac{1}{2} \times$ scăderea estimată de 3 % din salariile SUA datorate imigrației $\times$ 11 % ponderea migrației în total forță de muncă SUA $\times$ 70 % ponderea forței de muncă în venitul național al SUA, sau $\frac{1}{2} \times 0.002 = 0.001$, care înseamnă că venitul național al SUA a fost de aproximativ 1/10 din 1 % sau cu aproximativ 8 trilioane de USD mai mare în anul 1997 datorită imigrației .

Acest câștig economic din imigrație este mic, însă pozitiv. Pentru a-l pune în perspectivă, dacă economia SUA de 8 trilioane de USD (1996) crește cu doi % pe an, randamentul economic crește cu 160 de miliarde pe an, ceea ce înseamnă că câștigul din imigrație a fost echivalentul unei creșteri economice “normale” de aproximativ 20 de zile. Câștigul economic poate fi mai mare dacă există externalizări pozitive, așa cum se poate

întâmpla dacă imigranții pot fi întreprinzători sau dacă asumarea riscului care i-a încurajat să migreze inspiră americanii să lucreze într-un mod mai productiv. Pe de altă parte, dacă există externalități negative din migrație, ca atunci când imigrația este asociată cu crima sau școlile supra-aglomerate, câștigurile sunt mai mici.

Majoritatea câștigurilor economice din migrație cresc pentru migranți, ale căror venituri cresc după ce trec granița; însă există de asemenea câștiguri pentru produsul intern brut. De exemplu, dacă un milion de străini trec granițele, și dacă ating un câștig net mediu de 10.000 de USD, venitul global crește cu 10 miliarde USD. Aceasta a fost baza calculului anticipat al UNDP conform căreia, cu un procent suplimentar de doi % din 2.5 miliarde de persoane de forță de muncă puternică din țările în curs de dezvoltare în 1990 au migrat către țările industriale, vor fi 50 de milioane de migranți suplimentari. Dacă fiecare migrant ar câștiga o medie de 5.000 de USD per an, și ar expedia 20 % sau 50 de miliarde de USD per an în țările de origine, bani expediați suplimentar ar fi echivalentul asistenței de dezvoltare oficiale (ODA).

Alte estimări ale câștigurilor economice globale din migrație dintre țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate ajung la concluzii similare. Migrația liberă care a egalizat productivitatea marginală a muncii și a angajat toți lucrătorii full time și a plătit valoarea productivității lor marginale (contribuția la productivitatea economică), este estimată la mai mult decât dublul produsului intern brut din cele 8 trilioane de USD (în 1977), la 16 trilioane de USD.

Aceasta sugerează că până și creșterile mici ale migrației pot ajuta persoanele să se bucure de venituri mai mari, în timpul creșterii semnificative a PIB-ului global. Mai mult, din moment ce primii migranți câștigă cel mai mult deoarece se mută când diferențele de salariu dintre țări sunt cele mai mari, economiștii sfătuiesc ca “până și liberalizarea marginală fluxurilor de muncă internaționale vor crea câștiguri pentru economia globală” care sunt mult mai mari decât câștigurile prospective din liberalizarea comerțului, pentru ca, “dacă factorii de decizie internaționali ar fi într-adevăr interesați de maximizarea eficienței globale, ei ar petrece puțin dintre energiile lor pentru o nouă rundă comercială sau asupra arhitecturii financiare internaționale. Ar fi toți ocupați (...) cu liberalizarea restricțiilor privind imigrația.

4.4 Concluzii

Este dificil să se facă generalizări despre efectele complexe ale migrației internaționale. Bazele cunoștințelor existente sunt fragile și fragmentare, combinate cu lipsa unui cadru teoretic adecvat fac ca estimarea efectelor migrației într-un mod corespunzător să fie greoaie. Aceasta

poate conduce la politizarea problemelor vizavi de migrație și poate duce de asemenea, la polarizarea dezbaterii pe această temă.

Multe dintre îngrijorările legate de imigrație din țările de destinație privind slujbele, salariile și costurile pentru bunăstarea publică sunt exagerate sau nejustificate. Fiind în general subliniate pentru ca migrația să nu iasă de sub control. Asemenea temeri au toate șansele să rămână inflexibile, numai dacă presiunea crescută a emigrației în majoritatea țărilor în dezvoltare și oportunitățile pentru a intra legal în țara de destinație ajung la un echilibru dinamic. Aceasta necesită o cooperare mai apropiată internațională care se bazează pe principiile convenite și pe practici, care să stabilizeze și armonizeze nevoile și interesele ambelor grupuri ale țărilor și migranților.

În trecut, problemele legate de migrație, inclusiv beneficiile și costurile de migrație au fost adesea percepute ca o zonă în care interesele țărilor de origine și de destinație sunt în mare parte în conflict. Cadrul utilizat pentru evaluarea beneficiilor și costurilor au fost unilaterale. Totuși, ținând cont că migrația devine o parte integrală din integrarea globală, aceasta trebuie schimbată cu o migrație de cooperare și de parteneriat. Cadrul transnațional este acum mai adecvat pentru a cuprinde beneficiile și costurile migrației, așa cum se reflectă și în prezentarea din acest capitol privind migrația la nivelul UE-27.

Imigrația are un rol important de jucat în a răspunde provocărilor demografice cu care se confruntă Uniunea și în a contribui la garantarea unei performanțe economice solide a UE pe termen lung. Imigrația poate contribui semnificativ la realizarea strategiei Europa 2020 oferind o sursă suplimentară de creștere dinamică.

O altă distincție care este din punct de vedere analitic mai interesantă deoarece își îndreaptă atenția pe rolul central al statului în concilierea culturală și etnică este o distincție dintre două modalități contrastante în care se manifestă această diversitate în Statele Europene.

În primul rând, există comunități distincte din punct de vedere cultural și etnic, dispersate din punct de vedere spațial și care sunt totuși concentrate în cadrul zonelor centrale specifice care au rezultat din mișcările după cel de-al Doilea Război Mondial ale migranților economici, refugiaților și solicitanților de azil și care reprezintă o provocare a noțiunilor tradiționale de “construire națională” prin omogenizarea în creștere a populației diverse din punct de vedere cultural. Aceste “minorități imigrante” iau diferite forme care depind de circumstanțele istorice, politice și economice care au dus la crearea lor. În Capitolul 2 au fost descrși pașii ezitanți luați de Belgia și Germania de a «integra» minoritățile etnice care au rezultat din imigrația susținută de Stat a “muncitorilor migranți” în anii 1950 și 1960. Membrii acestor minorități nu mai pot fi văzuți din punct de vedere realist ca “migranți” și totuși se

bucură de mai puține drepturi ca cetățeni deplin. Imigrația în Marea Britanie din fostele sale colonii pe de altă parte a rezultat în formarea minorităților etnice localizate, precum comunitatea Pakistanează în Bradford membrii căreia continuă să ocupe *de facto* o poziție marginalizată din punct de vedere social și economic în cadrul societății britanice, deși sunt, *de jure*, cetățeni britanici cu drepturi depline. O sursă diferită și mai recentă a diversității culturale și a conflictului intra-grup potențial în Europa a reprezentat-o migrația Germanilor “etnici”, Rușilor și Grecilor din Republicile Sovietice și Europa de Est către zonele originii lor “desemnate”. În cazul Greciei, aceasta a rezultat în “repatrierea” a peste 200.000 de persoane de origine greacă din fosta Uniune Sovietică și Albania.

Pe de altă parte există identități teritorializate dominant interne și localizate, pe baza unor distincții culturale și etnice îndelungate construite în mod deliberat care amenință, cel puțin potențial structura constituțională și granițele externe ale Statelor naționale existente. În aceasta situație se află cazurile contrastante din Kosovo (acolo unde Albanii etnici reprezintă marea majoritate în provincie care este considerată centrul ținutului Serbia) și Irlanda de Nord (acolo unde fiecare parte a conflictului poate fi văzută ca o minoritate amenințată, în funcție dacă populația de referință este aceea a provinciei însăși sau insula Irlandei). Minoritățile etnice în Norvegia ne oferă un exemplu al Statului națiune care trebuie să ajungă la un acord cu incapacitatea sa de a impune o uniformitate culturală și omogenitate cu privire la populația minoritară, Saami, al căror teritoriu a fost preluat. Incercarea de a “Norvegianiza” populația Saami pare că a condus la o creștere a conștientizării etnice a populației Saami și la desemnarea lor ca o “minoritate indigenă națională” cu, cel puțin în principiu, drepturi pentru propriul lor teritoriu și resurse naturale.

Distincția între ceea ce am putea numi, din dorința pentru o mai bună terminologie, minorități “imigrante” și minorități “indigene” este interesantă din punct de vedere analitic, prin urmare, deoarece atrage atenția către importanța centrală a Statului națiune în orice aspect al diversității culturale în Europa – însă Statul națiune în două aspecte contrastante: pe de-o parte ca fiind “soluția” și pe de altă parte ca fiind “problema”. Din punct de vedere al minorităților imigrante, Statul națiune reprezintă “soluția”, în sensul că o privesc (și că nu au unde altundeva să se uite) pentru a le permite atât să își păstreze identitatea culturală distinctivă și pentru a depăși poziția marginală din punct de vedere social și economic pe care o ocupă în general în relație cu piața muncii, accesul la sănătate, educație și alte servicii publice și instituții politice locale și naționale. Din punct de vedere al minorităților indigene, Statul este “problema”, în sensul că o consideră, sau cel puțin îi consideră organizarea și structura sa actuală mai degrabă ca un obstacol decât ca un mijloc al avansării lor economice și politice și a supraviețuirii culturale.

Prin urmare caută un anumit grad de descentralizare a puterii Statului, pentru a obține un control mai mare pentru ceea ce consideră ca fiind propriile lor afaceri, sau pentru a pune bazele propriului lor Stat, sau de a adera la un Stat vecin cu o populație cu care au în comun o identitate etnică și culturală. Această relație duală a Statului în concilierea diversității culturale este o altă versiune a paradoxului central al Statului națiune contemporan: a devenit prea mic pentru a controla forțele economice care determină mijloacele de trai și bunăstarea cetățenilor săi și care este totuși prea mare pentru a oferi o expresie satisfăcătoare identităților lor localizate din ce în ce mai mult.

Implicațiile acestui paradox pentru viitorul unui sistem politic unit și totuși european plural din punct de vedere cultural a reprezentat tema de bază a Capitolului 3. De aici putem desprinde două ipoteze principale: prima, conform căreia procesul “integrării” în urma căruia Europa a fost îmbarcată din momentul creării Autorității Comune a Cărbunelui și Oțelului care își are originea nu “într-un anumit spirit măreț”, ci în realizarea faptului că “schimbările economice și tehnologice au făcut ca statele națiune europene tradiționale să fie demodate ca și bază pentru progres”; și în al doilea rând niciun Stat European nu va mai putea să domine restul națiunilor. Cu alte cuvinte, am putea spune că eforturile actuale de a forma o Europă unită par a avea succes acolo unde alții nu au reușit deoarece se bazează nu pe retorica vizionarilor (deși a existat o parte din aceasta), însă pe o înțelegere a realităților economice care au făcut ca Statul națiune să fie prea mic pentru propriul său bine. Această slăbire a capacității statului națiune de a influența forțele comerciale internaționale care afectează bunăstarea economică a propriilor săi cetățeni a dus la “spațiu” cu privire la minoritățile etnice și culturale. În această viziune nicio țară europeană nu are un avantaj semnificativ față de celelalte în termeni de extindere teritorială sau a mărimii populației. Însă poate fi mai important să notăm faptul că toate Statele și nu numai cele europene și-au pierdut forțele de globalizare ale schimbului comercial și al investiției internaționale. Istoria integrării europene ne oferă deci exemplul perfect a ceea ce a fost etichetat în mod clar ca fiind “glocalizare”: crearea unui “spațiu” mai mare decât cel al statului națiune tradițional pentru activitatea economică și schimbul dintre emergența paralelă a “locurilor”, mai mari decât statul, as foci al identității de grup și apartenenței (Este un paradox interesant că Marea Britanie, Statul European care a arătat calea pentru îmbrățișarea consecințelor unei liberalizări economice și globalizarea capitalului și la reducerea dependenței cetățenilor săi de Instituțiile de Stat, ar fi trebuit să arate cel mai mare grad de anxietate despre pierderea suveranității pe care unitatea europeană o implică în mod inevitabil).

În “Viitorul europei, construcția identităților în medii multilingvistice” am arătat cum politica educațională reprezintă mijlocul principal prin care Statele europene au încercat să

îmbunătățească statutul dezavantajat al minorităților imigrante, în special în relație cu accesul pe piața muncii. Pe durata anilor 1960, pentru o perioadă de patru ani, Ministerul Belgian al Muncii și Angajării a eliberat 125.000 de permise de muncă migranților din Turcia și Maroc, însă acestea au fost desigur primele victime ale recesiunii care a început la mijlocul anilor 1970. Rata de șomaj medie pentru “migranții” din Belgia este acum aproape dublă (și în anumite zone de patru ori mai mare) decât populația majoritară. Abia în anii 1980 s-au făcut primele încercări de a introduce schimbări în sistemul școlar care vor îmbunătăți oportunitățile educaționale ale grupurilor minoritare. Succesul acestor încercări a fost mixt, în cel mai bun caz. Tot aici m-a identificat natura reactivă și ad hoc a realizării politicii educaționale pentru migranții din Belgia. S-a bazat pe încercări treptate de a răspunde circumstanțelor economice și de a influența grupurile de acțiune, mișcările sociale și demonstrațiile publice mai degrabă decât evaluarea rațională și amănunțită a nevoilor și oportunităților. Deși acest lucru se citește ca o poveste familiară de “prea puțin prea târziu”, există cel puțin două motive pentru optimismul din acest capitol. În primul rând politica educațională reflectă prevalarea teoriilor “științifice” despre motivele pentru statutul dezavantajat al minorităților imigrante. Trebuie să sperăm prin urmare că constatările pe care le raportează din propria sa cercetare privind lucrările din anul 1993 “document privind nediscriminarea” vor avea un impact asupra politicii viitoare. Cea de-a doua cauză pentru optimism constă în una din aceste constatări, în special aceea că cu cât sunt raportate mai deschis și mai larg, dezbaterile “ideologice” despre aceste chestiuni precum libertatea alegerii școlare și a exprimării religioase cu atât mai mult se știe că politicile desemnate să îmbunătățească oportunitățile educaționale ale grupurilor minoritare vor fi implementate cu succes.

Fluxul de migranți pe piața muncii în Belgia pe durata “anilor de boom” în anii 1950 și 1960 își pierde din semnificație în momentul în care este comparat cu Germania. Așa cum am constatat în Capitolul 2, între anii 1952 și 1995, aproximativ 28 de milioane de persoane au imigrat în Germania și 19.5 au emigrat, rezultând o imigrație netă de 8.3 milioane. În ciuda unui program lansat în 1983 de încurajare și sprijinire din punct de vedere financiar a repatrierii muncitorilor migranți, populația foștilor muncitori migranți a devenit mai mult sau mai puțin stabilă – deși este interesant să notăm că, conform celor spuse de Bosswick, “se mai poate chestiona încă dacă comunitățile migrante vor rămâne minorități stabile”. În anul 1996 populația străină din Germania a ajuns la 7.3 milioane, aproximativ jumătate din ea fie s-a născut în Germania fie a locuit aici mai mult de 10 ani. În anul 1994, o treime din toate nașterile din țară au avut loc într-o familie cu cel puțin un părinte străin. Influxul de germani “etnici” din fosta Uniune Sovietică și a solicitanților de azil care la începutul anilor 1990 a ajuns la aproximativ 400.000 per an a

coincis cu nivelurile crescute de violență xenofobică, de când a existat o descreștere abruptă a cifrelor anuale atât pentru solicitanții de azi cât și pentru germanii etnici.

În afară de politica de restricție a imigrației viitoare și a încurajării acelor “migranți” deja rezidenți pentru a reveni în țările lor de origine, se pare că există o lipsă de dorință politică în Germania pentru a aborda problema cheie: nevoia pentru “O politică solidă vizată și integrarea foștilor migranți și a copiilor lor în societatea germană”. În absența acestei politici, sunt toți construcția unei “subclase” permanente. În afară de povestea familiară a marginalizării economice (rata medie a șomajului pentru populația străină în Germania, Belgia este aproximativ de două ori mai mare decât populația majoritară) se mai adaugă faptul că cetățenii germani s-au bazat în mod tradițional pe conceptul etnic de *jus sanguinis*. Pentru acest motiv, în timp ce Germanii “etnici” din Europa Centrală și de Est consideră că este relativ ușor să obțină cetățenia germană, prima și cea de-a doua generație de imigranți din celelalte țări pot rămâne excluse, pe perioadă nedeterminată de la votarea la alegerile locale și naționale.

Un factor cheie identificat în analiza din Capitolul 3 îl reprezintă ambiguitatea folosită în politica publică față de minoritățile imigrante în Europa. Pe de-o parte există o conștientizare în creștere pentru Germania legată de nevoia de a integra aceste minorități (în sensul de furnizarea accesului lor egal la angajare, cazare și alte servicii de Stat și la instituțiile naționale și politice locale) pentru a evita violența rasială și potențial etnică. Pe de altă parte, este prea ușor și tentant pentru guvernele alese democratic să distragă atenția de la anxietatea în creștere a populației majoritare despre propria sa identitate colectivă și securitate individuală de la cauzele reale ale acestei anxietăți către minoritățile imigrante și să “falsifice” solicitanții de azil. Aceste “cauze reale” – în special forțele comerciale nereglementate în creștere și mișcarea de capital “globalizată” – sunt atât “invizibile” electoratului cât și dincolo de controlul guvernelor individuale. În timp ce nu pot prin urmare să promită siguranța din jocul liber al acestor forțe, guvernele pot transforma anxietatea consecventă cetățenilor lor într-un avantaj electoral prin demonstrarea dorinței lor și a determinării lor de “a deveni duri” cu “străinul de vizavi”. Din moment ce principala preocupare a oricărui guvern este de a se menține la putere, tristul adevăr este că nu ne putem baza pe guvernele alese democratic să adopte tipul de politici în favoarea minorităților imigrante care pe termen lung simțul realității îl cere, numai în afară de cazul în care pot vedea aceste politici ca lucrând în avantajul lor electoral pe termen scurt.

Spre deosebire de Belgia și Germania, Grecia (precum Italia) a început numai de curând să se considere o țară cu imigrație semnificativă. Așa cum am putut constata în Capitolul 2 începând cu anul 1989 peste 200.000 de persoane de origine greacă au migrat către centrul

Greciei din Republicile Sovietice din Kazakhstan, Uzbekistan și Georgia și din Albania și că în total 13.000 de migranți străini intră în țară în fiecare an. Aceștia reprezintă o cifră anuală de aproximativ 3.500 de “refugiați”, adică persoanele care nu au nicio pretenție la originea greacă și care sunt considerați prin urmare de către Guvern ca fiind în tranzit către o țară terță și care trebuie să supraviețuiască fără statutul legal formal sau asistență guvernamentală. Aici sunt incluși Kurzii, Tamilii, Polonezii, Libanezii și cetățeni din diverse țări africane. Acest influx de străini, relativ neașteptat, a condus la schimbare dramatică în relațiile intergrup”, cu valori tradiționale de ospitalitate către străinul care este înlocuit cu “suspiciune, dubiu, teamă și ostilitate”. Nu este optimistă că această situație va fi gestionată mai bine în Grecia decât s-a realizat în țări din Europa de Nord. Această conservare a armoniei sociale în Europa depinde de acțiunile mai eficiente ale poliției la frontiera comună europeană. Arată că problema cu care avem de-a face nu este despre cum să eradicăm conflictul, care este o caracteristică necesară și pozitivă a vieții sociale umane, însă cum să o gestionăm în mod constructiv. Nu diversitatea culturală *per se* este cea care conduce la forme violente și distructive de conflict, însă modul în care oamenii o percep și felul în care percepțiile lor sunt manipulate de liderii politici și de “doctorii formatorii de imagine”.

Acesta este un aspect important, nu numai din cauză că face sarcina să fie mai degrabă dificilă decât imposibilă, însă de asemenea ne reamintește faptul că diversitatea culturală este un factor important – foarte posibil necesar – care stă în spatele reușitelor culturale, economice și politice ale civilizației europene, construind Europa, ca fiind “Continental care a revoluționat lumea” și “a creat prima cultură universală care este vrednică de acest nume”. Dacă este așa, atunci găzduirea cu succes și managementul diversității etnice și culturale în cadrul Statelor europene este necesară, nu numai pentru a evita consecințele distructive ale violenței etnice și rasiale pe termen scurt, însă ar trebui să păstreze speranța că civilizația europeană va fi creativă însă și “revoluționară” pentru următorul mileniu așa cum a fost pentru ultimul. Politica de «Europa fortăreață», cu alte cuvinte ar putea fi obstacolul potențial principal pentru viitoarea putere economică, politică și culturală a unei Europe unite.

Experiența britanică a contrastelor imigrației post-război contrastează cu cea a statelor europene în cel puțin două feluri. În primul rând, din moment ce majoritatea imigranților a provenit din fostele țări coloniale sau din Commonwealth, conform Legii Naționalității din 1948, deja cetățeni pe deplin britanici și aveau dreptul să se stabilească în Marea Britanie fără a se supune controalelor de imigrație. În al doilea rând, subiectul imigrației în Marea Britanie a fost mereu văzut ca o problemă a relațiilor rasiale și, în timp ce toate părțile politice au plătit pentru promisiuni deșarte din nevoia de a elimina prejudiciile rasiale și discriminarea, acest lucru s-a

tradus în politică ca un angajament la drepturi egale și egalitatea șanselor, mai degrabă decât pentru programe pozitive de care să beneficieze minoritățile imigrante și să încurajeze diferența culturală. Comunitatea pakistaneză din Bradford ne oferă o viziune asupra golului pe care acesta l-a creat pentru multe comunități imigrante în Marea Britanie pe de o parte dintre realitatea experienței lor de fiecare zi de discriminare rasială și dezavantajul economic și pe de altă parte de “bucurarea” de drepturile lor depline de cetățenie britanică. Principala sa preocupare totuși este de a marca modalitățile în care membrii acestei comunități, în special membrii mai tineri, sunt implicați în construirea continuă și reconstruirea identităților lor colective, ca răspuns la presiunile, constrângerile și oportunitățile care vin din propria lor comunitate și din societatea britanică mai mare.

Este extrem de interesant să notăm relația dintre identitate și afilierea religioasă. În primul rând, înțelesul afilierii religioase islamice diferă în mod semnificativ în funcție de generație și gen. Bărbații tineri “încearcă să reproducă etosul islamic patriarhal, cu o contopire puternică de machism nordic”, în timp ce tinerele femei utilizează explicațiile textuale ale Islamului, considerând că interpretările specifice și orale sunt non-islamice și pe care femeile mai tinere și mai în vârstă le utilizează în încercarea de a-și limita libertățile. În al doilea rând, există o diferență între generații între cei care se descriu ca fiind puternic sau slab credincioși, membrii în vârstă ai comunității fiind în general mai credincioși decât membrii mai tineri, indiferent de gen. Acest lucru este previzibil, însă ceea ce este interesant este faptul că tinerii de ambele sexe (însă în special bărbații tineri), spre deosebire de cei mai în vârstă se identifică mai degrabă ca musulmani decât pakistanezi. Cu alte cuvinte, afilierea religioasă este utilizată aici mai degrabă pentru a provoca o transformare în identitatea etnică, pentru liniile generaționale, decât pentru a-și exprima puterea angajamentului religios. Datele indică diferențe semnificative în înțelegerea Islamului și incorporarea sa într-o identitate “Musulmană” împreună cu genul și liniile generaționale”. Această analiză este un element valoros care ne amintește de două caracteristici importante ale identităților minorităților care sunt omise ușor și frecvent: nu sunt fixe sau monolitice, ci dinamice, situaționale și mereu în proces de formare; și nu sunt omogene, însă sunt diferențiate din punct de vedere intern conform variabilelor precum vârsta, genul și poziția socio-economică. Dacă nu se poate ține cont de aceste aspecte în momentul în care sunt concepute politicile pentru a asista “integrarea” minorităților imigrante înseamnă că aceste politici vor fi cel mult ineficiente și în cel mai rău caz contraproductive.

Rămânând pe aceeași temă a construirii identității etnice, însă apelând acum la populațiile minoritare care privesc statul ca fiind “problema” mai degrabă decât “soluția”, ne oferă un exemplu extrem de manipulare deliberată de către liderii politici a materialelor simbolice și

istorice, din punct de vedere literal să inventeze o identitate etnică distinctă pentru o populație așezată din punct de vedere teritorial. Povestea pe care Pace o spune despre creșterea Ligii de Nord ca o nouă forță în Italia în ultimii ani ai anilor 1980 și a evoluției sale, după căderea comunismului, într-o mișcare secesionistă, conține o mare parte dintre caracteristicile distinctive ale proiectului politic etno-naționalist care s-a materializat aproape în același timp cu fosta Iugoslavie. În primul rând și mai evident, există aceeași legătură de etnicitate cu cererea pentru existența teritorială a “națiunii etnice” ; în al doilea rând, există aceeași biziuire pe un lider carismatic ; în al treilea rând există afirmația (în acest caz problematică) a unei identități lingvistice comune și religioase ; în al patrulea rând, există aceeași folosire a simbolurilor vizuale, în special cele asociate cu teritoriul și pământul ; în al cincilea rând, există aceeași reconstruire deliberată și competentă a unui trecut presupus colectiv care să ofere substanță aserțiunii unei identități culturale comune ; și în al șaptelea rând, există același portret al acestei identități așa cum este amenințată de opresiunea unui dușman foarte vechi și de asemenea construit “etnic” – în acest caz sudul nede dezvoltat din punct de vedere economic, reprezentat de guvernul “corupt” central din Roma.

Două aspecte sunt de un deosebit interes pentru noi. Primul dintre acestea este relația “cu două tăișuri” dintre proiectul secesionist al Ligii și calitatea de membru a Italiei în Uniunea Europeană.

Pe de-o parte, structura politică a UE a oferit Padaniei care se dorește a fi independentă un “centru” alternativ atractiv pentru Roma. Tipul de “independență” care este luat în considerare prin urmare nu a fost cel al unui stat european “tradițional”, privind în mod gelos statutul său ca o entitate total suverană, însă una care a fost predicată pe baza existenței unei Europe unite din punct de vedere politic, care a fost văzută ca furnizând un “spațiu” politic și economic în cadrul căruia o Padania independentă va înflori. Rupându-se de statul centralizat italian, Padania s-ar pune sub umbrela unui “Stat” european federal descentralizat. Pe de altă parte, capacitatea sa de a face această tranziție a fost în mare măsură subminată de succesul guvernului italian în aducerea Italiei în Uniunea Monetară Europeană. Dacă Italia nu ar fi fost capabilă să respecte criteriile de la Maastricht, Liga ar fi fost capabilă să “strige în gura mare că sudul nede dezvoltat din punct de vedere economic a oprit nordul modern, industrializat, muncitor să se avânte independent în Europa”. Poate fi vorba aici de lecția politicianilor de dreapta în Marea Britanie, care consideră creația adunărilor politice separate pentru Scoția și Țara Galilor ca ducând la ultima despărțire a Regatului Unit și care sunt îngrijorați de pierderea suveranității determinate de calitatea de membru a Marii Britanii a UE și, în special în adoptarea sa a monedei comune Europene.

Politica “Europei fortăreață” poate fi un impediment mai degrabă decât un ajutor pentru creșterea economică viitoare și vitalitatea culturală a Europei. Contribuția importantă realizată de imigrație (și prin urmare de diversitatea culturală) în crearea bazei economice conform căreia a fost construit programul politic al Ligii. Nu se gândește aici la migrația internă, de la Sud către Nordul Italiei, care este posibil să fi fost importantă pentru economia Nordului pentru mai mulți ani, însă la schimbarea recentă a Italiei din a fi o țară de emigrație în una de imigrație, fără de care “creșterea economică din mai multe zone ale Nordului nu ar fi avut loc”.

Cazul Padaniei este cu siguranță un exemplu extrem al părții jucate de ceea ce Ernesto Renan a numit “fabricație istorică” în crearea conștiinței naționale. Este clar totuși că liderii Ligii de Nord și-au pus bazele “fabricației” pe anumite “fapte” istorice, deși extrem de selective. Am putea să ne gândim aici la o minciună continuă între două “tipuri ideale”, care reprezintă antiteza completă una față de alta și care nu sunt niciodată realizate în practică. Una dintre acestea este o identitate etnică complet inventată, care nu are nicio legătură cu circumstanțele istorice și cealaltă una complet obiectivă. Toate identitățile etnice au o *anumită* bază istorică cu alte cuvinte, însă niciuna nu este pe deplin istorică. Dacă cazul Padaniei se sprijină pe un final neistoric al caracterului continuu, atunci cazul populației Saami, Norvegia se îndreaptă către un final istoric.

Populația Saami au propria limbă și se găsesc nu numai în Norvegia, unde se aproximează că sunt 30.000, însă și în Suedia, Finlanda și Rusia. Intră în categoria de “populație indigenă”, însemnând că locuiesc sau revendică drepturile pentru teritoriul care le-a fost luat în timpul întemeierii Statului națiune și că sunt diferiți din punct de vedere cultural și/sau lingvistic de populația majoritară a Statului. Însă așa cum Padania nu a fost pur și simplu o invenție a imaginației unui demagog naționalist, populația Saami nu este o populație aborigenă care a supraviețuit intact pentru o anumită perioadă, înaintea Statului Norvegian, unde s-au bucurat de o mai mare izolare și autonomie. Identitatea populației Saami este imaginea lor actuală despre ei înșiși ca o populație minoritară distinctă – este un produs, nu o cauză a relației lor în schimbare cu Statul norvegian.

Trei factori sunt semnificativi aici. În primul rând, populația Saami nu este o populație omogenă, însă “cuprinde grupuri care diferă în funcție de dialect, cultură și ocupație tradițională” ; în al doilea rând, conștiința etnică a populației Saami a crescut în mod ferm în timp ce Statul norvegian a încercat, încă de la finalul Primului Război Mondial, să le încorporeze prin intermediul unei politici aspre de “Norvegianizare” ; și în al treilea rând, “punctul crucial” în lupta populației Saami pentru recunoașterea ca populație minoritară distinctă a fost însoțită de construirea unui baraj hidro-electric pe teritoriul tradițional al

populației Saami. Acest lucru a împins populația Saami să ia legătura cu Consiliul Mondial al Popoarelor Indigene și să își apere drepturile și să își promoveze caracterul distinct cultural la nivel trans-național decât doar la nivel național. Baza provocării populației Saami la autoritatea centrală a Statului Norvegian a fost revendicarea lor ce a avut succes asupra teritoriului: au luptat cu Statul așa cum a fost, pe propriul lor “teren” și au reușit să își formeze hegemonia teritorială. Însă probabil nu ar fi putut să facă aceasta fără să fi dus lupta în afara granițelor Statului și unirea forțelor cu o mișcare socială transnațională.

Ceea ce ilustrează acest caz este faptul că diversitatea culturală este generată de procesele de incorporare ale Statului și tehnologiile de comunicare globalizate care apar, la nivel superficial, pentru a o amenința. Cheia în înțelegerea acestui aspect este de a recunoaște că populația actuală Saami nu este aceeași cu populația Saami de ieri. Identitățile etnice nu sunt niciodată statice și nu sunt niciodată create și menținute prin izolare. Este produsul contactului și a interacțiunii culturale și sunt prin urmare într-un proces constant de “negociere”. Cazurile aparent foarte diferite și cu siguranță mai violente precum cele din Kosovo și Irlanda de Nord ilustrează același punct de vedere.

Kosovo și Irlanda de Nord se află în stadii diferite într-un ciclu de violență care are rădăcini similare și mai multe caracteristici comune. Ambele au o mare populație (în Kosovo o mare majoritate și în Irlanda de Nord o mare minoritate) care se vede ca fiind marginalizată și discriminată față de propriul său teren printr-un aparat de Stat “ciudat” și care are legături mai strânse cu populația unui stat vecin – sau, în cazul Kosovo, Statele – decât are cu populația majoritară a propriului Stat. Ambele ilustrează contradicțiile implicit în doctrina autodeterminării ca normă internațională a construirii națiunii. În Irlanda de Nord, cei care caută secesiunea și uniunea cu Republica Irlandeză sunt în minoritate, în timp ce în Kosovo, deși marea majoritate este formată din Albanezi etnici, teritoriul pe care îl ocupă este văzut ca “leagănul” națiunii sârbe.

Divizarea, unul dintre scenariile posibile pentru Kosovo a fost încercată în anii 1920 în Irlanda și nu a dus la nicio soluționare: într-adevăr a existat un dezacord cu privire la legitimitatea divizării care a dus la violență în ultimii douăzeci de ani. În timp ce în Irlanda de Nord se pare că există o recunoaștere generală că violența și-a urmat cursul, în Kosovo această etapă pare foarte departe. În Irlanda de Nord schițarea unui acord politic acceptabil în linii mari este pe masă și nu a mai fost nicio grabă pentru acord. Motivul pentru un progres încet și greoi realizat în discuțiile intercomunale este că ei sunt superficiali față de negocierea unei înțelegeri constituționale. La nivel mai fundamental, sunt pe punctul de a “renegocia” identitățile comunale.

Pot fi trase trei concluzii interrelaționate din cazurile diversității culturale și a identității etnice prezentate. În primul rând, scopul unui Stat națiune omogen din punct de vedere politic, etnic și cultural este un miraj, în Europa precum și în cazul “noilor națiuni” ale lumii post-coloniale. Acest lucru nu se datorează faptului că diferențele etnice “primordiale” s-au dovedit a fi prea “încăpățânate” pentru a fi depășite și șterse, chiar și de forțele de modernitate puternice centralizatoare, însă tocmai pentru că aceste forțe generează și promovează diversitatea, chiar și în momentele în care realizează munca de centralizare. În al doilea rând, conflictul în general și conflictul identității în particular ar trebui să fie văzut ca o condiție normală, nu una patologică a societății umane. Și în al treilea rând problema cu care avem de-a face, în Europa precum și în alte părți nu este despre cum să eliminăm conflictul etnic, însă cum să îl adaptăm pentru a nu erupe în forme de violență vicioase, dezumanizante și « de neînțeles » la care am fost martori în Irlanda de Nord și Kosovo.

Un cadru mai larg este absolut necesar pentru a evalua efectele migrației. Recunoașterea unei asemenea interacțiuni va ajuta la asigurarea unei coordonări corespunzătoare a politicii dintre migrație și alte domenii conexe, atât la nivel local și internațional. Migrația va constitui un element important în politicile de dezvoltare.

Dobândirea convergenței economice globale, deși dezirabilă ca obiectiv, nu este o precondiție esențială pentru managementul unei migrații eficiente. Ceea ce este necesar este ca țările de migrație să se implice într-o dezvoltare dinamică și de proporții, combinând crearea de slujbe și creșterea economică cu o distribuție mai convenabilă a veniturilor, prin urmare generând un optimism general cu privire la viitorul țării. Sprijinul eficient din partea țărilor industriale privind aceste eforturi vor spori acest proces și vor contribui la succesul său.

Într-o perioadă în care Europa a recunoscut importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a Uniunii este important să se evalueze cu grijă impactul crizei economice asupra migranților și politicilor în domeniul migrației din Uniunea Europeană. Programul de la Stockholm și Agenda Europa 2020 pun din nou accent pe migrație ca domeniu prioritar în Uniunea Europeană și subliniază importanța migrației pentru competitivitatea viitoare a UE. În consecință, modul în care UE și statele membre continuă să reacționeze la criza și redresarea economică este de o importanță majoră pentru succesul acestor două inițiative.

5 GLOSAR

Cote/contingente	reprezintă, în contextul migrației, acele restricții cantitative aplicate asupra numărului de imigranți care urmează a fi admiși în țara respectivă în fiecare an
Fluxurile migratorii	reprezintă numărul de migranți înregistrați într-o anumită perioadă de timp care circulă pe plan intern sau internațional în vederea desfășurării unor activități temporare sau pentru a se stabili definitiv.
Imigrant	persoana născută în străinătate, dar care are domiciliul într-o țară gazdă.
Lucrător migrant (migrant worker)	reprezintă persoana care se angajează într-o activitate remunerată într-o țară străină, cu excepția solicitanților de azil și a refugiaților. Un lucrător migrant își stabilește reședința în țara de destinație pe durata de desfășurare a acestei activități. Acest termen se utilizează și în cazul lucrătorilor migranți ilegali, dar și al personalului companiilor multinaționale ale căror sarcini solicită mutarea dintr-o țară în alta.
Lucrător migrant pe bază de proiect	reprezintă persoana care a fost admisă de țara de destinație pentru a desfășura o activitate lucrativă pentru o perioadă relativ limitată de timp, respectiv pentru a participa la realizarea unui proiect de către angajatorul din acesta țară.
Lucrător sezonier (seasonal worker)	reprezintă lucrătorul migrant a cărui muncă depinde de condițiile sezoniere și care este desfășurată numai o parte din an.
Lucrător transfrontalier	reprezintă persoana străină căreia i s-a acordat permisiunea de a se angaja pe o bază continuă în țara de primire, cu condiția să părăsească la intervale regulate (zilnic sau săptămânal) țara gazdă.
Migrația	este definită în general ca fiind circulația unei persoane sau a unui grup de persoane dintr-o unitate geografică în alta, peste delimitări administrative sau peste granițe, scopul fiind acela de a se stabili permanent sau temporar într-un alt loc decât cel de origine.
Migrant economic (economic migrant)	reprezintă o persoană care își părăsește locul de origine pentru a se stabili în altă țară, cu scopul de a-și îmbunătăți nivelul de calitate a vieții. Acest termen înglobează și persoanele care încearcă să intre într-o țară în mod ilegal, prin folosirea procedurilor de azil, precum și persoanelor care își părăsesc țara de origine pe perioada unui sezon agricol sau turistic (migranții sezonieri).
Migrant ilegal (irregular migrant)	reprezintă persoana care nu are un statut legal pe teritoriul țării de destinație sau de tranzit, datorită pătrunderii pe teritoriul acesteia în mod ilegal sau ca urmare a expirării perioadei de ședere maxime admise. Acest termen este utilizat și în cazul cetățenilor de alte naționalități care nu au respectat reglementările de admitere ale țării de destinație/tranzit, persoanelor care încearcă să obțină azil fără o cauză justă, și oricărei alte persoane care nu este autorizată să rămână în țara de destinație
Migrație internă	circulația în interiorul unei țări.
Migrație internațională	circulația care presupune trecerea frontierelor naționale.
Migrația de înlocuire	migrația care se bazează pe recrutarea de forță de muncă din afara unui stat/regiune pentru a acoperi deficitul de calificări existent și pentru locurile de muncă și calificările nesolicitate de cetățenii autohtoni.
Migrația de reîntoarcere (return migration)	reprezintă circulația unor persoane care se întorc în țara de origine după ce au petrecut o perioadă de cel puțin un an într-o altă țară străină. Această reîntoarcere poate fi voluntară sau nu, în acest din urmă caz fiind vorba despre

	rezultatul unui ordin de expulzare. Migrația de reîntoarcere cuprinde și repatrierea voluntară. reprezintă circulația unor persoane care doresc să iasă dintr-o zonă de război, de conflict sau dintr-o zonă de violențe și/sau în care le sunt violate drepturile, sau în care au avut loc dezastre naturale. Acest termen se aplică circulației refugiaților, precum și celei cauzate de traficul de ființe umane
Migrația forțată (forced migration)	
Migrația netă (net migration)	reprezintă soldul migratoriu ce rezultă din diferența dintre intrările/sosirile și ieșirile/plecările de migranți. El se numește imigrație netă, când sosirile depășesc plecările, și emigrație netă în caz contrar.
Migrația totală (total migration)	este dată de suma intrărilor/sosirilor imigranților și a ieșirilor/plecărilor emigranților, fiind numită și volum total al migrației.
Mobilitatea geografică	este rezultatul desfășurării mai multor categorii de fluxuri: imigrație (cetățenii străini care se mută într-o altă țară), emigrație (cetățeni care părăsesc țara de origine), migrație de reîntoarcere (cetățeni autohtoni care se întorc în țara de origine) și migrație circulatorie (cetățeni care circulă frecvent între diferite state).
Mondializare, globalizare	Anumiți autori fac distincție între termenul francez și cel american, primul desemnând un proces general, în timp ce al doilea se referă în principal la aspectul economic. Neținând cont de această nuanță, în lucrarea de față ei vor fi utilizați ca sinonime.
OCDE-state membre	State membre din Europa: - state care sunt membre ale UE-15: Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Portugalia, Spania și Suedia; - state care fac parte din UE-25: Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia; State aflate în Europa, dar care nu fac parte din UE: Islanda, Elveția și Norvegia; State care nu aparțin continentului european: Australia, Canada, Coreea, Japonia, Mexic, Noua Zeelandă, SUA, Turcia.
Persoane acceptate pe motive umanitare	statut oferit unor persoane care nu pot fi clasificate ca refugiați conform definiției UN, însă pentru care ar fi foarte periculoasă întoarcerea în țara de origine.
Persoane dependente	rucele apropiate ale emigrantului principal, care sunt admise în mod normal în aceeași categorie de emigrare ca și persoana în cauză. Cu toate că definiția poate diferi de la țară la țară, de regulă, soția/soțul și copii sunt considerați persoane dependente.
Re-emigrația (re-emigration)	reprezintă circulația unor persoane care, după ce se întorc în țara de origine pentru o anumită perioadă, pleacă din nou pentru o altă perioadă de ședere sau într-o altă destinație.
Refugiat (refugee)	reprezintă persoana căreia i-a fost acordată permisiunea de a rămâne pe teritoriul statului respectiv (altul decât cel de origine) pe baza Convenției din 1951 referitoare la statutul refugiaților, datorită unor motive bine întemeiate, respectiv teama de persecuție pe considerente de rasă, religie, naționalitate, opinii politice sau apartenența la un anumit grup social
Regularizare	desemnează acele programe prin care statul acordă migranților aflați deja în mod neautorizat pe teritoriul său un statut legal pe bază temporară sau permanentă.

Solicitant de azil (asylum seeker)	persoana care a înaintat o cerere oficială pentru obținerea dreptului de azil și care așteaptă o decizie în acest sens. Dacă cererea este acceptată, persoana în cauză intră în categoria „refugiați”. De obicei, oricine are dreptul de a aplica pentru obținerea dreptului de azil și poate rămâne în țara respectivă până la elaborarea unei decizii. Înaintarea unei cereri de acordare a statutului de refugiați nu implică automat soluționarea favorabilă a acesteia. În sistemul UN, un solicitant de azil este persoana care a înaintat o cerere pentru protecție ca refugiat și așteaptă decizia referitoare la statutul său. Însă, se utilizează și o definiție mai generală a solicitanților de azil, respectiv ca persoane care migrează peste granițe în căutarea protecției.
Spațiul Economic European (European Economic Area) Spațiul Schengen	Acordul de creare a Spațiului Economic European a fost negociat între statele membre ale UE în acel moment și 7 state membre ale EFTA (European Free Trade Area) și a fost semnat în mai 1992. Ulterior, Elveția a decis să nu mai participe la acest acord, iar alte trei state au aderat la UE. Acordul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2004 și asigură dreptul de liberă circulație către statele membre UE pentru cetățenii din Norvegia, Liechtenstein și Islanda. Germania, Portugalia, Spania, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Italia, Austria, Grecia, Danemarca, Suedia, Finlanda, Norvegia, Elveția, Islanda, reprezintă numărul total al străinilor aflați pe teritoriul unei anumite țări la un anumit moment. Stocurile pot varia în timp datorită variației fluxurilor, a naturalizărilor și ca urmare a modificărilor demografice din rândul populației migrante.
Stoc migratoriu	

6 BIBLIOGRAFIE

- Abelia M. Sending workers abroad: A manual for low - and middle-income countries, Geneva, ILO, 1997.
- Albert Kraler Austria Regularisation: A misguided option or part and parcel of a comprehensive policy response to irregular migration? February 2009.
- Alvarez-Plata, P., BrUcker, H., Siliverstovs, B. Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 - An Update, Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs, Brussels, 2003.
- Amankwaa A. The world economic system and international migration in less developed countries: An ecological approach, International Migration, 1995.
- Anderson T. Inter-metropolitan migration: a comparison of the hypothesis of Zipf and Stouffer, American Sociological Review, 20,1995.
- Anna Platonova and Giuliana Urso Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union, ILO, Belgium, 2010.
- Anna Platonova and Giuliana Urso International Organization for Migration's (IOM) Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union, 2010.
- Awad I. The global economic crisis and migrant workers: Impact and response, International Labour Office, Geneva, 2009.
- Baker M. and D. Benjamin The receipt of transfer payments by immigrants, University of Toronto, Canada, 1993
- Barrett A., I. Kearney, and J. Goggin Quarterly Economic Commentary. Economic and Social Research Institute, Dublin, 2009.
- Bauer T., Zimmermann K.F. Modelling international migration: Economic and econometric issues, în Van der Erf, R., Heering, L. (eds.) - Causes of international migration, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995.
- Bauman Z. Le cout humain de la mondialisation, Paris, Hachette Litteratures, 1998.
- Bedzir Vasil Migration from Ukraine to Central and Eastern Europe. In Patterns of Migration in Central Europe. London 2001.
- Belli, N. Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000, București, Editura Expert, 2001.

- Bernd Schulte Treatment of Third Country Nationals in European Community Law. The Status Quo, în ed. Yves Jorens, Bernd Schulte: "European Social Security Law and Third Country Nationals", Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Sozial Recht, München, 1998.
- Bertocchi G., Strozzi The Age of Mass Migration: Economic and Institutional Determinants, Università di Modena e Reggio Emilia, September 2006.
- Bijak J., Kicing A., Sączuk K., Kupiszewska D., Kupiszewski M., Nowok B. Long-term international migration scenarios for Europe, 2002-2052, paper presented at the conference: International Migration In Europe: New Trends, New Methods Of Analysis, Rome, Italy, 25-27 November 2004.
- Blau P.M., Duncan O.D. The American occupational structure, New York: The Free Press, 1967.
- Boeri T., Brücker H. Migration, Co-ordination Failures and EU Enlargement, Discussion Papers no.481, German Institute for Economic Research, Berlin, February 2005.
- Bohning R. Top-end and bottom-end labour import in the United States and Europe, în Van Amersfoort, H. and Doonierik, J. (eds.) - International migration: Processes and interventions, Amsterdam: Het Spinhuis, 1998.
- Bonifazi C. and F. Rinesi I nuovi contesti del lavoro: L'immigrazione straniera, in M. Livi Bacci, Demografia del capitale umano, 2010.
- Bordo M., Taylor A., Williamson J.A. Globalization in Historical Perspective, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2003.
- Borjas G.J. The economics of immigration, Journal of Economics Literature 23, December, 1994.
- Borjas G.J. Economic theory and international migration, International Migration Review, 1989.
- Boyd M. Family and personal networks in International migration: Recent developments and new agendas în: International Migration Review. 1989.
- Brücker H. Can International Migration Solve the Problems of European Labour Markets? paper presented at the UNECE Economic Analysis Division's Spring Seminar Labour market challenges in the ECE Region, 2002.

- Brücker H., Epstein G.S., McCormick B., Saint-Paul G., Venturini A., Zimmermann K
Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas, *International Migration Review*, 1989.
- Busuttil P.
L'essentiel des grands problèmes économiques et sociaux du monde contemporains, Gualino éditeur, Paris, 2000.
- Byrska M.
The Unfinished Enlargement, Report on Free movement of people in EU-25, ECAS (European Citizen Action Service), Brussels, May 2004.
- C. Coleman D. A.
Who's Afraid of Low Support Ratios? A UK Response to the UN Population Division's Report on Replacement Migration. 15-1 - 15-51 in UN Expert Group Meeting on Policy Responses to Population Ageing and Population Decline. New York, UN, 2000.
- Campbell D.
Flux d'investissements, faible mobilité de la main-d'œuvre, et qualité de l'emploi, *Revue Internationale du Travail*. Genève, 1994.
- Castles D., Miller M.J.
The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, New York, The Guilford Press, 1993.
- Castles S.
Confronting the Realities of Forced Migrations, Migration Information Source, Washington, 2004.
- Chase-Dunn C, Hall T.D.
The historical evolution of world-systems. *Sociological Inquiry*, 1994.
- Chiswick B., Hatton T.
International migration and the integration of labor markets, IZA Discussion Paper No. 559, Institute for the Study of Labour, Bonn, 2002.
- Chiswick B.R., Miller P.W.
Ethnic networks and language proficiency among immigrants, in: *Journal of Population Economics*. 1996.
- Chivu L.
Department for Labour Abroad established, October 2004, www.eiro.eurofound.ie.
- Ciutacu C.
Piața muncii, Editura Expert, București, 2001.
- Ciutacu C.
Reformă și metareformă, Editura Expert, București, 2001.
- Ciutacu C.
Chapter 10 in United Nations Economic Commission for Europe, United Nations Population Fund - International Migration in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, *Economic Studies No.8*, United Nations, Geneva, 1996.
- Coleman D., Rowthorn R.
The economic effect of immigration into the United Kingdom, *Population and Development Review*, 30 no. 4, 2004.

- Constantin D.L., Vasile V., Preda, D., Nicolescu L. Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, Studiul nr. 5, Institutul European din România, București, 2004.
- Constantin Popescu, Dumitru Ciucur, Ilie Gavrilă, Teorie economica generală, vol. I Microeconomie. Editia a doua, Editura ASE Bucuresti, 2007
- Daniel Daianu, Liviu Voinea, Mugur Tolici Balance of payments analysis in Romania. The role of foreign remittances, Romanian Center for Economic Policies, Working Paper 33, 2001.
- De Bruijn B.J. Foundations of demographic theory: Choice, process, context, Amsterdam: NethurD Publications, 1999.
- Deals J.P. Economie contemporaine - Faits, concepts, theories, Elliepses Edition Markeeting NethurD Publications, 1999.
- Diez Gardia N., Pichelmann K. Labour Migration Patterns in Europe: Recent Trends, Future Challenges, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Papers No. 256, September 2006, Brussels, <http://europa.eu.int/>
- Docquier F., Rapoport H. Remittances and inequality: A dynamic migration model, Bonn: IZA, 2003.
- Dodd S. The interactance hypothesis. A gravity model fitting physical masses and human groups, American Sociological Review 15, 1950.
- Doudeijns M., Dumont J. Immigration and labour shortages: Evaluation of needs and limits of selection policies in the recruitment of foreign labour, paper presented at 'The Economic and Social Aspects of Migration, conference organised by the European Commission and the OECD, Brussels, 21-22 January 2003.
- Dreher A., Poutvaara P. Student Flows and Migration; An Empirical Analysis, Discussion Papers No. 100, Helsinki Center of Economic Research, March 2006.
- Dumitru Sandu Fundația Soros- Comunități românești în Spania, 2009.
- Dumitru Sandu Circular migration as life strategy, Romanian Sociology Review, 2000
- Ellerman D. Policy Research on Migration and Development. Mimeo. 2003.
- Espenshade Th. J. High-End Immigrants and the Shortage of Skilled Labour, Office of Population Research Working Paper no 99-5, June 1999.

European Commission	Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Report on the functioning of the transitional arrangements set out in the 2003 accession treaty (period 1 May 2004-30 April 2006), COM (2006), Bruxelles, 2006.
European Commission	European Economy - The impact of ageing on public expenditure: projections for the EU25 Member States on pensions, health care, long term care, education and unemployment transfers (2004-2050), Special Report no 1/2006, Report prepared by the Economic Policy Committee and the European Commission (DG ECFIN), www.ec.europa.eu/
European Commission	Employment in Europe 2008, Manuscript completed in October 2008
European Commission	Employment in Europe 2010, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Manuscript completed in October 2010
European Commission	Impactul liberei circulații a lucrătorilor în contextul extinderii UE, Raport privind prima etapă (1 ianuarie 2007 – 31 decembrie 2008) a măsurilor tranzitorii prevăzute în Tratatul de aderare din 2005 și conform cerințelor în temeiul măsurilor tranzitorii prevăzute în Tratatul de aderare din 2003. Bruxelles, 2008
European Commission	Third annual report on the development of a common policy on illegal immigration, smuggling and trafficking of human beings, external borders, and the return of illegal residents, EC, Brussels, 2010.
European Council	Council Directive 2004/114/EC: On the condition of admission of third-country nationals for the purpose of studies, pupil exchange, unremunerated training or voluntary service, Official Journal of the European Union, 23 December 2004, L 375/1215, www.europa.eu.int/eurlex/ .
European Council	Council Directive 2003/38/EC: On the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Members states, Official Journal of the European Union, 13 May 2003, L120/22, www.europa.eu.int/eurlex/ .
European Council	Council Directive 2003/109/EC: Concerning the status of third-country nationals who are long-term residents, Official Journal of the European Union, 25 November 2003, L 16/44, www.europa.eu.int/eurlex/ .
Eurostat	European demography, 1 January 2010

Eurostat	Key figures on Europe, 2011
Fabio SARTORI	Population and social conditions, Acquisition of citizenship in the European Union, Data in focus 44/EUROSTAT, 2009.
Faist, T.	The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces, Oxford, Clarendon Press, 2000.
Fassmann, Heinz and Rainer Munz	European East-West Migration, 1945-1992. International Migration Review. New York, 1994.
Fawcett, J.T.	Networks, linkages and migration systems, International Migration Review, 23(3), 1989.
Fawcett J.T., Arnold F.	Pacific Bridges: The New Immigration from Asia and the Pacific Islands, Staten Island, Center for Migration Studies, 1987.
Feld S.	Active population growth and immigration hypotheses in Western Europe, European Journal of Population, 16,2000.
Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silji	Caritas Italiana. Romani a immigrazione a Lavoro in Italia. Statistiche, problemi e perspective a curadi, 2008.
Frey M., Mammei, U	Impact of migration in the receiving countries: Geneva: International Organisation for Migration, 1996.
Fundația pentru o Societate Deschisă	Locuirea temporară în străinătate - Migrația economică a românilor: 1990-2006, Fundația pentru o Societate Deschisă, București, noiembrie 2006.
Garson J-P., Redor D., Lemaitre G.	Regional Integration and the Outlook for Temporary and Permanent Migration in Central and Eastern Europe - Migration Free Trade and Regional Integration in Central and Eastern Europe. Vienna, 1997.
Gheorghiu V., Cociuban A.	Economie mondială, SNSPA, București, 2002.
Ghosh B.	Huddled Masses and Uncertain Shores: Insights into Irregular Migration, Kluwer Law International, The Hague, Boston, London, 1998.
Ghosh B.	Migration-development linkages: some specific issues and practical policy measures, International Migration, 1992.
Ghosh B.	Migration, trade and international co-operation; Do the inter-linkages work?, International Migration, 1992.
Gieseck A., Heilemann U., Von Loeffelholz H.	Economic implications of migration into the Federal Republic of Germany, 1988-1992, International Migration Review, 29(3), 1995.

Global Commission on International Migration	Migration in an Interconnected World: New Directions for Action: Report of the Global Commission on International Migration, Geneva: Global Commission on International Migration, 2005.
Gott C. and K. Johnston	The migrant population in the UK: Fiscal effects, RDS Occasional Paper 77, London, 2002.
Gregory DeFreitas	The Impact of Immigration on Low-Wage Workers, 1986.
Grigore L.	Probleme specifice în domeniul pieței muncii pe plan mondial, Editura Lumina Lex, București, 2000.
Grigore L.	Piața muncii pe plan mondial, teorii, realități și perspective, Editura Lumina Lex, București, 2000.
Grigorian și Melkonyan	The Impact of Remittances on Incentives: The Case of Albania, Department of Economics Universidad de San Andrés 2008.
Groningen Growth and Development Centre	Total Economy Database, 2011, http://www.ggdc.net
Haiken-DeNew, J. and K.F. Zimmermann	Wage and mobility effects of trade and migration, CEPR Discussion Paper 1318, London, 1995.
Hamilton, B. and J. Whalley	Efficiency and Distributional Implications of Global Restrictions on Labour Mobility, Journal of Developmental Economics 14, 1984.
Hamilton, K.A.	Europe, Africa, and international migration: An uncomfortable triangle of interests, New Community, 23(4), 1997.
Hart, R.A.	Interregional economic migration: Some theoretical considerations (Part 1), in: Journal of Regional Science, 15(2), 1975.
Hatton T. J.	Seeking asylum in Europe, Economic Policy, April 2004.
Hatton,T.J. and Williamson J.G.	What drove the mass migrations from Europe in the late nineteenth century? Population and Development Review, The Age of Mass Migration: causes and economic effects, Oxford University Press, New York, 1998
Hatton T.J. and Williamson J.G.	Global Migration and the World Economy: two centuries of policy and performance, MIT Press, Cambridge, 2005.
Held D. și alți	Global Migration and the World Economy. Two Centuries of Policy and Performance, MIT Press, Cambridge and London, 2005.
Heleniak Timothy	Migration, ethnic conflict and displacement in the Europe and Central Asia region. Paper presented at the 2001 Annual Meeting of the Population Association of America, Washington, 2001.

Hirst P., Thompson G.	Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilități de guvernare, Editura Trei, 2002.
Horvath Istvan	Romania. Country Profile No. 9, Focus-Migration
Hugo G.	The Future of Migration Policies in the Asia-Pacific Region, 2010.
IASCI and SOROS	Maximizing the Development Impact of Migration: Research Overview, Selected Findings, Case Study, 2011.
ILO	Towards a fair deal for migrant workers in the global economy, Geneva. 2004.
IMF (International Monetary Fund)	Regional Economic Outlook: Asia and Pacific, World Economic and Financial Surveys, IMF, Washington, D.C., May 2009.
INS (Institutul Național de Statistică)	Anuarul demografic al României, ediția 2006 și 2010.
INS (Institutul Național de Statistică)	Anuarul Demografic al României, Ediția 2006, INS, București, 2006.
INS (Institutul Național de Statistică)	Recensământul populației și al locuințelor, edițiile 1992 și 2002.
Institutul European din România	Studiul nr. 4 -Perspective europene de abordare a azilului și migrației. București, 2008
Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale, Centrului de Sociologie Urbană și Regională - CURS S.A.	Evoluția ocupațiilor pe piața forței de muncă din România în perspectiva anului 2010, noiembrie 2006
International Centre for Migration Policy Development	Comparative Study on Policies towards Foreign Graduates - Study on Admission and Retention Policies towards Foreign Students in Industrialized Countries, International Centre for Migration Policy Development, Vienna, October 2006.
International Centre for Migration Policy Development	The key to Europe; A comparative analysis of entry and asylum policies in Western countries, Stockholm: Swedish Ministry of Culture, 1994.
International Centre for Migration Policy Development	Migration policies towards highly skilled migrants, ICMPD Brief Paper 2/2006, ICMPD, Vienna, 2006.

IOM (International Organization for Migration)	World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration, p.173, IOM World Migration Report Series, No. 3. Geneva: IOM, 2005.
IOM (International Organization for Migration)	WORLD MIGRATION REPORT 2010 THE FUTURE OF MIGRATION: BUILDING CAPACITIES FOR CHANGE - August 2010.
IOM (International Organization for Migration)	Victims of Trafficking in the Balkans. A study of trafficking in women and children for sexual exploitation to, through and from the Balkan region. Geneva: International Organization for Migration 2001.
IOM (International Organization for Migration)	Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A Review of the Evidence. Geneva. 2000.
IOM (International Organization for Migration)	Migration Terminology - Concepts and Definitions.
IOM (International Organization for Migration)	Trafficking in migrants: characteristics and trends in different regions of the world, a paper presented to the eleventh IOM seminar on migration, „International Response to Trafficking in Migrants and the Safeguarding of Migrant Rights", Geneva, 1994.
IOM (International Organization for Migration)	Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, IOM, Geneva. 2009.
IOM (International Organization for Migration)	Migration and the Economic Crisis in the European Union: Implications for Policy, IOM, Brussels, 2010.
Ioan Done	Probleme si provocari economice ale tranziției, Editura Expert, Bucuresti 2009
Jandl, M.	Is migration supply - or demand - determined? în: International Migration, 1994.
Jeffrey G. Williamson	Globalization, Convergence, and History. The Journal of Economic History. 1996.
Jennissen, R.	Macro-Economic Determinants Of International Migration In Europe, Dutch University Press, 2004.
Katya VASILEVA	EUROSTAT - Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU-27, 2008.

- Keely, Charles B. Immigration policy. In: International Encyclopedia of Population. New York: The Free Press, 1982.
- Kim S. The labour migration from Korea to the Middle East: its trends and impacts on the Korean economy, paper presented to the conference on Asian labour Migration in Sri Lanka.;Korale, R.B.M. and G.D.C. Gunapala - 1985 “Dimensions of Return Migration in Sri Lanka”, paper presented to the Policy Workshop on International Migration in Asia and the Pacific, Bangkok, October. 1983.
- KingR., Wames T., Williams A. International student migration and the European "year abroad": Effects on European identity and subsequent migration behavior, International Journal of Population Geography, No. 9, 2003.
- Kirk Dudley Europe's Population in the Interwar Years. Princeton University Press, 1946.
- Knerr B. International labour migration: Economic implications for the population in the source country, IUSSP. International Population Conference Montreal 1993.
- Korner H. The experience in the main geographical OECD areas - European sending countries in OECD”, Future of Migration, OECD, Paris. 1987.
- Kraler A. Regularisation: A misguided option or part and parcel of a comprehensive policy response to migration management? IMISCOE Working Paper No. 24, 2009
- Krieger H. Long distance mobility within the EU: considering the Lisbon Agenda and Transitional Arrangements, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Discussion paper presented at a Foundation seminar in Luxembourg 8 March 2006.
- Krieger H. Migration trends in an enlarged Europe, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, 2004.
- Kritz M.M., Zloinik H. Global interactions: Migration systems, processes, and policies, International migration systems: A global approach, Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Kunhardt U., Llistoselia-Matzky Elsevier's Dictionary of the Labour Market, Amsterdam, Elsevier, 1988.
- Kvist, J. Does EV enlargement start a race to the bottom? Strategic interaction among EV member states in social policy, Journal of European Social Policy, 14(3), 2004.

- Lee E. Eine Theorie der Wanderung, în Szell, G. (ed.) - Regionale Mobilitaet, Muenchen, Nymphenburger Verlagsanstalt, 1972.
- Liviu Voinea Sfârșitul economiei iluziei, Criză și anticriză. O abordare heterodoxă, București, 2009.
- Lochak D. La politique d'immigration en France, Bruxelles, Editions Complexe 2002.
- Lucian-Liviu Albu Dezvoltarea durabilă în România. Modele și scenarii pe termen mediu și lung, Ed. Expert, București, 2005.
- Mabogunje Systems approach to a theory of rural-urban migration, Geographical Review, 2(1), 1970.
- Macura MacDonald, Haug W. The New Demographic Regime - Population Challenges and Policy Responses, UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) and UNPF (United Nations Population Fund), Geneva, 2005.
- MaCurdy T., Nechyba T., Bhattacharya J. An economic framework for assessing the fiscal impacts of immigration, in: Smith, J.P., Edmonston, B. (eds.) - The immigration debate: Studies on the economic, demographic and fiscal effects of immigration, Washington, 1998.
- Mansoor A., Quillin B. Migration and remittances - Eastern Europe and the Former Soviet Union, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2007
- Martin H.P., Schumann H. Capcana globalizării, Editura Economică, 1999
- Martin P.L. Migrants in the global labor market, paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration, September 2005.
- Martin P.L. Comparative migration policies, International Migration Review, 28(1), 1994.
- Massey D.S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E., Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium, Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Massey D.S., Arango, J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E., Theories of international migration: A review and appraisal, în Population and Development Review. 1993.
- Mckeown A. Global Migration -1846-1940, Journal of World History, Vol. 15, No.2, June 2004.

- Mincer J. Family migration decision, *Journal of Political Economy* 86, 749-773, 1978.
- Morice A. Les travailleurs étrangers au avant-postes de la précarité, *Le Monde diplomatique*, 1997.
- Morokvasic M. La mobilité transnationale comme ressource: le cas des migrants de l'Europe de l'Est, *Cultures et Conflits*, 1999, <http://www.conflits.org>
- Mouhoud E.M. The links between migration, free trade and regional integration: Specific characteristics of the CEECs, *Migration, free trade and regional integration in Central and Eastern Europe*, Vienna 1997.
- Mountford A. Can a brain drain be good for growth in the source economy? *Journal of Development Economics*, 53(2), 1997.
- Munz R. Migration, labour markets and migrant integration in Europe, Paper prepared for the EU-US seminar on integrating migrants in the workforce, Washington DC 28-29 June 2004, HWWA Hamburg, Migration Research Group, 2004.
- Muus P.J., Van Dam E.W. Comparative research on international migration and international migration policy: Migration from the Maghreb and Turkey to the European Union, and from Mexico, Guatemala and El Salvador to the United States, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1998.
- Myrdal G. An international economy, New York, Harper and Row, 1956.
- Nogle J.M. The system approach to international migration: an application of network analysis methods, IOM, 1994.
- Oberg S. Theories on inter-regional migration: an Overview, in: *People, jobs and mobility in the new Europe*, 1997.
- Oberg S. Spatial and economic factors in future South-North migration - The future population of the world: What can we assume today? Luxembourg: International Institute for Applied System Analysis, 1996.
- OECD International Migration Outlook - SOPEMI éditions 2000-2010.
- OECD Trends in International Migration, 1998.
- OECD Migration Policies and EU Enlargement. The Case of Central and Eastern Europe, Paris, 2002.
- Okolski Marek Recent trends and major issues in international migration: Central and East European perspectives. *International Social Science Journal (UNESCO)*, 2000.

- Okolski Marek Regional dimension of international migration in Central and Eastern Europe. Rome, 1998.
- ORI Raport de activitate, 2008.
- O'Rourke K., Williamson J. Globalization and History. The Evolution of a Nineteenth-Century Economy, The MIT Press, 2000.
- O'Rourke K.H. The Era of Free Migration: Lessons for Today, Discussion Paper No. 18, Institute for International Integration Studies, November 2003.
- O'Toole R. The Dutch disease, în: Student Economic Review, 1998.
- Pallida S. La criminalisation des migrants, Les actes de la recherche en sciences sociales, n°29, septembre 1999.
- Papadopoulou A. Regularization Programmes: an Effective Instrument of Migration Policy?, Global Migration Perspectives No. 33, May 2005, Geneva, <http://www.gcim.org>
- Peda D. Impactul preaderării asupra circulației forței de muncă în România. Procese și tendințe contradictorii, Colecția Biblioteca Economică, vol. 76, CIDE, 2003.
- Peri G. International migration: some comparisons and lessons for the EU, preliminary draft, 2005.
- Perruchoud R. Persons falling under the mandate of the International Organization for Migration (IOM) and to whom the Organization may provide migration services, International Journal of Refugee Law, 1992.
- Perț S. Ocuparea și șomajul în România, Studii și cercetări economice, CIDE, București, 2002
- Perț S., Pavelescu F., Șimon I. Circulația forței de muncă în condițiile (pre)aderării la Uniunea Europeană. Deschideri. Restricții. Efecte, Colecția Biblioteca Economică, Seria "Probleme economice", vol. 34-35, CIDE, 2002.
- Perț S., Vasile V. Relația export - capital uman. Conținut. Impact. Evoluții structurale ale exportului în România, editura Expert, 2003.
- Perț S., Vasile V., Negruț R., Mazilescu P. Procese, fenomene caracteristice și tendințe ale circulației forței de muncă în România, Colecția Biblioteca Economică, Studii și Cercetări Economice, vol.6-7, CIDE, București, 2003.
- Perț S., Vasile V., Pavelescu F. Circulația forței de muncă. Scenarii. Posibile evoluții, Colecția Biblioteca Economică, Seria "Probleme economice", vol. 102-103, CIDE, 2004.

Piore, M. J.	Birds of passage: Migrant labour in industrial societies, Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
Pissarides F. P., Sanfey S., Tashchilova	Financing transition through remittances in southeastern Europe: The case of Serbia. EBRD 2006.
Ralph Chami și alți	Macroeconomic Consequences of Remittances, INF Washington DC 2008
Rama M.	Globalization and Workers in Developing Countries, World Bank Policy Research Working Paper 2958, January 2003.
Ratha D. și alți	Migration and Development Brief 11: Migration and Remittance Trends 2009: A better-than-expected outcome so far, but significant risks ahead, World Bank, Washington, D.C. 2009
Ratha D. și alți	Migration and Development Brief 12: Outlook for Remittance Flows 2010–2011: Remittance flows to developing countries remained resilient in 2009, expected to recover during 2010-2011, World Bank, Washington, D.C., 2010.
Recchi E. și alți	Intra-EU migration: A socio-demographic overview. State-of-the-art report, PIONEUR Working Paper No. 3, 2003
Rodrik D.	Feasible Globalizations, Kennedy School of Government, Working Paper Series RWPO 2029, July. 2002
Rodrik D.	Feasible Globalizations, Kennedy School of Government, Working Paper Series RWPO 2029, July, 2002
Rotte R. Vogler M.	Determinants of International Migration: Empirical Evidence for the Migration from the LDCs to Germany, Discussion Paper no. 1920, CEPR London, 1998.
Salt J.	Current Trends in International Migration in Europe, Council of Europe, 2006.
Simon J.	The Economic Consequences of Immigration, Basil Blackwell, Oxford, England, 1989
Sjaastad L.A.	The costs and returns of human migration, în Journal of Political Economy, 70(supplement), 1962
Slraubhaar T., Vadean F.-P., Graf Wass von Czege A.	Romania on the Path to the EU: Labour Markets, Migration, and Minorities, Discussion Paper 1/2002, Institute for Integration Research, 2002.
Smith J.P. and B. Edmonston	The New Americans: Economic, Demographic and Fiscal Effects of Immigration, National Academy Press, Washington 1997

- Solimono A. Globalization, history and international migration: a view from Latin America, Working Paper No. 37, ILO, 2004.
- Solimono A. Development cycles, political regimes and international migration: Argentina in the 20th century, Paper presented at the WIDER Conference "Poverty, International Migration and Asylum", September, Helsinki, 2002.
- Solimono A. International migration and the global economic order: An overview, Working Paper - International Economies, Trade, Capital Flows, No. 2720, Washington DC, World Bank, 2001.
- Solimono A., Watts International migration, capital flows and the global economy: a long run view, CEPAL, United Nations, February 2005.
- Stark O., Bloom D. E. Migration incentives, migration types: the role of relative deprivation, Economic Journal 101, 1991.
- Stark O., Taylor J., Relative deprivation and international migration, Demography, 26(1), 1989.
- Stark O., Taylor J., Migration, remittances and inequality: A sensitivity analysis using the extended Gini index, în: Journal of Development Economies, 28(3), 1988.
- Stark O., Taylor J., Yitzhaki S. Migration, remittances and inequality: A sensitivity analysis using the extended Gini index, în: Journal of Development Economies, 1988
- Sum A. și alți New Immigrants in the Labor Force and the Number of Employed New Immigrants in the U.S. from 2000-2003: Continued Growth Amidst Declining Employment Among the Native Born Population, North Eastern University, 2003
- Sunderhaus S. Regularization Programs for Undocumented Migrants, Koln/New York, July 2006.
- Taylor J. and P.L. Martin Human Capital: Migration and Rural Population Change”, Handbook of Agricultural Economics 1, Elsevier Science, Amsterdam, 2001.
- Taylor A.M., Williamson J.G. Convergence in the Age of Mass Migration, European Review of Economic History 1, p .27-63, 1997, citați în Bertocchi, G., Strozzi, C. - The Age of Mass Migration: Economic and Institutional Determinants, Universita di Modena e Reggio Emilia, September 2006.
- Timothy J. Hatton and Jeffrey G. Williamson Emigration in the long run: evidence from two global centuries Asian-Pacific Economic Literature, 2009.

Toader Ș, Smirna A., Jurcă O., Cernat D.	Reprezentare sindicală pentru muncitorii imigranți din România. Studiu asupra imigrației în România. Descriere, analiză și recomandări, 2010.
Tremblay K.	Student Mobility Between and Towards OECD Countries in 2001: A Comparative Analysis, in: OECD, International Mobility of the Highly Skilled, OECD, Paris, 2002.
UN (United Nations)	International Migration from Countries with Economies in Transition: 1980-1999, 2002.
UN (United Nations)	World Migrant Stock: The 2005 Revision Population Database, date în format digital, http://esa.un.org/migration , 2006.
UN (United Nations)	Trends In Total Migrant Stock: The 2005 Revision, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, POP/DB/MIG/Rev.2005/Doc, February 2006.
UN (United Nations)	World Economic and Social Survey 2004: International Migration (E/2004/75/Rev.I/Add.I, ST/ESA/291/Add.I), New York: Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2004.
UN (United Nations)	Replacement Migration. Is it a Solution to Declining and Ageing Populations? Population Division, UN, New York, 2000.
UN (United Nations)	Recommendations on Statistics of International Migration, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, 1998.
UN (United Nations)	Multilingual Demographic Dictionary - French Volume, Department of Economic and Social Affairs, 1958.
UN (United Nations)	Human Development Report, Global Dimensions of Human Development, NY, 1992.
UN (United Nations)	World Economic and Social Survey 2004: International Migration (E/2004/75/Rev.I/Add.I, ST/ESA/291/Add.I), p. 25. New York: Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2004.
UN DESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs)	Trends in International Migrant Stock, The 2008 Revision, POP/DB/MIG/Rev. 2008, UN DESA, Population Division, 2009.
UNDP (United Nations Development Programme)	Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development, UNDP, New York., 2009.

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)	World News, from Agence France Press, story date: 15 March 2001.
UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)	Refugees, No. 90, July, Geneva. 1992.
UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)	Global Report. Geneva. 2000.
UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)	Refugees and other populations of Concern to UNHCR: 1999, Statistical Overview. 2000.
UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)	UNHCR provisional statistics show asylum numbers stable in 2009, Briefing Notes on the report Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries 2009:Statistical Overview of Asylum Applications Lodged in Europe and Selected Non-European Countries, 23 March 2010
Van de Kaa, DJ.	International mass migration: a threat to Europe's borders and stability? in: The economist, 144(2), 1996.
Van Eijck, K.	Family and opportunity: A sibling analysis of the impact of family background on education, occupation, and consumption, Tilburg: Tiiburg University Press, 1996.
Vandenbrade T.	Mobility in Europe - Analysis of the 2005 Eurobarometer survey on geographical and labour market mobility, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 2006.
Vidal J. P.	The effect of emigration on human capital formation, Journal of Population Economics, 11(4), 1998.
Waldorf B.S.	The internal dynamic of international migration systems, Environment and Planning. 1996.
Waldorf B.S.	Assimilation and attachment in the context of international migration: The case of guest workers in Germany. 1994.
World Bank	Global Economic Prospects 2010: Crisis, Finance, and Growth, World Bank, Washington, D.C., 2010.
Zahang	Migration of Highly Skilled Chinese to Europe: Trends and Perspective, International Migration, Vol. 41 (3), și următoarele, 2003.

- Zaman G., Vasile V. Evoluții structurale ale exportului în România - Model de prognoză a exportului și importului pe ramuri CAEN, editura Expert, 2004.
- Zaman G., Vasile V. Migrația forței de muncă și dezvoltarea durabilă a României. Abordări teoretico-metodologice. Sistem de indicatori și modele de analiză, București, Editura Expert, 2005.
- Zaman G., Vasile V. Tendințe și structuri ale migrației din România în perioada 1981-1999, Seria "Probleme economice", Nr.30, CIDE, 2000.

www.ec.europa.eu

www.elsevier.nl

www.europa.eu.int

www.focus-migration.de

www.ilo.org

www.ine.es

www.migrationinformation.org

www.oecd.org/dataoecd/

www.statistics.gov.uk

www.un.org/esa/population/migration/UN_MigStock_2008.pdf

www.worldbank.org

www.ziua.net